

**Панов С. Ф.**

**ПЕРЕКЛАД ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ  
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ  
ДОСЛІДЖЕНЬ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

**Монографія**

Київ – 2020

УДК 378.016:[81'255.2:6]

ББК 74.26+81.2-7

П16

*Рекомендовано до друку вченою радою приватного вищого  
навчального закладу-інституту «Українсько-американський  
університет Конкордія»  
(протокол №1 від 28 січня 2020 р.)*

Рецензенти:

**Коваль Т.І.** – доктор педагогічних наук, професор,  
кафедри методики викладання іноземних мов й  
інформаційно-комунікаційних технологій Київського  
національного лінгвістичного університету;

**Корець М.С.** - доктор педагогічних наук, професор,  
проректор Національного педагогічного університету  
імені М. П. Драгоманова,

**Іщенко Н.А.** – доктор філологічних наук, професор,  
проректор Таврійського національного університету імені  
В.І. Вернадського

**Панов С.Ф.**

П16 Переклад технічної літератури для забезпечення  
наукових досліджень: теорія і практика:  
монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 284 с.  
ISBN 978-617-7828-00-0

У монографії викладено теоретичні положення науково-технічного перекладу, проілюстровано технічними прикладами та практичними завданнями. Подано зразки довідкового матеріалу іноземною мовою з ділових паперів та ділової етики до пошуку свого місця на ринку праці, запитання, завдання, що сприятимуть оволодінню основними законами комунікації.

Для викладачів і студентів вищих технічних навчальних закладів, які вивчають переклад як спеціальність, професійних перекладачів та всіх тих, хто причетний до технології перекладу науково-технічної літератури.

ISBN 978-617-7828-00-0

УДК 378.016:[81'255.2:6]

© Панов С.Ф., 2020

## ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
ВСТУП	14
РОЗДІЛ I. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	22
1.1. Особливості школи підготовки перекладачів в Україні	22
1.2. Теоретичний досвід підготовки перекладача	37
1.3. Ерудиція як складова компетентності перекладачів	39
1.4. Роль наставника у формуванні професійної готовності майбутніх перекладачів	42
1.5. Критеріально-ціннісний підхід до професійного навчання перекладачів ЗВО з урахуванням сучасних вимог ринку	53
РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ЗВО	63
2.1. Організація навчального середовища на основі системного підходу	63
2.2. Зміст навчання іноземних мов професійного спрямування	72
2.3. Умови і фактори формування професійної готовності перекладачів	74
2.4. Характеристика лінгвокраїнознавчої діяльності майбутніх перекладачів	87
2.5. Інформаційні джерела для викладання спеціальних дисциплін	132
2.6. Практична пошукова робота майбутніх перекладачів	166
РОЗДІЛ 3. ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДАЧІВ НА БАЗІ МОДУЛЬНОГО ПРИНЦИПУ	184
3.1. Концепція еволюції модульного принципа формування у фундаментальних та прикладних напрямках	184
3.2. Модульне проектування професійної готовності перекладачів	204

3.3. Алгоритми системи конспективного запису майбутніх перекладачів	210
3.4. Перекладацький аналіз та проектування оперативних і робочих цілей для формування професійної готовності у процесі навчання	220
Література	271

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ТП – технічний перекладач

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ОП – об'єкт перекладу

СРС – самостійна робота студентів

ЗУН – знання, уміння, навички

СР – самостійна робота

СД – самостійна діяльність

БСПК – базова складова перекладацької компетенції

ФСПК – фахова складова перекладацької компетенції

ССПК – спеціальна складова перекладацької компетенції

СЛС – структурно-логічна схем

## ПЕРЕДМОВА

XXI століття відзначилось не тільки пандемією корона вірусної інфекції COVID-19, а й відзначилось використанням різних веб-серверів, платформ, ресурсів та соціальних мереж в сфері освіти. Швидке впровадження дистанційного навчання було використано для отримання та набуття умінь, навичок, знань і способів пізнавальної діяльності людини.

На сучасному етапі у суспільстві у зв'язку з появою нових інформаційних технологій спостерігаються суттєві зміни у системі освіти: формальний підхід до навчання замінюється когнітивним; основний підручник з курсу змінюється можливістю отримання великої низки джерел інформації; поява іноземних аутентичних текстів різного формату та напряму дають можливість використання новітніх технологій. А це дає найбільшу користь здобувачам вищої освіти. При цьому новітні інформаційні технології не повинні замінити одна одну, вони повинні доповнювати одна одну.

Дистанційне навчання – це індивідуальний процес набуття умінь, навичок, знань пізнавальної діяльності людини, який відбувається при опосередкованій взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому Інтернет середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

В порівнянні зі класичної очної чи заочної формами навчання нова он-лайн дистанційне навчання проводиться з використанням платформи Zoom, або у іншому синхронному режимі. Під час викладення лекційного матеріалу викладачі використовують свої мультимедійні презентації та мають можливість, як і при традиційній формі навчання, задавати питання та обговорювати представлену інформацію<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Yelinska, A. M. (2020). Навчальний процес у вищих навчальних закладах в умовах пандемії. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії*, 20(3), 235-238.

При проведенні практичних, семінарських занять студенти готують реферативні доповіді, реферати, приймають участь в ділових іграх, опановують діалогові ситуації, вирішують тестові завдання. При впровадженні дистанційної форми є проблема оцінювання тестових завдань та результатів самопідготовки<sup>2</sup>.

У 1840 р. І. Пітман (винахідник одного з методів стенографії) вперше поширив свій метод дистанційного навчання для студентів Англії. Після отримання позитивних результатів елементи дистанційного навчання стали поширюватися не тільки у Англії, а і інших країнах. Значне застосування дистанційного навчання відбувся після 1975 року, коли американський інженер Генрі Едвард Робертс створив перший персональний комп'ютер Altair 8800. У 1992 році була створена всевітня інформаційна мережа WWW (Word Wide Web). Вона дозволила користувачам всього світу вільно здійснювати комунікацію, обмінюватись інформацією між континентами за допомогою великого обсягу текстів.

За 10 років кількість студентів у світі, які отримували знання по дистанційним технологіям, перевищила їх кількість на очній формі навчання.

Дистанційне навчання – це перспективна форма отримання знань. Тут можна виділити як позитивні, так і негативні елементи отриманні нових знань.

Позитивні можливості дистанційного навчання:

1. Можливість вибору часу та місця для роботи з навчальним матеріалом.
2. Самостійно визначати швидкість засвоєння матеріалу, яка відповідає особливостям мислення особи, що навчається.
3. Отримувати освіту без відриву від виробництва.
4. Отримати освіту особам з обмеженими можливостями.
5. Відсутність вікового обмеження для навчання.
6. Одночасно отримувати декілька фахових спеціальностей.
7. Збільшення рівня самоаналізу та відповідальності за результат навчання.

---

<sup>2</sup> Mishra L, Gupta T, Shree A. Online Teaching-Learning in Higher Education during Lockdown Period of COVID-19 Pandemic. International Journal of Educational Research Open [Internet]. 10 September 2020. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666374020300121>

8.Збільшення кількості студентів.

9.Недорога форма навчання, в середньому на 50% дешевше за традиційні форми.

Недоліки дистанційного навчання:

1.Відсутність можливості безпосереднього спілкування з одногрупниками, викладачами.

2.Не кожен студент має мотивацію до самостійної роботи.

3.Відсутність емоційного спілкування при викладанні та сприйнятті матеріалу.

4.Різний рівень технічного забезпечення навчання.

5.Значна ціна технічного оснащення, яке забезпечує навчальний процес.

6.Дистанційне навчання створює навантаження на Інтернет, який має незначні пропускові можливості та якість.

7.Технічний перекладач - це професія, якою не можна оволодіти лише дистанційно<sup>3</sup>.

Минув рік, й школярі, студенти повинні занурюватися у новий тип віддалений тип освіти та дистанційного навчання.

Як було відзначено доктором біологічних наук, психолінгвистом Чернігівської Т.:

1.На дистанційному навчанні ми втратили периферійний зір. А це – втрата зворотного зв'язка, якій дає інформацію у якому настрої знаходяться студенти.

2.Студентам не потрібен Вчитель , якій існує у вигляді фото.

3.Треба переходити від освіти запам'ятовування до освіти розуміння.

4.Чи замінить штучний інтелект самого вчителя?

5.Глибинне розуміння, здібності до творчого мислення.

Особливістю XXI століття стала пандемія корона вірусної інфекції COVID-19, яка викликала «бум» в системі освіти, необхідність в швидкій трансформації навчального процесу в сфері викладання та оцінювання знань. Виникла необхідність переведу всього навчального матеріалу на електронні ресурси,

---

<sup>3</sup> Потяженко М.М., Соколюк Н.Л., Люлька Н.О. Дистанційна освіта на кафедрі внутрішніх хвороб та медицини невідкладних станів під час пандемії covid-19. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії*, 20(4), 188-191.



що збільшило навантаження на науково-педагогічних працівників, особливо у тих навчальних закладах де дистанційне навчання лише впроваджувалось.

Треба відмітити, що наукові знання примножуються високими темпами, тому педагог повинен постійно вчитися, бути інформованим щодо важливих відкриттів в галузі технічного перекладу, володіти актуальною інформацією щодо нових підходів в перекладі та редагуванні текстів .

На післядипломному етапі навчання важлива висока ступінь відповідальності, сильна мотивація до вдосконалення своїх знань і умінь та необхідність в постійному професійному розвитку фахівця

Отже, початок тисячоліття для України, яка впевнено взяла курс на європейську інтеграцію, ознаменувався розвитком усіх політичних, виробничих та економічних сфер держави. Не втрачаючи своєї національної культури, традицій, держава достойно і вчасно входить у європейський стандарт, доповнюючи їх своїм неповторним національним колоритом. З огляду на це чітко визначилися тенденції до збільшення і розширення професій як гуманітарного так і технічного напрямку у закладах вищої освіти (ЗВО).

Протягом усього часу підготовка професійної готовності перекладачів науково-технічної літератури у ЗВО в нашій країні не були об'єктом реального вивчення та вдосконалення з урахуванням світових досягнень.

Аналіз показує, що освіта є одним із показників рівня розвитку країни, нації і рівня народу, економіки та добробуту життя суспільства. Тому висловлюється перспективна думка, що в університетах розвинутих країн, де є: сучасні європейські системи навчання з орієнтованістю на професійну підготовку; нові ( а не старі, заангажовані, які не придатні до використання) програми, які впроваджуються в європейському просторі; впровадження в сучасні системи освіти нових форм оптимізації викладання іноземних мов в немовному ЗВО на прикладі інформаційне орієнтованих технологій; престижний об'єм якісного та численного складу студентства, в майбутньому можуть бути елітарними, тобто мати право на життя та запит. Крім того, вони можуть диктувати в суспільстві свій стиль,

психологію життя, бути джерелом прогресу та економіки розвитку суспільства.

Сучасні дискусії та форуми, на яких обговорюються питання майбутньої освіти XXI століття на основі використання кращого досвіду і технологій майбутнього, відзначають, що освіта, окрім державного контролю, буде розвиватися в рамках приватних організацій. Як наслідок - це скорочення цін за навчання, покращення його якості, сприяння гнучкості курсів навчання.

Головним у сучасній освіті є не тільки передача знань, проведення контролю, залік, екзамен, диплом, друга освіта і сертифікація, а учіння. Саме учіння є основою безперервної освіти в нашому європейському просторі з орієнтацією на розвиток окремих людей та забезпечення цього розвитку завдяки зняттю вікових, соціальних та організаційних обмежень.

Мета цього навчання полягає в наданні кожному індивідові проблемного простору для розвитку його ініціативи, формування самостійності в судженнях, готовності до самореалізації у професії<sup>4</sup>.

Зараз у сучасних університетах помітне зниження рівня роботи, що зумовлено великою кількістю курсів, зростаючими вимогами до студентів, вимогами до зростання гнучкості курсів навчання, оновлення знань, переходом частини викладачів до сфери комерції, несприятливим економічним кліматом, збільшенням технологічної підтримки навчання, конкуренцією з боку інших дублюючих закладів, глобалізацією.

Для розв'язання цих питань треба проводити інвестування нових технологій загальноосвітнього та інформаційного розвитку кадрової програми, спеціалізації, об'єднання.

Загальні тенденції та пошуки новітніх технологій перекладу науково-технічної літератури потребують використання Інтернету як однієї з нових сучасних інформаційно-орієнтованих технологій для залучення студентів до активної участі у процесі навчання. Це є дуже зручний інструмент дистанційного та традиційного навчання.

---

<sup>4</sup> Панов С. Ф. Проектування навчального процесу підготовки технічних перекладачів / С. Ф. Панов // Проблеми освіти. Третій спец. випуск. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Університету “Україна”, 2006. – С. 229 – 235.

Мотивація вивчення іноземної мови лише тоді може бути ефективною, коли вона конструктивним чином взаємодіє і займає своє місце у структурі особистості студента. Ціль мотивації — проникнення знань іноземної мови на максимально глибокі рівні свідомості за рахунок механізму взаємодії нових сучасних інформаційно-орієнтованих технологій зі структурними компонентами особистості.

Важлива роль мотиваційних аспектів вивчення студентами іноземних мов у ЗВО зумовлена такими об'єктивними обставинами, як: необхідність оптимізації навчального процесу у сфері викладання іноземних мов, з одного боку, та зростанням важливості особистості студента в навчальному процесі, з іншого боку.

Мотиваційний та особистісний взаємозв'язок привертає до себе увагу низки дослідників. Питання про структуру особистості та вивчення взаємозв'язку між цими явищами має як теоретичне, так і суто практичне значення, обумовлене тим, що будь-який вплив на свідомість студента в реальному просторі об'єктивно є в той же час впливом і на його особистість.

Важливим компонентом експериментальної технології інтенсифікації процесу використання засобів прикладної спрямованості іноземних мов у формуванні фахової готовності студентів у ЗВО є постійна корекція їх знань, умінь та фахових навичок як важливий аспект особистісно-орієнтованого навчального процесу. Корекційна робота розглядається як один із компонентів технологічного процесу формування готовності **фахівця - інженера - перекладача**.

Для повноцінності коригування знань, умінь та фахових навичок студентів доцільним є використання професійно спрямованих тестів, які уможливають зворотний зв'язок, завдяки чому забезпечується уніфікація інформації про недоліки засвоєння програми, аналіз виконання тестових спроб студентами.

Викладач має змогу виявити незасвоєні поняття, невідпрацьовані вміння, з'ясувати причину помилок і скласти план корекційної роботи для кожного студента.

У нових системах підходу до вивчення іноземних мов іде постійний пошук шляхів удосконалення систем навчання. Засоби обчислювальної техніки дають нові можливості для використання їх у сфері навчання та тестування майбутніх спеціалістів, викладачів, перекладачів.

Підвищення інтересу до вивчення іноземних мов викликане розширенням міжнародних контактів і зростаючою інтеграцією країни у європейське співтовариство. Крім того, це зумовлено стрімкою інформатизацією та комп'ютеризацією всіх напрямів діяльності в сучасному суспільстві - освіті, науці, виробництві, культурі та ін.

Зараз зміни торкнулися не лише обсягу міжнародних контактів громадян нашої держави, але і якісного їх рівня, засобів та форм спілкування. Забезпечення відповідності вищої освіти сучасним

вимогам і умовам реформування цього напрямку - впровадження нових методик іноземних мов - є та буде залишатись у центрі політичного бачення цих рішень.

У даному посібнику вміщено методичні рекомендації щодо проведення різних вправ на закріплення та активізацію лексики, граматичні вправи на новий матеріал, вправи на закріплення граматичного матеріалу вивчених тем, вправи на застосування артиклів, прийменників та ін.

Даний посібник є першою в Україні спробою з позицій сучасної науки та вимог повсякденного запиту суспільства розглянути найактуальніші проблеми професійної підготовки перекладачів науково-технічної літератури у ЗВО як інструмент для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень.

Автор даного посібника – відомий в Україні фахівець, який викладає німецьку мову на протязі двох десятиліть, закінчив FernUniversität - Hagen юридичний і психологічний факультети ( Німеччина ), читав курс лекцій у Другому фізичному інституті Кьольнського університету, а у Бонні у Макс-Планк астрономічному інституті, у Дармштатському університеті ( Німеччина ), в Академії економіки доктора Рана (Україна, Київ), закінчив семінари із забезпечення якості **Qualitymanagement ISO 9001...9004** у Технічному університеті

Відня (Австрія), брав участь у Програмі розвитку лідерського потенціалу університетів України, що проводилась Британською Радою в партнерстві з Інститутом вищої освіти Національної академії педагогічних наук України та Фундацією лідерства у вищій освіті (Велика Британія) (2015-2019 рр.).

Викладаючи у ЗВО курсі «Практика перекладу з другої іноземної (німецької) мови», «Теорія та практика перекладу науково-технічних текстів» для студентів різних спеціальностей активно впроваджує в навчальний процес сучасні інноваційні та інформаційні технології, технічні та юридичні аспекти забезпечення якісної підготовки фахівців перекладу та захисту інформації.

В посібнику розкрито предмет, завдання, категорії, методологію використання елементів лінгвокраїнознавства та перекладацької діяльності, загальні основи спілкування за допомогою мови. Предметом особливої уваги є власні нароби автора з використання модульного принципу формування майбутнього перекладача як усного, так і письмового напрямку, та доцільне використання студентами системи конспективного запису, що забезпечує ефективну підготовку фахівця - перекладача.

Посібник розрахований для викладачів і студентів ЗВО, які вивчають переклад як спеціальність, професійних перекладачів та всіх тих, хто причетний до технології перекладу науково-технічної літератури.

**О.О. РОМАНОВСЬКИЙ** -доктор педагогічних наук, доктор економічних наук, професор,  
Приватний вищий навчальний заклад-інститут «Українсько-американський університет Конкордія», ректор.



## Вступ

*Вся Природа, що нас оточує,  
складається з 117-и хімічних елементів...  
Щоб висловити на папері всі людські емоції,  
дії та почуття,  
достатньо тридцяти трьох літер алфавіту  
та десяти розділових знаків...  
У музиці є сім нот, з яких будується  
поліфонічне поєднання для оркестру...  
Тільки сім кольорів має у своїй основі  
незвичайна гра фарб Природи і людського Генія ...*  
**Інформація до роздумів**

Суверенна демократична держава з гарантованим правом кожного громадянина на доступ до інформації, вільного висловлювання своїх поглядів та думок, забезпечення ідеологічного та політичного плюралізму, дотримання загальнолюдських норм моралі має суттєву потребу у розвитку перекладацької діяльності.

По-перше, зміни, що відбуваються в суспільстві, стосуються усіх соціальних, політичних, економічних та духовних процесів, усіх суспільних груп, взаємовідносин між державою та індивідуальністю, особистістю та світом.

На тлі цих процесів формується самоусвідомлення неповторності людської особистості, створюється нова модель міжособистісних та між групових стосунків, нові духовні цінності та ідеали. Все це формує усвідомлення себе як суб'єкта національно-духовної неповторності та об'єкта всесвітньої спільноти.

По-друге, становлення українського народу, національної ментальності нового типу в тісному взаємозв'язку з загальнолюдськими цінностями, визначається ефективністю суспільних, політичних, економічних, культурологічних та мистецьких інститутів. Кожен громадянин України є часткою органічної цілості народу та держави, бере участь у соціально-економічному, політичному та духовному житті, є суб'єктом економічних і соціальних реформ, шукає свого місця в державотворчому процесі, що потребує широкої поінформованості та задоволення всіх його духовних запитів,

науково-пізнавальних, рекреаційних потреб, отже - фахівців нового спрямування і нестандартного мислення.

Загальний підхід до підготовки майбутніх фахівців з перекладу науково-технічної літератури веде до формування в індивідуумі державно-національного світогляду, знайомить його з загальнолюдськими надбаннями, розвиває почуття патріотизму, національної, особисту відповідальність за долю народу, виконання громадських та службових обов'язків<sup>5</sup>.

Тільки громадянин - носій національних цінностей, загальнолюдських надбань, який уміє реалізувати свої знання, фахові навички та вміння в Європейському просторі, має почуття патріотизму, національної самосвідомості, високі морально-професійні якості, відчуває особисту відповідальність за виконання громадських та службових обов'язків, поважає державні закони, зможе здійснити практичну діяльність на належному якісному рівні. Формування такого фахівця і ставлять собі за мету ЗВО.

Підготовка фахівців перекладу в умовах навчально-виховного процесу ЗВО реалізується шляхом: розробки і запровадження програми освітньої діяльності, спрямованої на підвищення якості підготовки спеціалістів; формування навчальних планів, що відповідають вимогам державного стандарту щодо підготовки спеціалістів відповідного сучасного профілю - рівня «бакалавр», «магістр»; підготовки фахівців за нетрадиційними методиками, новими педагогічними, інформаційними технологіями; удосконалення навчальних планів та програм, введення нових дисциплін та спецкурсів, які сприяють поглибленню професійних знань; реалізації системи ректорського контролю за якістю підготовки спеціалістів; створення системи доузівської підготовки; залучення до викладання фахівців відповідного науково-педагогічного рівня за профілем дисциплін; розвитку науково-дослідницької діяльності (це визначення стратегії й орієнтирів розвитку науки, напрямів наукової роботи, формування системи залучення

---

<sup>5</sup> Панов С. Ф. Формування перекладацької компетентності у майбутніх перекладачів-філологів / С. Ф. Панов // Гуманізм та освіта : зб. матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Вінниця, 19-21 вересня 2006 р. – Вінниця : “УНІВЕРСУМ – Вінниця”, 2006. – С. 357 – 358.



студентів до наукових досліджень, встановлення зв'язків з іншими ЗВО, науково-дослідними інститутами з питань спеціальної наукової діяльності); створення належних умов до практичної реалізації; створення відповідної матеріальної бази; комп'ютерне забезпечення навчального процесу; формування фонду літератури, передплатних видань, наочності; вдосконалення структури управління освітньою діяльністю, розробку і цілеспрямоване використання системи кредитно-модульного забезпечення за всіма напрямками навчальної роботи; створення власної нормативної бази роботи навчального закладу на основі державних стандартів; забезпечення умов для проведення виховної роботи серед студентів, діяльності студентського самоврядування, дозвілля та відпочинку студентів, створення умов для науково-дослідної роботи студентів та викладачів; розвитку відносин з зарубіжними вищими навчальними закладами та організаціями з метою вивчення та використання міжнародного досвіду підготовки фахівців, організацію інших видів співробітництва; виходу університету у своїй діяльності на світовий рівень.

Переклад англійської, німецької, французької, іспанської науково-технічної літератури відрізняється від перекладу художньої літератури, газетних статей, документально-ділового матеріалу тощо. Поняття "науково-технічна література" об'єднує такі її різновиди як монографія, стаття з фахового журналу, технічний опис, патенти, технічні довідники та ін.

Переклад з однієї мови на іншу — це складний процес розумової діяльності людини. Перекласти — це означає адекватно відтворити таке поняття, виражене засобами однієї мови, за допомогою засобів іншої мови, відтворити оригінал з урахуванням взаємодії змісту і форми.

За Д. Селескович розроблений нею інтерпретативний метод застосовує особливий стиль перекладу не використовує калькування «слово у слово». Завдання перекладача — це зрозуміти та передати на іншій мові сутність текстів<sup>6</sup>.

---

<sup>6</sup> *Widlund-Fantini A.-M. Danica Seleskovitch, Interprete et temoin du XX-e siecle. — Lausanne : L'Age d'Homme, 2007. — 238 p.*

Метою підготовки фахівців перекладачів у ЗВО є практична робота з науково-технічною літературою, аналіз та переклад, активізація і використання на практиці теоретичних знань, здобутих на лекціях, семінарських і практичних заняттях та у процесі самостійної і поза аудиторної роботи.

Розбудова правового суспільства в Україні, активізація суспільної, громадсько-політичної та економічної діяльності вимагають нових фахівців з перекладу для розвитку соціально-політичних та духовно-культурологічних процесів реформування суспільства. Вони потрібні у творчо-виробничих та інформаційно-аналітичних структурах держави, в науково-дослідних центрах та інститутах. Творчі працівники, майбутні перекладачі ЗВО знайдуть своє покликання на міжнародній арені, забезпечать широкий вихід національної культури і економіки до світової спільноти.

Національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI столітті ставить надзвичайно важливі завдання перед вітчизняною системою професійної освіти. Вони співзвучні із завданнями європейської школи - навчати вчитися, навчати працювати, навчати бути, навчати жити<sup>7</sup>.

Навчати вчитися - це означає формувати вміння студентів оволодіти та оперувати найрізноманітнішою інформацією, які стверджують особистість у ролі студента і, що не менш важливо, у ролі майбутнього фахівця. Адже, коли свого часу сьогоднішні студенти самі стануть педагогами, вони мають передавати свої отримані знання та досвід далі.

Навчати працювати - це значить забезпечувати не тільки здатність ефективно оволодівати професійними навичками, а й

---

<sup>7</sup> Укази Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (2008); Педагогічна конституція Європи, прийнята на II-ому форумі ректорів педагогічних університетів європейського простору (2013); Закон України «Про вищу освіту» (2014); Концепція розвитку освіти в Україні на 2015 – 2025 рр.; «Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» (2014); «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» (2015); Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання (2016); Програма розвитку лідерського потенціалу університетів України, що проводилась Британською Радою в партнерстві з Інститутом вищої освіти Національної академії педагогічних наук України та Фондацією лідерства у вищій освіті ( Велика Британія ) (2015-2019 рр.

уміння знаходити вихід у найскладніших сучасних виробничих ситуаціях, уміти співпрацювати в колективі, співвідносити себе з конкретними фаховими ролями та ефективно їх виконувати.

Навчати жити - це значить утверджувати цілісний світогляд і світосприйняття, допомагати віднаходити особистий сенс життя, досягати моральної та духовної зрілості, ставати відповідальними як за особисту долю, так і за долю суспільства.

Навчати бути - це значить розвивати таланти до налагодження соціальних, дружніх та родинних стосунків, виховувати здатність до емпатії, персоніфікованих взаємин з іншими людьми.

Для оптимальної реалізації цих завдань у системі професійної освіти необхідно мати чітку методологічну основу для її розвитку та розробити оптимальну модель.

Аналіз сучасних концепцій свідчить, що в основі обґрунтування такої моделі має бути ідея забезпечення суб'єктності студента у професійній підготовці перекладачів у ЗВО та їх майбутньої діяльності. Примат суб'єктності студента в них оптимально забезпечує особистісне орієнтоване навчання, яке визнає за студентом право на самовизначення й самореалізацію в пізнанні через оволодіння засобами навчальної роботи. Ця концепція обґрунтується на дослідженнях Г.О.Балла, І.Д.Беха<sup>8</sup>.

Проблему особистісного підходу порушували В.О.Сухомлинський, І.С.Кон та ін.

Філософсько-педагогічні аспекти такого навчання у вітчизняній педагогічній науці обґрунтували С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн<sup>9</sup>, О.В.Киричук, О.Я.Савченко, Є.В. Лузік<sup>10</sup> та ін

---

<sup>8</sup> Балл Г. А. Теория учебных задач: Психол.-пед. Аспект / Г. А. Балл. – М.: Педагогика, 1990. – 183 с.

<sup>9</sup> Зязюн І.А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Міжнародна наукова конференція 16–17 травня 2000 р. / За ред. С.О.Сисоєвої і О.Г. Романовського. –Х.: ХДПУ, 2000. – С. 8-16.

<sup>10</sup> Лузік Е. В. Освіта в технічному університеті : якість навчання в кредитно-модульних технологіях / Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець // 36. наук. статей «Неперервна освіта України». – К. : НПУ, 2004. – Вип. III-IV. – С. 21-28.

Окремі психолого-педагогічні аспекти такого навчання висвітлені в дослідженнях В.А.Семиченко, С.О.Сисоєвої, О.М.Пехоти та ін. Вихідними положеннями особистісне орієнтованого навчання визначено І.С.Якиманською, як :

- забезпечення розвитку і саморозвитку особистості того, хто навчається, як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності;
- забезпечення кожному студенту, спираючись на його здібності, нахили, інтереси, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід, можливість реалізувати себе в різних видах діяльності;
- зміст освіти, її засоби й методи мають уможливити вибір предметного матеріалу, його виду та форми;
- освіченість як сукупність знань, умінь, індивідуальних здібностей є найважливішим засобом становлення духовних та інтелектуальних якостей того, хто навчається, і має бути основною метою сучасної освіти;
- освіченість формує індивідуальне сприйняття світу, можливості його творчого перетворення, широке використання суб'єктивного досвіду в інтерпретації та оцінці фактів, явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісне значущих цінностей і внутрішніх установок;
- найважливішими чинниками особистісне орієнтованого навчального процесу є ті, що розвивають індивідуальність студента, створюють умови для його саморозвитку та самовираження;
- будується на принципі варіативності<sup>11</sup> .

---

<sup>11</sup> Ничкало Н.Г. Проблема формування сучасного виробничого персоналу в Україні: стратегія і перспективи наукових пошуків // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Зб. наук. праць / За ред. І.А.Зязюна та Н.Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 139-152.; Пуховська Л. П. Кількісні та якісні характеристики післядипломної педагогічної освіти у контексті завдань проекту «Рівний доступ до якісної освіти» / Л. П. Пуховська // Післядипломна освіта в Україні. – 2006. – № 1. – С. 1-8.; Сисоєва С. О. Сучасні підходи до визначення педагогічних технологій // Педагогічні технології неперервної професійної освіти : Монографія /С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. С. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін.; За заг. ред. С. О. Сисоєвої. –К. :Віпол, 2001.– С. 13-53.; Яковлева О.Н. Педагогические условия формирования основ профессионального мастерства у будущих переводчиков – Ижевск, 2006. – 205 с.

Психологічний аналіз категорій " студент", "індивід", "особистість" і "індивідуальність" свідчить про те, що центром навчального процесу має бути не той, хто навчається, а його особистість, оскільки індивідом є будь-яка істота людського роду, а поняття " особистість " - це системна якість індивіда, що трансформується в нову якість, тобто в особистість. Повна самоактуалізація особистості студента в навчальному процесі є надійною передумовою формування яскравих і нестандартних особистостей, тобто індивідуальностей, дефіцит яких, на жаль, ми відчуваємо в сучасному українському суспільстві.

Безперечно, системно-утворюючою якістю особистості є суб'єктність, тому можна стверджувати, що освітній процес, який максимально сприяє розвитку суб'єктності, можна назвати особистісноорієнтованим.

Визнання примату суб'єктності студента як суб'єкта навчання означає пристосування професійної освіти до нього, а не навпаки, як було у традиційному навчанні.

Це вимагає кардинальної зміни мети й ціннісних орієнтацій професійного навчання, оновлення його змістовного компонента та рішучої гуманітаризації, перебудови методичного забезпечення та його гуманізації, демократизації, зміни методики діяльності педагога, в першу чергу, йдеться мова про технологію співробітництва, коригування характеру навчально-пізнавальної діяльності студента як суб'єкта цього процесу.

Характер освітньої діяльності ЗВО щодо підготовки перекладачів науково-технічної літератури базується на мистецьких пошуках та глибокому вивченні народних традицій, сучасних новітніх вітчизняних технологій, зарубіжного досвіду та і новітніх досягнень в галузі перекладацької діяльності.

Поєднання потреб держави у професійних фахівцях та запитів громадян України в одержанні ґрунтовних знань з цього напрямку будуть давати змогу сформувати творчу особистість з сучасним рівнем освіти, широким світоглядом, розвиненим інтелектом, належним рівнем культури, висококваліфікованого фахівця, спроможного реалізувати свої здібності і можливості у

практиці економічних та підприємницьких структур, в галузі викладацького мистецтва.

**Висновок.** Професійна діяльність перекладачів науково-технічної літератури у закладах вищої освіти як інструмент для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень пов'язана зі спеціальними технічними дисциплінами, оскільки переклад технічного напрямку становить певні труднощі, тому що в англійській, німецькій, французькій, іспанській мовах є властиві тільки лише їм граматичні явища, які спричинюють труднощі перекладу технічного тексту українською мовою. Ці мови технічного напрямку істотно відрізняються від літературної, наприклад, великою кількістю складних речень з багатьма вставними підрядними.

# **РОЗДІЛ I. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

## **1.1. Особливості школи підготовки перекладачів в Україні**

Підготовка майбутніх перекладачів науково-технічної літератури у вищих навчальних закладах як інструмент для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень в Україні базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, наступності та неперервності, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, громадських та політичних організацій. Рівень підготовки спеціалістів також забезпечується:

- органічним зв'язком з національною та світовою історією, культурою, традиціями;
- інтеграцією з наукою і виробництвом;
- взаємозв'язком із закладами підготовки спеціалістів лінгвістичного, гуманітарного та економічно-виробничих профілів у зарубіжних країнах;
- відкритістю і демократичністю освіти, доступністю навчання для будь-якого громадянина з урахуванням його довузівської та індивідуальної підготовки, впровадженням індивідуальних навчальних планів, програм, методик, термінів навчання;
- випереджаючим характером навчання;
- розробкою власної методики прогнозування потреб галузей економіки, освіти і культури у фахівцях різних кваліфікацій;
- професіоналізмом навчання, підготовкою спеціалістів на високому творчому та професійному рівні; використанням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання;

-інноваційністю, навчанням у рамках державних стандартів за нетрадиційними системами і методиками навчання, що сприяють поглибленню професійних знань, умінь і навичок;  
- спадкоємністю освіти, яка передбачає врахування оптимальних світових і вітчизняних традиційних методик поряд з інноваційними; духовністю освіти, природною єдністю навчання й виховання, залученням студентства до духовних цінностей, формуванням принципів загальнолюдської моралі.

Підготовка фахівця орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення набутих знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, технологіях, системах управління та організації праці в умовах ринкової економіки<sup>12</sup>.

Відповідно до "Положення про організацію навчального процесу у вищих | навчальних закладах", спеціальність забезпечується такими формами підготовки, як: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка, контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять, які використовуються при підготовці майбутніх перекладачів у ЗВО, є лекції, індивідуальні, семінарські, та практичні заняття.

Передбачено також такі види навчальної діяльності, як консультації, курсові та дипломні (кваліфікаційні) роботи, створення практичних робіт з фаху.

Зміст самостійної роботи визначене навчальною програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками відповідно до дисципліни.

Практична підготовка, зміст і терміни якої визначені навчальним планом, проводиться в умовах професійної діяльності під керівництвом викладачів та відповідних спеціалістів.

---

<sup>12</sup> Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.



Контрольні заходи включають усі види контролю, передбачені вищезазначеним положенням, а також модульно-рейтингову форму для підсумкового контролю.

Нормативну базу спеціальності становлять Закони України "Про освіту", "Про вищу освіту", Державні стандарти освіти та інші нормативні документи з питань освіти.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» передбачається реалізація освітнього рівня бакалавра, спеціаліста, магістра. Зміст спеціальності визначається професійно-освітніми програмами підготовки бакалавра та спеціаліста, структурно-логічною схемою підготовки, навчальними планами, програмами дисциплін, іншими нормативними документами Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України. Відповідно до Державного стандарту освіти спеціальність забезпечується освітньою (кваліфікаційною) характеристикою, в якій поставлено вимоги до особистісних та професійних якостей, знань і вмінь фахівця, необхідних для виконання професійних обов'язків, а також нормативною частиною освіти, яка визначена в навчальному плані<sup>13</sup>.

---

<sup>13</sup> Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №48. – Режим доступу журн.: [www.ucrf.gov.ua/uk/doc/laws/1149672211/](http://www.ucrf.gov.ua/uk/doc/laws/1149672211/)

Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1998. – № 27–28. – Режим доступу до журн.: [http://vpf.kiev.ua/book/koncnac\\_book.pdf](http://vpf.kiev.ua/book/koncnac_book.pdf)

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapravo.net/data/base55/ukr54003.htm>

Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс], остання редакція від 11.06.2008 на підставі 290-17, чинний. Станом на 26 березня 2007 р. – Режим доступу: <http://uapravo.net/data/base62/ukr62657.htm>],

Навчальний план є основним нормативним документом, який покликаний забезпечити відповідний рівень підготовки перекладача науково-технічної літератури.

ЗВО забезпечує рівень підготовки фахівця відповідно до вищезазначених вимог, створенням відповідних підрозділів та належним методичним, науковим, кадровим, фінансовим і матеріально-технічним забезпеченням.

Соціальні гарантії досягнення мети забезпечуються контрольними заходами державних органів управління освітою за рівнем якості освіти, яку набуває майбутній випускник відповідно до державного освітнього стандарту.

Навчальна діяльність, наукова робота, виховання здійснюються факультетами, кафедрами та іншими підрозділами ЗВО. Навчальний процес у ЗВО організовано таким чином, щоб відкрити зацікавлення студентів до їхньої майбутньої спеціальності, впевненість у своєму професійному виборі. Це забезпечується насамперед:

- чіткою організацію навчального процесу;
- використанням нових методів, технологій у навчанні;
- творчим підходом у плануванні та організації занять;
- співпрацею професорсько-викладацького складу і студентів;
- наявністю аудиторного фонду достатнього для проведення всіх видів навчальних занять та виховних заходів;
- наявністю бібліотеки та читального залу з необхідним фондом навчальної літератури та доступом до Інтернету;
- сучасним технічним лінгво-фонооснащенням.

ЗВО забезпечує пріоритетність розвитку спеціальностей шляхом розширення доступу громадян до оволодіння спеціальністю, а також створення рівних умов цієї доступності.

Мотивація якісної праці викладачів забезпечується належним рівнем оплати праці, системою моральних та інтелектуальних заохочень, які поєднуються зі спланованими заходами контролю з боку ректорату, інститутів, деканатів та кафедр. Складовою частиною цього є контрольні відвідування занять проректорами, директорами інститутів, деканами факультетів, завідувачами кафедр, а також модульно-рейтингове оцінювання викладачами студентів, яке проводиться наприкінці кожного семестру.

Викладачі університету, крім того, мають можливість публікувати свої наукові дослідження та науково-педагогічні розробки за рахунок університету. Мотивація якісного навчання студентів зумовлюється, з одного боку, специфікою університету як закладу з платним навчанням, а з іншого - системою морального заохочення студентів, залучення їх до науково-дослідної праці та існування системи пільг за відмінне навчання й участь у громадській та спортивній роботі.

Наявна матеріально-технічна, навчально-наукова база та викладацький потенціал ЗВО дають можливості забезпечити повноцінну підготовку фахівців освітнього кваліфікаційного рівня «бакалавр», «магістр» за спеціальністю "Переклад".

Розглянемо, чому повинен вчитися перекладач завжди і чи можна навчитися перекладу? Задайте це питання будь-якому відомому українському перекладачеві. Заздалегідь відомо, що він вам відповість. Навчити-то можна, адже я ж навчився, але як навчити? Навряд чи! І навіть, може бути, додасть, що краще ніде не вчитися - можуть навчити поганому. І буде правим. На жаль, наша українська школа перекладу відрізнялася особливостями, які мимоволі приводили до такого змісту. І змінити ці старі погляди не має можливості<sup>14</sup>.

**Особливість перша.** Підготовка усних перекладачів мала масову ідеологічну підготовку, що повністю зводила нанівець професійну етику усного перекладача. Докладніше ми зупинимося на цьому пізніше. Коротко пояснимо - ідеологічна витриманість перекладу в «радянському дусі» ставилася значно вище його якості та змісту перекладу. Деякі поважні перекладачі прагнули від цього усунутися. Звідси й речення про шкоду навчання. Хоча ми зовсім не виключаємо того дипломатичного компонента, що частіше входить у роботу усного перекладача на найвищому рівні (наприклад, переклад доповіді президента). Тоді це не просто переклад, а ще й сприяння підтримці дипломатичних відносин.

---

<sup>14</sup> Зорівчак Р.П. Перекладачі для України ХХІ сторіччя // Записки перекладацької майстерні. – 2000 – 2001. – Львів: ЛНУ, 2001. – С. 259-266.

**Особливість друга.** В навчанні усних і письмових перекладачів частіше практикувався (і практикується дотепер) тематичний принцип. Цей принцип добре простежується на вузькій спеціалізації навчальних посібників: „Підручник військового перекладу”, „Допомога з перекладу хімічних текстів”, „Практикум з перекладу з німецької мови на російську текстів економічного змісту”, „Ділова німецька мова. Економічна та комерційна інформація і та ін. Тематична спрямованість навчання збиткова не тільки тому, що виховує перекладачів з вузьким професійним зором; головний її недолік полягає в тім, що вона змушує змішувати різні речі й знання у тематиці перекладу й професійні вміння перекладача. Це поєднує знання того, про що говориться в тексті, і знання того, як з ним слід поводитися перекладачеві<sup>15</sup>.

---

<sup>15</sup>Докштейн С.Я. и др. Практический курс перевода научно-технической литературы (англ. язык) С.Я. Докштейн. – М.: Воениздат, 1973. – 448 с.; Иллюстрированный англо-французско-немецко-русский разговорник Сольмана. – М.: Кредо, 1991. – 272 с.; Климзо Б.Н. Ремесло технического переводчика: Об английском языке, переводе и переводчиках научно-технической литературы / Б.Н. Климзо. – М.: Р. Валент, 2003. – 286 с.; Обручева Н.А. Справочник переводчика биохимических текстов с русского языка на английский / Н.А. Обручева, В.М. Карзинкин. – М.: Наука, 1972. – 183 с.; Німецько-український та українсько-німецький словник актуальної лексики / Укладачі: Л. Кунч, С. Тимченко та ін. – К.: Ред. Журн. «Український Світ», 1994. – 256 с.; Німецько-російський авіаційний словарь / Сост. Горський Вс. В. и др. – М.: Воениздат Минобороны СССР, 1964. – 631 с.; Нелюбин Л.Л. Учебник военного перевода: Специальный курс / Л.Л. Нелюбин А.А. Дормидонтов, А.А. Васильченко– М.: Воениздат, 1984. – 440 с.; Медведева Л.М. Англо-українсько-російський словник усталених виразів / Л.М. Медведева, Н.Ю. Медведева. – К.: Укр. Енциклопедія, 1992. – 493 с.; Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.

Тематичний принцип настільки міцно засів у перекладачів, що навіть студентка 2001 року випуску, що закінчила навчання за спеціалізацією «переклад» у Лінгвістичному університеті, поділилася із мною своїми прикростями, у яких утримується сховане розчарування: «Я влаштувалася працювати у фірму перекладачкою, і щодня мені доводиться перекладати тексти й перемови про дизельне паливо. Але ми з вами на заняттях ніколи не перекладали тексти про паливно-мастильні матеріали!» Дійсно, не було практичних занять цей тематиці. Хоч не виключено, що й така тема необхідна. Як зразок того, як потрібно перекладачеві взагалі, у принципі, перекладати такого роду тексти. Далі ми не раз будемо повертатися до ролі тематичного принципу. І, безумовно, згодом він знайде в навчанні перекладачів своє законне й розумне місце не в основі, але в комплексі з іншими принципами.

**Особливість третя.** Для української історії перекладу, мабуть, це найістотніша. Традиційно в нас у повному розумінні перекладачами вважалися перекладачі художньої літератури. Прикладом того є журнал „Всесвіт”. Теоретики перекладу зосереджували свою увагу на художньому тексті, що заслуговує переважної уваги. І тому найчастіше відповідь на питання, чи можна навчитися перекладу, розуміється тільки в застосуванні до художньої літератури. І відповідь відразу викликає труднощі. Адже художній переклад вимагає такого гігантського обсягу фонові ерудиції, таких додаткових знань і виконання такого складного поєднання перекладацьких завдань, що часто як рятівний аргумент висувається теза про творчий, непізнавальний характер перекладацького процесу, де панує тільки натхнення.

Уміння перекладати художній текст - уміння специфічне, і хоча це володіння, на наш погляд, неможливо без деяких азбучних правил, що діють для перекладу будь-якого тексту, але все-таки воно не гарантує перекладачеві вміння перекладати й тексти іншого напрямку.

Треба сказати, що установка на інтуїцію й натхнення, що допомагає відчути й передати складну й тонку стилізацію, індивідуальний стиль і багато чого іншого в художньому перекладі, заважає перекладачеві з'явитися на рівень більш

ширших узагальнень, і він не може поширити свій особистий досвід на роботу з науково-технічними текстами, тобто перекладач художньої літератури часто, просто кажучи, не вміє перекладати текст іншого напрямку, наприклад технічного. І все-таки будемо наполегливо стверджувати: навчитися можна! Про це свідчить досвід багатьох перекладацьких шкіл світу. Навчання в них побудовано по-різному, але завжди містить незмінний ряд обов'язкових компонентів і дає своє позитивне рішення. А здоровий глузд підказує нам, що навчитися не тільки можна, але й потрібно: не можна в сучасному світі пускати освоєння цієї важливої професії на самоплив, миритися з довгим, багаторічним екстенсивним способом її освоєння. Він шкодить якості перекладацької продукції та знижує престиж професії.

«Не життя, а навчання». Цими словами відомий персонаж дитячої книжки - школяр характеризував своє безрадісне існування: «Хіба це життя? Не життя, а навчання!» Саме так можна коротко позначити суть професійного настрою перекладача. Якщо людина вибрала професію перекладача, все її життя перетворюється в навчання з випадковими перервами. Так, будь-який професіонал неупинно вдосконалюється, всмоктуючи нове у своїй галузі. Перекладачеві ж недостатньо всмоктувати нове в тій галузі, що служить матеріалом його роботи - рідної та іноземної мов. Йому необхідно підтримувати весь цей матеріал в активному стані, наготові - раптом щось із цього пригодиться! Йому необхідно щодня читати газети, слухати радіо, спілкуватися на двох, трьох мовах, накопичувати, розширювати й оновлювати лексичний запас. Установка на об'ємну активізацію словникового лексикону іноземної мови є в основі навчання усних перекладачів у сучасних перекладацьких школах (Гумбольдт університет-Берлін, Хайдельберг, Кьолн, Лейпціг). Діапазон лексичних пластів, з якими перекладачеві доведеться мати справу, непередбачений. Зрозуміло, неможливо знати всі, але зменшити ризик незнання перекладач зобов'язаний прагнути. Широта тематичного діапазону в його роботі - гарний, показник рівня, і тільки власними зусиллями кожен перекладач підвищує його.

Отже, перекладач зобов'язаний перебувати у стані вічного навчального руху, всмоктуючи й активізуючи мовний матеріал. Тепер особливо підкреслимо, що це рівною мірою матеріал й іноземної і рідної мови. Останнє часто не здається наявне. Людина здебільшого впевнена, що рідною мовою вона пристойно володіє й те, що їй треба, висловити зможе. Але ж це не так. Перекладачеві необхідно з найперших професійних кроків позбутися від цієї омани, прискіпливо досліджувати власний реальний рівень володіння рідною мовою та вжити необхідних заходів щодо вдосконалення цього процесу. Спочатку - засоби аварійні, а потім - і професійні.

Залишимо частину питань про рівень культури мовлення в сучасному суспільстві, що нібито неухильно падає. Дозволю собі не погодитися з ностальгічною спрямованістю в минуле, в ХІХ століття, коли вміли писати довгі листи й говорити дуже загадково. Культура мовлення відповідає запитам суспільства й задовольняє їх. Напевно, запити змінилися. Справа перекладача - розібратися в тому, що становить сучасна культура рідної мови, що визнано літературною нормою, які можливі відхилення, які існують жанри письмового й усного мовлення та працювати над їхнім активним оволодінням. Це для нього життєво важливо. Ми переконані в тому, що навчання сучасного перекладача варто починати з активного вивчення рідної мови й продовжувати інтенсивний тренінг до самого закінчення навчання. Саме тому авторові даної праці імпонує система навчання перекладачів у Гейдельберзькому інституті перекладачів, де активізація навичок рідної мови передусе освоєнню властиво перекладацьких навичок і завершується строгими перевірочними випробуваннями<sup>16</sup>. Однак, мало шансів, що нашому студенту пощастить учитися саме за такою системою, тому він має вести постійний самостійний тренінг.

---

<sup>16</sup> Schmitt P.A. Fachtexte für die Übersetzer-Ausbildung: Probleme und Methoden der Textauswahl. In: Ehnert r. Schleyer W.( Hgg.) : Übersetzen im Fremdsprachenunterricht. Beiträge zur Übersetzungswissenschaft-Annäherung an eine Übersetzungsdidaktik. Regensburg (AkDaF) 1987, S 111-151.

Пропонуємо декілька порад. Необхідно в будь-якій ситуації контролювати рідну мову. Не дозволяти собі використовувати жести, змушувати себе завершувати формулювання, вербалізувати, здавалося б, «невимовні» почуття. Почавши такий контроль, студент відразу виявить свої слабкі якості. Відчиняються, наприклад, ваше невміння володіти мовою в складній ситуації. Для перекладача це дуже погано. Адже перекладач - це фахівець із активного володіння мовленням на двох, трьох мовах у ситуації підвищеної складності, тому що будь-яка ситуація спілкування, де є нерівноправність партнерів, - це ситуація підвищеної хибності. А якщо партнери не в рівній мірі володіють основним засобом спілкування - мовою (тобто не знають іноземної мови), вони нерівноправні.

Отже, пізнавши свої помилки й позбувшись від недоліків, почнемо себе нещадно постійно тренувати. З цього починається професійний етап роботи з рідною мовою.

І ще кілька порад початківцю. Орієнтуйтеся на те, що всі жанри мовлення вам необхідно вміти породжувати активно! І на вчора! Не ухиляйтеся від тих можливостей, які вам пропонує життя! Проголошуйте тости днями народження й привітальні промови. Пишіть листи - від особистих до ділових. Спробуйте себе в ролі письменника: напишіть казку, оповідання, мемуари, поему.

Доречною буде й уся палітра публіцистичних жанрів: репортаж, інформаційна замітка, есе, фейлетон. Неправда, що культура мовлення збагачується тільки за рахунок читання книг. Це занадто екстенсивний шлях, що тільки орієнтує на пасивне сприйняття інформації. Треба багато читати! Треба багато говорити й багато писати. Перекладачеві необхідно побувати в «шкірі» якомога більшого числа персонажів життя, мовлення яких йому треба бути перекладати; побувати на місці авторів тих текстів, переклад яких йому коли-небудь замовлять. Не треба чекати, коли вас почнуть учити за програмою «Українська мова для перекладачів». Цієї програми поки що немає.

Занурюючись у безмежний потік сучасної української мови, ви навчитесь триматися на плаву. Тоді вам легше буде застосовувати літературну норму і стать її носієм, не піддаючи до фетишизації застарілої мови, що традиційно нав'язує нам



середня школа. І нехай для перекладача в освоєнні жанрів усного й письмового рідного мовлення не буде виключень. Адже вам з однаковою ймовірністю може знадобитися й мова міліцейського протоколу, і мова політичного маніфесту, мова реклами й мова жалібного мовлення.

Навряд чи варто також обов'язково відшукувати і діяти від простого до складного при самотренуванні. Мова, текст, організація реклами, без сумніву, дуже складні. Проте дані в щоденній практиці багаторазові приклади у такій частотності сприятимуть, швидше за все, виявленню цілком нестерпного активного володіння цим жанром. Спробуйте вводити щодня у ваш побут по одному новому тексту. Наприклад: сьогодні - шлюбне оголошення, завтра - спортивну інформацію про футбольний матч, післязавтра - інструкцію до праски<sup>17</sup>.

Ви незабаром відчуєте, як збагатиться ваше мовлення і як росте впевненість у собі. Спробуйте знайти прискіпливих опонентів, експертів. А якщо рідні й друзі стануть вашими першими слухачами, це їх розважить, та й сприятиме їх розвитку.

Про перевірку більш об'ємних форм (мовлення в парламенті, велике інтерв'ю на спеціальну тему, повісті) може, розумніше буде домовитися з вашими колегами-перекладачами або одержати консультацію у фахівця з української мови. Завжди до ваших послуг і телевізійні програми. Візьміть за зразок добре поставлене мовлення дикторів телепрограм, попрацюйте над матеріалом активно: можете конспектувати, записувати окремі звороти мовлення, заводити особисту тематичну картотеку, словник-тезаурус. «Тіньовий повтор» за мовленням українського диктора на каналі «1+1» стане допоміжною вправою при освоєнні техніки синхронного перекладу. Спробуйте створювати свої тексти телепрограм різного характеру за проробленими, знайомими зразками. Ви можете спочатку готувати їх заздалегідь у письмовому вигляді, а потім і

---

<sup>17</sup> Фурманова, В.П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранного языка: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В.П. Фурманова. – М., 1994. – 58 с.

привчити себе вимовляти їх спонтанно без підготовки. Випробуйте себе в ролі спортивного коментатора, ді - джея, ведучого передачі про тварин, телепрограма про світові подорожі «Орел і решка».

Далі ми розглянемо питання про особистий, індивідуальний стиль оратора. Тренування вміння відтворювати індивідуальний стиль перекладач починає лише під кінець свого навчання. Але означений процес можна значно полегшити, якщо спочатку навчитися „стилізувати” рідною, українською мовою. Спробуйте говорити, як Йошка Фишер, Урмас От, Дмитро Разумков, Вадим Карасев, Андрій Пальчевській, Дмитро Гордон, Юлія Тимошенко. Багато хто бачить у такому пародіюванні лише забаву, а таке вміння як фахівця для професійної діяльності вкрай необхідне доповнення.

Є ще одна специфічна причина, за якою інтенсивне освоєння рідної мови дуже необхідно перекладачеві. Існує феномен, необхідний для обговорення. Усному перекладачеві часто виявляється легше перекладати на іноземну мову, ніж на рідну. Чому?

Здавалося б, це факт парадоксальний. Адже обсяг знань рідної мови завжди є фундаментальним, повнішим і точнішим. Це так. Але всі ці знання здебільшого - у підводній частині айсберга, тобто в пасивному запасі. І активний запас знань іноземної мови частіше виявляється більше, ніж активний запас знань рідної мови. Крім того, знання рідної мови, як ми вже відзначали, тонке й привабливіше, глибше, а це означає – варіативне, і обмаль вибору, особливо якщо частина варіантів перебуває в пасивному запасі, стримує сам вибір і сповільнює переклад. Це означає, що такі справи від знання мови становлять для перекладача баласт і завдають труднощів у вирішенні завдання перекладу<sup>18</sup>.

**Висновок - рідна мова необхідна перекладачеві в активній формі.**

---

<sup>18</sup> Саприкін С.С., Чужакін А.П. Світ усного перекладу; Навчальний посібник / Сергій Саприкін, Андрій Чужакін. – Вінниця : Нова книга, 2011. – 224с.

У будь-якій професії є свої моральні норми й закони професійної поведінки, які не можна порушувати. Вони завжди мають вигляд заповідей, наставлене, але, завжди базуються на основах християнської моралі. Професійна етика перекладача в ХХ столітті в Україні піддалася майже повному руйнуванню, не встигнувши остаточно сформуватися. На це були свої об'єктивні та суб'єктивні обставини. Нарешті, всі і перекладачі, і клієнти знають, що таке переклад, а із приводу того, яким він повинен бути, кожний може так гадати, що йому заманеться. Колись ця аморальна ситуація була комусь вигідна, зараз вона дуже шкодить професійному іміджу перекладача й позбавляє його самого сенсу існування перекладацької діяльності.

Разом з цим речення про професійний кодекс перекладача у світовій практиці склався ще раніше, і нам здається принципово важливим його формулювання. Не може бути особисто національно пофарбованої професії "український перекладач". Є просто така професія - перекладач.

Отже, професійний перекладач має дотримуватися **морального кодексу перекладача. Він має такі ознаки прав та зобов'язань:**

1. Перекладач є транслятором, який передає усний або письмовий текст, створений на одній мові, у текст на іншу мову.
2. Для перекладача текст є недоторканим матеріалом . Перекладач не має права за своїм уподобанням змінювати текст, скорочувати його або розширювати, якщо додаткове завдання адаптації, вибірки, додавань і т.п. не поставлені замовником (клієнтом).
3. При перекладі перекладач за допомогою відомих йому професійних дій завжди мусить передати інваріант вихідного тексту як можна повним обсягом.
4. У деяких випадках усного послідовного або синхронного перекладу перекладач стає особою також із дипломатичними повноваженнями (наприклад, при перекладі висловлювань великих політиків при міжнародних контактах). Якщо ці дипломатичні повноваження за перекладачем визнані, він має право рушити проти точністю вихідного тексту, виконуючи функцію допоміжної особи в підтримці дипломатичних відносин, перешкоджаючи їхньому ускладненню, але не

зобов'язаний при цьому захищати інтереси якої-небудь однієї сторони.

5. В інших випадках перекладач не має права втручатися у відносини сторін, так само як і виявляти окрему, власну позицію з приводу змісту перекладного тексту.

6. Перекладач зобов'язаний зберігати конфіденційність щодо змісту перекладного матеріалу й без потреби не розголошувати його.

8. Перекладач зобов'язаний відомими йому засобами забезпечувати високий рівень компетентності у сферах мови оригіналу, мови перекладу, техніки перекладу й тематики тексту.

9. Перекладач має право вимагати всі необхідні умови для забезпечення високого рівня перекладацької компетентності, у тому числі й відповідних умов своєї праці (при усному перекладі надійності апаратури, що транслює; при необхідності - зниження темпу мовлення оратора; при синхронному перекладі - надання тексту мовлень ораторів напередодні, а також пауз у роботі для відпочинку й т.п.; при письмовому - надання довідкової та іншої літератури, інформації за темою ).

10. Перекладач відповідає за якість перекладу. У випадку, якщо переклад художній або публіцистичний, має на нього авторське право, захищене законом, а при публікації перекладу його ім'я обов'язково повинне бути зазначене як перекладача<sup>19</sup>.

Розглянемо суть основних правил професійної поведінки перекладача. З ними тісно пов'язані правила ситуативної поведінки, що вимагають дотримання правил ведення зустрічей, правила поведінки, спрямовані на збереження здоров'я. Правила ситуативної поведінки припускають повну адаптацію перекладача до ситуації, в якій він виявився. Видатний вчений або кінозірка можуть бути одягнені зухвало або неадекватно поводитися. Перекладач, перебуваючи в ролі транслятора (див. кодекс, пункт 1), повинен бути непомітний як особистість, не відволікати на себе увагу. Його завдання - працювати

---

<sup>19</sup> Панов С.Ф. Теоретико-методичні засади професійного формування технічних перекладачів у вищих навчальних закладах : монографія / С.Ф. Панов. – К.: ТОВ «НВФ Славутич-Дельфін», 2015. –242 с.

передавачем ланки інформації. Тому він повинен бути одягнений охайно, й відповідно випадку, дотримувати загальноприйнятих правил поведінки. Порушує він їх тільки тоді, коли вони несумісні з його основною професійною роллю перекладача. Наприклад, якщо йому потрібно перекладати під час офіційного обіду, то ні їсти, ні пити йому не доводиться. При приватному спілкуванні перекладач не може брати участь у розмові як рівноправний співрозмовник, інакше, він спотворить інформацію як джерела і втратить свою надійність як транслятор. Отже, його завдання - адаптуватися, але працювати.

Правила, що гарантують перекладачеві збереження професійного здоров'я, звичайно негласно дотримуються. Насамперед вони стосуються усного перекладу, і чим вище обсяг психічних витрат, тим вони жорсткіше. Вважається, що в умовах синхронного перекладу перекладач може працювати без зміни 20-30 хвилин, хоча на практиці обставини можуть змусити його працювати без зміни довго. Перед напруженою усною роботою він зобов'язаний добре відпочити (спати не менше 8 годин). Спиртне під час роботи виключається.

Правила професійної етики, що ввійшли в наш «Моральний кодекс перекладача», регламентують поведінку й письмового перекладача. Крім перерахованого в кодексі, сюди відносяться правила підходу до складу тексту й правила оформлення, редагування. Етика роботи з текстом пропонує (якщо замовник не дав особливих умов) перекладати з іноземної мови або, рідше, на іноземну мову всі мовні одиниці оригінального тексту. Перекладач не зобов'язаний перекладати мовні одиниці на інших мовах: скажімо, якщо в німецькому науковому тексті йому зустрілися цитати на латинській, англійській і французькій мовах - перекладати, їх на українську мову не входить у його завдання. Якщо від змісту цих фрагментів на третій мові залежить еквівалентність перекладу всього тексту в цілому, перекладачеві доведеться взяти професійну консультацію у фахівців з відповідних мов. Однак, бувають щасливі для замовника випадки, коли перекладач має двомовну професійну компетентність, тобто перекладає й з англійської, і з німецької - тоді все, що в тексті сформульовано на цих двох мовах, входить у перекладацькі завдання.

Отже, вимоги до оформлення письмового тексту задалегідь обумовлюються із замовником і можуть бути різні, але два з них дотримуються завжди: передача графічної інформації, що супроводжує вербальну (розташування частин тексту, що організують його у глобальний текст, заголовки, підзаголовки), і вказівка сторінок оригіналу. Остання вимога допомагає користувачеві орієнтуватися в тексті, знаходити потрібне місце з оригіналом.

## 1.2. Теоретичний досвід підготовки перекладача

«Мертва теорія, мій друг, а древо життя вічно зеленіє». Цей романтичний парадокс хоча й часто служить розрадою, але перекладача не врятує. Його робота завжди мала й повинна мати теоретичну базу. Інша справа, що перекладачі цього найчастіше не усвідомлюють. Хоча, безумовно, користуються певними, виробленими на основі особистого досвіду (своїми або іншими) напрацюваннями, якими і є, по суті, теоретичні установки. Жоден розумний перекладач не стане перекладати офіційну мову молодіжним жаргоном. Він залишиться в рамках літературної норми. Навіть, якщо оратор не завжди її витримує це (наприклад, збивається на діалект), то перекладач явно дотримується концепції нормативно-змістовної відповідності.

Майбутнім перекладачам принципово важливо усвідомити необхідність оволодіння знаннями теорії та практиці наукового перекладу. Як особлива наука вона сформувалася недавно. Довгий час перекладачі без неї обходилися і якимось не дуже страждали. Вони й дотепер дуже часто віддаються ілюзії, що знання конкретних прийомів на кожен випадок й особистий досвід достатньо, щоб бути професіоналом<sup>20</sup>. І що безліч складних перекладацьких рішень ніяк не з'ясовані з погляду теорії, не узагальнені і приймаються за допомогою професійної інтуїції й творчого натхнення перекладача. Це, дійсно ілюзія.

---

<sup>20</sup> Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.

Сучасна теорія перекладу показує, що в складних випадках, як правило, і складне пояснення, але воно є.

Отже, **по-перше**, знання теорії перекладу допомагає перекладачеві переконатися в тому, що його рішення об'єктивно.

**По-друге**, як ви вже, напевно, помітили, наше обговорення практичних, прикладних проблем перекладу на сучасному рівні вже змусило нас вживати деякі терміни теорії перекладу: транслятор, інваріант, перекладацька компетентність, концепція нормативно-змістовної відповідності.

І не для того, що рівень викладу з використанням термінів найбільш компактний і дозволяє за допомогою одного слова позначити ціле комплексне явище, формалізоване за допомогою теорії перекладу.

**По-третє**, будь-яка професія, навіть найбільш практична й затребувана, в сучасному цивілізованому світі не терпить «гвинтиків», які сліпо виконують свої функції, не розуміючи, що роблять. Наявність таких «гвинтиків» завдає шкоди й усьому суспільству, і індивідуальності кожного такого виконавця.

Сучасні подання про людину вимагають, щоб, виконуючи свої ролі, він знав загальні її особливості, її суть. Сучасному перекладачеві як представникові людства не можна нічого не знати про процес перекладу і його результатів мовою теоретичних узагальнень. Сучасна життєва практика звела професійне теоретичне знання до необхідного мінімуму. Якщо ми поцікавимся теоретичними дисциплінами, що входять в обов'язкове навчання європейських перекладачів у різних країнах, ми часто не знайдемо там таких фонових предметів, як історія літератури й історія мови, які могли б розширити його професійний кругозір, - але теорія перекладу там буде завжди<sup>21</sup>. В обов'язковий мінімум входять також: введення в загальне мовознавство, теоретична граматики й стилістика мови перекладу, а також лінгвокраїнознавство.

---

<sup>21</sup> Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності – Вінниця : Нова книга, 1913. – 376 с.

### 1.3.Ерудиція як складова компетентності перекладачів

Говорять, що саме велике коло спілкування з різними людьми суспільства має лікар, тому що від хвороб ніхто не застрахований. У цьому змісті для лікаря всі люди рівні - вони для нього цікаві як хворі, і їхні професійні розходження його не мають значення.

Перекладачеві ж цікава кожна людина саме як представник особливої професії, роду занять і т.п. Вся інформація про те, чим людина займається, які особливості його діяльності, для нього важлива - вона може завтра знадобитися при іншому перекладі. Перекладач - унікальний накопичувач відомостей про різні галузі людських знань і людської діяльності, причому для нього однаково важливо знати і суть процесу або явища, і те, як все це має назву на рідній мові й, відповідно, на іноземній мові. Тематичний діапазон роботи перекладача, наведений раніше, - це доказ тому.

Крім постійної установки на розширення ерудиції, перекладачеві доводиться бути готовим до термінового освоєння нової, незнайомої галузі. Майбутня робота, скажімо, із представниками атомної енергетики може включати новий інформаційний матеріал, оформлений за допомогою трьох основних мовних блоків :

- книжковому - офіційно книжкового мовлення (письмові тексти),
- усному - офіційно-усного мовлення (офіційне спілкування),
- професійного жаргону (неофіційне професійне спілкування).

Досвідчений перекладач із тренованою пам'яттю "на ходу" освоєє весь цей багатий арсенал. При цьому важливо використати максимальну кількість джерел, можливих у даній ситуації: довідники, словники, Інтернет, консультації фахівців, особистий словник - тезаурус.

Звернемося до старої теми - подивимося, чим усні перекладачі відрізняються від перекладача письмових текстів. Чи є точки дотику в їхній діяльності, і чи по-різному їх треба вчити.

В багатьох мовах найменування професії перекладача походить від різних коренів: в англійському - усний перекладач



«interpreter», письмовий -«translator»; у німецькому усний перекладач - «Dolmetscher»; дуже старе запозичення з російського «товмач», письмовий же - «Übersetzer». Виходить, що розумний усний перекладач «тлумачить» те, що говорить іноземець. Письмовий же «переносить» в іншу мову (порівн. значення німецького дієслова «übersetzen»), перетворює в інший письмовий текст. Ширше діє популярна думка, що це два принципово різних типа діяльності з різними завданнями й різними вимогами до перекладачів. Чи не так це? Чи є між цими двома видами діяльності загальне?

Безперечно, і той, і інший від є процесом перекодування. Тільки усний переклад - це перекодування звучного усного мовлення у звучне мовлення, але без письмової фіксації, і крім того, спонтанне (не в змісті «раптове», а в значенні термінове, без відстані у часі). Таким чином, розходження це нагадує розходження між усним і письмовим мовленням на одній мові. У сучасному застосуванні усне й письмове мовлення зблизилися й почали змішуватися. Так, усне мовлення іноді має опір на задалегідь підготовлений письмовий текст, а повністю спонтанне усне мовлення, завдяки сучасним засобам запису (стенографії, перекладацької нотації, магнітофону й т.п.), опосередковано звертається до письмового тексту.

Письмовий текст за набором, розмаїтістю й змістом функціональних характеристик є більш організований складний ніж усний. У письмовому перекладі ця складність переборювалася за рахунок часу. Інакше кажучи, на переклад письмового тексту завжди приділялося значно більше часу, ніж на усний переклад; іноді, найчастіше в художньому перекладі, часовий діапазон дуже широкий і майже не обмежений.

У сучасній практиці письмовий переклад також здійснюється звичайно в умовах дефіциту часу, навіть художній переклад, скажімо, белетристики середньої якості часто виконується терміново та швидко. Однак вимоги точності, якості та еквівалентності перекладу оригіналу при письмовому перекладі, як і раніше, залишаються більш високими, ніж при усному.

Отже, бачимо сходження, зближення цих двох видів перекладу - усного й письмового. Але одне істотне розходження

завжди буде зберігатися, тому що усний переклад здійснюється в ситуації мовного спілкування - прямого (усний послідовний переклад) та звукового - через навушники (синхронний переклад). Усний переклад вимагає додаткових навичок психічної стійкості й фізичної витривалості. Зате умовна простота діапазону усних текстів - це полегшення для усного перекладача. Стабільність характеру усних текстів спрощує перед перекладацький аналіз, на який досвідчений перекладач витрачає буквально кілька хвилин: скажімо, перекладаючи мовлення канцлера Шрьодера в бундестазі, перекладач задалегідь знає, що йому варто триматися в рамках дипломатичного варіанта офіційно ділового стилю, ігнорувати специфіку дикції, а також діалектизми й у разі перекладу врахувати індивідуальний стиль даного оратора.

На разі маємо, що в роботі усного й письмового перекладача, по суті, більше загального, ніж різного, тому не випадково багато перекладачів поєднують обидва види діяльності. Однак у навчанні необхідні декілька типів розходження<sup>22</sup>.

Тому, хто готується стати усним перекладачем, необхідний тренінг для усного сприйняття (аудіювання), тренінг пам'яті, активне володіння досконалою літературною мовою, ораторським мистецтвом, оскільки людина вступає у зв'язок з предметом за допомогою трьох людських здатностей: мислити, говорити, діяти. На нашу думку, найбільш вдало це відобразив корифей наукової педагогічної думки Я.А.Коменський (див. схему).

Письмовому перекладачеві необхідно у процесі навчання познайомитися з максимально більшою кількістю різновидів письмових текстів, включаючи найскладніші (юридичний, патентний, музикознавчий, філософський).

---

<sup>22</sup> Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу ( німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с

Схема процесу пізнання "Трикутник мудрості" є на Рис.1.



Рис.1. Схема процесу пізнання "Трикутник мудрості"

А тепер - саме хворобливе питання: чи всяка людина, що володіє іноземною мовою, може бути перекладачем? Напевно, усяка. Або - майже. Коштує тільки як варто захотіти і як варто навчитися.

Однак, що стосується усного перекладу, є комплекс якостей, що становлять природну схильність. Це висока мовна реактивність, контактність і підвищена психічна стійкість у стресових ситуаціях. Причому досвідчені усні перекладачі вважають, що остання якість - найважливіше. Але навіть перекладачеві, що орієнтується на один вид перекладу, корисно мати початкові навички іншого виду перекладу. Досвід перекладацьких шкіл світу показує, що можна сполучати ці два види, а можна пропонувати студентам альтернативу.

#### **1.4.Роль моделювання у формуванні професійної готовності майбутніх перекладачів**

Із самого початку ми підкреслювали важливість для перекладача самостійної роботи й самостійного тренінгу. Однак при навчанні теперішніх професіоналів без викладацьких зусиль не обійтись. У переважній більшості випадків навчання навичкам перекладу, в українській традиції діставалося викладачам - фахівцям з навчання іноземній мові, та й

розглядалося як елемент навчання мові. Плутанину збільшував граматико-переказний метод, що до останнього часу домінував у практиці навчання мові. Вправи з перекладу – це дійсно продуктивний компонент такого навчання. Разом з тим методика навчання перекладу і тактично, й стратегічно різко відрізняється від навчання мові. Про це можна говорити в наступному розгляді суті основного питання – формування професійної підготовки перекладачів.

Одним із важливих завдань професійної підготовки перекладачів є гармонійне формування особистості студента в педагогічному процесі, повне розкриття його творчих сил, набуття власного "Я", неповторної індивідуальності, спрямування самим суб'єктом своєї життєдіяльності та професійної діяльності, а не засвоєння ним тільки певної сукупності професійних знань, навичок і вмій.

З огляду на це кожен педагог ЗВО має допомогти майбутньому перекладачу як суб'єкту навчання, підтримати та розвинути людину в людині, закласти в нього механізми адаптації, самовизначення, саморозвитку, само реалізації самовдосконалення в умовах професійної діяльності, що сприятиме становленню творчої особистості.

Під час конструювання й реалізації дидактичного процесу має відбуватися виявлення суб'єктивного досвіду кожного студента, його оптимальна соціалізація в професійному середовищі, бо в межах особистісного підходу суттєво змінюються орієнтири, за якими відбувається життя людини та її взаємодія із соціальним середовищем і професійними подіями. Саме діяльність стає засобом розвитку людини, а якщо вона не забезпечує цього розвитку, не задовольняє потреб людини, вона повинна прагнути її змінити. Цього можна досягти тільки шляхом впровадження в цей процес нової педагогічної технології, в основі якої має бути зрозуміння, активний діалог, самоуправління, взаєморозуміння, які передбачають суб'єкт-суб'єктні взаємини між педагогами та учнями як суб'єктами навчання. Наприклад, розуміння, передусім, передбачає спілкування, співробітництво, рівність позицій, емпатію.

Особистісне орієнтований підхід допомога студенту як суб'єкту педагогічного процесу в усвідомленні себе як

особистості, що має стати ключовим завданням викладача. Система навчального процесу, яка створює сучасну модель навчання, - це цілісна множина сукупності її основних складових.

Модель у методології науки є аналогом (схема, структура, знакова система) певного фрагмента рідної або соціальної дійсності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення й тому поданого, тобто оригіналу моделі. Модель - це знакова система, за допомогою якої можна відтворити педагогічний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру, функціонування і зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження<sup>23</sup>.

Шляхом моделювання можна відтворити не тільки статику цього процесу, а і його динаміку. Наявність науково обгрунтованої моделі цього процесу дозволяє прогнозувати його розвиток. А це особливо важливо для освітнього процесу, оскільки в ньому обов'язково слід передбачати й прогнозувати майбутній позитивний результат.

Професійна освіта готує людину до майбутньої фахової діяльності, тому вона має бути динамічною, своєчасно реагувати на соціальні запити та готувати підростаюче покоління до повноцінного життя. Всього цього можна досягти завдяки професійному моделюванню.

Педагогічне професійне моделювання – це система дій, яка забезпечує адекватне засвоєння (розуміння) модельованих властивостей, зв'язків і відношень пізнавального і перетворюваного об'єкта (природного чи соціокультурного).

Об'єктами педагогічного професійного моделювання виступають природні та штучні системи, а суб'єктом – сама людська свідомість.

---

<sup>23</sup> Peschel M. Ingenieurtechnische Entscheidungen: Modellbildung und Steuerung mit Hilfe der Polyoptimierung - Berlin: VEB Verlag Technik , 1980, – 168 ss.; Panov S. F. Qualitätsmanagement und Qualitätssicherung im Ausbildung. / S. F. Panov // Наукові записки. Серія “Філологічна” – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2008. – Вип. 9. – С. 571 – 574.

Модель педагогічного процесу – це еталонне уявлення про навчання учнів, його конструювання в умовах професійної освіти.

До сучасної моделі формування професійної готовності перекладачів ЗВО визначаємо такі вимоги:

- вона має бути об'єктивною (відображати сутність);
- суб'єктивною (відображати об'єкт з урахуванням тезаурусу реципієнта);
- нормативною (відображати бажане);
- інтерактивною (передбачати діалог);
- адаптивною (пристосуватися до індивідуальних особливостей людини, передусім - до різновидів її досвіду);
- відкритою (передбачати проективно-технологічну нормо-відповідальність діяльності реципієнта).

Модель процесу формування професійної готовності перекладачів ЗВО визначає цілі, основи організації та проведення професійного навчання в різноманітних професійних навчальних закладах і може бути структурною, динамічною, факторною і соціально-технологічною.

Структурна модель – це зріз навчального процесу в статистиці. Основними складовими структурної моделі мають бути такі: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовний, процесуальний, контрольнорегульовальний, оціночний - результативний, суб'єкт-суб'єктний компоненти. Їх знання дозволяють ними маневрувати, своєчасно вносити необхідні корективи. Головна відмінність цієї моделі від традиційної полягає в її концептуальності, тобто особистісній спрямованості, тому ми її визначаємо таким чином як особистісна орієнтована модель педагогічного процесу. Це наше ідеальне уявлення про сучасний навчальний процес.

Концептуальна модель має ряд переваг. Вона, по-перше, визначає зміст і основну мету існування педагогічного професійного моделювання процесу; по-друге, орієнтує на оптимальні шляхи досягнення максимального результату при мінімальних затратах; по-третє, при цьому вона виходить із реальних її можливостей.

Особистісну спрямованість цієї моделі надають гуманізація, гуманітаризація й демократизація її компонентів, а щодо

процесуального компонента, то моделі надають формування суб'єкт-суб'єктних взаємин між педагогом і учнем як суб'єктом навчання.

Стисло проаналізуємо призначення і зміст структурних компонентів процесу формування професійної готовності перекладачів ЗВО.

Цільовий компонент це: по-перше, забезпечує усвідомлення педагогами мети професійного навчання і його доведення до суб'єктів навчання; по-друге, формує у них позитивне ставлення до професійної діяльності взагалі та конкретної спеціальності; по-третє, формує у них наочний образ їх навчально-пізнавальної діяльності; по-четверте, усвідомлення попередніх пунктів забезпечує формування й розвиток змістовних мотивів і мотивації навчально-пізнавальної та професійної діяльності.

Загальними цілями особистісне орієнтованої моделі процесу формування професійної готовності перекладачів ЗВО ми визначаємо такі : навчити ефективно вчитися; виховувати у процесі навчання, прищепити потребу в постійному творчому самовдосконаленні; озброїти студентів загальними та професійними знаннями, навичками та вміннями, які необхідні для успішної професійної діяльності.

Розглянемо стимулюючо-мотиваційний компонент. Дійсно, мотив навчання та конкретної професійної діяльності у студентів виникає в повному обсязі лише тоді, коли є певні стимули до значущої діяльності.

Формування мотивації навчальних дій - це відповідальний етап діяльності педагога. Глибокі, міцні, емоційно забарвлені та змістовні мотиви забезпечують ефективність навчально-пізнавальних дій учнів і надають їм конкретну спрямованість. Сучасні науковці розглядають мотивацію навчання як окремий компонент навчального процесу і формулюють відповідний принцип навчання.

Мотивація навчально-пізнавальної діяльності складається із сукупності певних мотивів у досягненні успіхів. А мотив навчально-пізнавальної діяльності – це прагнення студента досягти певного рівня розвитку у професійній діяльності, в основі якої лежать глибокі, міцні та різноманітні професійні знання, навички та вміння. У свою чергу, ця потреба викликає

певне переживання, інтерес, спонуку, надає смисл його навчально-пізнавальної діяльності. Безперечно, навчальне - пізнавальна діяльність студентів завжди є всебічна мотивація, тобто в структурі його навчальних мотивів сполучаються зовнішні та внутрішні мотиви. До зовнішніх мотивів відносяться : прагнення отримати певний розвиток у професійній діяльності, набуття нових знань, навичок і вмінь, суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Хоча також можуть мати місце й нейтральні, а іноді й негативні зовнішні мотиви.

Внутрішні мотиви навчання чи навчально-пізнавальної діяльності щодо структури навчальних мотивів можна класифікувати за двома видами: пізнавальні мотиви та мотиви досягнення.

Змістовний компонент містить усе те, що становить поняття "зміст освіти", під яким розуміється сукупність тих професійних знань, навичок і вмінь, яка входить у всебічну професійну підготовку студента як фахівця. Основними джерелами змісту професійної освіти є освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-професійної програми підготовки відповідних фахівців<sup>24</sup>.

Зміст професійної освіти має відповідати таким вимогам:

- забезпечувати їх особистісний розвиток у навчанні та професійній діяльності; забезпечувати фундаментальну професійну підготовку; враховувати реальні можливості педагогічного процесу; надавати практичну спрямованість цьому процесу;
- забезпечувати єдність навчання, виховання, розвитку та самовдосконалення студентів; формувати активну життєву позицію.

Удосконалення змісту професійної освіти є пріоритетною державною справою. У зв'язку з цим її слід:

---

<sup>24</sup> Панов С. Ф. Гуманізація та професіоналізм викладача технічного перекладу / С. Ф. Панов // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України" (18-20 вересня 2008 р., м. Ялта) : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Ч. 2. – С. 54 – 59.



по-перше, гуманізувати, що передбачає інтеграцію різнорідних знань про людину, її мислення, про природу і суспільство, одержаних при вивченні різних навчальних предметів, в єдину наукову картину світу;

по-друге, вдосконалити навчальні програми підготовки фахівців;

по-третє, забезпечити сучасними підручниками, навчальними посібниками, методичними розробками та порадиниками;

по-четверте, обґрунтувати оптимальні критерії оцінки ефективності професійного навчання.

Змістом операційно-діяльнісного компонента є організація практичної навчально-пізнавальної діяльності студентів з опанування навчального матеріалу. Цей компонент є одним із головних складових педагогічного процесу, який можна визначити як процесуальний, методичний. Він має низку стадій, власне, три взаємопов'язані етапи.

На першому етапі відбувається сприйняття, осмислення, розуміння, узагальнення, закріплення і запам'ятовування навчального матеріалу.

На другому етапі відбувається формування професійних навичок і вмінь, використання знань на практиці, що сприяє їх закріпленню.

На третьому етапі відбувається поглиблення знань, удосконалення практичних навичок і вмінь, їх перехід у нову якість, яка має назву "професійна майстерність".

Цьому сприяє узагальнення, систематизація і повторення навчального матеріалу з метою поглиблення знань, удосконалення практичних навичок та вмінь і їх практичне використання у професійній діяльності.

Основними складовими цього компонента є принципи, методи, форми, засоби навчання. Серед основних умов, які визначають ефективність викладання-навчання, гуманний і демократичний характер процесуального компонента, особливе місце посідають методи навчання. Це пов'язано з тим, що вони безпосередньо формують взаємини педагогів і студентів під час організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, визначають їх характер, суттєво впливають на формування

суб'єкт-суб'єктних взаємин між ними, безпосередньо впливають на результативність моделювання педагогічного професійного процесу. В умовах гуманізації і демократизації національної системи освіти, поступового переходу діючої системи професійної освіти на гуманістичну парадигму, надання їй особистісної спрямованості – все це потребує суттєвого оновлення.

Контрольно-регулюючий компонент спрямоване на з'ясування ефективності функціонування всієї моделі дидактичного процесу, вивчення результативності дій кожного її компонента, своєчасне внесення оптимальних коректив. При цьому суттєву роль має бути самоконтроль студентів у формі самоперевірки глибини засвоєння навчального матеріалу, правильності та швидкості виконання вправ, оцінки правильних отриманих відповідей у задачах. Контроль і самоконтроль забезпечують зворотний зв'язок у педагогічному процесі - отримання педагогом і студентом інформації про ефективність функціонування цього процесу, про ступінь труднощів, що виникають у ньому, типові недоліки, які обумовлюють необхідність внесення в цей процес відповідних змін і постійного його вдосконалення<sup>25</sup>.

Оціночно-результативний компонент є завершальним у педагогічному процесі. Цей компонент передбачає оцінку засвоєння студентами навчальної програми, освоєння визначеної сукупності професійних знань, формування практичних навичок і умінь, визначення рівня їх особистісного й професійного розвитку, сформованості у них мотивації навчально-пізнавальної та професійної діяльності, дієвості як усього цього процесу, так і окремих його компонентів тощо.

Кінцевим результатом освіти, як вважає І.А.Зязюн, "внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове,

---

<sup>25</sup> Panov S. F. Qualitätsmanagement und Qualitätssicherung im Ausbildung. / S. F. Panov // Наукові записки. Серія "Філологічна" – Острог : Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2008. – Вип. 9. – С. 571 – 574.

здобувати знання, виробляти матеріальні й духовні цінності і допомагати ближньому, бути творцем добра"<sup>26</sup>.

До результатів педагогічного процесу слід віднести: світогляд студента; його світосприймання і світорозуміння; якості особистості студента; систему професійних знань, навичок і вмінь студента; уміння творчо мислити, ефективно керувати своїми почуттями та волею в умовах професійної діяльності; вміння вчитися, потреба самостійно набувати та постійно творчо поповнювати свої знання, вдосконалювати практичні та інтелектуальні навички та вміння; професійну й морально-психологічну підготовленість і готовність до виконання професійних задач.

Отже, з функціональної точки зору формування особистості сучасного студента в педагогічному процесі є головним його результатом. Показником цього результату є самоактуалізація студента в професійній діяльності та його готовність до виконання професійних функцій і до здійснення різноманітних соціальних ролей.

Центральними постатями сучасної особистісно орієнтованої моделі процесу формування професійної готовності перекладачів ЗВО є суб'єкти викладання й навчання. Керівна роль належить суб'єкту викладання. Але в той же час це має суттєво змінитися. Його позиція в педагогічному процесі: він має стати режисером актуалізації самого студента як суб'єкта навчання в цьому процесі, в його особистісному й професійному розвитку. Між ними мають існувати суб'єкт-суб'єктні взаємини.

Провідна роль педагога проявляється в системі його діяльності, складовими якої є: визначення цілей і задач

---

<sup>26</sup> Зязюн І.А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Міжнародна наукова конференція 16–17 травня 2000 р. / За ред. С.О.Сисоєвої і О.Г. Романовського. –Х.: ХДПУ, 2000. – С. 8-16.  
Зязюн І.А. Особистісно орієнтована освіта в комп'ютерному дозвіллі // Неперервна професійна освіта: теорія і практика / І.А. Зязюн. – К., 2005. – Вип. 1.– С. 11-20.

навчальної діяльності суб'єктів навчання; формування мотивів їх навчально-пізнавальної діяльності; визначення змісту навчального матеріалу; планування й організація навчально-пізнавальної діяльності; надання навчальній діяльності позитивного емоційного забарвлення; допомога й регулювання; контроль за навчальною діяльністю; оцінка результатів навчальної діяльності тощо.

Суб'єктами навчання є усі студенти, їх діяльність є багатогранною і включає в себе: слухання й записування навчального матеріалу; вивчення навчальної літератури, навчальних посібників, poradників тощо; виконання вправ; практичне виконання професійних обов'язків тощо.

Актуальною проблемою є визначення сутності особистісне орієнтованої моделі процесу формування професійної готовності перекладачів у ЗВО. З основних ознак особистісне орієнтованого навчання, на нашу думку, витікає його сутність. Вона полягає у творчому поєднанні педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю студента з боку педагога з його власною ініціативою, самостійністю й активністю; активній взаємодії, співробітництві, партнерстві між ними; засвоєнні суб'єктами навчання ефективної методики їх навчально-пізнавальної діяльності та постійного самовдосконалення; формуванні особистості студента з активною життєвою позицією.

Таке розуміння сутності особистісне орієнтованого процесу формування професійної готовності перекладачів у корені міняє ідеологію вітчизняної системи професійної освіти в напрямі рішучої її гуманізації та демократизації.

Динамічна модель, на відміну від структурної, враховує фактор часу і дає можливість передбачати результати навчальних дій в динаміці. За допомогою таких понять, як фази навчального процесу, їх тривалість, інтенсивність, темп, ритм, стан, зворотність, напрям, можна охарактеризувати навчальний процес та його результат, процес викладання і процес навчання, інші якісні й кількісні характеристики навчального процесу.

Факторна модель процесу формування професійної готовності перекладачів ЗВО – це ті чинники, які мають

безпосередній і опосередкований вплив на цей процес. Навчання студентів у системі професійної сучасної освіти детерміноване багатьма чинниками, одні із них піддаються контролю, а інші - ні. Одні безпосередньо визначають цілі, смисл, зміст і результат дидактичного процесу, а інші тільки опосередковано впливають на протікання цього процесу тощо.

Усі фактори цього процесу можна поділити на три групи: внутрішні й зовнішні; позитивні й негативні; безпосередні й опосередковані.

Соціально-технологічна модель процесу формування професійної готовності перекладачів ЗВО передбачає аналіз отриманих результатів, який особливо важливий для оптимізації цього процесу. Результат може бути фактичним (той, що реально досягнутий) і очікуваним (той, що передбачений цілями підготовки певних фахівців).

До результатів особистісне орієнтованого процесу формування професійної готовності перекладачів ЗВО слід віднести: світогляд студента, його світобачення, світосприймання і світорозуміння; формування особистості студента; систему професійних знань, навичок і вмінь; уміння творчо мислити, ефективно керувати своїми почуттями та волею в складних умовах професійної діяльності; уміння вчитися, потреба самостійно набувати й постійно творчо поповнювати свої знання, вдосконалювати практичні та інтелектуальні навички та вміння; професійну та морально-психологічну підготовленість і готовність до виконання службових завдань.

Суттєвою характеристикою цих моделей є те, що вони окремо не діють, а доповнюють одна одну, у сукупності сприяють ефективності педагогічного процесу в ЗВО.

**Висновок.** Обґрунтоване використання основних ідей і рекомендацій є особистістю орієнтованого навчання з врахуванням особливостей і змісту сучасного етапу розвитку вітчизняної системи вищої освіти, процесу формування професійної готовності перекладачів ЗВО, що сприятиме вихованню духовно багатой, національне свідомої особистості студента, суб'єкта повноцінної професійної діяльності.

### **1.5. Критеріально-ціннісний підхід до професійного навчання перекладачів у ЗВО з урахуванням сучасних вимог ринку.**

Організація сучасної професійної підготовки фахівців знаходиться в помітному дисонансі з потребами ринку. Особливо це виявляється у процесі професійної підготовки перекладачів ЗВО. Разом з тим, система професійної підготовки має бути спрямована випереджати суспільно-економічний розвиток країни і потреби ринку.

У зв'язку з трансформаціями в суспільстві з'явилися нові методичні критерії відбору й оцінки перекладачів ЗВО, які спростували критерії ідеологічні. З'явився суспільний запит на нову методичну підготовку перекладачів-філологів ЗВО, оскільки сьогодні важливого значення набувають як проблеми ефективності функціонування людини, так і проблеми прогнозування ефективності управління.

Економічна ситуація спонукає сучасних перекладачів ЗВО до виконання завдань, пов'язаних з вирішенням складних проблем у ситуаціях нестачі засобів або дефіциту часу. Тому специфіка їх праці вимагає вміння швидко приймати оптимальні рішення. Це буває особливо важко, коли необхідно вирішувати проблеми, пов'язані з людьми або з їх діяльністю.

У зв'язку з тим, що найчастіше через перекладачів ЗВО реалізуються функції, планування, організації, керівництва, контролю, впливу на людей, координування або стимулювання ініціативи, вони повинні, крім знань методичних, мати ще високу психологічну культуру і професійні психологічні знання, які будуть запорукою їх успішної професійної діяльності.

Для результативної праці перекладачів ЗВО необхідним є : високий рівень компетентності, який залежить від рівня технічних умінь, які полягають в оволодінні процедурами і технологіями відповідно до професійної діяльності; комунікації, що охоплює все, що сприяє легкому контакту з людьми і концептуальності, що гарантує творчість в управлінні і проявляється у здатності до аналітичного, логічного мислення, в активності щодо генерування нових розв'язків проблем.

Рівень наведених умінь залежить від того, які знання вони отримують. Ці знання повинні охоплювати не тільки ті, що безпосередньо пов'язані з певною професією, а й включати фахові знання в галузі організації й управління, економіки, фінансів, маркетингу тощо, а також знання в галузі гуманістичних наук, зокрема психології, соціології і педагогіки. Широкий обсяг знань допоможе в розв'язанні важких концептуальних і ключових проблем, буде сприяти творчому мисленню і результативній діяльності.

Різні спеціалісти в галузі організації та управління виконують різні види управлінської діяльності. Одним із найсуттєвішим для всіх і найважливішим видом, який є основою будь-якої управлінської діяльності, вважається "вирішення". Найбільш показовим є розгляд праці управлінця як процесу прийняття рішень, які можна прийняти; змістом управлінської діяльності і її сутністю є прийняття або формулювання таких рішень, які можуть бути виконані (досягнуті). У практиці це виражається у двох основних видах управлінської діяльності: вибір варіанту діяльності і доведення його до реалізації<sup>27</sup>.

Для перекладачів ЗВО основою професійної діяльності є персональна комунікація, а тому недооцінка значення психологічних знань призводить до зменшення ефективності персональних умінь, які мають виняткове значення для кожного рівня управління.

Знання психологічних механізмів, які впливають на поведінку людини, перекладач ЗВО повинен використовувати для нівелювання наслідків тих якостей людини, які зменшують ефективність і результативність праці.

Оскільки праця перекладачів ЗВО є працею інтелектуальною, висококваліфікованою, і такою, що вимагає відповідного рівня компетентності, проблема підготовки повинна розглядатися через призму аналізу вимог праці, яку він повинен виконувати. Однак, необхідно, спочатку

---

<sup>27</sup> Panov S. F. Qualitätsmanagement und Qualitätssicherung im Ausbildung. / S. F. Panov // Наукові записки. Серія "Філологічна" – Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2008. – Вип. 9. – С. 571 – 574.

проаналізувати функції, а потім з'ясувати, яка кваліфікація потрібна для успішної їх реалізації.

Аналіз цих функцій необхідно здійснити в контексті постіндустріального суспільства третього тисячоліття, оскільки в сучасному світі цивілізаційні зміни полягають у переході від індустріальної цивілізації до цивілізації інформаційної. Наслідком цих змін є трансформація індустріального суспільства в інформаційне. В інформаційному суспільстві великого значення набувають уміння щодо знаходження інформації, її реєстрації, переробки, передачі, відбору, застосування або створення нової власної інформації. Інформація стрімко розповсюджується, зростає і її доступність. Разом з тим збільшуються і труднощі з відбором достовірної інформації.

Менеджери в інформаційному суспільстві будуть зобов'язані опанувати нову функцію, пов'язану з оперуванням інформацією. Це розширить використання їх інтелектуальних можливостей. Сучасність і майбутнє вимагають в людини інтенсивного розвитку інтелектуальних якостей, здатності до активного здобування та застосування знань, як таких, що вже існують, так і створення нових ергативного мислення і розвитку здатності до оптимального розв'язання проблем. Однак ці процеси не встигають ні за розвитком науки, ні за поступом технічним і інформаційним.

Сьогодні вже недостатньо, щоб перекладачі ЗВО пристосовувалися до швидко визначеного середовища і розвивалися разом з ним. Необхідним стало стимулювання раціональних і гуманістичних змін у цьому середовищі. Для того, щоб вони відповідали цим вимогам, їх професійну підготовку необхідно розглядати через призму оточення, в якому вони будуть працювати.

У зв'язку з сучасними флуктуаціями у суспільстві, які відбуваються у вищезгаданому середовищі, професійна підготовка перекладачів ЗВО без врахування того, як це середовище досконально організувати, не забезпечить їх результативного функціонування в достатньо довгому інтервалі часу не має сенсу. Сьогодні перекладачі ЗВО змушені постійно



навчатися, їх освіта, здобута в процесі навчання у студіях за управлінськими напрямками, повинна повсякчас доповнюватися.

Необхідною також є актуалізація знань для того, щоб справитися поступом науки і перетвореннями суспільства. У перспективі професійна підготовка має бути безперервною, що розуміється не як професійне доучування, яке поповнює необхідні знання, а як комплексний процес освіти, розпочатий навчанням елементарних речей з подальшим продовженням упродовж всього життя, або розвитку різних форм навчання дорослих і їх координації з офіційною системою ЗВО, що повинно відповідати повній взаємодії освіти із суспільством.

Таким чином, можна зробити висновок щодо необхідності переосмислення змісту методів, структури, форм навчання і професійної освіти відповідно до вимог сучасного світу. Підготовка перекладачів у ЗВО, подібно підготовці фахівців в інших галузях, повинна готувати їх до процесу самонавчання.

У результаті професійної підготовки за напрямом майбутні фахівці повинні відчуття потребу суспільства в професії перекладача, професійну придатність до неї, зрозуміти, які саме професійні вміння відповідатимуть вимогам, що діє за потребою середовища праці.

Серед професійних якостей у професії перекладача вирішальне значення має психічні якості людини, які, згідно з Ж.Е-Карнеу, можна розглядати як взаємопов'язані між собою можливості людини, знання, вміння та оглядову мотивацію.

Важливою складовою психічних якостей є також готовність брати и на себе відповідальність і реалізувати поставлені завдання. Так, психічні якості і професійні якості залежать один від одного і визначають професійну придатність фахівця. Слід підкреслити, що люди, які мають низький рівень розвитку психічних якостей не мають шансів для успішної діяльності перекладача.

Особливого значення набувають такі якості: прагнення до професіоналізму; вміння досягати успіху; креативність; вміння керування колективом; вміння попереджувати конфлікти, а у випадку конфліктних ситуацій - вміння їх ліквідувати.

Процес професійної підготовки перекладача повинен бути організованим так, щоб його учасники мали можливість отримати якомога більше професійних і психологічних знань до моменту закінчення вищого навчального закладу. Зрозуміло, що ці знання і вміння повинні удосконалюватися в процесі праці з метою подальшої агітації до вимог середовища.

Існують дві школи щодо навчання управлінню. Перша школа недооцінює значення знань, щодо об'єкта управління, а головна увага приділяється управлінським умінням. Друга школа вважає за необхідне, як вивчення теорії управління, так і формування управлінських умінь. З урахуванням того факту, що будь-яка організація складається з людей, котрі мають індивідуальні реакції на різні впливи, як і самі управлінці, оволодіння теоретичними знаннями, які стосуються психології поведінки людей як об'єктів управління, має вирішальне значення для успішної управлінської діяльності.

Люди є найважливішим складником кожної організації, вносять до неї свою автономну особистість, власні потреби, спрямування, інтелігентність, уміння, систему цінностей, підпорядковують свою поведінку потребам організації, не відкидаючи в той же час реалізацію власних індивідуальних потреб і задумів.

Перекладачі, котрі управляють підсистемами соціальних організацій (так званими « людськими засобами » ) на рівні індивідуальному і груповому рівнях, які бажають виробити власний стиль управління, повинні враховувати особистісні потреби і бажання окремих людей і груп. Для цього їм необхідні теоретичні знання в цій галузі і вміння застосовувати їх на практиці<sup>28</sup>.

Організація як система пов'язаних спільною діяльністю людей і обладнання, яка ефективно функціонує, спроможна гарантувати взаємодію її соціальної підсистеми з підсистемою технічною. Таким чином, фахівець повинен бути також компетентним щодо організації технічної підсистеми, яка складається із загальних і специфічних засобів або техніки

---

<sup>28</sup> Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності – Вінниця : Нова книга, 1913. – 376 с.

реалізації різних організаційних завдань або інструментів, які використовують для їх реалізації. Ця система називається технічною (у значенні інженерному), або інформатикою.

Крім того, в організаційних процесах беруть участь машини або технічні та інформаційні пристрої, котрі не функціонують самостійно і завжди повинні бути запрограмовані людьми. У цієї площини знання в галузі техніки (в розумінні інженерної або комп'ютерної техніки) повинні знайти відповідне місце в програмах підготовки майбутніх фахівців. Слід зауважити, що об'єм цих знань буде постійно розширюватися відповідно до технічного прогресу або неперервного поступу комп'ютерної техніки в усі сфери життя, що стало одним з найперспективніших напрямів у змінах сучасного світу.

На базі знань про напрями змін, які відбуваються в сучасному світі, перекладач повинен проектувати зміни у власній підприємницькій діяльності.

Набуті знання є одним з основних чинників професійного навчання завтра. Об'єм і рівень цих знань повинні бути найсучаснішими з огляду всіх напрямків змін, які відбуваються у світі. Головною функцією знань у процесі навчання повинна бути спрямованість на розвиток творчих можливостей, завдяки яким вони зможуть застосовувати набуті знання для ефективного розв'язувані проблем. Крім умінь адекватного застосовування набутих знань, повинно уміти творчо їх застосовувати, володіти альтернативним мисленням, бути готовим , творчих інновацій тощо. Кваліфікація перекладача є детермінованою, його творчим розвитком, можливостями і ступенем творчого використання набутих знань.

Іншим дуже важливим чинником професійної кваліфікації фахівця є особистісні якості, які діють суттєвими для процесів персональної комунікації. До них можна віднести такі важливі риси, як відповідальності: відкритість; врівноваженість; інтелігентність і витримку.

Особистісні якості перекладача науково-технічної літератури як інструмент для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень мають істотне значення при прийнятті рішень, вірність як залежить значною мірою від здатності до

партнерства, персональних вмій чутливості до проблем, які виникають, здатності до аналізу, синтезу і передбачення<sup>29</sup>.

Ці проблеми в теоретичному аспекті стосуються психології, а в практичному житті проблеми кожної організації найчастіше розв'язуються за допомогою методичних психологічних знань.

Разом з тим, розвиток і зростання економіки сьогодні залежать не тільки від капіталу, сировини, організації праці, а й від людського чинника, фактора.

Знання з психології мають для фахівця виключне значення з точки зору успішності управління іншими людьми. У переліку рис особистості має значення його система цінностей і переконань, що визначає успішність, його співпрацю з людьми, а також якості, які віна виявляє при зовнішній організації, при самоуправлінні. В особистісних якостей фахівця залежить і те, чи буде він при прийнятті рішень враховувати разом з економічним аспектом аспект етичний.

При аналізі організаційної функції перекладача необхідно також враховувати проблеми, які пов'язані з його оточенням.

Незважаючи на те, що організація є предметом діяльності, відокремленим середовища в значенні правовому, економічному і організаційному, вона залежить від середовища, оскільки черпає з нього різного виду засоби (людські, енергетичні, інформацію, тощо), необхідні для її правильного функціонування.

Процеси, які відбуваються в суспільному оточенні організації, безперервно змінюються. Правильною реакцією організації є її пристосування до тих змін одночасному утриманні необхідної стабільності. Для підприємств, які є організаціями економічними, найістотнішим елементом середовища є ринок і пов'язані з ним процеси.

Модель адаптаційно-органічна, властива сучасній ринковій економіці характеризується організаційною структурою, яка слабо заформалізована, еластична і змінюється разом із змінами завдань, які треба реалізувати; визначенням загального змісту

---

<sup>29</sup> Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.

функцій, завдань і компетенції окремих робітників, тісною співпрацею і безпосереднім спілкуванням працівників без посередництва (каналів службово-ієрархічних), відсутністю управління такими процесами як співпраця і порада, підвищенням самостійності окремих дій організації і часто навіть окремих її учасників, що пов'язано із суспільним престижем працівників, з цими знаннями, досвідом і вміннями, які вони мають.

Перекладачі повинні діяти, враховуючи зміни в ринковому оточенні їх організації, які в сучасних умовах є широкими, різноманітними, нестабільними, комплексними тощо, потрібно дбати повсякчас про структуру перебудову організації до цих змін, а також запроваджувати в життя активні ринкові стратегії. Це вимагає постійного вивчення середовища в широкому його розумінні (ринкового, суспільного і політичного) шляхом збирання інформації про нього, що допоможе швидко реагувати на ринкові, суспільні і політичні зміни, які відбуваються в суспільстві. Для реалізації цього професійна віща освіта, яка сьогодні добре виконує свою функцію в умовах до стабільного оточення, повинна бути змінена. Реформування освіти повинно бути спрямоване на підготовку майбутніх перекладачів-філологів до виконання інформаційної функції та до творчого управління, що сприятиме впровадженню інформації або і створюватиме сприятливий клімат для цього.

Зміни в моделі управління вносять зміни і в напрям професійності кадрів, спрямовуючи її на поглиблення знань, переваги інноваційному процесу і конформізму. При цьому слід підкреслити значення неперервної освіти (а в основі – самоосвіти) перекладачів науково-технічної літератури для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень, оскільки найважливішою рисою нашого часу є зростання темпу змін. Найважливішою перевагою майбутнього керівника буде вміння пристосуватися до змін, які відбуваються, і їх контроль. Найважливішим набутком майбутнього керівника стане вміння вчитися. Вище було означені різні функції перекладачів.

Однак найкоротша відповідь на питання: "Що робити перекладачу, якщо треба взяти на себе відповідальність за прийняття рішення?". Тому праця і функції повинні розглядатися з точки зору знання проблем і ситуацій, що потребують вирішення, вміння робити вибір. Оскільки прийняття рішення є завжди здійсненням певного вибору з можливих у даній ситуації варіантів діяльності, він повинен уміти:

- сформулювати цілі організації, які необхідно реалізувати;
- виявити ситуаційні чинники, які детермінують реалізацію цілей;
- окреслити потенційні варіанти, способи досягнення поставлених цілей;
- проаналізувати й упорядкувати можливі варіанти з урахуванням існуючих обмежень і умов;
- спрогнозувати результати окремих варіантів і порівняти їх;
- здійснити відбір варіантів з метою отримання оптимального результату.

Вищезгадана процедура аналогічна до процедури, що застосовується у системному аналізі, і діє для дослідження конкретних ситуацій, що дозволяє обирати оптимальні умови реалізації поставлених цілей. Застосування цієї процедури зумовлене наявністю різного роду ситуацій і проблем, які виникають у процесі діяльності перекладача і потребують розв'язання!

Використання перекладачем системного аналізу допомагатиме йому приймати найкращі рішення у різних ситуаціях. Системний аналіз є формальним і незамінним дослідженням, що допомагає в діяльності особам, які відповідають за прийняття рішень, особливо в неоднозначних ситуаціях. Системний аналіз має на меті визначення порядку дій або напряму діяльності через розпізнавання і розгляд можливих варіантів або порівняння їх прогностичних наслідків<sup>30</sup>.

---

<sup>30</sup> Панов С.Ф. Питання використання теорії систем при вивченні іноземних мов // Мова і культура / С.Ф. Панов. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. – Вип. 6. – Т. VII. – С. 58-65.

У звичайному розумінні, системний аналіз є діяльністю, яка має на меті постачання вказівок, потрібних для прийняття рішення. Він дозволяє удосконалити базу, що є підґрунтям рішення і діяльності в умовах невизначеності. Його допомогою виключити неприйнятні варіанти, залишивши для вибору тільки можливі, а тому системний аналіз повинен бути неодмінним знаряддям фахівця. Повний системний аналіз будь-якої проблеми повинен охоплювати такі дії: дослідження цілей акції, яка планується або напрямку розвитку; дослідження можливих засобів досягнення цих цілей з урахуванням пропозицій і проєктів нових розв'язків; оцінювання позитивних і негативних результатів кожного з можливих варіантів розвитку, які враховують невизначеність майбутнього; порівняння варіантів відповідно до різних критеріїв і означення висновків, які сприяють вибору.

Головним завданням системного аналізу є пропозиції щодо удосконалених розв'язків, попереднє окреслення можливих варіантів, їх аналіз, подання результатів, у тому числі і проміжних, пов'язаних з впровадженням даного варіанту і подальшим його порівнянням з іншими.

Процедура, аналогічна до тієї, яку застосовує при здійсненні системного аналізу системний аналітик, має бути реалізована у процесі прийняття рішення.

**Висновок.** Перекладач майбутнього не зможе вирішувати виробничі проблеми без знань системного підходу. Праця вимагає системного підходу, вирішення різнорідних проблем у їх взаємозв'язку, із врахуванням, багатьох різних взаємозв'язаних залежностей. Необхідність прийняття фахівцем рішення пов'язане не тільки з правом щодо їх прийняття, а й з обов'язковою відповідальністю за їх наслідки. Тому і в професійній освіті перекладача істотне місце повинно посідати виховання почуття відповідальності, настанов й переконань, доброзичливе ставлення до людей, самоконтроль, психічна витривалість, розсудливий оптимізм тощо, які становлять і обумовлюють, як правило, з психологічної точки зору, ефективність діяльності фахівця.

## **РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ЗВО**

### **2.1. Організація начального середовища для перекладачів з використанням системного підходу.**

Системний підхід відкриває нові можливості при розробці методики викладання, вивчення та перекладу іноземних мов. Основні труднощі в оволодінні іноземними мовами пов'язані зі специфікою засвоєння лексики, граматики, вимови, навичок писемного мовлення, діалогових і монологічних мовних ситуацій.

В теперішній час специфічні труднощі вимови переборюються на найперших етапах вивчення мови. Тут можна широко використовувати сучасне інформаційне технологічне оснащення: аудіо - та відеотехніку, персональний комп'ютер, телевізійні передачі.

Методисти прямого напрямку вважають, що рідна мова є перешкодою при вивченні іноземної мови і її, взагалі, варто виключити на цей час навчання. Таким чином, студент як доросла людина ставиться в положення учня-початківця - вчитися говорити. Однак, у дитини набагато сильніше розроблений апарат пасивного запам'ятовування інформації, в порівнянні з дорослим. Крім цього, дитина постійно використовує мову за її цільовим спрямуванням - для комунікації, обміну інформації. Для дорослої людини це було б тільки тоді, коли вона мешкає у тій країні, мову якої вона має намір вивчати для комунікації з життєвої необхідності.

Прихильники другого напрямку вказували на неможливість пригнічення рідної мови при вивченні іноземної. Рідна мова використовувалася як допоміжна, а на її граматику накладалася граматика іноземної мови. Такий підхід не давав позитивних результатів, оскільки зникав потяг до вивчення іноземної мови. Тому останнім часом спостерігається повернення до «прямого» напрямку. Крім того, у практиці викладання іноземних мов зустрічається деякий гібрид, що поєднує в собі той і інший методи.

У плані застосування системного підходу до вивчення



іноземних мов проблема може бути сформульована в першому наближенні. Рідна та іноземна мови становлять деякі системи  $S_u$  та  $S_d$  із двома підсистемами - лексикою і граматикою.

Підсистеми ми будемо позначати так:

$S_{ug}$  - граматична підсистема рідної мови і

$S_{ul}$  - лексична підсистема рідної мови.

Для іноземної мови будемо мати відповідно:

$S_{dg}$  - граматична підсистема іноземної мови

$S_{dl}$  - лексична підсистема іноземної мови.

Оскільки система  $S_u$  відома раніше, вивчення іноземної мови можна розглядати як перетворення від системи  $S_u$  до системи  $S_d$ . Спосіб (оператор) перетворення позначимо як  $M_i$ . Тоді отримаємо

$$S_d = M_i \bullet S_u$$

Відповідно траєкторію перетворення  $M_i$  можна сформулювати як деякий алгоритм засвоєння обсягу і характеру матеріалу. Алгоритм роботи відбувається шляхом послідовного відшукування за допомогою словника поступового перекладу значення першого слова, запам'ятовування, потім у такій же послідовності другого і т.д. Такий алгоритм забезпечує повноту оволодіння системою  $S_{dl}$ . Однак, він не дає оптимального оволодіння матеріалом тому, що число можливих алгоритмів і відповідно методів вивчення іноземної мови може бути нечисленним.

Пошук оптимального алгоритму може стати розв'язаною задачею, якщо будуть чітко сформульовані критерії оптимальності. За такі критерії можна взяти швидкість і надійність засвоєння. При постановці експерименту кількість алгоритмів може скласти нечисленну безліч, що приводить до витрат часу. Алгоритм, оптимальний для одного, може виявитися зовсім іншим для другого, наприклад, переклад одного тексту різними перекладачами.

Перспективним буде інший підхід, з використанням формальних моделей означених вище критеріїв оптимальності. Моделями в даному випадку можуть слугувати лише такі оцінки, що відповідають інтуїтивним відображенням про просту та складну модель. Більш простий текст може легше засвоюватися.

Замість безладного перебору всіх можливих варіантів переходу від рідної мови до іноземної ми можемо скористатися методами багатофакторного експерименту. Вважаємо систему Sd автомодельною в тому сенсі, що будь-яка її частина має основні властивості системи в цілому і, таким чином, може розглядатися як її модель.

Початківець, який вивчає німецьку мову, зустрічається з фразою:

**Das ist ein Flugzeug.** ( 1 )

У цій фразі є і нова, відсутня в S u лексика і новий граматичний факт. Позначимо нові граматичні факти крапками ординати, а лексиками-крапками абсциси, при цьому одержимо таку схему (Рис. 2.1).

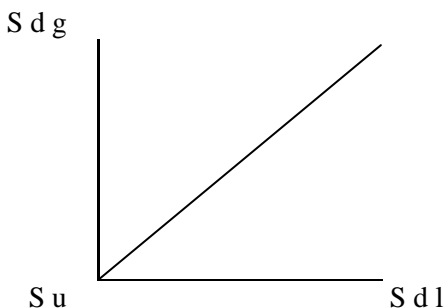


Рис. 2.1

Вважається, що рух по гіпотенузі при засвоєнні іноземної мови є єдино можливим, оскільки інша граматики може бути реалізована тільки на іноземному лексичному матеріалі.

Однак, мова іноземців, які говорять українською мовою, має деякі відмінності проте навіть серйозні помилки в граматичних правилах не є перешкодою до розуміння. Тут має місце процес комунікації. Замість того, щоб сказати «5 із зірочкою», німець за походженням говорить на лекціях «5 із зірочка». Аудиторія все це сприймає з розумінням. Фраза «Це є деякий літак » трохи шокує нас неправильною побудовою фрази. І фразу «Чому зробили ви вдарити цю дитину?» цілком можна зрозуміти, якщо і ви будете обурені цим вчинком. Ці приклади не для того, щоб обґрунтувати правомірність псування іноземного граматичного

ладу в S d.

Розглянемо як можна іноземну граматику виразити на базі рідної лексики.

Таким чином, рух можливий як би по катетах, тобто спочатку засвоєння іноземної граматики на матеріалі рідної лексики, а потім введення іноземної лексики з використанням засвоєного граматичного матеріалу. Скористаємося оцінкою від простого до складного. Зрозуміти граматику і лексику, укладену в німецькій фразі (1) означає засвоїти чотирьохслівний іррефлексійний антисиметричний і неповний предикат. Складність K такого предиката дорівнює

$$K = (2n-1) - (S_y + S_c) \quad (2)$$

де n - число слів,

$S_y$  - міра симетричності,

$S_c$  - міра самоповноти.

Оскільки міра симетричності і самоповноти рівні 0, то міра складності K дорівнює:  $K = (2 \times 4) - 1 = 7$ .

Розглянемо німецьку граматичну конструкцію українськими словами:

«Це є якийсь літак» (3)

На матеріалі української лексики покажемо істотну відмінність цієї думки від наступної:

«Це є той самий літак». (4)

Введемо наступні скорочені позначення. Замість «якийсь» ми будемо використовувати символ ein, замість «той самий» - das. Одержуємо:

«Це є ein літак» (5)

Далі, замінимо «це» на Das:

«Das є ein літак» (6)

Продовжуючи цей процес, ми маємо:

«Das ist ein літак», (7)

«Das ist ein Flugzeug». (8)

Фрази з української, німецькою і гібридною лексикою відповідають 4-місцевому предикату R (x,y,z,u). Кожному місцеві відповідає деяка сфера можливих значень, що входять до складу тих четвірок, на яких визначений предикат R. У нашому випадку визначено п'ять четвірок, що ми можемо позначити, як :

$$\begin{aligned}
& R(x_1, y_1, z_1, u_1) \\
& R(x_2, y_2, z_2, u_2) \\
& R(x_3, y_3, z_3, u_3) \\
& R(x_4, y_4, z_4, u_4) \\
& R(x_5, y_5, z_5, u_5)
\end{aligned}
\tag{9}$$

На базі послідовностей (7) можна скласти нові послідовності, беручи як значення на першому місці яке-небудь з  $x$ , наприклад  $x_4$ , як значення другого місця, скажемо  $y_2$ , третього –  $u_5$ , четвертого –  $u_1$ . І ми будемо мати послідовність  $(x_4, y_2, u_5, u_1)$ . Фраза «Das є ein літак» задовольняє тому ж відношенню, тобто має місце

$$R(x_4, y_2, z_5, u_1) \tag{10}$$

Згідно [1], сказане означає, що міра самоповноти  $K$  дорівнює 3. Міра простоти такого предиката буде згідно (2) дорівнює  $(2p-1) - Sc = 7-3 = 4$ .

Таким чином, ми бачимо, що передбачувана методика спрощує вивчення граматичного матеріалу за цією оцінкою майже вдвічі.

Більш точний результат може бути отриманий, якщо ми скористаємося ентропійною мірою субстратно-структурної простоти [1]

$$H(m,r) = - \sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^k \frac{l_{ij}}{n-1} \log \left( \frac{l_{ij}}{n-1} \right) \tag{11}$$

Ознака  $k$  - число різних відносин у системі,  $n$ -число елементів,  $l_{ij}$ -екстенсіональна довжина відносини  $g_i$ , на елементах  $t_j$ , тобто число інших елементів, з якими відношення  $g_i$ , співвідносить елемент  $t_j$ . Коли порівнюємо німецьку фразу (1) із українською «Це літак», то бачимо, що відношення між окремими словами обох фраз залишаються невідомими. Тут є слова з однаковим значенням в обох фразах. Якщо число слів у фразах різне, то збіг значень узагалі може бути відсутнім, як у випадку при зіставленні ідіом. Тому можемо припускати відношення кожного слова однієї фрази стосовно різних слів іншої. Кожне німецьке слово знаходиться в двох різних відносинах до двох різних слів української фрази і кожне українське слово в чотирьох різних відносинах до чотирьох слів

німецької фрази. Для всіх  $i$  маємо  $l_{ij} = 1$ . Якщо нумерувати слова, починаючи з німецьких, то для  $j = 1, 2, 3, 4$  число різних відносин  $k = 2$ . Для  $j = 5, 6$  число інших відносин  $k = 4$ . Число всіх елементів системи, тобто число всіх шарів, дорівнює 6. Підставляючи в (11) одержимо:

$$H(m,r) = \frac{16}{5} \times (-1,6099) \quad (12)$$

Інший результат буде щодо другого випадку. Спочатку побудуємо таблицю, що виражає зіставлення безлічі слів німецької фрази з безліччю слів відповідної української фрази. Оскільки між словами обох фраз установлене взаємо-одиночна відповідність, має місце два типи відносин між словами : відповідність і невідповідність. Відповідність виражена в нашій таблиці символом 1, невідповідність - 0. Відношення 1 займає головну діагональ таблиці. Інші клітки заповнені 0.

	Це	Є	якийсь	Літак
Das	1	0	0	0
Ist	0	1	0	0
Ein	0	0	1	0
Flugzeug	0	0	0	1

Рис. 2.2

Тут мається  $n = 8$  слів. Перші з них  $j = 1, 2, 3, 4$ -знову будуть німецькими, а  $j = 5, 6, 7, 8$ - українськими. Усі відносини представляють два типи, виходить, і для українських і для німецьких слів  $k = 2$ . Таким чином,  $l_{1j} = 1, l_{2j} = 3$ . Оскільки між словами існує взаємна однозначність відповідності, то можна розглядати спочатку лише відношення німецьких слів до українських, тобто вважати  $n = 4$ . Тоді ми одержимо:

$$H(m,r) = \frac{4}{3} \log_3 \left( \frac{1}{3} \right) \quad (13)$$

Відношення українських слів до німецьких дасть таке ж значення. Тобто,

$$H(m,r) = -2 \frac{4}{3} \log\left(\frac{1}{3}\right) - \frac{8}{3} \log\left(\frac{8}{3}\right) = -x - 1,0986 \quad (14)$$

Беручи за основу логарифмів число 1, обчислюємо значення (12) і (14).

Зіставлення німецької і гібридної української фраз дає приблизно в 2,5 рази більше просту систему, ніж зіставлення німецької і не препарованої української<sup>31</sup>.

Розглянутий метод засвоєння граматичного матеріалу може бути основним, однак він не є єдино можливим з погляду системного підходу. Можна використовувати також такий прийом, як представлення різних варіантів відтінків думки, що враховуються в тих чи інших правилах у вигляді деяких систем з наступним їх спрощенням. Наприклад, можуть бути розглянуті часи німецького дієслова, різноманітність часів і т.д. У процесі вивчення іноземної мови більше всього часу йде на оволодіння лексикою цієї мови. Звичайне значення нових слів дається або викладачем, або студенти визначають його за допомогою словника. Викладач діє при цьому не на мислення, а на пам'ять студентів, що не сприяє розвитку інтересу до іноземної мови і навіть притупляє його, викликаючи нудьгу й тим самим утруднюючи процес вивчення, оскільки не можна досягнути знань при відсутності зацікавленості.

Особливо це важливо для самостійної роботи, основною метою якого є прищеплювання інтересу до мови, а це дуже важко зробити студенту, якщо кожне нове слово шукати в словнику.

Є інший спосіб оволодіння лексикою, коли можна обійтися без словника. Пропонується користатися «здогадом» (логікою) при визначенні значення незнайомого слова на підставі контексту. Легше зробити це за допомогою уявного перекладу на українську мову пропозиції, у якому не вистачає одного якого-небудь слова, переклад якого напрошується сам собою.

---

<sup>31</sup> Панов С.Ф. Питання використання теорії систем при вивченні іноземних мов // Мова і культура / С.Ф. Панов. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. – Вип. 6. – Т. VII. Культурологічний підхід до викладання мови і літератури. Мова сучасного мистецтва. – С. 58-65.

Наприклад :

Die Fluggäste dürfen im Flugzeug beim Starten und ... nicht aufstehen ( Пасажири не повинні в літаку вставати при зльоті і ...).

За логікою студент ясно здогадується, що тут пропущено слово «приземленні». Іноді можна догадатися про значення слова (і це дуже важливо) за окремими знайомими словотворчими елементами (префіксу, суфіксу), якщо корінь відомий.

Методисти підкреслюють переваги визначення нових слів за допомогою контексту. Цей спосіб спонукує учнів інтенсивно мислити, логічно приймати рішення, робити висновки, щоб догадатися про значення слів, мобілізувати волю, зосередити увагу. Сприймаючи нове слово в контексті, студенти відразу знайомляться не тільки з його значенням, але і вживанням.

На практиці пропонується використовувати визначення незнайомих слів за контекстом, або значенням знайомих слів, виразів. При цьому виявляється "страх перед здогадом" і студенти бояться і не бажають здогадуватися про зміст даного тексту з побоювання зробити помилку. Вони відображають повну безпорадність у розумінні тексту, перш, ніж зробити ризиковану спробу самостійно добиратися до його змісту і дати його переклад на українську мову. Результат експерименту показав, що студенти могли б угадати зміст тексту, якби спробували зробити це. Але їхнє мислення, уява і воля не звикли робити зусиль, тому що викладачі мови не учили їх міркувати, намагатися за допомогою уяви заповнити відсутні елементи й уявити собі ціле, їх не вчили здогадуватися.

Причина цього полягає в тому, що учитися й учити висновку за контекстом можна тільки в тому випадку, якщо в розпорядженні є у великій кількості контексти, які забезпечують можливість таких висновків. Тексти звичайних підручників складені, як правило, без врахування цієї вимоги. Працюючи з ними, студентам дуже важко, а часом і неможливо догадатися про значення нового слова, словосполучення, групи слів.

Визначення значення невідомих слів за контекстом становить проблему установлення відсутнього елемента системи. Вона не може бути вирішена лише за допомогою методики викладання

німецької, англійської, французької чи якоїсь іншої мови. Це завдання загальної теорії систем. У рамках цієї теорії можна сформулювати умови, при виконанні яких відсутній елемент системи визначається однозначно. Текст треба складати так, щоб учень міг зробити висновок - визначити невідоме з уже раніше відомого. За допомогою спеціально складених текстів можна вчити робити висновки. Тексти повинні бути різні за ступенем труднощів. Логічні труднощі повинні поступово зростати.

Термінологічний словник теж становить деяку систему, правда не оптимальну з погляду її засвоєння. Завдання полягає в оптимізації цієї системи. Так, доведено, що набагато легше запам'ятовуються списки слів, якщо між ними мають місце асоціації того або іншого типу. Наприклад, малюнок, музичний фрагмент. Зокрема, значну роль у методиці викладання іноземної мови, як і в математиці, відіграє протиставлення. Останнім часом використовується система «дерево слів» або «сходінки слів».

Schleundren						
	bummeln					
		gehen				
			eilen			
				laufen		
					fahren	
						fliegen

Рис. 2.3

	Fliegeranzug		
	Flieger		Strahlflieger
	Flugzeug	Abflug	Rückenflug
Fliegen			
	Fliegen		
	fliegend		
	Fliegerhalle		

Рис. 2.4

Текст як система, що детермінує, не тільки може бути використаний при засвоєнні іноземної лексики однієї мови, але в принципі може бути використаний у процесі викладання



інших мов.

Пропоновані реалізації наміченої методичної програми та їх співвідношення уможливають появу істотно нових і більш ефективних методів викладання іноземних мов. Мова йде про напрямок і характер досліджень, які можуть бути сформульовані в методиці викладання іноземних мов за допомогою ідей загальної теорії систем.

## **2.2. Зміст навчання технічного перекладача**

Навчальна програма дисципліни “Практика перекладу з другої іноземної мови науково-технічної літератури” (спеціальність 6.030500 “Переклад”) розрахована на 135 годин, з них аудиторних – 68. У кінці 9-го семестру - іспит.

Метою вивчення курсу “Практика перекладу з другої іноземної мови науково-технічної літератури” є практична робота з науково-технічною літературою, аналіз та переклад, активізація і використання на практиці теоретичних знань, здобутих на теоретичних та практичних заняттях, лекціях.

Головним завданням викладання дисципліни є формування практичних навичок перекладу з німецької мови і на українську, вивчення термінологічної лексики різних наукових дисциплін та загальнонаукової лексики. Важливо навчити студентів розпізнавати граматичні явища німецької мови та аналізувати структуру речення, навчити точно визначати труднощі перекладу та адекватно перекладати речення і цілі тексти, правильно застосовувати граматичні та лексичні перекладацькі трансформації. Необхідно також головну увагу під час перекладу спрямувати на його адекватність і точність, враховувати кінцеву мету - якнайточніше відтворення німецькомовного оригіналу засобами української мови.

В результаті вивчення дисципліни “Практика перекладу з другої іноземної мови науково-технічної літератури” студент повинен знати відмінності німецького науково-технічного стилю відображення інформації, стратегію труднощі і особливості їх перекладу; вміти перекладати оригінальну літературу та науково-технічну літературу в межах програми другої іноземної мови.

Навчальна дисципліна “Практика перекладу з другої іноземної мови науково-технічної літератури” тісно пов’язана зі спеціальними дисциплінами. Вона покликана сформувати у майбутніх фахівців основні професійні навички, сприяти формуванню всебічно розвиненої особистості та закласти в ній механізм самореалізації особистості. Курс допомагає фахівцям розвивати професійні навички перекладу, вміння користуватися словниками, довідниками, посібниками. Практика перекладу розвиває здібності у фахівця до логічного мислення, здатності аналізувати і порівняти ставлення у своїй професійній діяльності світові стандарти, використовувати новітні технології, збагачувати досвід роботи, перекладати науково-технічну документацію.

До знань та вмінь з навчальної дисципліни ставляться зазначені нижче інтегровані вимоги .

Фахівець повинен знати: основні граматичні проблеми перекладу науково-технічної літератури; основні лексичні, термінологічні та стилістичні особливості; способи перекладу лексичних одиниць; перекладацькі трансформації.

Фахівець повинен уміти: перекладати оригінальну літературу, у межах програми дисципліни; володіти термінологічною лексикою, що вивчалася в рамках даної дисципліни; виступати з повідомленнями за темами, що зазначені програмою; аналізувати граматичні та лексичні особливості тексту науково-технічного напрямку.

При вивченні курсу слід здійснювати міждисциплінарні зв’язки. Навчальна дисципліна “Практика перекладу з другої іноземної мови науково-технічної літератури ” тісно пов’язана зі спеціальними дисциплінами – "Методика викладання перекладу у вищій школі" та " Термінологія безпеки авіації". Вивчення курсу допомагає фахівцям розвивати теоретичні та практичні навички перекладу, сприяє розширенню кругозору, розвитку ерудиції та бажання більше працювати самостійно.

Змістом програми навчальної дисципліни передбачено послідовність викладання матеріалу з поступовим ускладненням навчального матеріалу та типів завдань і вправ, що базуються на ньому.

У процесі вивчення дисципліни закладаються базові основи

перекладу, розвиваються основні навички письмового перекладу, продовжується робота над удосконаленням перекладу та поглиблюються теоретичні знання на прикладі нових інформаційних технологій у сучасних умовах.

Основними темами навчальної дисципліни є такі :

1. Технічний переклад і науково-технічна інформація ( Процес перекладу текстів технічного напрямку. Специфіка технічних текстів. Методичні рекомендації щодо оволодіння курсом );
- 2.Складові лінгвоетнічного бар'єру (Розмаїття систем оригінального та перекладеного текстів. Різна вимірність норм оригінального та перекладеного текстів. Контекст і його роль при перекладі. Принципи поділу тексту на частини та їх переклад );
3. Перекладацькі трансформації ( Дослівний переклад. Процес перекладу і його роль у формуванні практичних навичок. Форми обміну науково-технічною інформацією Вільний переклад. Вмотивованість трансформації. Мінімум трансформації. Обмеження перекладацьких трансформацій );
- 4.Семантико-структурні еквіваленти оригінального та перекладеного текстів ( Інваріативне відхилення перекладу );
5. Проблеми мовного оформлення перекладеного тексту ( Мовне оформлення перекладеного тексту);
6. Мовленнєва норма. (Стилістичний та функціональний фактори перекладу );
7. Види помилок при перекладі текстів ( Нормативно-мовні помилки. Узуальні помилки. Семантичні помилки );
8. Основні принципи побудови тексту ( Тема та рема )<sup>32</sup>.

### **2.3. Умови і фактори формування професійної готовності перекладачів**

Перекласти з однієї мови на іншу - це складний процес

---

<sup>32</sup> Панов С. Ф. Німецька мова: Практика перекладу з другої іноземної мови. Методична розробка для студентів V курсу спеціальності 8.030507 “Переклад”/ С. Ф. Панов. – К. : НАУ, 2005. – 36 с.

розумової діяльності людини. Перекласти - означає адекватно відтворити поняття, виражене засобами однієї мови, за допомогою засобів іншої мови, відтворити оригінал з урахуванням взаємодії змісту і форми.

Переклад німецької науково-технічної літератури відрізняється від перекладу художньої літератури, газетних статей, документально-ділового матеріалу тощо. До поняття "науково-технічна література" входять такі її різновиди, як: монографія, стаття зі спеціального журналу, технічний опис, патенти, технічні довідники і т. ін.

Переклад такої літератури становить певні труднощі:

- перше, в німецькій мові є властиві лише їй граматичні явища, які спричиняють труднощі під час перекладу німецького технічного тексту українською мовою,

- друге, мова німецької науково-технічної літератури істотно відрізняється від літературної мови тим, що вона значно ускладнена наявністю розгорнутих речень з інфінітивними групами, поширеними означеннями, а також великою кількістю значних за обсягом складних речень з багатьма вставними підрядними реченнями (всередині головного).

При перекладі таких речень виникає небезпека втратити відчуття взаємозв'язку між компонентами речення, неперервності думки, оскільки пов'язані за змістом слова безпосередньо не співвідносяться між собою.

Крім того, для науково-технічної літератури характерним є вживання великої кількості термінів, що відображають специфіку понять. Проте жоден з існуючих словників не в змозі включити як усі існуючі в певній галузі науки терміни, так і новоутворені.

Оскільки термінологічна система мови безперервно поповнюється (і не може не поповнюватися), слід засвоїти деякі головні принципи термінотворення, які об'єктивно існують у системі кожної розвиненої мови.

Характерною особливістю науково-технічної літератури є точність і стислість висловлення думки, з одного боку, та повнота висловлення - з другого.

Не варто змішувати поняття "точний" з поняттям "буквальний" переклад. Буквальний переклад зводиться до

механічної підстановки українського слова замість німецького, а це нерідко призводить до нісенітниці.

Переклад, в якому механічно палькуються, формально відтворюються мовні засоби оригіналу, спотворюється зміст, не передається стилістична функція або порушується норма мови, називають буквалізмом. Існують : буквалізми лексичні, коли механічно валькуються окремі слова; фразеологічні, коли при невиправданому калькуванні фразеологічних одиниць; граматичні, коли має місце при механічному калькуванні граматичних форм тексту, що перекладається.

Особливістю науково-технічної літератури є також наявність великої кількості слів і словосполучень, характерних саме для цього стилю.

Наприклад:

die Röhre - не лише труба, трубка, рурка а й електронна лампа;

untersuchen - не тільки досліджувати, а й вивчати;

zum Einsatz kommen - застосовувати, знаходити застосування;

Rechnung tragen - брати до уваги, враховувати тощо.

Німецькій мові властива багатозначність не лише лексична (зокрема, термін - нетермін), та й граматична. Так, дієслова haben і sein можуть бути :

-самостійними дієсловами (*Der Stahlbeton hat viele Vorteile gegenüber dem Beton*);

-допоміжними дієсловами (*Die Metallurgie ist zur Grundlage jeder entwickelten Industrie geworden*);

-дієсловами з модальним значенням, причому в науковій літературі вони вживаються саме в модальному значенні (*Man hat noch viele Probleme auf dem Gebiet der Marktwirtschaft zu lösen*).

Частіше значні труднощі виникають при перекладі науково-технічного тексту в зв'язку з відмінністю синтаксичної системи мов - послідовність елементів висловлювання в німецькій і українській мовах може не збігатися. Наприклад, при перекладі речень з інфінітивними групами чи зворотами інфінітив, що стоїть у кінці групи чи звороту, в українському реченні ставиться на перше місце; при перекладі речень, які починаються не з підмета, присудок ставиться саме після підмета, натомість у німецькому реченні порядок слів

зворотний.

Наприклад: *Das Fundament hat Aufgabe, die Belastungen aus dem Bauwerk aufzunehmen und sie gleichmäßig ohne übermäßige Setzung auf eine ausreichend große Fläche des Baugrundes zu übertragen.*

Фундамент мав завдання брати на себе навантаження споруди і переносити його без надмірної усадки на досить велику площу будівельного ґрунту.

*Um dem Metall andere Eigenschaften zu verleihen, legiert man es mit anderen Elementen.*

Для того щоб надати металові інших властивостей, його сплавляють з іншими елементами.

*Durch die Vervollkommnung der Technologie und durch die Entwicklung vorgefertigter Elemente gewinnt der Beton in den letzten Jahren immer mehr an Bedeutung.*

Завдяки удосконаленню технології і розвитку готових збірних елементів бетон набуває в останні роки дедалі більшого значення.

Перекладаючи науково-технічну літературу, варто врахувати такі рекомендації:

- 1.Передусім слід прочитати текст повністю.
- 2.Звернувши увагу на заголовок, оскільки він відбиває головний зміст тексту.
- 3.Після загального ознайомлення зі змістом тексту його треба перекладати речення за реченням.
- 4.Неодмінно належить враховувати структурний тип речення (просте, складносурядне, складнопідрядне).
- 5.Ознайомлюючись із синтаксичною побудовою речення, слід, насамперед, звернути увагу на присудок, який має в німецькій мові своє постійне місце і обов'язково містить дієслово з яскраво вираженою морфологічною характеристикою.

Наприклад:

*Auf allen Gebieten des Ingenieurbaus wird Stahl als Baustoff verwendet.*

В усіх галузях інженерного будівництва сталь застосовується як будівельний матеріал.

Під час перекладу науково-технічного тексту неодмінно треба пам'ятати про розбіжності в побудові речень німецької та

української мов, про відмінність системної організації цих мов. Під час перекладу раз у раз виникає необхідність текстової модифікації, яку важко передбачити і яка потребує окремого здійснення в кожному наступному випадку. Йдеться про те, що нерідко загальний зміст і контекст потребують введення одних слів і опущення інших, часткової або повної перебудови всього речення за вимогами граматичної норми мови, якою здійснюється переклад.

Розглянемо особливості перекладу "зрадливих друзів перекладача". Головну увагу під час перекладу слід спрямовувати на його адекватність і точність, враховувати кінцеву мету - якнайточніше відтворення німецькомовного оригіналу засобами української мови. У технічній науковій літературі є певна група інтернаціональних слів, які, незважаючи на схожість звучання у різних мовах, відрізняються в кожній мові своєю семантикою і стилістичним забарвленням. У теорії перекладу такі слова відомі як "зрадливі друзі перекладача".

Частіше студенти на підставі зовнішньої схожості двох лексичних одиниць різних мов ототожнюють їх значення. Це призводить до помилкового сприймання інформації іноземною мовою, отже, до спотворення змісту тексту, що перекладається. Наприклад, слова *das Radio*, *die Radiotechnik*, *der Radioapparat* через їх звукову схожість з відповідними українськими словами можуть перекладатися як "радіо", "радіотехніка", "радіоапарат". Але при перекладі таких слів треба бути уважним, щоб не припуститися смислової помилки. Бо слова *das Radioelement*, *der Radioindikator*, наприклад, перекладаються "радіоактивний елемент", "радіоактивний індикатор", а не "радіоелемент", "радіоіндикатор".

Наведемо ряд прикладів, де розбіжність у значенні слів досить значна. Слово *das Deputat* не може бути перекладене українською мовою як "депутат", основний його лексичний зміст зовсім інший – "зарплата натурою". Еквівалентом українського слова "депутат" (політичний діяч) у німецькій мові є слово *der Deputierte*.

Слово *der Konservator* має значення "співробітник, хранитель музею", а *der Konservative* збігається за своїм значенням з

українським словом "консерватор".

Німецьке слово *der Tank* перекладається українською мовою "бак, цистерна", а не "танк".

*Der Konkurs* перекладається також "конкурс", але є і юридичним терміном, що означає передачу кредиторам майна неспроможного боржника.

Дієслову *reklamieren* у німецькій мові не властива семантика "рекламувати", "робити рекламу". Це поняття виражається сполученням *Reklame machen*, а *reklamieren* означає: 1. вимагати, заявляти претензію; 2. бронювати (за промисловістю) військовозобов'язаних, повернутих із фронту.

Значно більше є інтернаціональних слів - "зрадливих друзів перекладача", які збігаються в різних мовах лише в якому-небудь одному зі своїх значень або відрізняються тільки своїм стилістичним забарвленням і особливостями вживання. Так, *die Routine* в німецькій мові вживається у значенні "великий досвід, навичка, вправність" і має позитивну оцінку. Значно рідше це слово вживається у значенні "рутина, відсталість, наслідування шаблону, брак почуття нового", а в українській мові "рутина" вживається тільки у другому значенні.

*Die Remonte* перекладається як "ремонт" не в основному значенні "лагодження, доведення до придатного стану", а в значенні "(кінський) ремонт, постачання війська свіжими кінями".

Дієслово *dekoriieren* на відміну від українського слова "декорувати" означає не лише "прикрашати", а й "нагороджувати (орденом)".

Наведемо ще декілька прикладів "зрадливих друзів перекладача": *der Plast* - пластмаса (не "пласт", "шар"); *die Daten* - дані (не "дати"); *der Schirm* - екран (не "ширма"); *spezifisches Gewicht* - питома вага (не "специфічна вага"); *spezifische Leitfähigkeit* - питома електропровідність; *der Faktor* - коефіцієнт (не тільки "фактор"); *der Grad* - 1. Ступінь, 2. коефіцієнт (не тільки "градус"); *das Skelett* - 1. Каркас, 2. контур (не тільки "скелет"); *die Mutter* - гайка (не тільки "мати"); *das Element* - стихія (не тільки "елемент, частина"); *die Tonne* - велика бочка (не тільки "тонна"); *der Termin* - засідання суду, виклик у суд (не тільки "термін, строк"); *maschinell* - механічний (не



тільки "машинний"); numerisch - числовий "(не "номерний"); ultrarot - інфрачервоний (не "ультрачервоний"); elementar - основний (не тільки "елементарний, простий").

Отже, складність перекладу слів подібного озвучення полягає в необхідності правильного добору значення слова, яке відповідало б змісту конкретного тексту. Нехтування контекстом є найчастішою причиною смислової помилки. Саме контекст ліквідує багатозначність слова і забезпечує конкретизацію того чи іншого значення.

Потік наукової інформації швидко зростає в найрізноманітніших галузях науки й техніки. Цей неперервний процес неминує породжує необхідність адекватного відтворення його мовними засобами, спричиняє збільшення інформаційних джерел, їхнє значне розширення і стрімке розповсюдження.

Збільшення обсягу науково-технічної інформації потребує швидкого й оперативного ознайомлення з основним змістом нової інформації в узагальненому вигляді, її сприйняття й засвоєння як джерела нових знань, досягнень і здобутків найсучаснішої науки й техніки.

Саме цій миті покликані служити анотація й реферат, які суттєво допомагають:

швидко передати головну інформацію, стисло викласти зміст і суть повідомлення, що містяться в тих чи інших наукових джерелах.

Як анотація, так і реферат передають найголовніше, сутність змісту інформативного джерела, залишаючи поза увагою другорядні й незначні деталі.

Анотація відрізняється від реферату тим, що в ній тільки перелічено основні питання, які розглядаються в першоджерелі, не розкривається його зміст. Анотація дає лише найзагальніше уявлення про першоджерело, натомість як реферат у найстиглий формі передає зміст першоджерела.

Існують два види анотацій: описова й реферативна. Перша з них лише називає питання, порушені в першоджерелі, а друга наводить ще й короткі висновки з кожного порушеного питання.

Анотація, як і реферат, повинна бути оформлена належним чином. Спочатку треба назвати галузь науки чи техніки, до якої належить ановане джерело.

Наприклад: "Житлове будівництво", "Металургія", "Квантова механіка", "Ядерна фізика" тощо.

Після цього наводиться назва анотованого джерела та його вихідні дані: автор, заголовок, місце видання й видавництво, рік видання, кількість сторінок. Ці відомості подаються спочатку іноземною, а потім українською мовами. Після цього викладається зміст анотації, тобто послідовно перелічуються всі питання, розглянуті в першоджерелі.

Реферативна анотація стисло формулює висновок автора з перелічених питань.

Є три типи рефератів: загальний, спеціалізований, оглядовий. Загальний реферат передає зміст джерела з порушених у ньому питань загалом. Спеціалізований передає зміст інформації в специфічному аспекті, тобто в межах якоїсь однієї галузі або спеціальності. Оглядовий реферат передає зміст кількох джерел з однієї і тієї ж теми.

Структура реферату певною мірою відрізняється і від побудови анотації. Ця відмінність полягає в тому, що після зазначення галузі науки чи техніки та вихідних даних (автор, заголовок, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок) іноземною та українською мовами викладається рідною мовою зміст матеріалу з порушених питань у послідовності першоджерела та наводяться висновки щодо реферованого матеріалу. В рефераті обов'язково має бути відбито головну думку першоджерела, оскільки з неї випливають висновки<sup>33</sup>.

Обсяг реферату не повинен перевищувати 2000 друкованих знаків.

Мова реферату має бути чіткою, стислою й конкретною. Сутність реферування полягає в стисненні тексту за рахунок опущення подробиць другорядних відомостей та узагальнення залишкової інформації. Необхідно також уміти виділяти в тексті головні, ключові слова й словосполучення і, спираючись на них,

---

<sup>33</sup> Панов С. Ф. Організація науково-дослідної роботи студентів : навчально-методичний посібник для студентів / С. Ф. Панов, О.В. Зорька, Є. Ф. Новоселов, Г. Й. Трутовський. – К. : КДАВТ, 2013. – 42 с.

скласти план реферату, а потім і сам реферат. Наводимо приклад ануотування й реферування відомого оригінального тексту.

### **Grundsätze der industriellen Bauproduktion**

Industrialisierung bedeutet die Ablösung der handwerklichen Fertigung durch maschinelle Großproduktion mit modernen Produktionsanlagen, Transport- und Hebe­maschinen. Dabei ist der gesamte Produktionsprozess in einzelne, untereinander in Verbindung stehende Teilprozesse aufzugliedern, der Produktionsablauf kontinuierlich und gleichmäßig zu gestalten und die Arbeit in allen Fertigungsphasen maximal gleichzeitig durchzuführen.

Die mit der Industrialisierung verbundenen Fragen der ständigen Vervollkommnung der Technik und Arbeitsorganisation sowie der allseitigen Mechanisierung der Arbeitsprozesse bis zur Automatisierung gewährleisten die quantitative und qualitative Erhöhung der Produktion, da mit zunehmendem Mechanisierungsgrad und neuen fortschrittlichen Organisationsformen die Produktionsprozesse im Vergleich zur Handarbeit wesentlich beschleunigt und Unterbrechungen sowie Wartezeiten weitestgehend vermieden werden.

Der technische Fortschritt in der industriellen Produktion führt zu höheren Fertigungsarten und Fertigungsprinzipien, zur Serien- und Massenfertigung, zur umfassenden Arbeitsteilung und Spezialisierung, die auf der Grundlage der Fließfertigung miteinander verbunden werden.

Der Erfolg der Industrialisierung hängt in erheblichem Maße von der Beständigkeit der zu produzierenden Erzeugnisse ab. Die Beständigkeit einer Konstruktion ist aber nur auf der Grundlage einer hohen Konstruktionsreife unter Beachtung moderner Herstellungsverfahren erreichbar.

Um den technischen Fortschritt durchzusetzen, sind deshalb alle konstruktiv vollwertigen und produktionstechnisch einwandfreien Erzeugnisse auf der Grundlage des Baukastensystems zu standardisieren. Die Standardisierung bildet eine wichtige Voraussetzung für die Industrialisierung.

Für das Bauwesen bedeutet Industrialisierung weiterhin die Anwendung von Montagekonstruktionen, deren Elemente ähnlich

wie im Maschinenbau mit Hilfe industrieller Fabrikationsmethoden massenweise produziert und zu Gebäuden montiert werden.

Die mit dem Montagebau aus Beton- und Stahlbetonfertigteilen verbundenen wirtschaftlichen Vorteile finden ihren Ausdruck in einer bedeutenden Steigerung der Arbeitsproduktivität, der Beseitigung der körperlich schweren Arbeit, der Baukostensenkung, der Qualitätsverbesserung der Erzeugnisse und der Beschleunigung des Bauprozesses.

Dabei sind die Montagekonstruktionen so zu entwickeln, dass sie den Bedingungen der Industrialisierung entsprechen. Zu diesen Bedingungen werden gerechnet: geringes Gewicht der Fertigteile bei maximaler Fläche; einfache Verbindungsmittel (Stabilität der Konstruktion); geringer Materialverbrauch der Konstruktionen; Standardisierung und Typisierung der Fertigteile und Konstruktionen; hoher Komplettierungsgrad der Fertigteile (fertige Außen- und Innenflächen, eingebaute Fenster); Einbeziehung von Ausbauarbeiten in die Vorfertigung der Teile; Elemente formen, die der Fertigungstechnik entsprechen (Betongüte, Bewehrung, Schichtaufbau, Querschnittsabmessungen); Montage- und Transportfähigkeit der Fertigteile.

Der Erfolg der Industrialisierung mit der Verbesserung der Qualität, der Senkung der Baukosten und der Steigerung der Arbeitsproduktivität hängt bedeutend von den Entwurfsbetrieben, von der Arbeit der Ingenieure, Konstrukteure und Architekten ab. Ihre Aufgabe ist es, als Voraussetzung für die industrielle Produktion fertigungsreife, ökonomische Konstruktionen und Gebäude zu schaffen, die eine Serien- und Massenfertigung ermöglichen. Dabei kommt es besonders darauf an, mit einer minimalen Anzahl von standardisierten Bauelementen ein breites Bauwerkssortiment befriedigen zu können.

Das erfordert eine höhere Qualität der bautechnischen Projektierung. Die gegenwärtig vorliegenden Typenprojekte entsprechen noch nicht in vollem Umfang diesen Gesichtspunkten. Die Projektierung ist deshalb stärker als bisher auf das Prinzip des Baukastensystems für Entwicklung universell anwendbarer Bauelemente für verschiedene Gebäudekategorien auszurichten.

Die Industrialisierung der Bauproduktion erfordert ferner die komplexe Durchsetzung der Vorfertigung, der Mechanisierung und

der Fließfertigung.

Die Vorfertigung umfasst die serien- bzw. massenweise Herstellung weitgehend kompletierter Fertigtet aus Beton, Stahlbeton oder leichten Baustoffen in speziellen Produktionsstätten mit der für die Fertigung erforderlichen maschinellen Ausrüstung.

Die Vorfertigung von Bauelementen ist derjenige Bereich, bei dem alle Bedingungen der industriellen Produktion am besten und schnellsten mit Ökonomischem Erfolg angewendet werden können. Dem entsprechen Produktionsstätten mit hoher maschineller Ausrüstung, in denen die Bauelemente mit hohem Komplettierungsgrad produziert werden.

Je vollkommener die Elemente von der Vorfertigungsstätte zur Montagebaustelle geliefert werden, um so weniger Arbeitsaufwand ist auf der Baustelle erforderlich, um so mehr entspricht die Fertigung den Zielsetzungen der industriellen Produktion. Etwa 60 % des zur Herstellung von Gebäuden notwendigen Gesamtarbeitsaufwandes liegen in der Vorfertigung.

Die oft anzutreffende Vorfertigung von Stahlbetonfertigteilen auf der Baustelle entspricht nicht den Grundsätzen der Industrialisierung, wenn auch mit ihr gewisse Ökonomische Erfolge erreicht wurden. Die Vorfertigung auf der Baustelle ist kein Entwicklungsziel, sondern ein Übergangsstadium, da die Vorteile der industriellen Produktion nur zum geringen Teil wirksam werden.

Um in den Betonwerken eine wirtschaftliche Produktion zu garantieren, ist der neueste Stand der Technik zu berücksichtigen und einzuführen. Dazu gehören fortschrittliche Fertigungstechniken, moderne Fertigungsaggregate und nicht zuletzt eine auf dem Prinzip der Fließfertigung aufgebaute Organisation. Die einzelnen Teilprozesse im Werk sind auf der Grundlage einer einheitlichen Fertigungsorganisation miteinander zu verbinden, um einen optimalen Gesamtproduktionsprozeß zu erreichen. Die Einzelaggregate der Fertigungsstrecken sind zu Mechanisierungskomplexen oder technologischen Linien zusammenzufassen und in ihren Leistungen so abzustimmen, dass technologisch bedingte Wartezeiten nur in geringem Umfang auftreten und das im Produktionsprozess bestimmende Gerät maximal ausgelastet wird.

Die Mechanisierung ersetzt die handwerkliche Arbeit durch Maschinenarbeit, und zwar nicht nur in der Vorfertigung, sondern

auch auf den Montagebaustellen beim Montieren großformatiger Fertigteile und bei den Ausbauarbeiten. Die Industrialisierung verlangt eine Vollmechanisierung des gesamten Bauprozesses, wobei neben der schweren Mechanisierung der Kleinmechanisierung besondere Aufmerksamkeit zu schenken ist. Mit der qualitativen und quantitativen Steigerung der Mechanisierung geht die volle Ausnutzung der Mechanismen einher. Die Maschinen sind durch gute Arbeitsorganisation und Wartung hochgradig zu nutzen.

Das Prinzip der Fließfertigung bildet die Organisationsform des industriellen Bauens. Sie ermöglicht die volle Ausnutzung aller Vorzüge der modernen Technik sowohl in der Vorfertigung im Betonwerk als auch auf der Montagebaustelle. Die Fließfertigung gliedert den Produktionsprozess in einzelne, zeitlich aufeinander abgestimmte Teilarbeitsgänge oder spezialisierte Takte. Mit der fließenden Produktion werden Stillstandszeiten weitestgehend ausgeschaltet, der Einsatz von Spezialgeräten mit hoher Leistung ermöglicht, der Produktionszyklus verkürzt und schließlich die Arbeitsproduktivität bedeutend gesteigert.

Die Fließfertigung ist nicht nur in der stationären Betonindustrie auf Taktstraßen mit stabilen Arbeitsmitteln anzuwenden, sondern auch in der Bauindustrie auf Taktstraßen mit mobilen Arbeitsmitteln zur Errichtung von Montagebauten, einschließlich ihres Ausbaues. Beide Fälle haben die Merkmale der Fließfertigung - Kontinuität, Gleichmäßigkeit und Rhythmus - gemeinsam und unterscheiden sich nur dadurch, dass bei der Verwendung stabiler Arbeitsmittel der Arbeitsgegenstand rhythmisch von einer Fertigungsphase in die nächste übergeführt wird, während bei Verwendung mobiler Arbeitsmittel der Arbeitsgegenstand am Ort verbleibt und die Arbeitsmittel rhythmisch von Fertigungsphase zu Fertigungsphase wandern.

#### Анотація.

*У цьому розділі подано визначення індустріалізації будівельного виробництва. Виявлено залежність успіху індустріалізації від сталості виробів, що випускаються, від праці робітників, інженерів, архітекторів.*

*Розглянуто вимоги, необхідні для здійснення індустріалізації будівельного виробництва, і розкрито такі поняття, як*

заводське виготовлення, механізація, поточне виробництво та ін.

### Реферат.

Індустріалізація будівельного виробництва означає заміну ручного великим машинним виробництвом, оснащеним сучасним обладнанням, транспортом та підіймальними механізмами.

Питання постійного вдосконалення техніки, організації праці й механізації робочих процесів аж до повної автоматизації становлять певну гарантію зростання виробництва.

Успіх індустріалізації залежить від сталості виробів, що випускаються, від праці робітників, інженерів, архітекторів.

Індустріалізація будівельного виробництва потребує комплексного впровадження заводського виготовлення збірних елементів, механізації поточного (конвеєрного) виробництва.

Заводське виробництво охоплює серійне виготовлення збірних елементів із бетону, залізобетону або легких будівельних матеріалів на спеціалізованих заводах. Заводське виготовлення збірних елементів має свої переваги лише в збірному будівництві, коли 60 % робіт переводиться з будівельного майданчика на завод.

Механізація заміняє ручну працю механізованою, причому розробка нових машин має відповідати умовам серійного й масового виробництва.

Принцип поточного виробництва робить можливим повне використання всіх переваг сучасної техніки як на заводах, так і на будівельних майданчиках.

Особливістю поточного виробництва є безперервність, рівномірність та ритмічність.

Процес розвитку індустріалізації будівництва постійно вдосконалюється, піднімається на вищій щабель, застосовуються дедалі досконаліші методи виробництва, підноситься рівень його механізації.

## **2.4. Характеристика лінгвокраїнознавчої діяльності майбутніх перекладачів**

Терміну «лінгвокраїнознавство» вже біля п'яти десятиріч. Вперше воно було вжито у брошурі авторів «Лінгвістична проблематика країнознавства ...» (1971) і аж до кінця 70-х років здавався дуже незвичним. Потім лінгвістична й викладацька громадськість його сприйняла і зараз можна вважати, що його зовнішня форма всім знайома та про його зміст багато хто веде розмови або згадує термін цілком правильно.

Існують погляди теоретичної розробки й практичної реалізації лінгвокраїнознавства як філологічного поняття й особливо як аспекту у викладанні іноземних мов. Тут доречно вказати, що на початку 80-х років виникла своєрідна американська версія лінгвокраїнознавства, що дивно збігається з багатьма положеннями радянських робіт цієї тематики і вона отримала назву «культурної освіченості».

Якщо раніше нам доводилося розглядати проблематику лінгвокраїнознавства від А до Я та аргументувати й ілюструвати свої судження, а потім повертатися знов до них, то тепер у силу професійної підготовки студентів, участі в різних формах підвищення кваліфікації й обміну досвідом та повсякденної навчальної практики, ми добре можемо уявити собі, що стоїть за терміном «лінгвокраїнознавство».

Тому, немає ніякої потреби починати із самого початку. Крім того, перебудова нашого життя із супутніми їй гласністю й демократизацією відкриває перед лінгвокраїнознавством нові перспективи щодо інших країн, дозволяє повністю розкрити пізнавальний та виховний потенціал даного аспекту викладання німецької мови, як другої іноземної для перекладачів ЗВО. Лінгвокраїнознавство подібно іншим суспільним наукам і разом з ними страждало в середовищі застійного періоду. Йому в певній мірі нав'язали особливу функцію і відповідно воно понесло (якщо порівнювати з іншими аспектами) значно більший збиток, як власне науковий, так і моральний.

У своїй справі треба орієнтуватися на підготовленого студента. Проте деякі початкові відомості дають все-таки основні збереження, оскільки наш викладання відповідає вимозі



систематичності, що припускає надання основ. Також беремо до уваги інтереси молодих викладачів, котрі ще не мають практичного досвіду.

Вивчаючи німецьку мову як другу іноземну в курсі лінгвокраїнознавства щодо формування професійної готовності майбутніх перекладачів студенти, звичайно, прагнуть, насамперед, опанувати ще одну спробу участі в мовній комунікації. Не зважаючи на суперечки з боку керівництва, автор вважає що цей курс треба викладати тільки іноземною мовою. Це дає приклад розумного застосування послідовного комунікативного втілення курсу на більш якісний рівень знань, умінь та навичок<sup>34</sup>.

Однак, засвоюючи мову людина одночасно йде в нову національну культуру, одержує величезне духовне багатство, яке зберігається в досліджуванні мови. Зокрема, студент, освоюючи одну з чотирьох європейських мов - англійську, німецьку, французьку, іспанську, одержує реальну й високоефективну можливість залучитися до національної культури та історії, до сучасного життя народу, а також до культур інших народів Європи. Сучасний німецький письменник Франц Штарк пише, що міжрегіональним засобом спілкування в Європейському будинку є дві чи три значних мови. Але щодо чисельності носіїв мови зазначимо, що в у цю велику четвірку входить англійська, німецька, французька та російська мови. Тому дуже важлива тут мовна політика.

У цьому немає нічого несподіваного. І самі носії мови оволодівають своєю власною національною культурою за

---

<sup>34</sup> Панов С. Ф. Німецька мова. *Lingualandeskunde* : навчальний посібник для студентів / С. Ф. Панов. – К. : НАУ, 2006. – 102 с.; Панов С. Ф. Німецька мова. *Lingualandeskunde*. (Кредитно модульна система) : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни, 2-е видання / С. Ф. Панов. – К. : НАУ, 2006. – 68 с.; Панов С. Ф. Німецька мова. Методична розробка для самостійних занять з курсу “Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови”. Модуль 1 / С. Ф. Панов.– К. : НАУ, 2006. – 24 с.

посередництвом рідної мови. Народжена у світ дитина, в першу чергу, вчиться говорити та нічому більше, але насправді мова підказує їй, з яких предметів та явищ складається навколишнє її середовище, як треба поводитися, що потрібно любити, що ненавидіти, яка її сімейна та етнічна належність, яке минуле та сьогодення відповідає рисам народу. Нарешті, дитина, що опанувала мову, за п'ять - сім років розвитку стає членом певної національної культури.

Ось чому видатні вчені виходять із принципу незруйнованого зв'язку рідної мови та рідної культури. Приклад відомого письменника К.Д.Ушинського: *«В языке одухотворяется весь народ и вся Родина; в нем перетворяются творческой силой народного духа в мысль и звук небо отчизны, ее воздух, физические явления, ее климат, ее поля, горы и долины, ее леса и реки, ее бури и грозы... Но в светлых, прозрачных глубинах народного языка отражается не одна природа родной отчизны, но и вся история духовной жизни народа»*.

Що ж стосується вивчення другої іноземної мови, то нова мова виступає як засіб залучення людини до іншої національної культури. Досить згадати про те, що оволодіння граматичною системою автоматично вимагає закріплення у свідомості нової сітки ототожнень і розходжень. Вплив рідної мови постійно дає про себе знати: підставляючи українські лексеми, німець або француз може вкласти в них німецький або французький національно-культурний зміст. Відомі ситуації, коли, розмовляючи українською мовою, англієць або американець продовжують мислити категоріями англо-американської культури. Схована підміна непомітна. Але при сприйнятті звернень українською (усною та письмовою) мовою вона навіть, як правило, має не яскраво виражений характер, але реально становить серйозну проблему. В такому випадку нова мова виступає тільки лише в якості нової метамови. При цьому спостерігається той самий вербалізм, проти якого невпинно виступали передові дидактики, починаючи з трактатів корифея

Я. А. Коменського<sup>35</sup>.

Звичайно, коли ми говоримо про викладання німецької мови як другої іноземної, необхідно постійно пам'ятати:

1. Досліджувана мова сама по собі автоматично не «віддає» збережену нею інформацію.
2. Відповідно необхідні спеціальні та цілеспрямовані зусилля як підготовленого викладача, так і правильно зорієнтованого студента.

Що стосується викладачів, то вони лише тоді можуть вважати себе на достатньому рівні формування професійної готовності перекладачів ЗВО, коли всебічно вивчена функція лінгвокраїнознавства іншої мови. Ця функція виступає в якості іноземної також, коли практично освоєна методика реалізації даної мети функції в навчальному процесі. Лише при виконанні цих умов німецька мова як друга іноземна мова виконає свою роль носія національної культури народу.

Що ж стосується аспекту викладання іноземної мови, що в сучасних термінах іменується "лінгвокраїнознавство", то усвідомлення його й введення в життя ще тільки – тільки ставилося як мета. На цей момент ми значно наблизилися до цієї мети, але все-таки треба буде пройти великий шлях. Від декларацій і побажань необхідно не на словах, а на ділі перейти до побудови інтегрованої методики викладання німецької мови як другої іноземної, в якій лінгвокраїнознавство ні в чому не уступало б ні методиці фонетики, ні методиці граматики. На жаль, і навчальні посібники, включаючи словники з лінгвокраїнознавства, мають недоліки через негативний вплив застійних процесів у суспільстві, а також недостатність важливості пізнавально-ознайомлювального аспекту та професійної непридатності укладачів. На жаль, можна бачити пряме заперечення у викладанні різних мов за напрямом "лінгвокраїнознавство" при формуванні професійної готовності перекладачів.

Думка про необхідність вийти за межі «техніки мови» і

---

<sup>35</sup> Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие. – М.: Педагогика, 1987. – 416 с.

звернутися до одночасного вивчення національної культури и народу нараховує в минулому не одне десятиліття. Треба відзначити, що в розвитку цієї тези спостерігалися й спостерігаються крайності. Методисти, які використовували догматизм мислення попередніх десятиліть, були схильні раніш до зайвої всеохоплюючої політизації мови. У США, навпаки, розвивалися лінгвістично упереджені концепції «етнічної нейтральності» або навіть «денаціоналізації» англійської мови, нібито без якого-небудь національно-культурного забарвлення лінгвокраїнознавством як функції світового засобу спілкування.

Спеціальна теорія викладання лінгвокраїнознавства спочатку складалась на наших очах. Тепер вже досягнуті чималі результати, але все ще перебуває в періоді інтенсивних пошуків. У нашому випадку курс "Лінгвокраїнознавство" є одним із перспективних розділів методики викладання німецької мови, як другої іноземної для формування професійної готовності перекладачів.

Становлення концепції лінгвокраїнознавства невід'ємно від діяльності Міжнародних установ, інститутів, тобто Інституту Гете - Київ (Німеччина), Французький культурний центр, Австрійська бібліотека, Посольства Німеччини, Австрії, Швейцарії, Дипломатичні місії Люксембургу.

Проблематику лінгвокраїнознавства становлять два великих кола питань – філологічний (з переваги лінгвістичний) і лінгводидактичний (методичний). По-перше, предметом лінгвокраїнознавства є аналіз мови (у нашому випадку - німецької) з метою виявлення в ньому національно-культурної семантики. По-друге, до предмету дослідження входить пошук викладацьких прийомів презентації, закріплення та активації національно-специфічних мовних одиниць і читання текстів з лінгвокраїнознавства на практичних мовних заняттях та вправах.

Запропонуємо тепер попереднє визначення терміну "лінгвокраїнознавство". Під цим терміном розуміється така організація вивчення німецької мови, завдяки якій студенти, аспіранти, інші категорії людей, вивчаючи німецьку мову знайомляться із сьогоденням і минулим історичним становищем німецькомовного народу, з місцем його проживання, з деревом

його розвитку, охоплюючи значний період становлення з його національною культурою за посередництвом мови та у процесі оволодіння нею.

У лінгвокраїнознавстві завдання вивчення німецької мови як сукупності форм невід’ємно зливаються із завданнями вивчення країни (що є внутрішньою формою терміна "лінгвокраїнознавство"). У такому випадку вивчення курсу лінгвокраїнознавство, з одного боку, співвідноситься із загальним країнознавством як сукупністю систематизованих наукових знань, оволодіння якої, не припускає обов’язкового знання національної мови, а з іншого боку, – стосується загального країнознавства, оскільки означена мовою інформація, належить не до числа чітко наукових, а до числа повсякденних знань.

Надалі про розходження, що змушують рішуче заперечувати припущення про дублювання проблематики, буде сказано більш докладно. Тут же особливо підкреслимо, що мовний шлях пізнання країни не може бути простішим, бо він здійснюється поступово.

Робота викладача з напрямку лінгвокраїнознавства це не «додаток» до навчального процесу, він є дуже корисний, але не обов’язковий. Насичення уроку національно-культурною інформацією впливає саме із завдань навчання самої другої іноземної мови як адекватного засобу спілкування. Немає потреби спеціально згадувати про виховні обертони вивчення іноземних мов, у тому числі німецької, про її гуманістичну спрямованість (про це, між іншим, із граничною виразністю говорить в Заключному акті Наради з безпеки й співробітництва в Європі).

Якщо читачі бажать поглибити свої теоретичні основи, то можуть звертатися до списку використаних джерел, що містить спеціальні монографії, дисертації, науково-практичні збірники та й окремі статті.

Розглянемо зміст навчання дисципліни "Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови" професійного спрямування перекладачів-філологів на прикладі НАУ.

Навчальна програма дисципліни "Лінгвокраїнознавство

країн другої іноземної мови ” спеціальності 6.030500 “Переклад” розрахована на 54 години , з них аудиторних – 34. У кінці 5-го семестру – залік<sup>36</sup>.

Для майбутнього фахівця-перекладача надзвичайно важливим є знання особливостей соціально-культурних аспектів німецької мови як другої іноземної, що дають можливість орієнтуватися у складних культурологічних реаліях при перекладі текстів різних жанрів.

"Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови" (німецької) – це навчальна дисципліна, яка має зв'язки як із суспільними, так і зі спеціальними дисциплінами, вносить значний вклад у виховання особистості молодого людини.

Вивчення дисципліни "Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови" (німецької) розширює кругозір та ерудицію студентів, розвиваючи такі специфічні вміння як навички лінгвокультурологічного аналізу тексту, вміння користуватися культурологічними довідниками, словниками, посібниками. Всі ці навички формують у студента вміння працювати самостійно, створюють умови для розвитку потреби у самоосвіті. При цьому розвиваються пізнавальна та комунікативна функції мислення, здібності до таких логічних операцій як аналіз, синтез, співставлення.

Знання загальнолюдських понять, регіональних особливостей, національно-специфічних рис культури німецького народу є неодмінною умовою спілкування. Вивчення аспектів історії та культури, соціальних та політичних явищ ФРН та інших німецькомовних країн, порівняння їх з відповідними аспектами життя України надасть студентам можливість простежити динамічний характер мовних процесів, удосконалити розуміння та використання німецької мови.

Основною метою навчання дисципліни "Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови" (німецької) є вивчення соціально-культурних аспектів німецької мови,

---

<sup>36</sup> Робоча навчальна програма дисципліни “Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови” (за кредитно-модульною системою) – Напрямок : 0305 Філологія”. Спеціальність : 8.030507 “Переклад”, 2006.

головних подій і явищ суспільства німецькомовних країн, найважливіших етапів історичного та культурного розвитку країни, країнознавчих реалій, які передають особливості економіки, культури, побуту, звичаїв, етикету і є невід'ємною частиною загального словникового складу німецької мови.

Головним завданням дисципліни є засвоєння основних понять та реалій лінгвокраїнознавства німецькомовних країн. У результаті вивчення дисципліни "Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови" (німецької) студент повинен знати основні факти, реалії та поняття лінгвокраїнознавства німецькомовних країн, вміти аналізувати тексти, оперуючи лінгвокраїнознавчими матеріалами.

У зміст навчальної дисципліни входять: Історія німецькомовних країн (Основні етапи розвитку історії німецької мови. Історія, географія, економіка, культура); Федеративна республіка Німеччина (Державний устрій і конституція. Система освіти ФРН. Суспільне життя. Мистецтво, культура, фольклор ФРН. Свята та звичаї); Швейцарія (Історичний огляд. Географічне положення. Особливості швейцарських кантонів. Клімат. Державний устрій і конституція. Економіка Швейцарії. Промисловість, сільське господарство, банки, гроші, туризм. Система освіти); Австрія (Історичний огляд. Географічне положення. Клімат. Державний устрій і конституція. Економіка Австрії: промисловість, сільське господарство. Система освіти. Культурне життя: культура, література, музика. Великі люди Австрії. Взаємовплив мови і культури); Люксембург (Історичний огляд. Географічне положення. Клімат. Державний устрій. Економіка: промисловість, сільське господарство, банки, туризм. Система освіти. Побут і добробут. Соціальні послуги. Культура, література, музика, мистецтво. Свята та звичаї. Мова побутового етикету); Ліхтенштейн (Історичний огляд. Географічне положення. Клімат. Державний устрій. Економіка: промисловість, сільське господарство, банки, гроші, туризм. Система освіти. Побут і добробут. Соціальні послуги. Культура, література, музика, мистецтво. Свята та звичаї. Охорона культурної спадщини. Мова побутового етикету. Організації та фонди. Взаємовплив мови та культури).

Робоча навчальна програма дисципліни "Лінгвокраїнознавство другої іноземної мови" (німецької) складена на основі робочого навчального плану спеціальності 8.030507 "Переклад" та навчальної програми цієї дисципліни. Навчальна дисципліна "Лінгвокраїнознавство другої іноземної мови" (німецької) тісно пов'язана зі спеціальними дисциплінами, вона покликана сформувати у майбутніх фахівців основні професійні навички, сприяти формуванню всебічно розвиненої особистості та закласти в ній механізм самореалізації.

Програма дисципліни базується на узгодженні з викладанням таких спеціальних дисциплін як: "Практичний курс другої іноземної мови", "Переклад", "Практика перекладу з другої іноземної мови науково-технічної літератури", "Методика викладання перекладу у вищій школі", "Редагування науково-технічних перекладів", "Техніка усного висловлювання перекладу".

Тиск керівництва у запропонованого курсу зажадав від нас по можливості повного охоплення всієї проблематики лінгвокраїнознавства й дозволив нам іноді відмовлятися від докладної аргументації та наукового апарата.

Ця праця адресується, насамперед, до майбутніх викладачів та перекладачів-студентів, які звичайно прагнуть, насамперед, опанувати ще один спосіб участі в комунікації. Вона, на наш погляд, доступна й студентам-філологам, хоча для них повинен бути створений окремий посібник технічного напрямку. Оскільки, тут широко розглядається проблематика загального лінгвокраїнознавства, то вона здатна принести користь філологам широкого профілю, включаючи дослідників з проблем семантики на матеріалі інших мов.

Розглянемо теоретичні основи лінгвокраїнознавства та методологічні основи лінгвокраїнознавства. Раніше було запропоновано, що лінгвокраїнознавство займається вивченням мови з погляду його культурної функції; тому варто підсумувати методологічні принципи щодо суспільної природи мови. Оскільки в лінгвокраїнознавстві вивчаються прийоми та засоби включення ознайомленого та пізнавального потенціалу мови у процесі викладання цієї мови, необхідно розглянути



методологічну основу лінгводидактики – розділу дидактики, що займається проблемами викладання мов. Без попереднього обговорення зазначених методологічних питань не можливо приступати ні до аналізу конкретних і приватних мовних і текстових носіїв країнознавчої інформації, ні до розробки практичних прийомів та способів використання цих носіїв у навчальному процесі.

Тепер розглянемо принципи, що утворюють основу лінгвокраїнознавства.

Перший принцип основи лінгвокраїнознавства складається в прийнятті факту, відповідно до якого суспільна природа мови являє собою об'єктивну можливість прилучення студента, до нового для нього дійсності.

Уже в античності було ясно сформульоване основне питання філософії - як мислення ставиться до буття. Жваве його обговорення загостило увагу дослідників до природи й сутності мови, до ролі останньої в пізнанні людиною всесвіту. Дві протилежних відповіді на основне питання філософії (визнання первинності або, вторинності матерії та відповідно свідомості) створили також і два принципово різних підходи до природи мови. У короткому викладі їх можна уявити собі в такий спосіб:

- 1) пізнання Всесвіту, мислення не залежать від мови, сутність якого складається винятково в тім, щоб бути знаряддям спілкування між людьми, так що мова є зовнішнім для пізнання всесвіту засобом;
- 2) відповідно до протилежного підходу, Всесвіт пізнається через мову, завдяки мові, сутність якого полягає не тільки в передачі думки від людини до людини, але і функції бути носієм і охоронцем думки, усього знання в індивідуальній і колективній свідомості людини.

Треба пам'ятати про те, що зовнішні соціальні обставини діють за посередництвом внутрішніх індивідуальних умов. Таким чином, з'ясовуючи співвідношення особистості й культури, ми дійшли до висновку, що неможливо зрозуміти генезис, становлення особистості у відриві від культури соціальної спільності (малої соціальної групи та в остаточному підсумку націй). Бажаючи зрозуміти внутрішній всесвіт

українця або німця, монгола або француза, варто вивчити українську або відповідно німецьку, монгольську, французьку культуру. Психологові Б. Г. Ананьєву належить афоризм, яким можна підсумувати все сказане раніше: "Особистість – це продукт культури".

Засвоєння національної культури має місце не тільки при соціалізації дитини. Воно відбувається й у іншому випадку, що коли вже створилася людина з тієї чи іншої причини пориває з етнічною або національною спільністю, в якій вона виросла. У цьому випадку соціологи й етнографи пропонують термін «аккультурація»<sup>37</sup>.

Під "аккультурацією" розуміється процес засвоєння особистістю елементів культури, що виросла в ній. Не слід думати, що, засвоюючи нову культуру, людина з неминучістю повинна відмовитися від своєї власної. Дослідження показали, що емігранти (принаймні два покоління) зберігають свою національну культуру.

Асиміляція, тобто забуття рідної мови й прийняття однієї, і тільки однієї, культури, настає не раніше третього покоління, але при використанні протидіючих засобів - це може взагалі не мати місця як завгодно довго.

Людина, що володіє культурами А та Б у соціології називається особистістю на рубежі культур.

Питання аккультурації має безпосереднє відношення до методики викладання іноземної мови: єдиною й максимальною метою викладання культури у зв'язку з мовою є формування особистості на рубежі культур, а звідси випливає, що методисти й викладачі повинні ознайомитися із закономірностями та результатами процесу засвоєння людиною нової культури. У тісному зв'язку із зазначеною проблемою є ще один комплекс методичних питань.

Міжкультурна комунікація. Цей термін означає адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, що

---

<sup>37</sup> Panov S. Creativity of Wilhelm Kizewetter, translator, artist-ethnograf on the basis of traveling to the crimea / S. Panov // Вісник Черкаського національного університету. Сер. «Педагогічні науки». Черкаси: Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2019. Випуск 3, 2019. – С. 83 – 88.

належать до різних національних культур. Справа в тому, що, навіть, володіючи тією самою мовою, люди не завжди можуть правильно зрозуміти один одного, і причиною часто є саме розбіжність культур.

Американський лінгвіст Ч. Фриз згадує, наприклад, як на лекції в групі студентів-іспанців (Фриз читав курс у Мадриді), був зустрінутий звуком «ш-ш-ш». Він сприйняв цю дію як несхвалення свого курсу, а студенти просто закликали до тиші (у США цей звук – «мовчати», і в Іспанії, так, до речі, і в нас - вимога тиші). Тут міжкультурна комунікація не відбулася, хоча не зустрілося чисто мовних перешкод для взаєморозуміння. Перешкодою був культурний бар'єр між учасниками акту спілкування.

Саме тому лінгвокраїнознавчий напрямок у викладанні іноземних мов у першу чергу має на меті забезпечити міжкультурне спілкування й взаєморозуміння між партнерами. Такі короткі відомості про культуру, без яких не можна правильно зрозуміти ні взаємини між мовою та культурою, ні лінгвокраїнознавчої проблематики.

Розглянемо, яке значення має предмет лінгвокраїнознавства. У даному раніше попередньому визначенні ми відзначали, що лінгвокраїнознавство досліджує мову з метою виявлення в ньому національно-культурної семантики, отже, йому властива лінгвістична (точніше, соціолінгвістична) природа; у лінгвокраїнознавстві розробляються методичні прийоми й способи закріплення цієї семантики на мовних практичних заняттях, для нього характерна також і лінгводидактична належність. Проте про лінгвокраїнознавство не можна розуміти як просте механічне об'єднання двох дослідницьких предметів – мовознавчого та методичного. Справа в тому, що аналіз національно-культурної семантики в лінгвокраїнознавстві проводиться заради її включення в навчальний процес, а не із самодостатніх пізнавальних завдань. Ця кінцева мета змушує віднести лінгвокраїнознавство до сфери лінгводидактики. Тому, як визначення лінгвокраїнознавства так і уточнення цього предмета послідовно діє в термінах методики викладання мов.

Зупинимось ще на розгляді реляційно-перекладного викладання мови в курсі "лінгвокраїнознавство". Предмет

лінгвокраїнознавство як і будь-який інший аспект лінгводидактики, залежить від свого загально лінгвістичного обґрунтування. Тому важливо співвіднести позиції викладачів і методистів щодо ролі країнознавства в мовному навчальному процесі з мовознавчими концепціями, які обґрунтовують ці позиції. Почнемо з розбору лінгводидактичної системи, що заперечує необхідність аспекту викладання лінгвокраїнознавства.

Оскільки в лінгвістиці представлені концепції, що не визнають соціальності мови, фахівці з лінгводидактики були правочинні наполягати на тому, що мову припустимо вивчати без якого-небудь звернення до культури, що обслуговує її.

По-перше, така концепція раціоналізму мала місце у XVII столітті, за якою дійсність і логіка вважалися єдиною для всіх народів, а мови розумілися просто як різні коди у відношенні один до одного.

По-друге, заперечення соціальності мови характерно і для пізніших концепцій релятивізму послідовних структуралістів. Їхні представники досліджують одну внутрішню мовну систему і задовольняються тільки формами вираження (парадигмами відмінювання й дієвідміни або синтаксичні конструкції) та реляційною семантикою (наприклад, тими значеннями відмінків, які випливають з аналізу відмінкової парадигми).

Обидві концепції мають місце у лінгводидактиці. Одні методисти, заявляючи про важливість звертання до культури, все-таки виходили з подання про самодостатність мови. Прихильники прямого методу, скажімо, демонстрували "будинок" або "м"ячик" зовсім не для того, щоб розкрити своєрідність нової для аудиторії культури, а для того, щоб утворилася безпосередня асоціація поняття й іноземного слова. Тому, незважаючи на прагнення вилучити з викладацької практики рідну мову у тих, хто вивчає іншу мову, вони вірять у можливість та складність перекладу, що нібито завжди спонтанно має місце у свідомості студентів.

Перенесення мовних одиниць із рідної мови в іноземну допустимо не тільки на рівні лексики, але й на інших рівнях. Так, якщо в німецькій аудиторії вивчається український відмінок, то можна обмежитися вказівкою на відповідне явище в

рідній мові, що вивчається, та не формувати дану граматичну категорію заново.

Таким чином, при збігу двох культур припустимо практикувати підхід до іноземної мови, як до нового коду. Деякий відомий зміст повинен бути виражений новими засобами (звичайно, ми маємо на увазі лише прямі, предметні, а не переносні і фразеологічні значення). У цьому випадку не потрібен коментар з боку викладача, але вся мовна (стосовна до внутрішньої системи мови) методична робота залишається, тому що треба відробити вимову одиниці, закріпити її, вказати на її формальні граматичні властивості та на закономірності сполучуваності.

Реляційне викладання можливо й тоді, коли семантика є для аудиторії новою. Наприклад, семантика видів дієслова засвоюється через послідовне протиставлення один одному досконалого й недосконалого видів. Так само, в системі викладаються префікси дієслів і т.п. Іншими словами, виключення країнознавчих відомостей із процесу викладання, в принципі, не спричиняє шкоди в при збігу двох культур, або коли семантика виявляється реляційним шляхом. Реляційно-перекладне викладання можна вважати власно мовним, чисто лінгвістичним<sup>38</sup>.

Якщо перший елемент нашого розгляду – мова, що описується у лінгвістиці, то другий елемент – це культура – звичайно вивчається не в єдиній науці, а в цілому ряді наукових дисциплін. Природні умови утворюють неодмінне природне тіло культури, бо вони описуються в географії, природознавстві т.і. Виробничі та торговельні відносини – це дослідницький предмет економіки. Ідеологія, суспільна мораль, суспільний устрій відбиваються в суспільствознавстві. Культурна спадщина («зв'язок часів») у минулих діях аналізується історичною

---

<sup>38</sup> Panov S. Educational and translators activities of Wilhelm Kieseletter on the results of the expedition in the crimea. / S. Panov // *Наукові записки*: [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; упор. Л.Л. Макаренко. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – Випуск СХХХХІІІ (143). – С. 237 – 242.

наукою, а матеріальні та духовні цінності минулого тільки етнографією й фольклористикою. Художня творчість у різних планах входить у сферу літературознавства, музикознавства та мистецтвознавства. Можна сперечатися про кількість і точний склад наук, які досліджують культуру, але на протилежність мові її комплексний та неймовірно великий за обсягом характер є суттєво наявний.

Таким чином, культура є дослідницьким предметом багатьох наукових дисциплін, але в лінгводидактиці відповідає одна і єдина сфера знань, у якій всі відомості про культуру представлені узагальнено та комплексно. Це, так зване, – загальне країнознавство. Стосовно до викладання конкретної мови, назва курсу загального країнознавства уточнено: "країнознавство Німеччини", "країнознавство Великобританії", "країнознавство США" і т.п..

Курси країнознавства викладають для тих людей, яким потрібно працювати за кордоном та мати зустрічі з представниками іншої культури: для дипломатів, зовнішньоторговельних службовців, туристів, наукових співробітників і т.п..

Для сприйняття країнознавчих відомостей немає необхідності обов'язково освоювати нову мову. Слухачі іноземної мови також нерідко слухають країнознавчі лекції на рідних мовах, оскільки їх читають не фахівці-філологи, а викладачі географії, історії або інших суспільних дисциплін і навчальні плани пропонують проходження таких курсів у перший рік навчання.

У практиці викладання другої іноземної мови студентам у нашій країні робота починається дуже рано (із другого року їхнього перебування в ЗВО), тому в ряді вузів на підготовчих факультетах цей курс читають рідною для слухачів мовою або мовою посередника. Таку форму знайомства із країнознавством країни можна тільки схвалити.

Якщо говорити про методику, що практикується при проведенні загально країнознавчих курсів, то у процесі презентації географічних відомостей використовується методика викладання географії, при повідомленні історичної інформації – історії, а в роботі над філософськими категоріями

– філософії й т.д.

Іншими словами, загально країнознавчі курси, лекції та семінари проводяться на базі низки приватних методик. Проте, їх можна об'єднати між собою, оскільки поєднуються й відповідні наукові дисципліни. Нехай у такому випадку методика викладання загального країнознавства називається відповідно до приналежності предмета викладання - суспільствознавчою.

Розглянемо лінгвокраїнознавство як аспект у викладанні мови. Дві національні культури ніколи не збігаються повністю. Це впливає з того, що кожна культура складається з національних та інтернаціональних елементів. Сукупності співпадаючих (інтернаціональних) та розбіжних (національних) одиниць для кожної пари культур будуть різними, тому що, коли мова йде про їхнє виявлення, завжди мається на увазі відносність отриманого кола та залежність його складу від результатів конкретного порівняння.

При збігу двох культур у викладанні мови припустимо застосовувати реляційно-перекладну методіку, але вона не застосована при розбіжності. Тут даремно звертатися до перекладу і до вказівок на відповідність із рідної культури . Тому не дивно, що доводиться витратити час та енергію на засвоєння не тільки плану вираження деякого мовного явища, але й плану змісту, тобто треба виробляти у свідомості поняття, що навчається, про нові предмети і явища, що не знаходить аналогії ні в їхній рідній культурі, ні в їхній рідній мові. Отже, мова йде про включення елементів країнознавства у викладання мови, але це включення якісно іншого роду в порівнянні із загальним країнознавством. Якщо ми говоримо про поєднання в навчальному процесі мови та відомостей з національної культури, то такий вид викладацької роботи пропонується називати викладанням курсу країн лінгвокраїнознавств.

Для наочності все сказане зобразимо у графічній формі. Нехай коло представляє сукупність елементів, що становлять культуру (мал. 1).

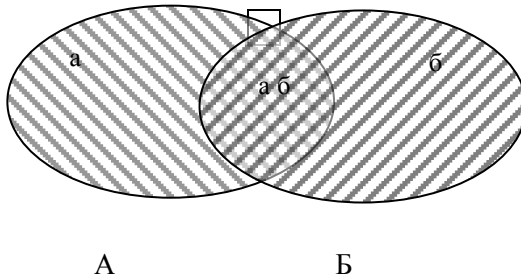


Рис. 2.5 Коло сукупності елементів, що становлять культуру.

На цій схемі сфери, позначені літерами а і б, відбивають приватні культурні елементи (національне в культурі), а сфера, позначена сполученнями літер аб, символізує загальні елементи у двох культурах (інтернаціональне в культурі). Якщо говорити про генезис інтернаціональних елементів, то вони виникають або спонтанно, просто шляхом конвергентного (спрямованого в одну сторону) самостійного розвитку культур, або - частіше - у результаті впливу однієї культури на іншу, тобто, як наслідок культурних контактів.

Оскільки між мовою й культурою є паралелізм, варто говорити про національні та інтернаціональні елементи не тільки в культурах а і б, але й у мовах А і Б, їх обслуговуючих.

Позначивши в такий спосіб сферу застосування викладання курсу лінгвокраїнознавства, звернемося до лінгводидактичної термінології. Що таке аспект викладання мови?

Це, **по-перше**, мовний матеріал, що повинен бути включений у навчальний процес. Наприклад, для забезпечення фонетичного аспекту потрібно із загального опису іноземних німецьких, українських фонем, звукотипів та інтонаційних конструкцій відібрати ті, які потрібно засвоїти для досягнення відомого рівня володіння мовою. Можливо, що при цьому деякі мовні одиниці виявляться виключеними з викладання. Так створюємо першу процедуру – відбір, або мінімізацію мовного матеріалу.

Друга процедура полягає в обліку можливостей студентів - тут установлюється, скільки навчальних одиниць може бути засвоєно за одне заняття та в якій послідовності дані одиниці



повинні впливати одна на одну. Ця процедура називається розподілом, або градуванням мовного матеріалу.

**По-друге**, мовний аспект містить у собі запас (номенклатуру) засобів викладання, які придатні до відбору для даного мовного матеріалу (наприклад, аудіо корекція артикуляції за допомогою дзеркала , або магнітофону - це методичний прийом фонетичного аспекту).

Засоби викладання матеріалу різні в залежності від поставлених цілей. Звичайно вони своєрідні для кожного із трьох етапів роботи: презентації, або первинного ознайомлення учнів з новим матеріалом; закріплення, або перекладу первинних знань, умінь і навичок з короткочасної в довгострокову пам'ять, індивідуальну свідомість людини; активізації, або виведення засвоєного матеріалу в діяльність на опанованій мові.

Таким чином, щоб відповісти на запитання, є лінгвокраїнознавство аспектом у викладанні мови або перед нами якась інша методична категорія, потрібно попередньо усвідомити, чи є самостійний лінгвокраїнознавчий матеріал і чи можна говорити про якісно своєрідні прийоми викладання курсу лінгвокраїнознавства.

Самостійний, що не входить в інші аспекти, навчальний матеріал тут має місце. Мова йде про матеріал саме лінгвокраїнознавчої природи та його специфіка (у порівнянні зі змістом інших аспектів) і його однорідність (усередині самого себе) полягають у тому, що він відбиває не мовну , а іншу немовну семантику середовища, тобто особливу інформацію, хоча й сховану мовою, але сформовану за його межами. Відповідно засвоєння цієї інформації, що впливає з національної культури, неможливо вирішити шляхом презентації одних лише мовних одиниць, оскільки неодмінно буде потрібно знайомство із самою національною культурою.

Подібний стан справ у будь-якому іншому аспекті викладання мови, так і у лінгвокраїнознавстві вирішуються означенням проблеми відбору й градування навчального матеріалу. Так, із загального лексичного або фразеологічного запасу та з лексичних і фразеологічних мінімумів вибираються одиниці, наділені національно-культурною семантикою.

Фонетичний або граматичний лад обстежитися з метою виявлення в ньому потенційних носіїв відомостей про культуру. Градування відібраного матеріалу припускає не тільки врахування критеріїв складності навчальних одиниць та їхнього логічного прямування одна за одною, але й погодженість із загальномовними можливостями студентів.

Безумовно, є також і самостійні лінгвокраїнознавчі засоби викладання (далі ми будемо докладно їх розбирати): пояснення лексичного тіла, додатковість зорового й вербального рядів, виявлення проєктивного країнознавчого змісту художнього тексту, системне й комплексне коментування і т.п..

Лінгвокраїнознавчі засоби викладання розподіляються за трьома етапами роботи: презентація, закріплення, активізація і охоплюють також контроль, стосовно до кожного етапу.

Із сказаного випливає, що лінгвокраїнознавство становить справжній і самостійний аспект у викладанні мови. До традиційно фонетичного, лексичного, граматичного та стилістичного аспектів у викладанні іноземних мов додається ще один – це лінгвокраїнознавчий. Зрозуміло, цей аспект завжди був представлений у практиці роботи, однак (скажімо ще раз) він не обговорювався в наявному вигляді, не усвідомлювався та не виділявся, як самостійна методична категорія.

Здається, що у викладанні другої іноземної мови зовсім не обов'язкові спеціалізовані (конспекти) заняття. На практиці ми таку спеціалізацію в наш час спостерігаємо: викладачі зараховують себе до фонетистів, або до граматистів, або до текстовиків і т.п. На наш погляд, викладання супроводжується більш значним ефектом, якщо воно відбувається комплексно: завдяки зміні занять на тому ж уроці зберігається інтерес аудиторії та не спадає її активність. Проте виділення аспектів роботи викладачем для самого себе – це непорушна вимога, що впливає із природи його професійної спрямованості. Воно необхідно, в першу чергу, тому, що це відповідає реальній структурі мови. Отже, аспекти можна видалити з якої-небудь методичної системи, але не із життя. Крім того, актуальність курсу лінгвокраїнознавства змушує варіювати викладацькі засоби, наприклад, правильна вимова слова та адекватне його

вживання сполучені із зовсім різними мовними механізмами, так що викладач, який активно впливає на становлення цих механізмів, повинен використовувати в тому або іншому випадку різні методичні засоби.

Отже, лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови – це значний аспект формування професійної готовності перекладачів науково-технічної літератури для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень і, взагалі, в методиці викладання іноземних мов.

Проведемо термінологічні уточнення і підсумкове визначення термінів "країнознавство", "загальне країнознавство" та "лінгвокраїнознавство". Розглянемо чому ці термінологічні одиниці подібні та чому різні?

Термін – це приналежність спеціального, наприклад, наукового, технічного, промислового напрямку мови, засіб означення чи номінації спеціальних понять і предметів науки і техніки<sup>39</sup>.

Оскільки термін належить не загальній, а груповій мові, його семантика відносно відкрита для свідомих, цілеспрямованих, регулюючих модифікацій.

Група вчених лінгводидактичного напрямку може вкладати в той або інший термін певний зміст. Треба відзначити також провідну роль індивідуума в утворенні спеціальних термінів. Якщо слова загальної мови і в плані зовнішньої форми, і в плані змісту примусової для кожного члена культурно-мовної спільноти, то терміни можуть формуватися й змінюватися з волі окремої людини. Звичайно група виділяє із свого середовища лідерів, наприклад, видатних учених, винахідників, майстрів, визнаних учених-засновників шкіл (вони вносять свій значний внесок у термінологічний багаж групи).

Якщо загальні слова зрозумілі без усяких пояснень, то групові терміни для новачків потрібно пояснювати та визначати. Крім того, будь-яка наукова дискусія повинна бути в

---

<sup>39</sup> Панов С.Ф. Роль лінгвокраїнознавства в підготовці перекладачів // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : Зб. наук. пр. С.Ф. Панов. – О.: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2008. – Вип. 12. – С. 134-137.

єдиних термінах, інакше ні якого не буде взаєморозуміння. А це, у свою чергу, означає, що певні терміни не можна заперечувати, бо інакше буде суперечка про слова, і їх треба сприйняти і тоді розглядати стосовно сутності справи.

Проведемо уточнення цих трьох термінів, які часто вживаються у практиці навчання, але або змішуються, тобто іноді використовуються, як синоніми, що для термінології небажано, або просто не співвідносяться з яким-небудь точним змістом, а це веде до його спотворювання.

Нехай термін «країнознавство» позначає зміст навчальної дисципліни, предметом якої є країна досліджуваної мови (у нашому випадку Німеччина чи Україна). Раніше ми говорили, що ця навчальна дисципліна є комплексною та в ній є місце для економіки, літературознавства, географії, мистецтвознавства, історії і т.п.

Зустрічаються інтерпретації країнознавства не як навчальної, а наукової дисципліни: відомі географи Н. Н. Баранський і В. А. Анучин у рамках географії виділяють особливу галузь знання, вони назвали її країнознавством. Ми залишаємося в межах лінгводидактики, в якій країнознавство розуміється як навчальна дисципліна. Після нашого уточнення поняття «країнознавство» трохи скорочується це : історичні, літературні, географічні, економічні й багато інших відомостей, що ставляться до пізнання країни , називаються країнознавчими, якщо вони становлять зміст цільної та єдиної навчальної дисципліни (за її межами науки історія, літературознавство, географія, економіка й т.д., кожна зберігають свою окремість).

Іншими словами, країнознавство – це сукупний навчальний матеріал про країну (Німеччина чи Україна).

Тепер розмежуємо методики викладання, за допомогою яких закріплюється та активізується даний навчальний матеріал.

Перша методика – суспільствознавча – вже була коротко розглянута: до неї звертаються історики, географи, економісти, філософи та інші (за базовою освітою) суспільствознавці, яким доводиться вести курс країнознавчих лекцій і семінарських занять.

Нехай поєднання у викладанні країнознавчого матеріалу та суспільствознавчої методики називається двослівним терміном -

загальне країнознавство. Викладання країнознавчого матеріалу за допомогою суспільствознавчої методики – це загально країнознавчий навчальний процес.

Друга методика – філологічна. Нею користуються ті викладачі, які за своїм фахом є вчителями мови та літератури. Ця методика, звичайно, може практикуватися в курсі лекцій. Однак, набагато частіше у типовому випадку вона вживається на уроках мови.

Нехай поєднання у викладанні країнознавчого матеріалу та філологічні методики називається лінгвокраїнознавством. Викладання країнознавчого матеріалу за допомогою філологічної методики – це лінгвокраїнознавчий навчальний процес.

Отже, навчальний матеріал у країнознавстві та лінгвокраїнознавстві збігається. Розходження стосуються прийомів і способів піднесення, закріплення та активізації цього матеріалу. Треба відразу ж помітити, що суспільствознавці й філологи часто по різному підходять до відбору замість своїх занять у силу різної професійної установки і все-таки в сфері країнознавства вони займаються тою самою справою: знайомлять тих, хто вивчає німецьку мову, як другу іноземну із сучасною дійсністю та способом життя країн другої іноземної. Раніше ми вказали на те, що поєднує викладачів, суспільствознавців і філологів.

Звернемося тепер до аналізу розбіжностей між викладачами суспільствознавства і філології. Обговорити це особливо важливо для того, щоб побачити специфіку, як загально країнознавчого, так і лінгвокраїнознавчого підходів і тим самим переконатися, що між ними немає непотрібного дублювання.

По-перше, навчальні тексти, за допомогою яких передається загально країнознавчий матеріал, належать до довідково-енциклопедичного жанру наукової літератури і до спеціально-наукового стилю мовлення, наприклад, для будь-якого підручника історії, географії, економіки.

Лінгвокраїнознавчі навчальні тексти є публіцистичними та художніми і належать до загальнолітературного, публіцистичного і розмовного стилів мовлення. Вони є типові для художнього твору, газети або журналу. Якщо загально

країнознавчі матеріали насамперед інформують читача, тобто впливають на його інтелект і раціональну пам'ять, то лінгвокраїнознавчі стимулюють образне мислення, впливають на почуття, формують смак, та поряд з передачею «ділової» інформації впливають на емоції людини та її творчу пам'ять.

По-друге, загально країнознавчі заняття менше пов'язані з досліджуваною мовою, чим лінгвокраїнознавчі, і можуть проводитися рідною мовою аудиторії, вони в принципі можливі для осіб, які взагалі не вивчають мови країни. Лінгвокраїнознавчі матеріали від досліджуваної мови невіддільні; у них сама мова виступає джерелом відомостей про історію та культуру Німеччини. Навіть, якщо в лінгвокраїнознавчих матеріалах для пояснень залучається рідна мова аудиторії, то і в цьому випадку підлягаюча засвоєнню інформація прилучається саме до німецької мови .

По-третє, викладач-суспільствознавець працює переважно в сфері термінології, а саме географічної, економічної, мистецтвознавчої, потім формує у свідомості аудиторію суспільствознавчими категоріями. Викладач-філолог частіше звертається до країнознавчого потенціалу не категорій і термінів, а загальнонавчаних, найпоширеніших слів.

По-четверте, загально країнознавчі курси відокремлені від мовного навчального процесу, вони проводяться у спеціально відведені для них години, і не у формі уроків, а у формі лекцій та семінарів. Хоч й можливі профільні лінгвокраїнознавчі уроки (конспекти), заняття з фонетики, граматики або стилістики), все-таки в типовому випадку лінгвокраїнознавство входить складовою частиною до уроку мови<sup>40</sup>.

По-п'яте, навчальні посібники загально країнознавчого типу створюються окремо від мовних підручників і посібників. Лінгвокраїнознавчий аспект органічно включається до підручників мови. Звичайно, можливі також відомі профільні лінгвокраїнознавчі навчальні посібники, але всі вони,

---

<sup>40</sup> Панов С.Ф. Роль лінгвокраїнознавства в підготовці перекладачів // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : Зб. наук. пр. С.Ф. Панов. – О.: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2008. – Вип. 12. – С. 134-137.

одночасно з вивченням культури, навчають мові та залишаються в межах філології.

Перерахування ознак, можна продовжити, однак навряд чи це доцільно. Розділ загального країнознавства та лінгвокраїнознавства потрібен був зовсім не для того, щоб спорудити стіну між фахівцями, що роблять, власне кажучи, ту же саму справу. Бачити специфіку суспільствознавчого та філологічного підходів важливо для іншого. Ми повинні розрізняти сфери, в яких у силу професійної підготовки й компетенції успішно діють і суспільствознавці, і філологи, і ця диференціація дозволяє уникати дублювання. Отже, лінгвокраїнознавство – це презентація, закріплення та активізація відомостей про країну другої іноземної мови, проведена за допомогою філологічної методики викладання.

**Підсумкове визначення.** Термін „лінгвокраїнознавство” вживається нами з першої сторінки розділу, і йому постійно приписується нова інформація. Сутність нашого викладу складається у використанні центрального, ключового терміну на основі декількох попередніх і неповних описів. Як відомо, у визначенні будь-якого поняття перераховуються у вичерпній повноті ознаки, що класифікуються. Стосовно предмета нашого аналізу, ці ознаки заздалегідь не були відомі. Більше того, не було відомо, скільки ознак необхідно для повного визначення. Зараз, що коли класифікують ознаки виявлені та обговорені, стало можливим справжнє визначення терміну "лінгвокраїнознавство". Лінгвокраїнознавством називається аспект викладання другої іноземної мови студентам, майбутнім перекладачам з метою забезпечення комунікаційного навчання і для рішення загальноосвітніх і гуманістичних завдань. Лінгводидактично реалізується кумулятивна функція мови й проводиться наближення до іншої культури адресата, причому методика викладання має філологічну природу. Ознайомлення проводиться за посередництвом німецької мови та у процесі вивчення предмету.

Чому так наполегливо говориться, що лінгвокраїнознавство діє лише через мову й неодмінно у процесі його вивчення? Ці два обмеження сприяють збереженню гомогенності лінгвокраїнознавчого аспекту. Лінгвокраїнознавство має свій

канал подачі інформації - це є німецька мова, що освоюється, але ще не освоєна повністю. Отже, численні інші канали наближення до іншої культури адресата, наприклад, завдяки рідній для нього мові або коли він досяг повної досконалості в німецькій мові та цілком зберігають своє самостійне значення.

Є результати розгляду лінгвокраїнознавчого аспекту в теоретичному плані. Далі ми розглянемо суттєві аспекти виявлення лінгвокраїнознавчого навчального матеріалу та опису прийомів і способів включення його в навчальний процес.

Всі мовні одиниці, у тому числі фонемі і синтаксичні моделі мають план вираження (тобто за формою) та план значення (тобто за змістом). Саме тому лінгвістичний термін «значення» звичайно вживається з уточнюючими визначеннями: фонетичне, дериваційне, граматичне (морфологічне й синтаксичне), лексичне, фразеологічне, стилістичне і т.п. Кожна мовна одиниця має своє власне значення, що перебуває на певному рівні абстракції.

Всі мовні одиниці, залежно від природи властивого їм означуваного, поділяються на дві групи. Цей розподіл, до речі, виявляє й різні функції двох типів одиниць.

По-перше, для мовних одиниць трьох рівнів характерно номінативне значення, тобто таке, котре (визначення з «Словника лінгвістичних термінів») безпосередньо спрямовано на предмети, явища, дії і якості дійсності, включаючи і внутрішнє життя людини, і відображає їхнє суспільне розуміння.

Ми тільки що назвали мовну одиницю, що володіє номінативним значенням. Це слово. Номінативні одиниці мови є носіями та джерелами національно-культурної інформації. Цим же значенням володіють і словосполучення різного ступеня стійкості і дуже важливо, щоб їхня семантика була неподільною цільною, спрямованою на внутрішньо єдиний предмет або на єдине явище. Наприклад, значення Червона книга – це запис зникаючих видів рослин і тварин відповідає цим критеріям; порівняно с тім, що червона книга - це книга в червоному переплетенні.

Нагадаємо, що деякі стійкі словосполучення, що «відтворюються в розмові і володіють "цілісним значенням",



називаються фразеологізмами. Ми зараз указали дві ознаки, що поєднує фразеологізми зі словами, які теж „відтворені” і семантично „цілісні”.

Ця близькість слів і фразеологізмів особливо помітна, коли члени словосполучення вже не розпізнаються ("бити баклуші"- означає нічого не робити) або коли словосполучення має однослівний синонім ("бити баклуші" - ледарювати). Виходить, що фразеологізми - це словосполучення за своєю синтаксичною формою, але за своєю семантикою - це слова. Отже, спрямована на безпосередню немовну дійсність, семантика властива словам і фразеологізмам. Вона ж властива, так званим мовним афоризмам - фразам, настільки ж масово відтвореним, як слова й фразеологізми, але, на відміну від них, що означає не предмети або явища, а типові, повторювані життєві ситуації. Наприклад, прислів'я " Keine Rose ohne Dornen " (Нема троянди без шпичок) застосовуються в ситуації, коли потрібно виправдати повільний розвиток подій. Отже, номінативні одиниці що мають форму фрази прислів'я, приказки й крилаті вирази, які безумовно, означають типові життєві ситуації.

По-друге, для мовних одиниць чотирьох рівнів: фонетико-інтонаційного, дериваційного, морфологічного й синтаксичного. Це – характерне реляційне значення, тобто таке, котре (за О. С. Ахмановою) вказує відносини між номінативними мовними одиницями. Кожному рівню мови властиві свій ступінь і своя якість абстракції.

Номінативність і реляційність одиниць мови невід’ємні від їхньої ролі в мовленні, хоча ця роль, не може оцінюватися в життєвих категоріях важливості або підпорядкованості. Реляційні одиниці «обслуговують» номінативну, речовинну мовну одиницю, визначаючи її формально-граматичну приналежність і потім включаючи її в просторові відносини словосполучення та фрази.

Однак для наших завдань важливо виділити ще одну рису реляційних мовних одиниць. Звичайна кількість таких одиниць невелика, а для їхньої внутрішньої природи характерні системні відносини. Коли мовні одиниці входять у систему, то їхня семантика виявляється похідною від загальної семантики всієї системи. Так, спектр граматичних відмінково-прийменникових

значень у німецької мові розподілений по чотирьох відмінках, - за значенням кожного німецького відмінка цілком можна освоїти, вивчаючи ту або іншу сукупність і аж ніяк не виходячи за рамки першої або другої систем.

Більш того: реляційні відносини – це абстракція особливого роду, і її можна усвідомити, тільки залишаючись серед однорідних мовних одиниць, а переступити за їхню межу - це означає змінити рівень абстракції. Отже, можна зробити висновок, що реляційна семантика лише слабо пов'язана з позамовною дійсністю. У цьому змісті реляційні мовні одиниці істотно відрізняються від номінативних, які цілком і повністю орієнтовані на предмети, явища, дії та якості дійсності. Звідси випливає: національно-культурну семантику треба шукати переважно у словах фразеологізмів та афоризмів.

Розглянемо аспекти національно - культурної семантики слова, лексичне поняття і понятійну без еквівалентність. Раніше було сказано, що всі мовні одиниці володіють двома частками - формою та змістом. Звукова оболонка слова називається лексемою. Означуване слово - це не предмет або явище, як можна було б подумати, а лексичне поняття, тобто набір ознак, за допомогою яких люди визначають, чи можна назвати даний предмет даним словом. Завдяки лексичному поняттю слово є продуктом і інструментом однієї з найважливіших пізнавальних здатностей людини, що його класифікує. Ознаки, за якими предмет включається або не включається в обсяг лексичного поняття, називаються семантичними частками.

Так, семантичними частками поняття „книга” є: 1) добуток (тобто продукт людської діяльності), 2) печатки у вигляді: а) паперових аркушів; б) із друкованим текстом; в) у плетінні.

Семантичні частки (далі СЧ), що забезпечують правильну назву предмета або явища в сукупності і утворюють лексичне поняття. Отже, лексичне поняття може бути міжмовним. Предмет, що відповідає п'яти СЧ, перерахованим раніше, можна назвати не тільки українським словом книга, але й англійським словом book, німецьким Buch, французьким livre і т.п.

Міжмовне лексичне поняття - це таке поняття, що є присутнім у двох (трьох і т.п.) етнокультурних та мовних товариств (скажімо, в українському та німецькому) і без втрат

інформації, адекватно передається на двох (трьох і т.п.) мовах.

Самостійність лексичного поняття та його відносна незалежність від лексеми полягає в тому, що людина, котра вивчає німецьку мову, зовсім не повинна виробляти у своїй свідомості нове поняття, для того щоб адекватно користуватися словом Buch. Слова, лексичні поняття яких є міжмовними, називаються еквівалентними. Вони легко перекладаються, і при їхньому засвоєнні цілком допустимо семантичне перенесення. Навпаки, слова, план змісту яких неможливо порівняти з якими-небудь іншомовними лексичними поняттями, називаються без еквівалентними. Такі слова у точному значенні не перекладаються.

Безеквівалентна лексика, звичайно, запозичується з мови в мову. Наприклад, для німецької мови без еквівалентними є українське ключове слово колгосп, тому їх довелося у свій час запозичити: Kolchose. Якщо ж без еквівалентне слово не запозичене (наприклад, з тієї ж соціальної сфери: виконком, суботник, дружинник), то його в жодному разі не можна виразити іноземною мовою за допомогою точної відповідності, однослівного перекладу. У цьому випадку лексичне поняття доводиться описувати, приблизно так, як це робиться у тлумачних словниках. У навчальному процесі над без еквівалентними словами доводиться ретельно працювати.<sup>111</sup>

Лексичне поле і фонова недостатня еквівалентність (ФНЕ). Семантика слова не вичерпується одним лише лексичним поняттям. Лексичне поняття іде до класифікаційної та номінативної функціям мови, однак у слові є і семантичний компонент, що відповідає кумулятивній, накопичувальній функції. Сукупність СЧ, що утворюють лексичне поняття, - це деяке знання, тобто у плані поняття мови бути охоронцем знань. Однак навколо кожного слова, особливо центрального, ключового, складається цілий ореол усіляких відомостей. Наприклад, слово книга поєднана аж ніяк не з п'ятьма СЧ, які ми вказали раніше.

Так, ми навіть без зусиль пригадуємо крилаті вирази, прислів'я і загадки, пов'язані з книжкою: "Любіть книжку — джерело знань"; "Книжки мають свою долю"; "Не дерево, а з листками"; "Без язика, а розповідає".

Ланцюг асоціацій нагадає нам про те, що ми знаємо: як видається книжка, і де її можна купити або взяти почитати, і як вона виглядає, і для чого й коли вживається, і де зберігається, і хто автор, і хто видав першу українську книгу і т.п. Так можна пригадати нескінченний струмок мовних носіїв: книжкове видавництво, книгарня, кіоск, книгообмін, книголюб, суспільство книголюбів, книжковий знак, бібліотека (районна, домашня, наукова), букініст, антикварна книга, першодрукар (Іван Федоров).

Якщо додати ще й інші значення слова книга, то обсяг вартих за словом знань розростається ще більше: бухгалтерські книги; родовідна, метрична, адресна, будинкова книга; книга пошани; книга скарг і пропозицій і т.п. Всі ці відомості народжуються у свідомості людини не відразу, а поступово завдяки процесу асоціацій, які минають у часі, як спонтанно, так і свідомо.

Вся сукупність понятійних СЧ стосовних слова мають назву його лексичним тлом. Термін є похідним від «фонові знання» і добре підкреслює суть справи. Знання, про які ми говоримо, зберігаються в пам'яті людини і відповідно середовища, але їхня актуалізація залежить від потреби, яка в них і є в русі не одночасно, а послідовно. Не слід думати, що лексичне тло - це індивідуальне надбання окремої людини. Звичайно, якісь відомості можуть бути суто особистими, але лексичне тло, як і лексичне поняття, як і саме слово у двох своїх планах – це приналежність мови, явище масового, суспільного, тобто мовного характеру.

Подібно тому, як слово має властивість масової відтворюваності, так і лексичне тло в його особистих стержневих СЧ має стійко відомий всім членам національно-культурної і мовної спільності людей відтворюваність. Це утвердження впливає із двох спостережень:

-по-перше, від лексичного тла, а не від лексичного поняття (наприклад, книга – письменник, читач, передплатник, букініст, бібліотекар, палітурник, видавець, зберігач, аматор і т.п.);

-по-друге, саме лексичне тло відповідає за синтаксичну єдність слова: написати, створити, переробити, ілюструвати, редагувати, рецензувати, замовити книгу.

Раніше ми показали, що слова книга і Buch за поняттям

еквівалентні. Чи можна говорити про їхню фонову еквівалентність? На це питання не можна відповісти однозначно. Так, наприклад, книги і Bücher у нас і в Німеччині друкуються, переплітаються в м'яку або у тверду обкладинку, продаються, купуються, зберігаються в бібліотеках, читаються і перечитуються, даруються, критикуються, зникають із книжкових полиць і т.п. Однак, у нас немає стійкої традиції видання книг у м'яких плетіннях, як самостійного й найбільш масового випуску книжкової продукції. У загальному немає також традиції серійної публікації так званих кишенькових книг. Звичайно, книги малого формату видаються, але без спеціального розрахунку, що книга повинна вміститися у внутрішній кишені піджака і вона не може бути більш товстішою відомої межі.

Наприклад, книги настільного формату та у твердих плетіннях коштують в Німеччині в десять і більше разів дорожче книжок в м'яких плетіннях. Практика видання таких книг відображає соціальну структуру німецького суспільства.

Українські книжки в порівнянні з німецькими, у свою чергу, мають специфіку: вони видаються переважно державними видавництвами; вони кожному доступні за ціною, особливо навчальна література; вони виходять величезними тиражами, тому що українська нація це «читаюче суспільство»; у цих книгах не може бути заклик до війни та расової ненависті або порнографії. В цьому характерні риси виразно відображені особливості теперішнього засобу життя.

Висновок. Фонова еквівалентність слів книга й Buch не безмежна, не повна.

Таким чином, питання, чи еквівалентні фони слів, які повністю еквівалентні в понятійному плані, не допускає альтернативної відповіді. Деякі СЧ фонів двох слів мають збіг, а деякі розходяться.

Цей випадок часткового накладення й часткової розбіжності ФНЕ слів є типовим, розповсюдженим. Тому ми не можемо мати справу ні про повну еквівалентність, ні про повну без еквівалентність лексичних фонів. Термін здається трохи громіздким, але в цілому він не суперечить властивостям мови, зокрема лінгвістичної термінології.

Розглянемо ще один термін. Нехай слова з ФНЕ називаються фоновими. Підкреслимо у висновку, що як без еквівалентні слова, так і фонові - це є не абсолютна категорія, а відносна. Судити про те, чи можна певне слово назвати без еквівалентним, припустимо лише стосовно якої-небудь мови. При цьому не рідко трапляється, що слово, що є без еквівалентним у порівнянні з лексикою мови А, виявляється повністю еквівалентним, стосовно до мови В. Це справедливо, якщо мати на увазі фонові слова.

Безеквівалентні та фонові слова мови відрізняються від відповідних іншомовних слів, що відображають специфіку національної культури народу, особливості багатонаціональної культури. Отже, вони є зберігачами національно-культурної семантики.

Кілька зауважень щодо класифікації без еквівалентної і фонові лексики. Безеквівалентні та фонові слова відзначають все найістотніше доробки колись і тепер українського народу, всі його досягнення на багатовіковому шляху розвитку, його погляди, оцінки, судження. Мова, - це не сховище, а сито: дрібне, минуше, незначне просівається, а залишається тільки те, що заслуговує зберігання. Отже, якщо певна інформація закріпилася в мові, то вона суспільною думкою визнана важливою. Щоб переконатися в цьому, запропонуємо класифікацію без еквівалентної і фонові лексики. В якості критерію відліку взяті західноєвропейські мови. Класифікація може бути синхронною та історичною, однак, ми пропонуємо змішаний вид поділу лексики. Генетичні підстави класифікації поєднуються з тематичними.

Щодо фонові лексики, то з більшою часткою ймовірності можна стверджувати: кожне друге українське слово відрізняється своїм лексичним тлом від найближчої іншомовної відповідності, тому складання лексичних списків, виходячи з мови, практично неможливо. Фонова лексика в навчальних цілях відбирається на підставі не лінгвістичних, а методичних критеріїв.

Щодо фонових особливостей термінологічної лексики. Категорії «лексичне поняття» та «лексичне тло» ставляться не тільки до загальних слів. Вони застосовні також і до термінів, і

до власних імен. Однак, ці групи лексики мають певні особливості.

Розглянемо кілька слів про лексичний і науковий фоні терміна як носія національно-культурної семантики для перекладачів науково-технічної літератури як інструмент для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень. Деякі терміни - наприклад, арахнологія (розділ зоології, що вивчає павукоподібних), імпеданс (реактивний опір у електроланцюгу) або стратопауза (перехідний шар між стратосферою й мезосферою, розташований на висоті 50–55 км) зустрічаються тільки в мові певної галузі знання.

Зазначимо, що велика кількість термінів (метал, нітрогліцерин, партитура, сіль, тканина й т.д.) одночасно є звичайними словами загальноживаної мови. Вони відомі кожному, тому їх можна знайти не тільки у спеціальних довідниках, але й у філологічних словниках.

Відповідно до тлумачення С. І. Ожегова, метал - це хімічно проста речовина (а також сплав), що володіє особливим блиском, ковкістю, гарною теплопровідністю й електропровідністю. Крім того, метали - це насамперед залізо, мідь, срібло, золото, сталь, алюміній. Метали бувають чорні, кольорові, дорогоцінні. Метали використовуються, наприклад, для виготовлення монет. Вони розрізняються за вагою (скажемо, алюміній легше свинцю). Метали тонуть у воді, а деякі метали окисляються та ржавіють, деякі бувають м'які, хоча, як правило, вони тверді.

Багато з людей які не фахівці, але можуть розповісти про те, яке значення для людської цивілізації мало відкриття обробки металів (століття заліза), а також про те, що після 1917 року металургія одержала в нас переважний розвиток (Запорізький металургійний комбінат) і що саме металургія разом з енергетикою лягли в основу індустріалізації країни, що Київський завод "Арсенал" особливо славиться виробництвом зброї, а також фотоапаратів.

Отже, у загальномовному вживанні слово "метал" має як лексичне тло, так і лексичне поняття, тобто поводить як звичайне слово зі словникового запасу мови. Звернемося тепер

до терміна "метал" і подивимося, як він розуміється у спеціальній галузі знання. Наприклад, з «Хімічної енциклопедії» дефініція металів - «...це речовини, відмінною рисою яких у конденсованому стані є наявність вільних електронів, здатних переміщатися по всьому обсязі тіла». Тут зазначено та ознака, на підставі якої, з погляду хіміка, метали відрізняються, наприклад, від солей, кислот, органічних сполук і взагалі від неметалів.

Зазначимо, що цієї ознаки немає у тлумаченні слова метал, так він і незрозумілий для неспеціалістів. У хімічній дефініції нічого не говориться ні про ковкість, ні про теплопровідність й, звичайно, не згадується про блиск - всі ці СЧ для фахівця-хіміка є несуттєвими в порівнянні з основною характеристикою (наявність вільних електронів, що переміщуються).

Далі в енциклопедичній статті говориться про властивості металів, перераховуються хімічні реакції, в які вступають метали, вказується на залежність між питомою вагою металу і його властивостями, найдетальніше розповідається про застосування металів у хімічній промисловості, вказуються імена вчених, які зробили значний внесок у металообробку хімічними засобами ( Наукові праці видатного українського вченого Г.Н.Веденова, де сотні патентів про захист металів від корозійного впливу середовищ).

При зайвому розходженні між отриманими знаннями, що ставляться до слова, і знаннями фахівця, об'єктивному в терміні, між смыслом як слова, так і терміна є значна подібність у загальному словнику. А в галузевій енциклопедії згадується про ковкість, теплопровідність, електропровідність металів, їхньої здатності брати участь у реакціях і т.д.).

Таким чином, з погляду семантичної структури слово й термін рівні між собою. Вони обоє мають поняття й тло. Однак зміст поняття й тла слова істотно відрізняється від змісту поняття й тла терміна, тому далі ми не можемо говорити про ці елементи без належної диференціації, тобто без атрибута "лексичний" або "науковий". Лексичне й наукове поняття, лексичний і науковий фони накладаються один на одного: «...повсякденне й наукове поняття, складно взаємодіючи, співіснують у значенні того самого слова. Слова маса, форма,



вузол, кора – належать до загальної мови, але в мові науки в більше вузькому, термінологічному значенні.

На підставі викладеного дуже швидко розмежовуються сфери додатка терміна як носія національно-культурної семантики для перекладачів науково-технічної літератури як інструмента для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень. Це стосується навчання сучасних студентів термінологічній лексиці (якщо вона йде до слів природної мови):

- перший, семантику слова метал, не повинно міркувати, скажімо, про переміщення вільних електронів у конденсованому стані речовини по всьому обсязі тіла (більше того, у силу свого базового утворення він не має права займатися цим);
- другий, працюючи над семантикою терміна, звичайно не стосується чисто лексичної семантики.

Зупинимося на двох типах лексики: термінованого й термінологічного походження. Викладачеві другої іноземної мови в роботі над лексикою, яка одночасно використовується термінологічно, варто виходити з того, що загальномовна семантика повинна бути засвоєна в повному обсязі. Розрізняємо два типи такої лексики (залежно від її генезису): терміновану (що перейшла із загальної мови в термінологію) і термінологічного походження (що перейшла з термінології в загальну мову).

Термінована лексика, як правило, не втрачає своєї внутрішньої форми, не втрачає образу, не «пориває» з тими культурно-історичними асоціаціями, які є у вихідного слова. Так переконливо можна додати, що хімічний термін «сіль» повністю зберігає асоціації загальномовного слова «сіль» «у нейтральному вживанні». Наприклад, «підсипати солі в розмову» (тут "сіль" розуміється як щось гостре, може бути, неприємне на смак, і метафорично переосмислюється як гостре, дотепне, глузливе; «сіль землі» (тут метафоричний перенос здійснюється за ознакою, що відбиває людський досвід минулого й двічі переломленому, спочатку в призмі церковної риторики, у призмі цивільної патетики).

Якщо піддати аналізу терміновану лексику, що вивчають

студенти в нашій країні, то виявляється значний шар слів, лексичні фони яких мають національно-культурну семантику: білок, більшість, вага, галузь, речовина, повітря, хвиля, дуга, мідь, крейда, безліч, потужність, набір, навантаження, призначення, наявність, напрямок, початок, нитка, область, збагачення, обробка, зразок, визначення, осад, висвітлювати, частка, частина, число, ядро.

Національно-культурну семантику має також лексика термінологічного походження. Звичайно, велика кількість термінів, яка склалась в мові певної науки, за її межі не виходить. Проте (у зв'язку з підвищенням рівня освіченості носіїв мови) багато з них попадають у загальну мову й, не відриваючись від термінологічної семантики, розвивають вторинні, уже властиво лексичні значення.

Викладач другої іноземної мови повинен допомогти студентові побачити й освоїти цю загальномовну семантику лексики термінологічного походження; при цьому, як справедливо буде засвідчено що істотною буде фіксація тих точок смислу, від яких потягнуться асоціації в загальну мову. Ці асоціації є першим пунктом у розвитку нових (уже не спеціальних) знань.

Приклад. *«У науковому аналізі атмосфери вже давно були виділені такі її ознаки, як склад (повітря й пари), положення (оболонка земної кулі), висота, будова (шари в атмосфері), тиск атмосфери, рефракція світла, метеорологічні явища, в атмосфері.»*

На підставі однойменне вихідному терміну загальмоване слово дало розвиток низці переносних уживань і відповідно сполучень: тиск, вага, згусток, рідка, легка, холодна, спокійна, похмура, нагрівається, очищається, освіжається; в кімнаті; гнітить, звідси гнітюча, похмура, нестерпна або, навпаки, спокійна, радісна.

Лексика термінологічного походження бере участь у становленні загально розмовної фразеології: закласти фундамент, спустити на гальмах, ставити на нові рейки, взяти на буксир, шліфувати форму, цементувати сполучник, випробовувати на міцність, жити у вакуумі, вірус байдужності, вибрати оптимальний режим.

Для лінгвокраїнознавства важливо виділяти із семантики лексики термінологічного походження національно-культурний компонент, підкреслити зв'язок слова з культурою. Так, якщо слово «орбіта» до кінця 50-х років мало лише фразеологізми, які тісно пов'язані з вихідним значенням терміна «орбіта впливу», «бути в орбіті чогось», то у зв'язку із запуском штучних супутників Землі й космічних кораблів слово «орбіта» одержало нове життя. Змінилася його лексико-семантична єдність, з'явилися й широко поширилися фразеологізми: «вивести на орбіту», «на орбіті», «запустити на орбіту». Все це сприяло утворенню й зміцненню нового значення терміна «орбіта».

Приведемо список слів термінологічного походження, що мають, на нашу думку, країнознавчу цінність: аксіома, аналіз, аргумент, графік, гартувати(-ся), замикання, запуск, каркас, однорідність, залишок, виліток, реакція, руда, система, ступінь, зйомка, сировина, теорія, рівняння, функція, електрон, ефект.

Можна говорити про те, що деякі терміни, особливо ті, які або перейшли із загальної мови в термінологічні системи або пішли з них у загальну мову, мають загальмовану кумулятивну функцію, істотну для національної культури; отже, подібна спеціальна лексика також цікава з лінгвокраїнознавчої точки зору<sup>41</sup>.

Отже, ми розглянули питання наявності лексичного тла в термінологічній лексичі. Тепер розглянемо властивості й функції лексичного тла. Семантика слова не вичерпується лексичним поняттям, але містить у собі також компонент, з назвою лексичного тла.

Для німців час описується так :

Morgen	5.00	- 9.00	ранок
Vormittag	9.00	- 12.00	передобід
Mittag	12.00	- 14.00	обід
Nachmittag	14.00	- 18.00	післяобід
Abend	18.00	- 22.00	вечір
Nacht	22.00	- 5.00	ніч

---

<sup>41</sup> Панов С. Ф. Теоретико-методичні засади професійного формування технічних перекладачів у вищих навчальних закладах : монографія / С. Ф. Панов. – К. : ТОВ “НВФ “Славутич-Дельфін”, 2015. – 242 с.

У тлумачних словниках, звичайно, описується тільки лексичне поняття. У них можна знайти, наприклад, що вечір – це час доби перед наступом ночі, пора між кінцем дня й початком ночі, час перед заходом сонця.

Тут перераховані СЧ, завдяки яким певний час доби можна назвати ввечері. Однак, у свідомості носіїв мови зі словом поєднується, крім того, значний обсяг інформації. Вечір – це пора завершення роботи; час, коли вся сім'я збирається разом; вільний час (звідси, вечір відпочинку); пора, коли готуються до нічлігу; частина доби, коли починаються заняття для студентів, що навчаються без відриву від виробництва.

Лексичні поняття, як ми вже відзначали, дуже часто бувають і міжмовні, еквівалентними для двох, трьох і більше мов, особливо якщо мови обслуговують частку людей, що склалися на одній і тій же культурній традиції й у межах єдиного географічного регіону. В словнику С. І. Ожегова слово "будинок" подано: як "житлове" (або для установи) будинок, а також люди, що живуть у ньому»; й як «квартира, а також сім'я, люди, що живуть разом, їхнє господарство». Обое тлумачення похідні від подання про місце для вкриття людини (негода), що він створює собі сам, про місце для його перебування (англ.) house і ньому. Haus або фр. maison у відповідних словниках визначаються так само, як еквівалентне слово "будинок".

Розглянемо міжмовні й національно-культурні СЧ. Стосовно слова «дім» типу дерев'яний, цегельний, висотний (блоковий, панельний й, т.д.) цілком порівнянні з німецьким типу Holz-, Ziegel-, Hochhaus це перед нами міжмовні СЧ. Однак СЧ, які описують традиційне житло, його пристрій, як правило, виявляються національно-культурними, тобто властивими лише певній національній культурі й відсутніми в іншій. Скажімо, стіни (будинку), вікна, дах - це міжмовні СЧ, але ганок, сіни, поріг, ставні, карниз національно-культурні СЧ, хоча б з тієї причини, що вони досить насичені емоційно. Примітно, що навіть якщо у двох мовах поняття збігаються, то це не виходить, що їхня якість однакова.

Так, елемент «вікно житла» є й у нашій країні, і на Кубі, і в Індії. Але в нас вікно зберігає тепло, а на Кубі або в Індії воно тільки захищає внутрішність житла від дощу, але що стосується

тепла, то вікно саме повинне випускати якнайбільше тепла, тому будинки будуються таким чином, щоб вони краще розташовані до повітряної сторони. Традиційний європейський будинок має скатний дах, а східний будинок – плоский дах, тому в ряді країн Сходу можна сидіти або спати на даху будинку.

Розглянемо, яку роль має лексичне тло в комунікації. Слова, якими людина користується для вираження власної думки, належать не йому одному, а всім членам мовної спільноти людей. Сполучення слів є суто особистим. Слова "хлопець", "іти", "будинок" є соціальні засоби спілкування, але що саме буде сказано (хлопець іде в будинок, хлопець не йде в будинок, хлопець іде з будинку), залежить від думки, що хоче висловити людина. Проте й сполучення слів у кінцевому результаті не є індивідуальною.

Розглянемо тло динамічного лексичного поняття. Лексичне поняття може залишатися подібним собі протягом досить тривалих періодів: у часи великого князя Володимира будинком дув житловий будинок і людей, що живуть у ньому. Одночасно тло слова "будинок" постійно збагачується в порівнянні з попередніми періодами все новими й новими СЧ. Наприклад, лише після 1917 року з'явилися словосполучення «Будинок техніки», «Будинок відпочинку», «Державний будинок», «Будинок архітектора», «Будинок літераторів», «Будинок учених».

Отже, понятійна семантика слова досить стабільна, а лексичні фони значно модифікуються - навіть протягом життя одного покоління. Так, літня людина, герой повісті І. Грекової «Кафедра», правильно зауважує: "Як трансформувалися за моє довге століття реалії побуту, зникли одні, з'явилися інші. Невже через піввіку діти так саме не будуть розуміти, що таке телевізор?"

Цій приклад цікав тим, що він підкреслює провідну роль змін у культурі стосовно змін лексичного тла. Саме культура задає темпи й напрями змін у лексичному тлі, що лише відбиває й фіксує ці зміни. Однак, не можна думати, що тло є механічним фіксатором або складом, у якому зберігається те, що в нього поставлене.

По-перше, мова сприймає далеко не все з того, що має місце

в житті: минули, сьогоденні, випадкові, периферійні явища з'являються й зникають вцент в мові.

По-друге, лексичне тло, як ми бачили, не позбавлене власної інерції: явище може зникнути в актуальній дійсності, але мова допомагає йому зберегтися в колективній пам'яті членів мовної спільноти. Отже, лексичне тло є не пасивним, а активним інструментом відбору й зберігання колективного досвіду.

Динамічність лексичного тла досить висока. За припущенням, що є попереднім і підлягає перевірці, протягом десяти років фони більшості ключових слів перетерплюють істотні зміни.

Розглянемо важливі аспекти національно-культурної семантики фразеології й уточнення поняття фразеологізму.

Фразеологізм – це таке словосполучення, загальне значення якого не виводиться із самостійних значень кожного слова. Наприклад, якщо сказано, що він працює погано, то зміст словосполучення складається з окремих змістів слів працювати погано. Справді: чому "відкласти в довгий ящик" означає «затягти яку-небудь справу»?

Фразеологізм - це ідіоматичне словосполучення. Фразеологізм має й деякі інші важливі властивості. Так, він є відтвореним словосполученням. Деякі сполучення слів мовець сам будує в мовленні. Наприклад, про надзвичайно розумну людину за своїм вибором ви можете сказати: «надзвичайно розумний», «чудово мислить», «розумна голова» й т.д. Однак якщо ви скажете «не по роками мудріше», то це вираження не створене в момент мовлення шляхом комбінування самостійних слів, а створено з пам'яті. І подібних відтворених словосполучень у мові дуже багато.

Відтворювання - це властивість мовних (а не розмовних) одиниць. Мовні одиниці людина у процесі вивчення мови запам'ятовує як щось цільне, а під час мовлення витягає їх з пам'яті. Названою своєю характеристикою - відтворюваністю фразеологізми поєднуються з іншими номінативними одиницями мови, тобто зі словами і розмовними афоризмами, і, отже, повинні засвоюватися в розмовному навчальному процесі на тих же підставах.

Зупинимось тепер на відмінностях фразеологізмів від слів й

розмовних афоризмів. Розмовні афоризми (прислів'я, крилаті вислови) мають синтаксичну форму фрази:

*Jedes Volk hat die Regierung, die es verdient.*

*Die Sonne scheint über Gerechte und Ungerechte.*

Фразеологізми мають синтаксичну форму словосполучення. Що ж стосується слів, (точніше, словоформ), то вони мають синтаксичні форми, тобто поділу на самостійні морфологічні одиниці, взагалі не мають. Слова мають лише морфологічну форму: кожен, народ, має, уряд, заслуговувати. Отже, на відміну від слів фразеологізми синтаксично розділяються.

Синтаксичний поділ фразеологізму не перешкоджає йому виконувати у складі фрази функції, аналогічні фразової ролі окремих словоформ. Якщо сказати простіше, фразеологізми - це завжди звичайні члени речення. Наприклад, обставина засобу дії може бути виражено як одним словом (робота йде успішно), так і фразеологічним словосполученням (робота «в руках горить»). Що ж стосується не синтаксичної, а власної семантики фразеологізмів, то вона практично збігається із семантикою слів і протиставляється семантиці розмовних афоризмів.

Розглянемо на підсумковому визначенні відмінності номінативної семантики фразеологізму. Вище було сказано, що фразеологізм, як і слово, має номінативне значення, тобто характеризується безпосередньою спрямованістю на предмети, явища, дії і якості дійсності. Що класифікує й відповідає номінативної природі слова практично дорівнює природі фразеологізму, хоча останнє звичайно стилістично й емоційно більше експресивне. Саме тому можливі синонімічні заміни типу "бити баклуші" – це ледарювати, "кермо влади" – влада, "скалити зуби" – насміхатися, "вставляти палицю в колеса" – заважати й т.д.

Якщо ж і фразеологізм не потребує однослівної заміни, то однаково він означає окремий предмет або окреме явище, і властива йому номінація збігається з лексичною. Наприклад, виявитися «в розбитого корита» значить втратити все те, що мав, придбав, причому ще потрібно уточнити: говориться із приводу різко й зненацька зміни матеріального або соціального стану, коли, ніщо не передвіщало таких змін. Це багатослівне тлумачення, як ясно видно, ставиться не до сукупності фактів

або явищ, а саме до окремого явища.

У цьому й полягає відмінність номінативної семантики фразеологізмів від номінативної семантики розмовних афоризмів: якщо перші називають окремі предмети або явища, то другі – відносини між предметами або явищами, тобто комплексні ситуації. Отже, афоризми, звичайно, є еквівалентами цілих оповідань.

Однак ще більша група фразеологізмів тяжіє до двох планової семантики тільки з діахронної точки зору (тобто в історико-тимчасовій перспективі). Це значить, що прямий зміст словосполучення, що лежить в основі фразеологізму, рядовий носій мови (не лінгвіст за професією або за інтересами) уже не сприймає й використовує тільки ідіоматичне значення.

Якщо прототип фразеологізму ще сприймається із синхронної точки зору, то його семантика присутня в актуальній свідомості мовців поряд й одночасно з ідіоматичним змістом. Семантика фразеологізму, як і слово, не зводиться до однієї лише понятійної частини, а містить і деякий не понятійний залишок.

У не понятійну частину семантики фразеологізму входять також значення слів, його складових, що, як ми знаємо, спричиняє цілі комплекси всіляких фонових знань. Наприклад, фразеологізм на "великий палець" означає "відмінно", "чудово" або "відмінний", "чудовий". Одночасно кожний пам'ятає про жест, що лежить в основі цієї ідіоми (виражаючи замишування чим-небудь, піднімають великий палець руки нагору, інші стислі в кулак); отже, відчувається семантика прототипу фразеологізму. Крім того, обоє слова (великий, палець) зберігають свою семантику, як понятійну, так і фонову. Навіть якщо яке-небудь зі слів уже позбавлено лексичного значення, інше слово сполучення або інших слів звичайно залишаються для носіїв мови цілком виразними, тобто зберігаючи зв'язок із дійсністю.

Так, якщо мати на увазі «повний випадок» (коли й прототип живий, і значення слів, що сполучаються, живі), то у фразеологізмі поруч із ідіоматичним значенням присутня ще велика семантична сфера. Ідіоматичне значення, як було сказано, забезпечує номінацію. Таким чином, воно нічим не



відрізняється від лексичного поняття і становить собою втілення здатності, що класифікує людство. При відволіканні від емоційних обертонів можна стверджувати, що те саме поняття забезпечує найменування. Отже, фразеологізму властиве лексичне поняття, що і поєднує цю мовну одиницю зі словом.

Однак, якщо ідіоматичне значення фразеологізму ми можемо прямо прирівняти до лексичного поняття, то його не понятійну інформацію (у силу своєрідної її природа-зв'язок із прототипом, зв'язок зі словами-членами) не можна ототожнити з лексичним тлом: вона лише аналогічна йому. Тому пропонується називати фразеологічним тлом всі ті не понятійні СД, які властиві фразеологізму. Фонові частки фразеологізму, відповідно до цього визначення, легко відокремити від номінативних (або, що те ж саме, понятійних): вони не входять в ідіоматичне значення фразеологізму, але, навпаки, завжди містяться за межами такого значення.

Підсумовуючи, підкреслимо, що ізоморфізмом у лінгвістиці називається визнання однакової будови мовних одиниць різних рівнів. Із нашої точки зору, що цікавить нас, слово й фразеологізм ізоморфні один одному, оскільки їх означення поділяється, що класифікує номінативну частину (поняття) і кумулятивну частину (тло).

Розглянемо національно-культурну семантику фразеологічного тла. Країнознавча цінність фразеологізмів складається із трьох складових.

По-перше, вони відбивають національну культуру не розділяючи, комплексно, всіма своїми елементами, всіма разом, тобто своїми ідіоматичними значеннями. Деякі фразеологізми називають також явища минулого й сьогодення нашої країни, які не мають прямих аналогів у зарубіжних національних культурах. Наприклад, традиція, відповідно до якої люди раніше на відзначення якої-небудь суспільної події виконують підвищені зобов'язання («стати на почесну трудову вахту», «похвальна грамота», «червоний куток», скидати з рахунків т.і.).

По-друге, фразеологізми відбивають національну культуру розділено, одиницями свого складу. Деякі з таких слів належать до числа без еквівалентних. Наприклад слово «тримати руки в боки», приймати самовпевнену, зухвалу позу (так за старих

часів називалася буква ф, що нагадує людину що взялася в боки).

По-третє, фразеологізми відбивають національну культуру своїми прототипами, оскільки генетично вільні словосполучення описували певні звичаї, традиції, подробиці побуту й культури, історичні події й багато чого іншого.

Прототипи фразеологізмів можуть, наприклад, розповісти про традиційну грамотність: почати з азів, не знати ні аза, від дошки до дошки, з нового рядка, прикласти руку й т.д.

Можна виділити фразеологічні групи, прототипи яких відбивають зовнішній вигляд людини, його одяг і взуття («посміюватися в бороду», «два чобота пара»).

Життя селянина, його знаряддя виробництва, домашні й трудові обов'язки, сумо і радощі представлені у прототипах багатьох фразеологізмів: город городити, кидати/кидати камінчики в (або) город, виносити сміття з хати.

Деякі, здавалося б частки, подробиці повсякденного побуту особливо активні у фразеологізмах: виробництво лика (не ликом шите, не всяке лико в рядок, лика не в'яже).

Прототипи фразеологізмів містять власні імена (куди Макар телят не ганяв, як Сидорову козу), символіку кольорів (червоний півень, червона субота, чорний день, білі кольори).

Фразеологізмами стали багатозвучні, клішовані звороти фольклору (з казок, легенд, бувальщин, пісень): на всі чотири сторони, провалитися крізь землю.

Помітимо, до речі, що фразеологізми виявляють тісний зв'язок із прислів'ями: прислів'я може просто розділитися на дві частини, на два фразеологізми, але частіше вона скорочується (за двома зайцями поженешся - жодного не піймаєш - ганятися за двома зайцями).

Група фольклорних фразеологізмів дуже цікава не тільки із крайнознавчої, але й з естетичної точки зору. До неї відносяться фразеологізми, прототипи яких сходять до художньої літератури: є ще порох у порохівниціях (Гоголь), зелений виноград (Глібов), людина у футлярі (Чехов).

Кілька зауважень про фразеологію новітнього часу. Перехід від індивідуального слововживання до масового, тобто перетворення мовного факту в мовну одиницю, за своєю

природою вимагає досить тривалих проміжків часу, тому нових фразеологізмів не так уже й багато. Проте відразу ж після революції 1917 року їхній склад став швидко поповнюватися: рівнятися на передовиків, брати курс, посісти перше місце.

Істотним джерелом збагачення фразеології є сучасна наука й техніка: закласти фундамент, спустити на гальмах, на неодруженому ході, цементувати сполучник, випробовувати на міцність, жити у вакуумі, мати/викликати резонанс, установити контакт, поставити діагноз, вибрати оптимальний режим, визначити параметри, додати необоротний характер.

Особливо активна «астрономічна» й «космічна» фразеологія: дихати однією атмосферою, бути на орбіті, вийти, вивести, запустити на орбіту й т.п.

Так, цілий ряд фразеологізмів містить у своїй семантиці національно-культурний компонент або синхронно, з позиції сучасної мовної свідомості, або тобто тільки через зв'язок із національною культурою словосполучення-прототипу. З цього випливає, що фразеологізми здатні відіграти ознайомлювально-пізнавальну роль у практиці викладання української мови іноземцям, що вони об'єктивно можуть доповнити мову, що вивчається з деякими відомостями з нашої вітчизняної історії й культури.

З'ясуємо особливості національно-культурної семантики мовних афоризмів. Мовний афоризм - фраза, що всім відома. Тому вона в мовленні не утворюється заново, а витягається з пам'яті. Що ж входить до числа розмовних афоризмів?

1.Прислів'я й приказки - усні короткі вислови, що належать до фольклору. Прислів'я в узагальненому вигляді дають поняття про властивості, оцінку людей або явищ або пропонують образ дій: "у гостях добре, а вдома краще"; "вік живи, вік учись"; "Не місце красить людину, а людина місце"; "старий друг краще нових двох"; "не май сто рублів, а май сто друзів"; "учіння - світло, а невчення - тьма"; "один за всіх, усі за одного" і т. ін.

Якщо прислів'я містять у першу чергу узагальнення, охоплюють мудрість народу, то приказки більше придатні для вираження почуття або просто для пожвавлення мовлення, їм властивий лише конкретний і приватний зміст, хоча вони й співвідносяться з типовими ситуаціями. Прислів'я, звичайно,

існують у вигляді стійких, завершених фраз, а приказки допускають варіювання свого складу й не завжди виражають закінчене судження. Це «міст», перехід від фразеологізмів до прислів'їв: "і був такий"; "Ми самі з вусами"; "Загинув як швед під Полтавою"; "З молодих, а ранній"; "Не в службу, а в дружбу"; "Ні нашим ні вашим" та ін.

2. Крилаті слова, що ввійшли в наше мовлення з літературних джерел, - це короткі цитати, образні вислови, з вислову історичних осіб. Вони відрізняються від прислів'їв, по-перше, своїм походженням й, по-друге, сферою вживання (крилаті слова — приналежність літературного мовлення). Наприклад, "Людина - це звучить гордо", "Чуття єдиної родини", "Троянди й виноград - красиве і корисне" й т.п.

3. Заклики, девізи, гасла й інші крилаті фрази, які виражають певні філософські, соціальні, політичні погляди. Наприклад: "Любіть книгу - джерело знань", "Що маємо, то маємо" та ін. Джерелами проникнення ідеологічних крилатих фраз у мовлення служать зараз, насамперед, засоби масової інформації й публіцистична література.

4. Суспільно-наукові формули й природничо-наукові формулювання. Зі зростанням рівня освіченості населення наукові формули одержали широке поширення: «Народ - творець історії»; «Буття визначає свідомість»; «Кількість переходить у якість»; «Мова - першоелемент літератури».

Легко помітити, що відтворені фрази класифікуються й відповідно по-різному сприймаються залежно від свого походження. Прислів'я виникли у фольклорі, крилаті слова відносяться до висловлювань історичних осіб, до публіцистики, а формули запозичаються з науки.

Отже, афоризм – це, по-перше, фрази (тобто синтаксично вони є реченнями) і, по-друге, думки (тобто логічно вони являють собою судження); відмінна ознака афоризмів, за якою вони протилежні звичайним фразам, – це відтворюваність.

Звернемо увагу на афористичний рівень мови. Відтворюваність (стійкість) афоризмів свідчить насамперед про те, що перед нами стройові елементи мовлення, або (це ті ж самі) елементи мови. Справді, у мовленні одиниці мови лише комбінуються заново, оскільки вони відомі мовцям заздалегідь.

Тому відтворюваність афоризмів - аргумент на користь визнання їхніми елементами мови. Аргумент необхідний, але недостатній. Відтворені фрази не відносимо до мови. Наприклад, багато хто знає напам'ять «Народжений повзати літати не може».

Тут й є серйозна наукова проблема. Укладачі збірників прислів'їв, збирачі крилатих слів об'їджають чимало сіл і прочитують масу художньої й історичної літератури, так що афоризми, представлені ними нараховують багатьма тисячами. Вирази, які таким чином включають у збірники, або не виходять за межі місцевого побутування, або навіть залишаються надбанням окремих осіб, перед нами не більше ніж фольклорний і літературний матеріал. Лише мале число прислів'їв і крилатих слів 800-1500 одиниць відомі повсюдно й активно вживаються в мовленні, одержуючи тим самим право називатися елементами загальнонародної мови.

Висновок. Доказом розмовного характеру конкретного афоризму служить саме масова відтворюваність. Аналогію між афоризмами й іншими мовними знаками, тобто їх ізоморфність іншими мовними одиницям, можна показати так: якщо порівнювати слова, фразеологічні звороти й афоризми, то всі вони становлять кліше (тобто відтворюються), є знаками, можуть мати мотивування свого значення, омоніми, синоніми й антоніми, мають функціональну подібність, мають парадигми.

## **2.5. Інформаційні джерела для викладання спеціальних дисциплін**

До інформаційних джерел для викладання спеціальних дисциплін відносимо "Методичні вказівки та аудиторні контрольні роботи 1, 2 (Німецької мови)" для студентів I курсу заочного та дистанційного навчання спеціальностей 7.092502 "Комп'ютерно-інтегровані технологічні процеси і виробництва", 7.091401 "Системи управління і автоматики", 7.160103 "Системи захисту від несанкціонованого доступу" містять тексти для письмового перекладу, лексичні та граматичні вправи, тексти для позааудиторного читання.

Навчальні та робочі програми з іноземних мов передбачають

вивчення студентами заочного та дистанційного навчання тем “Основні частини літака та типи повітряних суден” та “Електричний струм. Його властивості” на I курсі. Контрольні роботи 1, 2 містять тексти з тем курсу, лексичні та граматичні вправи.

Теми та обсяг навчального матеріалу підібрані відповідно до навчальної програми. Засвоєння лексичного матеріалу допоможе студентам орієнтуватися в англомовній літературі згідно з запропонованими темами курсу.

Граматичний матеріал словотворення, форми дієслів haben, sein, werden, модальні дієслова, порядок слів у стверджувальних та питальних реченнях, Präsens, Perfekt, Futurum відповідає робочій програмі.

Студенти повинні виконати письмово один із варіантів контрольної роботи 1. Номер варіанту визначається за останньою цифрою номера залікової книжки: 1-й варіант - цифри 1,2; 2-й варіант – цифри 3,4; 3-й варіант – цифри 5,6; 4-й варіант – цифри 7,8; 5-й варіант – цифри 9,0. Після повторення граматичного матеріалу та засвоєння спеціальної лексики студенти виконують письмово в аудиторії один із варіантів контрольної роботи 2. Номер варіанту аудиторної контрольної роботи визначає викладач. На виконання аудиторної контрольної роботи 2 відводиться 2 години.

Зарахована контрольна робота є навчальним документом та допуском до складання заліку. До заліку допускаються студенти, які виконали контрольні роботи 1, 2 та здали позааудиторне читання (7 сторінок). Для читання рекомендовано використовувати спеціальні тексти та тексти контрольних робіт 1, 2 іншого варіанту.

## **KONTROLLARBEIT I**

Grammatik: Die Wortfolge im Aussage- und Fragesatz; Pronomen "man"; Grundformen des Verbs; Zeitformen des Verbs in Aktiv; Die Verben "haben", "sein", "werden" und Modalverben; Wortbildung; Verbpräfixe; Zahlwörter.

Variante I

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Das Flugzeug und seine Hauptteile

Das Flugzeug ist ein fliegender Apparat. Es ist schwerer als Luft. Jedes Flugzeug besteht aus 5 Hauptteilen. Diese Teile heißen: der Rumpf, der Flügel oder die Tragfläche, das Leitwerk, das Fahrwerk, das Triebwerk. Jeder Bauteil hat seine eigene Aufgabe. Der Rumpf dient zur Aufnahme von Fluggästen, Gepäck, Fracht, Post. Der Rumpf nimmt auch verschiedene Geräte und Ausrüstung auf. Außerdem verbindet er alle Teile des Flugzeuges miteinander. Der Flügel erzeugt den Auftrieb. Man unterscheidet verschiedene Flügelformen, z.B. rechteckige, trapezförmige, elliptische, gepfeilte und deltaförmige. Das Triebwerk dient zur Erzeugung des Vortriebs. Es entwickelt die Leistung zum Flug. Es gibt Kolben-, Turbo-Strahl (TL) und Propeller-Turbinen- Luftstrahltriebwerke (PTL). Die Triebwerke der modernen Flugzeuge müssen umweltfreundlich und wirtschaftlich sein. Das Leitwerk befindet sich am Ende des Rumpfes und dient zur Steuerung und Stabilisierung des Flugzeuges. Das Fahrwerk dient zur Bewegung des Flugzeuges auf dem Boden oder auf dem Wasser bis zum Abheben in die Luft. Die wichtigsten Bauteile des Fahrwerkes sind Räderbeine, Räder mit Reifen und Bremsen.

Texterläuterungen:

Der Hauptteil -основна частина,

Der Rumpf -фюзеляж,

Der Flügel -крило,

Das Triebwerk -двигун,

Das Fahrwerk -шасі.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

das Flugzeug, der Hauptteil, der Pump, der Flügel, das Leitwerk, das Fahrwerk, das Triebwerk, die Aufgabe, befördern, das Gepäck, die Fracht, die Tragfläche, der Bauteil, die Ausrüstung, die Luftfahrt, die Flugzeugarten, die Reichweite, das Verkehrsflugzeug.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Das Flugzeug ist ein fliegender Apparat. Das Triebwerk dient zur Erzeugung des Vortriebs.

IV. Übersetzen Sie folgende Sätze. Unterstreichen Sie die Modalverben.

Die Triebwerke können am Ende des Rumpfes liegen. Die Fluggäste dürfen im Flugzeug beim Starten und Landen nicht aufstehen. Die

Strahlflugzeuge muss man mit dem Bugradfahrwerk ausrüsten. Man will für dieses Flugzeug ovale Form des Rumpfes einsetzen.

V. Stellen Sie die Verben in richtiger Zeitform. Übersetzen Sie diese Sätze.

Präsens: Jedes Flugzeug (bestehen) aus 5 Hauptteilen. Die wichtigsten Bauteile des Fahrwerkes (sein) Räderbeine, Räder mit Reifen und Bremsen.

Imperfekt: Die ukrainische Konstrukteure (bauen) große und schnelle Flugzeuge. Im Cockpit (befinden sich) alle im Flug notwendigen Geräte.

VI. Beantworten Sie folgende Fragen zum Text:

Aus wieviel Hauptteilen besteht jedes Flugzeug? Wozu dient der Rumpf? Was erzeugt der Flügel? Welche Flügelformen unterscheidet man? Wozu dient das Fahrzeug? Welche Flugzeuge kommen zur Zeit zum Einsatz?

Variante II

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Die Triebwerkanlage.

Ein Hauptteil des Flugzeuges ist die Triebwerkanlage. Die Triebwerkanlage besteht aus einem oder mehreren Triebwerken und besitzt auch mehrere Systeme. Die Hauptsysteme sind Kraftstoffsystem und Schmierstoffsystem, Brandschutzsystem, Kühlungssystem. Die Triebwerkanlage hat auch eine Steueranlage. Die Triebwerkanlage erzeugt die Leistung und treibt das Flugzeug an. Die Triebwerkanlage ist die Leistungsquelle. Das Triebwerk ist der Hauptteil der Triebwerkanlage. Das Triebwerk erzeugt den Vortrieb. Zur Zeit verwendet man in der Luftfahrt verschiedene Arten der Triebwerke. Die Hauptarten der Flugzeugtriebwerke sind Kolbenmotoren und Strahltriebwerke. Kolbenmotoren haben eine Luftschaube und die Strahltriebwerke können mit der Luftschaube oder ohne sie sein. Fast alle Passagierflugzeuge haben heute Strahltriebwerke. Das Kraftstoffsystem versorgt das Triebwerk mit dem Kraftstoff. Es muss den Brennstoff unter allen Flugbedingungen und bei jeder Fluglage in erforderlicher Menge zu den Triebwerken befördern.

Texterläuterungen:

Zur Zeit- у теперешний час

Eine große Bedeutung - має велике значення



Eine große Rolle spielen - відіграє велику роль

Einwandfrei- безперечно

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Hauptsysteme, Luftschraube, Brennstoff, Flugbedingung, Flugsicherheit.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Ein Hauptteil des Flugzeuges ist die Triebwerkanlage. Die Hauptsysteme sind Kraftstoffsystem und Schmierstoffsystem, Brandschutzsystem, Kühlungssystem.

IV. Unterstreichen Sie die Modalverben. Übersetzen Sie die Sätze. Beachten Sie die Übersetzung der Konstruktionen „man“+ Modalverb.

Das Brandschutzsystem soll die Triebwerkanlage gegen den Brand schützen. Man muss das Flugzeug mit verschiedensten Anlagen ausrüsten. Man kann einige Arten der Triebwerke unterscheiden.

V. Stellen Sie haben, sein, werden in Präsens. Übersetzen Sie diese Sätze:

Die Aufgabe der Triebwerkanlage ..... Erzeugung der Leistung. Moderne Passagierflugzeuge ..... Strahltriebwerke. Die Triebwerkanlage ..... auch in der Zukunft eine große Bedeutung für die Flugsicherheit haben.

VI. Beantworten Sie folgende Fragen

Wozu dient die Triebwerkanlage? Welche Aufgabe hat das Brandschutzsystem? Welches System versorgt das Triebwerk mit Schmierstoff?

Variante III

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

#### Die Flugzeugarten

Das Flugzeug ist das schnellste Verkehrsmittel. Es gibt verschiedene Flugzeugarten. Man unterscheidet die Flugzeuge nach verschiedenen Gesichtspunkten: nach dem Verwendungszweck, nach der Reichweite, nach der Zahl der Triebwerke und anderen. Nach dem Verwendungszweck unterscheidet man Verkehrsflugzeuge, Sportflugzeuge, Schulflugzeuge und Sonderflugzeuge (Arbeitsflugzeuge für Radiochemie, für die Forschung usw.). Die Verkehrsflugzeuge dienen zur Beförderung von Personen, Post und Fracht. Es gibt reine Passagier-, Post- und Frachtflugzeuge, aber die meisten Verkehrsflugzeuge baut man zur Beförderung aller drei

Varianten. Die Verkehrsflugzeuge kann man ebenso wie andere einteilen, z.B. nach der Bauweise, nach den Triebwerksarten u.a., üblich ist jedoch eine Unterteilung nach der Reichweite. Nach der Reichweite unterscheidet man Kurzstreckenflugzeuge, Mittelstreckenflugzeuge und Langstreckenflugzeuge. Die Kurzstreckenflugzeuge haben in unerschlossenen Gebieten eine große Bedeutung.

Texterläuterungen:

Der Verwendungszweck - мета виконання

Das Verkehrsmittel - транспортний засіб

Das Mittelstreckenflugzeug - літак із середньою дальністю польоту

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

das Verkehrsflugzeug, das Frachtflugzeug, die Beförderung von Passagieren, die Fluggesellschaft, das Kurzstreckenflugzeug.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Das Flugzeug ist das schnellste Verkehrsmittel. Die Verkehrsflugzeuge dienen zur Beförderung von Personen, Post und Fracht.

IV. Übersetzen Sie folgende Sätze.

Man unterscheidet die Flugzeuge nach verschiedenen Gesichtspunkten: nach dem Verwendungszweck, nach der Reichweite, nach der Zahl der Triebwerke und anderen.

Nach dem Verwendungszweck unterscheidet man Verkehrsflugzeuge, Sportflugzeuge, Schulflugzeuge. Nach der Reichweite unterscheidet man Kurzstreckenflugzeuge, Mittelstreckenflugzeuge und Langstreckenflugzeuge.

V. Schreiben Sie die Grundformen von Verben :

Unterscheiden, einteilen, haben , geben

VI. Beantworten Sie folgende Fragen

Wie unterscheidet man die Flugzeuge? Welche Flugzeuge unterscheidet man nach dem Verwendungszweck? Wozu dienen die Verkehrsflugzeuge?

Variante IV

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Der Rumpf

Der Rumpf ist der größte Bauteil des Flugzeuges. Der Rumpf

eines modernen Flugzeuges dient zur Aufnahme von Fluggästen, Besatzung, Last, Gepäck, Ausrüstung und zum Teil auch Treibstoff. Die Aufteilung und innere Ausgestaltung des Rumpfes richten sich im wesentlichen nach dem Zweck des Flugzeuges. Der Besatzungsraum (der Cockpit) befindet sich in der Rumpfnase. Er ist teilweise oder völlig verglast. Nach dem Besatzungsraum folgen die Fluggasträume, Garderobe, Gepäck- und Frachträume. Die Fluggasträume haben meist runde Fenster. Sie dienen zum Teil als Notausstiege. Der Zutritt zum Rumpf erfolgt durch Türen oder Lücken. Die Steigerung der Flughöhe stellt große Anforderungen an die Rumpfbauweise. In den Rumpfräumen sollen immer der normale Druck und die normale Temperatur herrschen, deshalb sollen fast alle Räume des Rumpfes hermetisch sein. Hermetische Räume sichern bei den Flügen in großer Höhe den normalen Druck und die normale Temperatur.

Texterläuterungen:

der Notausstieg - аварійний вихід

die Flughöhe - висота польоту

die Aufnahme - прийом

die Besatzung - екіпаж

die Anforderung- вимога

die Bauweise - конструкція

der Querschnitt - поперечний переріз

II. Übersetzen Sie folgende Termini:

die Aufteilung, die Ausgestaltung, der Besatzungsraum, der Fluggastraum, der Druck, das Verkehrsflugzeug,

III. Stellen Sie die Fragen zu den Sätzen:

Der Rumpf eines modernen Flugzeuges dient zur Aufnahme von Fluggästen, Besatzung, Last, Gepäck. Die Fluggasträume haben meist runde Fenster.

IV. Unterstreichen Sie die Modalverben. Übersetzen Sie die Sätze. Beachten Sie die Übersetzung der Konstruktionen „man“+ Modalverb:

Man soll die Geschwindigkeit 550 km pro Stunde haben. Man baut die Flugzeuge entsprechend um. Man muss 52 Fluggäste aufnehmen.

V. Stellen Sie die Verben in richtiger Zeitform. Übersetzen Sie diese Sätze:

Imperfekt: Die Ukraine (erfüllen) ein großes Programm im Bau der

Passagierflugzeuge.

Die Flugzeuge (geeignet sein) für Fischfang.

Perfekt: Das Fahrzeug (garantieren) sicheren Start und sichere Landung. Das Einfahren des Fahrwerkes (erfolgen) nach vor, nach hinten oder nach der Seite.

VI. Beantworten Sie folgende Fragen:

Wie ist heute der Querschnitt des Rumpfes? Wozu dient der Rumpf?  
Was befindet sich in der Rumpfnase? Wovon hängt die Aufteilung des Rumpfes ab?

Variante V

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

#### Das Fahrwerk

Das Fahrwerk ist ein Hauptteil des Flugzeuges. Das Fahrwerk dient zur Bewegung des Flugzeuges am Boden und zum Übergang zum Flug. Ohne Fahrwerk kann das Flugzeug nicht starten und landen. Das Fahrwerk garantiert sicheren Start und sichere Landung. Im Laufe der Entwicklung haben sich drei Formen der Landefahrwerke herausgebildet: Heck-, Bug-, Tandemfahrwerk. Jedes Flugzeug hat ein Hauptwerk mit einem oder mehreren Paaren Räder. Das Fahrwerk mit mehreren Radpaaren nennt man Wagenfahrwerk. Alle Räder des Fahrwerks kann man einzeln abbremsen. Das Hauptfahrwerk nimmt etwa 88 bis 92 % der Abflugmasse.

Texterläuterungen:

abbremsen - гальмувати

das Fahrwerk - шасі

der Obergang - перехід

die Landung - посадка, приземлення

II. Übersetzen Sie folgende Termini:

Das Fahrwerk, der Besatzungsraum, die Bewegung, die Landung, die Tragfläche, das Einfahren.

III. Stellen Sie die Fragen zu den Sätzen:

Das Fahrwerk ist ein Hauptteil des Flugzeuges. Ohne Fahrwerk kann das Flugzeug nicht starten und landen.

IV. Unterstreichen Sie die Modalverben. Übersetzen Sie die Sätze. Beachten Sie die Übersetzung der Konstruktionen „man“+ Modalverb:

Ohne Fahrwerk kann das Flugzeug nicht starten und landen. Alle

Räder des Fahrwerkes kann man einzeln abbremesen. Man unterscheidet die Flugzeuge nach verschiedenen Gesichtspunkten.

V. Stellen Sie die Verben in richtiger Zeitform. Übersetzen Sie diese Sätze:

Perfekt: Der Rumpf (verbinden) alle Teile der Zeile miteinander. Die Steigerung der Flughöhe (stellen) große Anforderungen an die Rumpfbauweise.

Plusquamperfekt: Man (einsetzen) diese Maschine in vielen Zweigen der Industrie und Landwirtschaft. Dieses Flugzeug (landen) bei schweren meteorologischen Bedingungen.

VI. Beantworten Sie folgende Fragen:

Welche Aufgabe hat das Fahrwerk? Wohin kann man die Hauptfahrwerke einziehen? Aus welchen wichtigen Bauteilen besteht das Fahrwerk?

Lehrstoff für die Arbeit im Auditorium

#### Tendenzen in der Entwicklung der Flugzeuge

Der Umfang der Beförderung von Passagieren und Fracht mit den Flugzeugen steigt sehr schnell. Das Flugzeug wird heute das wichtigste Verkehrsmittel. Diese Faktoren stellen hohe Anforderungen an die Flugzeugtechnik. Die Flugzeugkonstrukteure entwickeln immer neue Typen von Flugzeugen. Diese Flugzeuge haben hohe Geschwindigkeit. Eine alte Tendenz in der Entwicklung der Passagierflugzeuge besteht in der Vergrößerung der Sitzplätze Zahl und der Tragfähigkeit der Flugzeuge. Jetzt entwickelt man die Passagierflugzeuge mit drei und vier modernen Triebwerken. Der Einsatz der Flugzeuge mit einem großen Rumpfquerschnitt wird die Zahl der Abflüge vermindern. Die Vergrößerung des Rumpfquerschnitts bringt uns andere Vorteile. Die Wartung des Flugzeuges wird bequemer. Sie haben einen großen Komfort für Fluggäste.

II. Übersetzen Sie folgende Termini:

Vermindern, Vorteile bringen, der Einsatz, die Entwicklung.

III. Stellen Sie die Fragen auf Deutsch: 3 Fragen mit einem Fragewort und 3 Fragen ohne Fragewort an beliebigen Satz des Textes.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Mit wieviel Triebwerken entwickelt man jetzt die Passagierflugzeuge? Welche Flugzeuge werden die Zahl der Abflüge vermindern? Welche Reisegeschwindigkeit haben heute die Flugzeuge? Was berücksichtigt man beim Bau der modernen Flugzeuge?

Texte zum Lesen und Übersetzen

#### Verkehrsflugzeuge

Der Luftverkehr nimmt von Jahr zu Jahr immer schneller zu und erschwert deshalb alle Voraussetzungen. Die Zahl der Fluggäste steigt mit jedem Jahr. Mit dem Einsatz von Großraum- und Überschallflugzeugen wird man in der Zukunft stündlich bis zu 10000 Passagieren abfertigen. Es gibt Kurz-, Mittel- und Langstreckenverkehrsflugzeuge. Die Kurzstrecken-Verkehrsflugzeuge dienen dem Luftverkehr auf kurzen Entfernungen. Bei den kurzen Strecken sind die Anforderungen an Geschwindigkeit, Gipfelhöhe und Komfort geringer als bei anderen Kategorien. Kurzstrecken-Verkehrsflugzeuge stellen keine große Anforderungen an die Bodenorganisation. Sie können auch kleine Flugplätze anfliegen. Neben dem Verkehr zwischen den Städten dienen sie dem Zubringerverkehr zu internationalen Flughäfen. Bis vor kurzem hat man Kolbenmotor- Verkehrsflugzeuge mit 1 oder 2 Triebwerken verwendet. In der letzten Zeit finden große 4-motorige Verkehrsflugzeuge Verwendung. Im Kurzstreckenbereich findet auch der Hubschrauber immer mehr Verwendung.

#### Passagierflugzeuge

Das Flugzeug ist das schnellste Verkehrsmittel. Für Beförderung der Passagiere verwendet man heute verschiedene Flugzeugtypen. Die Passagierflugzeuge befördern auch Fracht und Post. Das Flugzeug Jak-40 ist ein Turbostrahlpassagierflugzeug mit 3 Triebwerken. Die Reisegeschwindigkeit des Flugzeuges erreicht 700 Kilometer pro Stunde. Die Jak-40 besitzt 24 Sitzplätze, in der Touristen-variante nimmt sie etwa 30 Passagiere auf. Die IL-86 nimmt 350 Fluggäste auf. Die Passagierräume sind breit und hoch. Man rüstete sie mit Komfort aus. Die Besatzung des Aerobusses IL-86 besteht aus drei Personen: zwei Piloten und einem Bordingenieur. Die Reisegeschwindigkeit ist 950 Kilometer pro Stunde. Diese Maschine besitzt vier Triebwerke.

## Deutsche Airbus A-310

Airbus A-310 wie auch sein größerer Bruder A-300 entwickelte man in multinationaler Zusammenarbeit. Die Konstrukteure schufen nicht nur eine verkleinerte A-300 sondern ein völlig neues Flugzeug. Es besitzt nur äußerliche Ähnlichkeit mit dem größeren Bruder. Es hat wesentliche Neuerungen: den kürzeren Rumpf, superkritischen Tragflügel, ein verbessertes Cockpit. Es ist mit Digitaltechnik, Minicomputern und Mikroprozessoren ausgerüstet. Das Flugzeug kann mit einer Zwei-Mann-Besatzung fliegen. Die moderne Ausrüstung des Flugzeuges gestattet Starts, Anflüge und Landungen unter äußerst schlechten Sichtbedingungen. Zur Zeit existieren zwei Grundversionen des A-310. Die erste A 310-200 besitzt Sitzplätze für 218 Passagiere, die Reichweite von 7400 km. Ein Wirtschaftlicher Betrieb ist sowohl auf Kurzstrecken als auch auf Mittel- und Langstrecken möglich. Für den wahlweise gemischten Passagier\Frachtttransport existiert eine Variante mit seitlichem Frachttor (A 310-200 C). Das erste Exemplar des A 310-200 absolvierte im April 1982 seinen Erstflug.

### Flugzeuge der Reihe Boeing

Im Februar 1956 begannen die Entwicklungsarbeiten an Boeing B-727. Ziel des Boeingskonzerns war es, eine Ergänzung zu seinem Langstreckenmuster B-707 für den Kurz- und Mittelstreckenbereich anzubieten und einen wesentlichen Anteil auf diesem Markt zu erobern. Die Konstrukteure sollten maximale technische Gemeinschaft mit B-707 erreichen. Damit konnte man die Entwicklungszeit sparen und den Stückpreis sowie Betriebskosten besonders beim Einsatz beider Typen in einer Flotte möglich niedrig halten. Der erste kommerzielle Einsatz der Boeing 727 war am 1. Februar 1964. Im selben Monat wurde auch das erste Exportmuster ausgeliefert. Gleichzeitig begann eine starke Verkaufsschlacht auf dem internationalen Markt für Mittelstreckenflugzeuge.

## **KONTROLLARBEIT II**

Grammatik: Die Wortfolge im Aussage-und Fragesatz; Präsens; Futurum; Grundformen des Verbs; Zeitformen des Verbs in Aktiv; Die Verben "haben", "sein", "werden"; Zahlwörter.

Variante I

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

## Über das Wesen der Elektrizität

Alle Stoffe bestehen aus kleinen Teilchen, Molekülen. Moleküle sind sehr klein, aber sie bestehen aus noch kleineren Teilen, den Atomen. Die Moleküle der Edelgase besitzen ein Atom, die Moleküle des Wassers haben zwei Atome von Wasserstoff und ein Atom von Sauerstoff. Lange Zeit hielt man Atome für die kleinsten Bestandteile der Körper. Das Atom aber ist auch ein zusammengesetztes Gebilde. Die Hauptmasse eines Atoms besteht aus dem Atomkern. Um ihn kreisen auf bestimmten Bahnen die Elektrizitätsteilchen, die Elektronen, wie die Planeten um die Sonne. Die Elektronen kreisen um den Atomkern mit großer Geschwindigkeit. Zwischen dem Atomkern und seinen Elektronen bestehen Anziehungskräfte. Diese Anziehungskräfte sind elektrischer Natur. Atomkern und Elektronen weisen elektrische Ladungen verschiedener Vorzeichen auf. Der Atomkern ist positiv (elektrisch), die Elektronen sind negativ. Zu jedem Atom gehört eine bestimmte Anzahl von freien und gebundenen Elektronen. Die gebundenen oder Kernelektronen kann man vom Atom nicht leicht trennen. Sie bestimmen physikalische Eigenschaften des Körpers. Die freien Elektronen kann man dagegen leicht vom Atom trennen und sie auf andere Atome übertragen. Diese freien Elektronen bestimmen die elektrischen und chemischen Eigenschaften des Körpers. Die freien Elektronen fließen von dem negativ geladenen Körper mit dem Elektronenüberschuß zu dem positiv geladenen Körper mit dem Elektronenmangel. Bei der Bewegung der freien Elektronen entsteht der elektrische Strom.

Texterläuterungen:

halten für

– вважати,

ein zusammengesetztes Gebilde – складне сполучення,

die Bahn

– орбіта,

elektrische Ladungen verschiedener Vorzeichen – різні електричні заряди,

mit dem Elektronenüberschuß – з надлишком електронів,

mit keinen Elektronenmangel – з відсутністю електронів.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Wasserstoff, Sauerstoff., Edelgase, Hauptmasse eines Atoms, Atomkern, elektrische Ladungen

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:



Alle Stoffe bestehen aus kleinen Teilchen, Molekülen. Lange Zeit hielt man Atome für die kleinsten Bestandteile der Körper.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen

Was ist ein Atom? In welcher Richtung fließen die freien Elektronen?

Variante II

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

#### Der elektrische Strom und seine Wirkungen

Der elektrische Strom ist die Bewegung freier Elektronen in Drähten, Flüssigkeiten und Gasen. Die Ladungsträger sind Elektronen - die kleinsten Teilchen mit negativer Ladung. Als Richtung des Stromes bezeichnet man die Richtung der Elektronenbewegung vom Minuspol zum Pluspol. Der elektrische Strom fließt nur bei dem Vorhandensein eines geschlossenen Stromkreises. Als Stromkreis bezeichnet man den gesamten Weg des Stromes von der Stromquelle und bis zur Stromquelle zurück. Der Stromkreis besteht aus einer Spannungsquelle (Stromerzeuger), einem Leitungsnetz, meist einem Draht, einem Schalter und einem Stromverbraucher. Der elektrische Strom betreibt diese Geräte. Das Fließen des elektrischen Stromes können wir nicht direkt beobachten. Man kann den elektrischen Strom nur an seine Wirkungen im Leiter und in der Umgebung des Leiters erkennen. Der Strom besitzt Wärmewirkung, Lichtwirkung, chemische Wirkung und magnetische Wirkung. Diese Wirkungen lassen sich durch einfache Versuche leicht beweisen. Es gibt Gleichstrom und Wechselstrom. Der Gleichstrom behält stets seine Größe und Richtung bei. Der Wechselstrom ändert ständig seine Größe und Richtung. Der elektrische Strom hat folgende Parameter: Stromstärke, Spannung und Widerstand. Die Maßeinheit der Stromstärke ist das Ampere, nach dem französischen Physiker Ampere. Die Maßeinheit der Spannung ist das Volt, nach dem Italiener Volta. Die Maßeinheit des Widerstandes ist das Ohm, nach dem deutschen Physiker Ohm. Zwischen Stromstärke, Spannung und Widerstand existiert eine Beziehung. Diese Beziehung entdeckte Georg Simon Ohm und sie heißt das Ohmsche Gesetz.

Texterläuterungen:

als Richtung des Stromes bezeichnet man - напрямом струму,

meist	- частіше,
betreiben	- проводити,
in der Umgebung des Leiters	- оточуючі провідник ,
beibehalten	- зберігати.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Ladungsträger, Drähten, Flüssigkeiten, Gasen, Elektronenbewegung, Stromquelle, Leitungsnetz, Stromverbraucher, Wärmewirkung, Lichtwirkung, chemische Wirkung, magnetische Wirkung, Gleichstrom, Wechselstrom, Größe, Richtung, Stromstärke, Spannung, Widerstand.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Der elektrische Strom ist die Bewegung freier Elektronen in Drähten, Flüssigkeiten und Gasen. Die Ladungsträger sind Elektronen, die kleinsten Teilchen mit negativer Ladung.

Der elektrische Strom hat folgende Parameter: Stromstärke, Spannung und Widerstand.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen

Was sind die Ladungsträger in Drahten, Flüssigkeiten und Gasen?

Welche Wirkungen besitzt der elektrische Strom?

Variante III

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Stromstärke. Spannung. Widerstand.

In jedem Atom gibt es eine bestimmte Anzahl von freien und gebundenen Elektronen. Die freien Elektronen sind an kein bestimmtes Atom gebunden und bewegen sich zwischen den Atomen. Die Bewegung dieser Elektronen durch den Leiter ist der elektrische Strom. Die wichtigsten elektrischen Grundgrößen sind elektrische Spannung, elektrische Stromstärke und Widerstand. Jedes Atom hat das Bestreben nach Ausgleich der Ladungen. Dieses Bestreben der Atome nach Ausgleich der Ladungen nennt man die elektrische Spannung. Die Spannung ist die Voraussetzung (die Ursache) für das Fließen von Elektronen. Ohne Spannung gibt es keinen Strom. Die Maßeinheit der Spannung ist das Volt. Zur Messung der Spannung verwendet man das Voltmeter. Man schaltet das Voltmeter zum Verbraucher parallel. Der Strom ist das Fließen freier Elektronen. Die Stromstärke ist die in der Zeiteinheit durch den Querschnitt fließende Elektronen-menge. Die Wirkung des elektrischen Stromes ist um so stärker, je mehr Elektronen durch die

Strombahn fließen. Die Maßeinheit der Stromstärke ist das Ampere. Zur Messung der Stromstärke verwendet man das Amperemeter. Man schaltet das Amperemeter zum Verbraucher in Reihe. Beim Fließen durch den Leiter muss der elektrische Strom den Widerstand überwinden. Der Widerstand ist abhängig von der Länge, dem Querschnitt und dem Material des Leiters. Die Maßeinheit des elektrischen Widerstandes ist das Ohm.

Diese drei Grundgrößen der Elektrotechnik: Stromstärke, Spannung und Widerstand stehen in ganz bestimmten Beziehungen zueinander. In jedem Stromkreis ist die Stromstärke proportional der angelegten Spannung und umgekehrt proportional dem Widerstand des Stromkreises.

Texterläuterungen:

sind an kein Atom gebunden – не зв'язані з атомом,  
das Bestreben nach Ausgleich – прагнути до рівноваги,  
die Maßeinheit – одиниця міри,  
die Strombahn – шлях струму,  
in Reihe – послідово,  
ist ... abhängig von – залежати.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Grundgrößen, elektrische Spannung, elektrische Stromstärke, Widerstand, Querschnitt, in Reihe, proportional

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Die Bewegung dieser Elektronen durch den Leiter ist der elektrische Strom. Zur Messung der Stromstärke verwendet man das Amperemeter.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Was ist der elektrische Strom? Was ist die Maßeinheit der Spannung, der Stromstärke, des Widerstandes?

Variante VI

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Atomaufbau und elektrische Erscheinungen

Jedes Atom besteht grundsätzlich aus dem Atomkern und der Elektronenhülle. Im Kern sitzen positive Elektrizitätsteilchen, die Protonen, und ungeladene Masseteilchen, die Neutronen. Der größte Teil der Masse des Atoms ist im Kern vereinigt. Er ist das, was "wiegt". Um den Kern bewegen sich auf bestimmten Bahnen Elektronen, also negative Teilchen. Positive und negative Teilchen

ziehen sich an. Negative Teilchen untereinander stoßen sich ab, positive gleichfalls. Die Elektronenhülle ist ein Raum. In diesem Raum liegen die Elektronenbahnen. Der Abstand zwischen Kern und Hülle ist, im "atomaren" Maßstab gesehen, ungeheuer groß. Normalerweise hat jedes Atom genauso viel Elektronen wie Protonen. Die elektrischen Ladungen gleichen sich in diesem Fall aus, nach außen hin zeigt das Atom keinerlei elektrische Eigenschaften, es ist elektrisch neutral. Die Protonen und Neutronen sitzen im Kern sehr fest. Nur unter großen Schwierigkeiten und mit einem großen Aufwand an technischen Hilfsmitteln kann man den Kern "zertrümmern". Anders ist es dagegen mit der Elektronenhülle. Hier kann man verhältnismäßig einfach von dem Atom für kurze Zeit Elektronen entziehen bzw. eines oder mehrere hinzufügen. Also das Atom kann die Elektronen abgeben oder aufnehmen. In jedem Atom gibt es gebundene und sogenannte freie Elektronen. Die freien Elektronen sind an kein bestimmtes Atom gebunden und bewegen sich frei zwischen den Atomen. Die freien Elektronen fließen von dem negativ geladenen Körper mit dem Elektronenüberschuß zu dem positiv geladenen Körper mit dem Elektronenmangel. Sie spielen die Hauptrolle bei den elektrischen Erscheinungen. Bei der Bewegung der freien Elektronen entsteht der elektrische Strom.

Texterläuterungen:

das Masseteilchen	- частка массы,
unter großen Schwierigkeiten	- с великими труднощами,
„zertrümmern“	- рощепляти,
anders ist es	- інши обставини.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Elektronenhülle, Die Elektronenhülle, Die elektrischen Ladungen.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Jedes Atom besteht grundsätzlich aus dem Atomkern und der Elektronenhülle. In jedem Atom gibt es gebundene und sogenannte freie Elektronen.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Was ist im Kern vereinigt? Wo bewegen sich die freien Elektronen?

Variante V

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Elektrischer Strom

Auf Grund physikalischen Forschungen der letzten Jahrzehnte hat

sich unsere Vorstellung von dem Aufbau der Materie grundlegend geändert. Alle Stoffe sind aus Atomen aufgebaut. Auf Griechisch "atomos" heißt unteilbar. Die Atome sind die kleinsten Teilchen der Materie. Ein Atom besteht aus einem sehr kleinen Atomkern und einer Anzahl von Elektronen. Im Atomkern konzentriert sich die ganze Masse des Atoms. Der Atomkern ist positiv und besteht aus positiv geladenen Protonen und elektrisch neutralen Neutronen. Um den Atomkern bewegen sich die Elektronen mit großer Geschwindigkeit. Sie haben negative Ladung. Normalerweise enthält jedes Atom genauso viel Elektronen wie Protonen. Die elektrischen Ladungen gleichen sich in diesem Fall aus. Nach außen hin zeigt das Atom keinerlei elektrische Eigenschaften, es ist elektrisch neutral. Das Atom kann die Elektronen abgeben oder aufnehmen. Außer den in Atom gebundenen Elektronen gibt es auch in jedem Atom sogenannte freie Elektronen. Sie sind an kein bestimmtes Atom gebunden und bewegen sich frei zwischen den Atomen. Diese freien Elektronen fließen von dem negativ geladenen Körper mit dem Elektronenüberschuß zu dem positiv geladenen Körper mit dem Elektronenmangel. Sie spielen die Hauptrolle bei den elektrischen Erscheinungen. Bei der Bewegung der freien Elektronen entsteht der elektrische Strom.

Texterläuterungen:

sich ausgleichen

– вирівнювати,

nach außen hin zeigt das Atom

keinerlei elektrische Eigenschaften

– без прояви ні яких

електричних властивісті

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

positiv geladenen Protonen, elektrisch neutralen Neutronen, Geschwindigkeit, Elektronenüberschuß, Elektronenmangel.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Alle Stoffe sind aus Atomen aufgebaut. Auf Griechisch "atomos" heißt unteilbar. Die Atome sind die kleinsten Teilchen der Materie.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Was sind Atome? Wann entsteht der elektrische Strom?

Lehrstoff für die Arbeit im Auditorium

Elektrische Leitfähigkeit

Die Fähigkeit, den elektrischen Strom zu leiten, hat als Eigenschaft der Metalle große Bedeutung. Alle Metalle besitzen eine relativ große elektrische Leitfähigkeit. Silber und Kupfer sind Metalle mit der höchsten Leitfähigkeit bzw. mit dem kleinsten elektrischen Widerstand. Sie spielen so wesentliche Rolle in unserer heutigen industriellen Entwicklung. Die metallische Leitfähigkeit ist von der Temperatur des betreffenden Stoffes in einer ganz bestimmten Weise abhängig. Die Leitfähigkeit wird größer bei tiefen Temperaturen und geringer bei der Erwärmung der Körper. Aus mehreren Metallen lassen sich Legierungen zusammenschmelzen, wie z.B. Bronze oder Messing. Auch diese haben die Eigenschaft metallischer Leitfähigkeit. Stoffe ohne elektrische Leitfähigkeit bzw. mit einem großen elektrischen Widerstand nennt man Nichtleiter oder Isolatoren. Substanzen mit kleinem Leitvermögen, d.h. also solche, bei denen praktisch gar keine Leitfähigkeit vorhanden ist spielen wegen ihrer Isoliereigenschaft in der Elektrotechnik eine ebenso wichtige Rolle wie die Metalle. Man verwendet sie zur Isolierung der Leiter. Es gibt eine dritte Stoffgruppe. Diese Stoffgruppe hat man in der jüngsten Vergangenheit entdeckt. Sie revolutionierte weite Gebiete der Technik. Es sind Halbleiter. Zu ihnen gehören chemische Elemente wie Germanium, Silizium, Selen, außerdem zahlreiche anorganische und auch organische Verbindungen. In Halbleitern gibt es zwar ebenfalls Leitungselektronen, aber sie können sich nicht so ungehindert wie in Leitern zwischen den Atomen bewegen. Sie unterliegen besonderen Gesetzmäßigkeiten.

Beantworten Sie folgende Fragen:

Was ist die Leitfähigkeit? Welche Stoffe nennt man Nichtleiter?

Welche Stoffe gehören zu den Halbleitern?

#### Halbleiter

Das Problem der Halbleiter ist eines der fruchtbringenden Forschungsgebiete für Wissenschaft und Technik. Man hat die Halbleiter in der jüngsten Vergangenheit entdeckt. Zu ihnen gehören chemische Elemente wie Germanium, Silizium, Selen, außerdem zahlreiche anorganische und auch organische Verbindungen. Stoffe ohne Leitfähigkeit oder mit sehr kleiner Leitfähigkeit nennt man Nichtleiter oder Isolatoren. Es gibt keine idealen Isolatoren, denn alle isolierenden Stoffe zeigen auch eine bestimmte Leitfähigkeit. Diese

Leitfähigkeit kann unter gewissen Bedingungen recht beträchtlich werden. Die schwache Leitfähigkeit von Nichtleitern wird größer bei der Erwärmung dieser Körper. In dieser Beziehung verhalten sie sich entgegengesetzt zu den Metallen. Bei den Metallen wird die Leitfähigkeit mit wachsender Temperatur schlechter. Uns interessiert besonders die Leitfähigkeit einer Substanz gerade bei den Zimmertemperaturen. Substanzen, bei denen die Temperatur im Gebiet von etwa 20 Grad Celsius eine nicht unbeträchtliche Leitfähigkeit hervorruft, heißen Halbleiter. Die Fähigkeit zum leichten Verändern ihrer elektrischen Eigenschaften ist die besondere Auszeichnung der Halbleiter von allen anderen Stoffen. Die Halbleiter können auf vielen Gebieten der Industrie Verwendung finden. So dringen sie z.B. immer mehr in die Radiotechnik ein. Halbleiter kann man auch z.B. erfolgreich für die unmittelbare Umwandlung von Wärme bzw. von Sonnenenergie in elektrische Energie verwenden. Fast täglich erfährt man von neuen Anwendungsmöglichkeiten der Halbleiter.

Beantworten Sie folgende Fragen:

Welche Stoffe gehören zu den Halbleitern? Was ist die besondere Auszeichnung der Halbleiter von allen anderen Stoffen? Wo finden die Halbleiter Verwendung?

#### Leitfähigkeit der Stoffe

Die Eigenschaft der Stoffe, den elektrischen Strom zu leiten, heißt die Leitvermögen. Die physikalische Grundlage der Leitfähigkeit der Stoffe ist das Vorhandensein der freien Elektronen in diesem Stoff. Nach ihrer Leitfähigkeit teilt man alle Stoffe in Leiter, Nichtleiter und Halbleiter ein. In Stoffen mit großer Leitfähigkeit, in Leitern, haben sich Elektronen von den Atomen getrennt. Diese Elektronen übernehmen den Transport der Elektrizität. Deshalb nennt man sie Leitungselektronen. Andere Stoffe, die Nichtleiter oder Isolatoren, leiten den elektrischen Strom nicht. In diesen Stoffen gibt es so gut wie keine Leitungselektronen; die Elektronen bleiben an die Atome gebunden. Der beste Stromleiter ist das Kupfer. Man verwendet es wegen seiner guten Eigenschaften vielfach in der Elektrotechnik. Die Leitfähigkeit des Kupfers ist fast so hoch, wie die Leitfähigkeit des besten Leiters, des Silbers. Die Wärmeleitfähigkeit des Kupfers ist auch besser als bei anderen technischen Metallen. Ein gewisser Nachteil ist seine geringe mechanische Festigkeit und sein hohes

spezifisches Gewicht. An Stelle des Kupfers verwendet man in der Elektrotechnik als Leitstoff das Aluminium. Das allgemeine Übergehen auf Aluminium ist aber heute noch nicht wirtschaftlich, da die Preise des Aluminiums noch zu hoch sind. Auch die sogenannten Nichtleiter können geringe, praktisch unschädliche Ströme hin durchlassen. Diese Ströme kann man durch hochempfindliche Messgeräte nachweisen. In der Praxis gibt es also keine idealen Nichtleiter. Die Nichtleiter verwendet man in der Elektrotechnik zur Isolierung der Leiter.

Beantworten Sie folgende Fragen:

Was ist die Leitfähigkeit? Wie teilt man alle Stoffe nach ihrer Leitfähigkeit? Gibt es in der Praxis ideale Nichtleiter?

#### Leiter und Nichtleiter

Ein elektrischer Strom kann nur in Stoffen mit einer Anzahl von Ladungsträgern auftreten. Diese Ladungsträger bewegen sich in Stoffen frei und heißen freie Elektronen. Stoffe mit großer Anzahl von Ladungsträgern nennt man Leiter der Elektrizität. Stoffe mit geringer Anzahl von Ladungsträgern sind Nichtleiter oder Isolatoren. Feste Leiter sind in erster Linie die Metalle, wie z.B., Gold, Silber, Kupfer, Aluminium, Eisen. Die freien Elektronen sind bei metallischen Leitern die bewegten Ladungsträger. Nichtleitende feste Stoffe sind Glas, Bernstein, Gummi, Papier, Seide und andere. Die Nichtleiter weisen auch eine geringe Leitfähigkeit auf. Es gibt also keine idealen Nichtleiter. Ihre Leitfähigkeit ist im Vergleich zu den Metallen äußerst gering. Man kann diese Stoffe in der Praxis wie ideale Nichtleiter verwenden. Eine Zwischenstellung zwischen den metallischen Leitern und den Nichtleitern nehmen die Halbleiter ein. Zu den Nichtleitern gehören Kohle, Silizium, Selen, Kupferoxydul. Bei diesen nichtmetallischen Stoffen vermitteln die Elektronen die Leitfähigkeit. Unter den Flüssigkeiten gibt es ebenfalls Leiter und Nichtleiter. Leitende Flüssigkeiten sind Quecksilber und Schmelzen von Metallen. Bei ihnen vermitteln die Elektronen die Stromleitung. Auch wässrige Lösungen von Salzen, Säuren und Basen leiten den Strom. Nichtleitende Flüssigkeiten sind destilliertes Wasser und Öle. Beantworten Sie folgende Fragen:

Welche Stoffe nennt man Leiter der Elektrizität? Was sind die belegten Ladungsträger bei metallischen Leitern? Welche Flüssigkeiten leiten den elektrischen Strom nicht?



## Leitfähigkeit und Widerstand

Die physikalische Grundlage der Leitfähigkeit der Stoffe ist das Vorhandensein der freien Elektronen in diesen Stoffen. Alle Stoffe teilt man nach ihrer Leitfähigkeit in gute Leiter und Nichtleiter ein. Als Leiter bezeichnet man Körper mit hohem Leitvermögen. Zu ihnen gehören in erster Linie alle Metalle, auch Kohle, Graphit, Wasser, feuchte Erde usw. Körper mit sehr geringer Leitfähigkeit sind Nichtleiter. Zu den Nichtleitern gehören Kautschuk, Öl, Seide, Porzellan, Glas usw. Die sogenannten Nichtleiter können geringe, praktisch unschädliche Ströme hindurch lassen. Diese Ströme kann man durch hochempfindliche Messgeräte nachweisen. In der Praxis gibt es also keine idealen Nichtleiter. Beim Fließen durch den Leiter muss der elektrische Strom den Widerstand überwinden. Die Leitfähigkeit ist dem Widerstand entgegengesetzt. Wenn die Leitfähigkeit groß ist, so ist der Widerstand klein und umgekehrt. Als Einheit des Widerstandes dient der Widerstand eines Quecksilberfadens von 1 mm<sup>2</sup> Querschnitt und 106,3 cm Länge bei 0°. Bei der Ermittlung des Widerstandes eines bestimmten Drahtstückes muss man den spezifischen Widerstand, die Länge und den Querschnitt berücksichtigen. Der Widerstand wächst mit der Länge und vermindert sich mit wachsendem Querschnitt.

Beantworten Sie folgende Fragen:

Was ist die physikalische Grundlage der Leitfähigkeit der Stoffe?

Welche Körper bezeichnet man als Leiter?

Was muss man bei der Ermittlung des Widerstandes berücksichtigen?

Другим етапом оволодіння курсу Німецька мова є методичні вказівки та аудиторні контрольні роботи 3, 4 для студентів I курсу заочного та дистанційного навчання спеціальностей 7.092502 “Комп’ютерно-інтегровані технологічні процеси і виробництва”, 7.091401 “Системи управління і автоматики”, 7.160103 “Системи захисту від несанкціонованого доступу”, які містять тексти для письмового перекладу, лексичні та граматичні вправи, тексти для позакласного читання.

Навчальні та робочі програми з іноземних мов передбачають вивчення студентами заочного та дистанційного навчання тем "Основні елементи електричного кола", "Електричні

вимірювання та електровимірювальна техніка" на II курсі.

Контрольні роботи 3, 4 містять тексти з тем курсу, лексичні та граматичні вправи. Темі та обсяг навчального матеріалу підібрані відповідно до навчальної програми. Засвоєння лексичного матеріалу допоможе студентам орієнтуватися в англомовній літературі згідно з запропонованими темами курсу. Граматичний матеріал словотворення, форми дієслів haben, sein, werden, модальні дієслова, порядок слів у стверджувальних та питальних реченнях, Präsens, Perfekt, Futurum відповідає робочій програмі.

Студенти повинні виконати письмово один із варіантів контрольної роботи 1. Номер варіанту визначається за останньою цифрою номера залікової книжки: 1-й варіант - цифри 1,2; 2-й варіант - цифри 3,4; 3-й варіант - цифри 5,6; 4-й варіант - цифри 7,8; 5-й варіант - цифри 9,0. Після повторення граматичного матеріалу та засвоєння спеціальної лексики студенти виконують письмово в аудиторії один із варіантів контрольної роботи 2. Номер варіанту аудиторної контрольної роботи визначає викладач. На виконання аудиторної контрольної роботи 2 відводиться 2 години.

Зарахована контрольна робота є навчальним документом та допуском до складання заліку. До заліку допускаються студенти, які виконали контрольні роботи 1, 2 та здали позааудиторне читання (7 сторінок). Для читання рекомендовано використовувати спеціальні тексти та тексти контрольних робіт 1, 2 не свого варіанту.

### **KONTROLLARBEIT III**

Grammatik: Die Zusammensetzung; Partizip I und Partizip II mit zu; Partizip II als Attribut; Erweiterte Attribut.

Variante I

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

#### **Stromkreis**

Die Leitungselektronen vollführen einen ständigen Kreislauf und bewegen sich mit großer Geschwindigkeit. Die Zahl der Elektronen ändert sich nicht wesentlich. In Übereinstimmung mit diesem Kreislauf bilden die Elektronen eine Anordnung, sie nennt man den Stromkreis. Der einfache Stromkreis besteht aus 3 Hauptteilen - dem

Spannungserzeuger, dem Stromverbraucher, den Leitern. Er zählt zu den wichtigsten Begriffen der Elektrotechnik, denn die Stromquellen und Stromverbraucher sind Teile des Stromkreises. Die Energiequelle vermittelt den Leitungselektronen eine gewisse Elektroenergie. Im Gegensatz zu den Stromquellen kann man diese Energie in den Stromverbrauchern in eine andere Energieform entweder Wärme oder in die mechanische Energie umformen. Deshalb ist die Energiequelle des Stromkreises nur eine Vorrichtung, in der die Elektroenergie aus einer anderen Energieform gewonnen wird. Jeder Stromverbraucher ist über zwei Leitungen mit der Elektronenenergiequelle verbunden. In einer Leitung fließen ihm die Elektronen zu, über die andere aber fließen sie wieder ab. In der Leitung baut man fast immer eine Unterbrechungsstelle, den Schalter, ein.

Texterläuterungen:

Die Leitungselektronen - провідячі електрони,

Die Geschwindigkeit - швидкість.

II. Nennen Sie Grundwort und Bestimmungswort und übersetzen Sie folgende Termine:

Der Stromkreis, die Energiequelle, die Stromquelle, der Stromverbraucher, die Elektronenenergiequelle, zwei Leitungen.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Der einfache Stromkreis besteht aus 3 Hauptteilen: dem Spannungserzeuger, dem Stromverbraucher, den Leitern. Im Gegensatz zu den Stromquellen kann man diese Energie in den Stromverbrauchern in eine andere Energieform entweder Wärme oder in die mechanische Energie umformen.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Wo kann man die Energie gewinnen? Wo kann man die Energie umformen? Wie kann man die Energiequelle und Energieverbraucher verbinden? Welche Bestandteile hat der Stromkreis? Wie nennt man die Unterbrechungsstelle?

Variante II

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

#### Stromquellen

Hauptelemente des Stromkreises sind Stromquellen. Unter diesen Stromquellen verstehen wir solche Elemente, wo andere Energiearten in elektrische umgeformt werden. Chemische Energie

kann man in Akkumulatoren und galvanischen Elementen, mechanische in Generatoren verwandeln. Batterie ist eine der ersten Stromquellen, sie besteht aus 2 oder mehreren Trockenelementen. Die Batterie verwendet man in Akkumulatoren und auf dem Gebiet des Gerätebaus. Neben den Batterien gibt es auch andere Energiequellen, wie z.B. Akkumulatoren. Die Akkumulatoren dient zum Speichen elektrischer Energie. Im Akkumulator finden elektrochemische Prozesse statt, sie sind aber umkehrbar. Zu den Stromquellengehören auch Transformatoren, sie dienen zur Herabsetzung der Hochspannung oder zur Erhöhung der Niederspannung. Sie ermöglichen auch die Übertragung elektrischer Energie auf weitere Strecken. Der einfachste Transformator besteht aus dem Eisenkern und zwei Wicklungen. Diese Wicklungen sind auf dem Schenkel angebracht. Der Stromkreis kann einige Stromquelle haben, sie kann man parallel und in der Reihe schalten. Im Flugzeug sind die Hauptstromquellen Generatoren und Akkumulator.

Texterläuterungen:

galwanischen Elementen - гальванічні елементи,  
elektrochemische Prozesse - електрохімічні процеси.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Energiearten, auf dem Gebiet des Gerätebaus, umkehrbar Eisenker, zwei Wicklungen.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Hauptelemente des Stromkreises sind Stromquellen. Unter diesen Stromquellen verstehen wir solche Elemente, wo andere Energiearten in elektrische umgeformt werden.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Was sind Atome? Welche Elemente des Stromkreises kennen Sie? Wozu dient ein Akkumulator? Wozu dient ein Transformator? Wozu dient ein Generator? Kann der Stromkreis einige Stromquellen haben?

Variante III

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Widerstand (Resistor)

Elektrotechnische Einrichtungen sind ohne Widerstand unmöglich. Durch den Widerstand kann man die elektrische Energie in Wärmeenergie verwandeln. Unter Verwendung des Widerstandes

wird die Stromeinheit reguliert und die Spannung verkleinert. Diese Regulierung ist besonders für die Beleuchtung notwendig. Der Widerstand im Stromkreis kann verschieden sein. Unabhängig von der Stromrichtung gelangt die Energie in den Resistor immer von der Stromquelle. Im Resistor wird sie in Wärmeenergie verwandelt. Wechselstromwiderstände nennt man auch Rheostaten. Widerstände, Rheostaten kommen in verschiedener Form vor. In einem Wechselstromkreis kann man drei Arten von Widerständen legen: ohmische, induktive, kapazitive. Die Widerstände kann man verschieden schalten: in der Reihe, parallel u.a. Bei der Reihenschaltung addieren sich einzelne Widerstandswerte. Bei der Parallelschaltung addieren sich die Leitwerte. Für das Widerstandsmaterial benutzt man in der Regel Drähte oder Bänder aus Legierungen mit hohem spezifischen Widerstand. Der Widerstand eines Drahtes, überhaupt eines jeden Leiters hängt nur von der Größe, nicht von der Form seines Querschnittes ab.

Texterläuterungen:

Wärmeenergie verwandeln - перетворювання теплової енергії

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Elektrotechnische Einrichtungen, Regulierung, Beleuchtung, Stromrichtung, Wechselstromwiderstände, Parallelschaltung.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Elektrotechnische Einrichtungen sind ohne Widerstand unmöglich. Durch den Widerstand kann man die elektrische Energie in Wärmeenergie verwandeln. In einem Wechselstromkreis kann man drei Arten von Widerständen legen: ohmische, induktive, kapazitive.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Welche Widerstände kennen Sie? Wie kann man Widerstände schalten? Wovon hängt der Widerstand? Besitzt jeder Stromkreis nur Hauptelemente? Was schützt die Sicherung?

Wie schaltet man Sicherung im Stromkreis?

Variante IV

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Sicherheitsvorrichtung

Außer den Hauptelementen besitzt der Stromkreis die Hilfselemente, das sind: die Schalter, Sicherheitsvorrichtungen u.a. Die Sicherheitsvorrichtung schützt den Stromkreis vor dem Kurzschluss und während der Überlastung. Im Notfall kann diese

Vorrichtung den Stromkreis abschalten. Die Sicherungen verwendet man in verschiedener Bauweise, z.B. Schmelzsicherung, Schutzautomaten u.a. Mittels dieser Vorrichtung schützt man nicht nur verschiedene Einrichtungen, Stromkreise, sondern auch das Bordnetz im Flugzeug. Die Sicherung kann wegen der Überlastung und Brandfahr die Stromversorgung unterbrechen.

In kleinen Flugzeugen verwendet man Schmelzsicherungen, wegen ihrer Nachteile sind sie nicht so oft brauchbar. Aus diesen Gründen verwendet man in modernen Flugzeugen immer häufiger statt der Schmelzsicherungen die sogenannten Schutzautomaten oder Überstromschalter. Die Sicherung schaltet man in Stromkreis in der Reihe.

Texterläuterungen:

Die Schalter, Sicherheitsvorrichtungen, Notfall

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Kurzschluß, Überlastung, abschalten, Schmelzsicherung, Schutzautomaten, das Bordnetz im Flugzeug, Überstromschalter.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Die Sicherheitsvorrichtung schützt den Stromkreis vor dem Kurzschluss und während der Überlastung. Im Notfall kann diese Vorrichtung den Stromkreis abschalten.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Besitzt jeder Stromkreis nur Hauptelemente? Nennen Sie bitte Hilfselemente des Stromkreises. Was schützt die Sicherung? Welche Sicherungen verwendet man in modernen Flugzeugen? Wie schaltet man Sicherung im Stromkreis?

Variante V

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Die Umformung elektrischer Energie in mechanische Energie

Der deutsche Gelehrte Robert Mayer (1814 - 1878) entdeckte das Gesetz von der Erhaltung der Energie. Es lautet "Energie kann weder erzeugt noch vernichtet werden, man kann sie nur von einer Erscheinungsform in eine andere umwandeln". Die Umformung elektrischer Energie in mechanische erfolgt in Elektromotoren und in geringerem Maße in Elektromagneten. In beiden werden elektromagnetische Wirkungen ausgenutzt. Diese Energieumformung ist umkehrbar, d.h. man kann aus mechanischer Energie elektrische gewinnen. Elektromotoren sind grundsätzlich

wie Generatoren aufgebaut, nur laufen die physikalischen Vorgänge hier umgekehrt. Die in Elektromotoren zugeführte Energie wird in mechanische Arbeit umgewandelt. Die in ungewünschte Energieform umgewandelten Energieverluste bestehen aus Stromwärme- und Reibungsverlusten. Die aus mechanischer Energie in elektrische umgewandelte Energie wird in Generatoren gewonnen. Die hier zu benutzenden Generatoren sind in Ihrem Aufbau den Motoren ähnlich. Die die Richtung des Stromes bestimmende Spannung wird beim Generator induziert. Ein durch den Strom der Drahtschleife entwickelnde Drehmoment wirkt dem Antriebsmoment entgegen. Wir erhalten den Motor, wenn wir das durch den Strom im magnetischen Feld entstehende Drehmoment zum Antrieb ausnutzen. Die bei allen Vorgängen umgewandelte Energie kann man zum Teil wieder entnehmen. Ein Teil der Energie ist für uns verloren. Das Verhältnis der abgegebenen zur geführten Energie ist der Wirkungsgrad einer Maschine oder eines Gerätes .

Texterläuterungen:

kann weder erzeugt noch vernichtet werden – не може ни

виникнути , ни зруйнуватися,

in geringerem Maße

– малою мірою,

ähnlich (D.) sein

– бути подібним на ...,

zum Antrieb

– для приводу.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

das Gesetz , der Erhaltung der Energie, Erscheinungsform, Energieumformung, Energieverlust, Stromwärme- und Reibungsverlusten, Drahtschleife, entwickelnde Drehmoment, Antriebsmoment, Wirkungsgrad.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Die Umformung elektrischer Energie in mechanische erfolgt in Elektromotoren und in geringerem Maße in Elektromagneten. Die in ungewünschte Energieform umgewandelten Energieverluste bestehen aus Stromwärme- und Reibungsverlusten.

IV. Übersetzen Sie folgende Sätze. Unterstreichen Sie Erweiterte Attribut.

Die aus mechanischer Energie in elektrische umgewandelte Energie wird in Generatoren gewonnen. Die hier zu benutzenden Generatoren sind in Ihrem Aufbau den Motoren ähnlich. Die die Richtung des Stromes bestimmende Spannung wird beim Generator

induziert.

V. Beantworten Sie folgende Fragen zum Text:

Wer entdeckte das Gesetz von der Erhaltung der Energie? Wo erfolgt die Umformung elektrischer Energie in mechanische? Ist diese Energieumformung umkehrbar? Wo erfolgt die Energieumformung?

Lehrstoff für die Arbeit im Auditorium

### Elektrische Generatoren

Die Generatoren verwandeln mechanische Energie in elektrische Energie. Gleichstromgeneratoren liefern den Gleichstrom, Wechselstrom- oder Drehstromerzeuger bzw. Wechsel- oder Drehstromgeneratoren liefern Wechselstrom. Jeder Generator besteht aus zwei Hauptbestandteilen: dem Ständer (Stator) und Läufer (Rotor). Der die Induktionswicklung tragende Teil heißt der Anker. Bei den Gleichstromgeneratoren wird in dem gewöhnlich bestehenden Teil das Magnetfeld erzeugt. Im bewegenden Teil wird elektrische Energie erzeugt. Bei den Wechselstromgeneratoren ist es normalerweise umgekehrt. Die Induktionswicklung ist im stehenden Teil untergebracht, die Magnete und ihr Feld rotieren. Je nach der Schaltungsart der Magnetwirkung unterscheidet man Hauptstrom-, Nebenschluss und Compoundgeneratoren, sowie fremderregte Generatoren. Bei Hauptstromgeneratoren fließt der erzeugte Strom durch das in Serie mit dem Verbraucher liegende Feld. Bei den Nebenschlussgeneratoren stellt das Feld einen Nebenschluss zum Verbraucher dar.

### Gleich- und Drehstromgeneratoren

Die Umformung elektrischer Energie in mechanische erfolgt in Elektromotoren und in geringerem Maße in Elektromagneten. Große Motoren haben Wirkungsgrade über 90 %, bei kleinen Motoren liegen sie niedriger. Diese umgeformte Energie kann man wieder in elektrische verwandeln. Zu diesem Zweck werden die Generatoren verwendet. Die hier benutzenden Generatoren sind in ihrem Aufbau den Motoren ähnlich. Elektromotoren sind grundsätzlich wie Generatoren aufgebaut. Die in Elektromotoren verlaufenden Vorgänge sind hier umgekehrt. Die im Gleichstrommotor den Anker drehende Kraft hängt von der Stärke des Feldes, von der Anzahl der Leitschleifen (Windungen) und von der angelegten Spannung ab. Im Motor wirkt die zu Induzierende Ankerspannung der angelegten



Netzspannung. Entsprechend dem Aufbau und der Schaltung von Anker und Feldspulen unterscheidet man drei Arten von Motoren: Nebenschlußmotoren, Reihenschlußmotoren, Doppelschlußmotoren. Bei dem Nebenschlußmotor liegt die Feldwicklung in Nebenschluss, d.h. parallel zum Anker, beim Reihenschlußmotor sind Feldwicklung und der Anker hintereinander geschaltet. Doppelschlußmotor besitzt zwei Erregerwicklungen. Wir erhalten den Motor, wenn wir der Drahtschleife den Strom von außen zuführen und das durch den Strom in magnetischem Feld entstehende Drehmoment zum Antrieb ausnutzen.

### Akkumulatoren

Akkumulator oder Stromsammel ist eine chemische Spannungsquelle. Das sind Geräte zum Speichern elektrischer Energie. Bei der Ladung des Akkumulators wird im Stromsammel elektrische Energie in chemische umgewandelt und akkumuliert. Wenn an den geladenen Akkumulator Verbraucher angeschlossen werden, dann wird aufgespeicherte chemische Energie in elektrische Energie zurückgewandelt. Das ist sekundärer Vorgang. Wenn man einen dem Entladestrom entgegengesetzten Strom in den Stromsammel leitet, so wird er geladen. Der Stromsammel besteht aus einem mit Elektrolyt gefüllten Gefäß, in das zwei Elektroden eintauchen. Die Elektroden und der Elektrolyt sind so ausgewählt, dass der Akkumulator wie ein galvanisches Element Strom liefert. Die dabei stattfindenden elektrochemischen Prozesse sind völlig umkehrbar. Genau wie der Generator hat auch der Akkumulator einige für ihn kennzeichnende Kenngrößen. Diese Größen sind: die Elektromotorische Kraft, die Spannung, der innere Widerstand und die Kapazität. Die Spannung hängt von der Größe des Entladestromes und dem inneren Widerstand ab. Unter der Kapazität des Akkumulators versteht man die im Verlauf der Entladung abgegebene Elektrizitätsmenge. Die heute zu benutzenden Stromsammel können in 2 Hauptgruppen eingeteilt werden: in Bleiakumulatoren und Eisen-, Nickel-Akkumulatoren. Für stationäre Zwecke verwendet man nur den Bleiakkumulator. Im Bleiakkumulator ist die während des Entladens zu verwendende Betriebsspannung nahe zu konstant.

### Transformatoren

Transformatoren sind elektrische Maschinen, die vom Generator erzeugte Spannung auf eine höhere Übertragungsspannung transformieren oder die im Netz vorhandene Hochspannung auf erforderliche niedrige Verbraucherspannung herabsetzen. Man nennt sie in der Starkstromtechnik Umspanner, in der Messtechnik Wandler, in der Schwachstromtechnik - Überträger. Transformatoren haben keine rotierenden Teile. Der einfachste Transformator besteht aus einem Eisenkern und zwei auf einem gemeinsamen Eisenkern gewickelten Wicklungen. Die erste Wicklung bezeichnet man als Primärwicklung und die zweite als Sekundärwicklung. Nach der Bauart des Eisenkernes unterscheidet man des Kerntransformatoren und Manteltransformatoren. Der Einphasen-Kerntransformator erhält die Wicklungen aus einem Schenkel. Die Wicklungen können aber auch auf beide Schenkel verteilt werden. Die in den Wicklungen des Transformators durch die Eisen-und Kupferverluste entstehende Wärme muss abgeführt werden. Beim Manteltransformator sitzen die beiden Wicklungen auf dem mittleren Kern. Dieser Transformator wird nur für kleinere Leistungen gebaut. Die Transformatoren ermöglichen die Übertragung der elektrischen Energie auf weite Strecken. Die Wirkungsgrade von Transformatoren sind verhältnismäßig hoch und erreichen bei großen Transformatoren bis 98,50%.

## **KONTROLLARBEIT IV**

Grammatik: Das Verb in Aktiv; Das Verb in Passiv; Nebensätze.

Variante I

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

### Elektrische Maßeinheiten und Gesetze

Die wichtigsten elektrischen Maßeinheiten sind: das Volt (nach dem Italiener Volta). Es ist eine Einheit elektromotorischer Kraft oder elektrischer Spannung. Das Ampere (nach dem französischen Physiker Ampere) ist eine Einheit der Stromstärke. Das Ohm (nach dem deutschen Physiker Ohm). Es ist Einheit des Widerstandes. Ohmsches Gesetz verbindet diese drei wichtigsten elektrischen Größen, durch dieses Gesetz kann man jede Grundgröße errechnen. Das Watt ist die Maßeinheit der elektrischen Leistung. Ihren Namen erhielt das Watt nach dem Erfinder der Dampfmaschine James Watt. Die Einheit von 1W leistet ein Strom von 1A bei einer Spannung von

IV. Die Wattsekunde (Ws) ist die Einheit der Arbeit, die Wattsekunde nennt man auch Joule.

Texterläuterungen:

Dampfmaschine - парова машина

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

elektromotorischer Kraft, elektrischer Spannung, Maßeinheit der elektrischen Leistung.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Die wichtigsten elektrischen Maßeinheiten sind: das Volt (nach dem Italiener Volta).

Es ist eine Einheit elektromotorischer Kraft oder elektrischer Spannung.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Was ist Volt? Was ist Amper? Was ist Watt?

Variante II

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

Spannungsmesser (Voltmeter)

Spannungsmesser dienen zur Messung von Spannungen. Sie messen den Spannungsunterschied zwischen Zu- und Ableitung. Die Messwerke von Strom- und Spannungsmessern sind von gleicher Bauart und unterscheiden sich nur durch die Größe der Widerstandes. Strommesser erhalten die Spulen aus wenigen Windungen dicken Drahtes, Spannungsmesser aber Spulen aus vielen Windungen dünnen Drahtes. Dynamische Spannungsmesser beruhen auf der Wirkung eines fließenden Stromes, Neben den dynamischen Spannungsmessern verwendet man auch statische Voltmeter, Elektrometer. In diesen Geräten erzeugen das Drehmoment die Anziehungskräfte zwischen Ungleichart geladenen Körpern. In Starkstromanlagen verwendet man elektrostatische Instrumente nur als Hochspannungsvoltmeter zur direkten Spannungsmessung zum Prüfzweck. Zur Überwachung und Kontrolle der Bordnetzspannung im Flugzeug verwendet man das Voltamperimeter, das ist ein Drehspulensinstrument.

Texterläuterungen:

Bordnetzspannung - напруга бортової мережі

II. Nennen und übersetzen Sie folgende Termine:

ableiten, messen, verwenden, erzeugen, laden, schalten, stellen, dünn, gleichartig, erhalten, die Ableitung, verwenden, die Kontrolle.

die Bauart, die Zuleitung, die Windung, beruhen, der Prüfzweck.

III. Setzen Sie die richtige Substantive.

Der Strommesser beruht auf (die magnetische Wirkung). Die Geräte unterscheiden sich durch (die Größe des Widerstandes). Spannungsmesser dienen zu (die Messung von Spannungen). Diese Geräte verwendet man zu (die Überwachung der Betriebe).

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Wozu dient das Voltmeter? Welche Bauart hat des Voltmeter? Welche Spulen haben die Strommesser? Welche Spulen haben die Spannungsmesser? Welche Geräte verwendet man zur Kontrolle der Bordnetzspannung im Flugzeug?

Variante III

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

#### Amperemeter

Das Amperemeter verwendet man zur Messung der Stromstärke. Bei diesen Geräten benutzt man magnetische Wirkung des Stromes. Magnetische Kraft wächst mit der durchfließenden Stromstärke. Das Amperemeter besteht aus folgenden Bestandteilen: der Spule, den Weicheisenkörpern, der Welle, den Kernen und dem Zeiger. Der Zeiger stellt sich schwingungsfrei ein und hilft die Angaben beim Messen des Stromes abzulesen. Diese Geräte benutzt man für den Gleichstrom und Wechselstrom. Sie sind kräftig und gut ablesbar. Ihr Eigenverbrauch beträgt etwa 0,7 ... 3VA. Die Genauigkeit dieser Geräte kann man durch die Verwendung besonderer Metalle steigern. Die Messgeräte sind zur Überwachung elektrischer Betriebe besonders erforderlich. In Stromerzeugungsanlagen und Umwandlungsanlagen sind sie auch von großer Bedeutung. Das Amperemeter wird mit dem Verbraucher in Reihe geschaltet.

Texterläuterungen:

Stromerzeugungsanlagen - пристрій щодо створбання  
електричного струму.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Das Amperemeter, zur Messung, die Stromstärke, verwenden.

III. Bilden Sie kleine Sätze mit folgenden Worten

Bei, diese Geräte, magnetische Wirkung, benutzen. Der Zeiger, schwingungsfrei, sich einstellen. Die Messgeräte, sein, erforderlich, für, die Überwachung, die Betriebe.

IV. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Das Amperemeter besteht aus folgenden Bestandteilen: der Spule, den Weicheisenkörpern, der Welle, den Kernen und dem Zeiger. Der Zeiger stellt sich schwingungsfrei ein und hilft die Angaben beim Messen des Stromes abzulesen. Diese Geräte benutzt man für den Gleichstrom und Wechselstrom.

V. Beantworten Sie folgende Fragen:

Wozu verwendet man das Amperemeter? Welche Wirkung benutzt man bei diesen Geräten? Aus welchen Bestandteilen besteht das Amperemeter? Für welchen Strom kann man das Amperemeter verwenden? Wo sind diese Geräte erforderlich?

Variante IV

I. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

#### Elektroausrüstung

Unter dem Begriff Ausrüstung versteht man alle Einrichtungen, die am Bord eines Flugzeuges bestimmte Hilfen darstellen. Ganz allgemein kann die Flugzeugausrüstung in 5 Gruppen eingeteilt werden: Bordmeßausrüstung, elektrische Ausrüstung, Funkausrüstung, Selbststeueranlagen und Sicherheits- und Rettungsgeräte. Die Elektroausrüstung nimmt unter allen Ausrüstungsarten moderner Flugzeuge einen besonderen Platz ein, weil die elektrische Energie in Flugzeugen weit benutzt wird. Die im Flugzeug verwendete Energie wird leicht in andere Energiearten umgewandelt: in mechanische, chemische Energie sowie in Licht- und Wärmeenergie. Gleichzeitig kann sie zwischen den Erzeugern und den Verbrauchern leicht verteilt werden. Die elektrische Flugzeugausrüstung ist einfach im Betrieb und funktioniert zuverlässig im Fluge. Die Anzahl der Verbraucher, die jedes moderne Flugzeug besitzt, ist sehr groß und nimmt von Jahr zu Jahr zu. Bordquellen für Elektroenergie sind die vom Triebwerk angetriebenen Generatoren und Akkumulatorsbatterien. Fällt der Generator aus, so liefern den Gleichstrom die Akkumulatoren. Flugzeuggeneratoren arbeiten nach dem gleichen Prinzip wie andere Generatoren und Lichtmaschinen.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

elektrische Ausrüstung, Funkausrüstung, Selbststeueranlagen und Sicherheits- und Rettungsgeräte.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Ganz allgemein kann die Flugzeugausrüstung in 5 Gruppen eingeteilt

werden: Bordmeßausrüstung, elektrische Ausrüstung, Funkausrüstung, Selbststeueranlagen und Sicherheits- und Rettungsgeräte. Die im Flugzeug verwendete Energie wird leicht in andere Energiearten umgewandelt: in mechanische, chemische Energie sowie in Licht- und Wärmeenergie.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

In welche Gruppen kann die Flugzeugausrüstung eingeteilt werden? Wird die im Flugzeug verwendete Energie in andere Energiearten umgewandelt? Was gehört zu den Bordquellen? Wie arbeiten die Flugzeuggeneratoren?

Variante V

1. Lesen und übersetzen Sie den Text schriftlich:

#### Beleuchtungsanlage

Um Nachtflüge, Nachtstarts und Nachtlandungen sicher durchzuführen, ist eine bestimmte Beleuchtungsanlage innere und außerhalb des Flugzeuges notwendig. Von der Funktion her können die Lichtenanlagen in drei Gruppen eingeteilt werden: 1. Die Kabinenbeleuchtung; 2. Die Start und Landehilfsmittel; 3. Die Signallampen. Die Kabinenbeleuchtung hat die Aufgabe, die Arbeit der Besatzung zu erleichtern. Die Beleuchtung der Gerätetafeln mit den Geräten für die Flugzustands- und Navigationsüberwachung ist notwendig, um bei Nachtflügen die Sicherheit der Besatzung zu garantieren. Eine der wichtigsten Forderungen der Beleuchtung ist ein schnelle Ablesen der Instrumentenanzeige. Um große an die Beleuchtung gestellte Forderungen zu genügen, wurden die verschiedensten Arten von Kabinen- und Gerätebeleuchtungen konstruiert. Um Nachtflüge einwandfrei durchzuführen, müssen die Flugzeuge mit entsprechenden Scheinwerfern ausgerüstet werden.

Texterläuterungen:

sind durchzuführen

– можливо здійснювати,

die Beleuchtungsanlage

– освітлювана установка,

eine der wichtigsten Forderungen

– важливі умови.

II. Übersetzen Sie folgende Termine:

Die Kabinenbeleuchtung; Die Start- und Landehilfsmittel; Die Signallampen.

III. Stellen Sie Fragen zu den folgenden Sätzen:

Die Kabinenbeleuchtung hat die Aufgabe, die Arbeit der Besatzung zu erleichtern. Die Beleuchtung der Gerätetafeln mit den Geräten für

die Flugzustands- und Navigationsüberwachung ist notwendig, um bei Nachtflügen die Sicherheit der Besatzung zu garantieren.

IV. Beantworten Sie folgende Fragen:

Wozu dient die Beleuchtungsanlage? In welche Gruppen werden die Lichtenanlagen eingeteilt? Wie ist die Aufgabe der Kabinenbeleuchtung? Welche Beleuchtung haben die Flugzeuge bei den Nachtflügen? Welche Aufgabe haben die Positionslampen?

## **2.6.Практична пошукова робота майбутніх перекладачів**

На основі практики викладання іноземних мов автору поталанило зібрати довід щодо пошукових робіт молодшої людини у професійному напрямку. Як будувати одну із життєвих компонентів - професійний зріст. У назві є основна вимога до майбутнього фахівця куди далі йти. Як починати старт після чотирьох або п'яти років навчання<sup>42</sup>. Ці поради містять практичний матеріал за тематичним напрямком ЗНО відповідно до вимог діючої програми з іноземних мов. Поради призначені сприяти виробленню і закріпленню навичок пошуку та орієнтуванню професійного та ділового вибору працевлаштування. Тести у цих порадах мають вплив на формування перекладача науково-технічної літератури у ЗНО як майбутнього фахівця.

### **VORWORT**

Das Studium ist beendet oder geht dem Ende entgegen. Die Planung des Studiums gehört der Vergangenheit an. Was jetzt zählt, ist das Ergebnis eben jener Planung, nach der das Studium absolviert wurde: Was, wie, in welcher Zeit studiert wurde, hat Einfluss auf Erfolg oder Misserfolg beim Berufseinstieg und stellt somit Weichen für die berufliche Zukunft. Je sorgfältiger das Studium geplant wurde, desto leichter wird es in der Regel, wenn es darum geht, den Start ins Berufsleben vorzubereiten.

Entscheidungsmuster kehren wieder: Nach welchen Kriterien wurde

---

<sup>42</sup> НИМЕЦЬКА МОВА. START in den BERUF: Методичні вказівки та контрольні завдання. / Уклад. С.Ф. Панов. - К.: НАУ, 2003. - 28 с.

das Studienfach gewählt (oder korrigiert)?

Was war ausschlaggebend für die inhaltlichen Schwerpunkte im Hauptstudium?

Wonach wurden Praktika oder Auslandsaufenthalte entschieden?

Welche Gründe sprachen für (oder gegen) einen Studienortwechsel?

Ähnlich muss gefragt und geantwortet werden, wenn es um die Entscheidung für den Berufseinstieg geht: Welche Branche wird angestrebt? An welches Unternehmen und warum sende ich die Bewerbung? Für welches Aufgabengebiet interessiere ich mich? Kommt ein Ortswechsel (auch Ausland) in Frage oder nicht?

Der Umgang mit solchen oder ähnlichen Fragen will gelernt sein. Eine erfolgreiche Bewerbung hängt auch davon ab, wie gründlich und eindeutig die betreffenden Themen behandelt werden. Die vorliegende Lehrmaterial will Anstoß geben und helfen, sich möglichst frühzeitig mit Fragen zum Berufseinstieg und zum Bewerbungsprozeß zu befassen.

## **I. Ausgangssituation**

Parallel zur Entscheidung für eine berufliche Tätigkeit müssen "umfassende", den ganzen Menschen einschließende Aspekte bedacht werden; denn berufliches und privates Leben beeinflussen einander.

Zum Nachdenken: Stellenwert des Berufes, Verhältnis von Arbeitszeit und Freizeit, Ansehen des Berufsstandes der Branche und des Unternehmens, Grad der Identifikation Bedeutung von "Karriere", Überzeugende Kriterien, Künftiger Lebensstandard, Höhe des Gehaltes, Wohnqualität, Lebensraum, Freizeitwert, Bereitschaft zur Mobilität, Inland, Ausland, Familie, Kinder, Freundeskreis, Berufliche Zielvorstellungen, Position in fünf oder zehn Jahren.

### Checkliste 1 - Lebensziel/e

Um einen Überblick über persönliche Lebens- und Berufsziele zu gewinnen, macht es Sinn, sie (stichwortartig) zu definieren. So lassen sich Zielabweichungen oder Umwege erkennen, die dann eine Neuorientierung rechtzeitig möglich machen.

Was ist/sind mein/e Lebensziel/e?



privat: .....  
 beruflich: .....  
 Was will ich verwirklichen?  
 privat: .....  
 beruflich (Berufswunsch): .....  
 Wie will ich das erreichen?  
 Schritte privat: .....  
 Schritte beruflich: .....

### Checkliste 2 - Stärken-/Schwächenprofil

Zu einer persönlichen "Inventur", die jeder Bewerbung vorausgehen sollte, gehört auch die Auseinandersetzung mit den eigenen Stärken und Schwächen. Je ehrlicher und genauer man hier mit sich selbst ist, desto sicherer und „tragfähiger“ kann aus dem Wunsch (Traum) beruf auch Wirklichkeit werden.

Meine Stärken: .....  
 Meine Schwächen: .....  
 Zu beheben durch: .....

## II. Standortbestimmung

### Checkliste 3 - Kriterien für die Unternehmensauswahl

Stehen im Verlauf des Bewerbungsprozesses die gewünschte Berufstätigkeit und die Branche fest, geht es nun darum, Kriterien für die Auswahl eines oder mehrerer Unternehmen, bei denen, man sich bewerben will, zu finden. Hierbei kann die folgende Checkliste helfen:

Was ist für mich wichtig?: bei einer Tätigkeit als .....  
 in der Branche .....  
 sw: sehr wichtig ;  
 w: wichtig ;  
 ww: weniger wichtig

	sw	w	ww
Großunternehmen (1000 und mehr Mitarbeiter) .....			
Mittelständisches Unternehmen (100 bis 1000 Mitarbeiter).....			
Kleinunternehmen (bis 100 Mitarbeiter) .....			
Jüngeres Unternehmen .....			
Älteres Unternehmen.....			

Unternehmen mit starken Hierarchiestrukturen.....  
 Unternehmen mit „flacher“ Hierarchie.....  
 Besitzverhältnisse („Tochter“ von ..... ).  
 Unternehmensziele .....  
 Unternehmensphilosophie .....  
 Image in der Branche.....  
 Image in der Öffentlichkeit (Presse).....  
 Große Team .....  
 Kleines (überschaubares) Team .....  
 Ohne Team .....  
 Führungsstil (welcher:..... ).  
 Betriebsklima .....  
 Offenheit für Neues .....  
 Umweltschutz .....  
 Frau/Mann als Vorgesetzte(r) .....  
 Alter, Ausbildung, Ansichten des/der Vorgesetzten .....  
 Kollegen (Alter, Ausbildung, Mann/Frau, Ansichten) .....  
 Identifikation mit dem Unternehmen .....  
 Einarbeitungszeit (Organisation/Inhalte) .....  
 Tätigkeit (kreativ/analytisch) .....  
 Verantwortungsbereich .....  
 Aufstiegschancen .....  
 Entfaltungsmöglichkeiten.....  
 Möglichkeiten zur Weiterbildung.....  
 Förderung des Führungspotentials.....  
 Gefordert werden .....  
 Geregelt Arbeitsende .....  
 Unregelmäßige Arbeitszeit .....  
 Einstellung zu Mehrarbeit (Überstunden) .....  
 Anspruch auf Freizeit (Samstag/Sonntag) .....  
 Einstellung zu Familie .....  
 Meinung zu Mobilität und Flexibilität .....  
 Gehalt (mtl.: ..... jährl.: .....)  
 Sozialleistungen (welche:.....)  
 Sicherheit des Arbeitsplatzes .....  
 Verhältnis von Studieninhalten zur Tätigkeit .....

### III. Marktanalyse

Es gibt verschiedene Möglichkeiten und Wege, sich über Chancen für eine Startposition am „Markt“ zu informieren. Auch hier gilt, wer sich frühzeitig einen Überblick über die Informationsquellen verschafft, hat Wettbewerbsvorteile. Er hat nämlich gelernt, sich die verschiedenen „Quellen“ systematisch zu erschließen, um ihren jeweiligen Informationswert zu erkennen und zu nutzen. So ist es zum Beispiel ratsam, regelmäßig Stellenangebote zu studieren, weil hier ein realistisches Bild des jeweiligen regionalen oder überregionalen Arbeitsmarktes erkennbar ist.

Bewerbungsmöglichkeiten über Medien: überregionale Tages- oder Wochenzeitungen; regionale Tageszeitungen; Verbands- oder Fachzeitschriften; Aushang/Schwarzes Brett in der Universität oder Fachhochschule.

Hochschulmessen: - Gespräche mit Firmenvertretern

Berater: Fachvermittlungsdienst; Personal- oder Unternehmensberater.

Empfehlung: Beziehungen; Bekannten; Freundes oder Verwandtenkreis oder Vereine.

Initiativbewerbung: unaufgeforderte Bewerbung an ein oder mehrere Unternehmen.

Achtung: Vorher Informationen, z. B. Firmenbroschüre -beim Unternehmen (Pressestelle) anfordern; keine «Blind» Bewerbungen.

Stellengesuch: selbst eine Anzeige aufgeben.

Umfrageergebnisse zeigen immer wieder, dass Bewerber am häufigsten über Stellenangebote in den Presse-Medien den ersten Kontakt zu einem Unternehmen aufnehmen. Es zeigt sich aber leider auch, dass dabei häufig Fehler gemacht werden, weil der Anzeigentext nicht genau genug gelesen wird. Hier werden entscheidende Wettbewerbsvorteile leichtfertig verspielt. Das muss nicht sein! Beginnen Sie daher frühzeitig damit, Anzeigentexte zu lesen, sie zu analysieren und zu bewerten. Auch empfiehlt es sich, ein eigenes Anzeigenarchiv anzulegen, worauf in der entscheidenden Bewerbungsphase zurückgegriffen werden kann.

### Zum Nachdenken

Wie systematisch und wie oft lesen Sie Stellenangebote?

Nach welchen Kriterien gehen Sie beim Anzeigenlesen vor?

Suchen Sie nur nach ganz bestimmten Branchen/Unter-

nehmen/Positionen, oder lassen Sie sich mehrere Möglichkeiten offen?

Beobachten Sie den ganzen Markt der Stellenangebote, oder konzentrieren Sie sich nur auf bestimmte Regionen (warum)?

Stellenangebote, auf die Sie sich bewerben, sollten Sie im Überblick behalten; etwa nach folgendem Schema:

Ausgeschriebene:

Medium, Bewerbung, Zwischen, Persönliche Position, :

Datum:

geschickt am, bescheid, Vorstellung.

Vom Anzeigenlesen

1. Achten Sie nur auf die Schlagzeile(n) der Anzeige, oder lesen Sie den ganzen Text?

2. Versuchen Sie, sich in die Formulierungen des Textes hineinzudenken?

3. Welche Worte halten Sie für abgedroschen (warum), und welche halten Sie für wichtig (warum)?

4. Prüfen Sie, was Sie an einzelnen Anzeigen reizt?

5. Sind es nur gefällige Formulierungen, oder finden Sie Ihre konkreten Wünsche und Erwartungen (welche) im Text wieder?

6. Werden Ihre Studienschwerpunkte angesprochen?

7. Stimmt" für Sie das Anforderungsprofil? (Ist die Position mit Reisetätigkeit oder einem Wohnortwechsel -jetzt oder später-verbunden?)

8. Heben Sie Anzeigen mit in Frage kommenden Angeboten auf? (Mehrere gleichartige Angebote geben gute Vergleichsmöglichkeiten.)

9. Wie oft wird die von Ihnen angestrebte Position pro Zeitungsausgabe angeboten? (Vergleichen Sie mehrere Zeitungen.)

10. Welche Informationen bekommen Sie über das Unternehmen?

#### **IV. Die Schriftliche Bewerbung**

Die schriftliche Bewerbung ist für den Personalverantwortlichen die Grundlage, sich für oder gegen einen Bewerber zu entscheiden, ihm eine Absage zu schicken oder ihn zu einem persönlichen

Vorstellungstermin einzuladen. Deshalb gilt: Je überzeugender (in Inhalt und Form) die schriftliche Bewerbung ist, desto größer sind die Erfolgchancen. Eine gute Bewerbung kann aber nur schreiben, wer sie gründlich und gewissenhaft vorbereitet hat.

Zu den „vollständigen“ Bewerbungsunterlagen gehören: Anschreiben; Tabellarischer Lebenslauf mit aktuellem Passfoto; Zeugnisse in (guten) Fotokopien; Referenzen (evtl.)

Das Anschreiben soll eine DIN-A4-Seite nicht überschreiten.

Es empfiehlt sich folgende Gliederung: Genaue Eigenanschrift mit Telefonnummer (unter der man selbst erreichbar ist); Genaue Empfängeranschrift; evtl. Name des Ansprechpartners; Ort/Datum; Ihre Anzeige vom/in/für die Position.

Sehr geehrte Damen und Herren, (oder konkrete Anrede)

Text: Kurze Begründung, warum man sich auf die Anzeige bewirbt. Studienschwerpunkte nennen, Bezug zum Anforderungsprofil herstellen.

Achtung: Kein Eigenlob!

Keine Darlegung wettanschaulicher oder philosophischer Grundüberzeugungen!

Keine Wiederholung des Anzeigentextes!

Frühester Eintrittstermin.

Gehaltsvorstellung (nur wenn verlangt).

Schlusssatz: über eine Einladung ... würde ich mich freuen.

Grußformel: Mit freundlichen Grüßen

Verschiedene Muster für den Text des Bewerbungsschreibens:

M.1

Sehr geehrte Damen und Herren,  
die ausgeschriebene Position interessiert mich. Zur Zeit bin ich Leiter des Rechnungswesens in einem namhaften Unternehmen des Maschinenbaus.

Meinen bisherigen Werdegang entnehmen Sie bitte den beigefügten Unterlagen.

Mit freundlichen Grüßen

M.2

Sehr geehrte Damen und Herren,

die ausgeschriebene Position entspricht, soweit ersichtlich, meinen Fähigkeiten und Kenntnissen. Ich möchte mich deshalb um die Stelle bewerben. Die beiliegenden Unterlagen geben weitgehend Auskunft über meinen Werdegang bis hin zu meiner jetzigen Tätigkeit.

Es würde mich sehr freuen, wenn meine Ausführungen Ihnen Veranlassung zu einer persönlichen Aussprache geben würden. Ich bitte, die Bewerbung vertraulich zu behandeln.

Mit freundlichen Grüßen

M.3

Sehr geehrte Damen und Herren,  
aufgrund Ihrer Anzeige möchte ich mich Ihnen vorstellen. Zur Zeit bin ich Leiter des Rechnungswesens in einem bekannten Unternehmen des Maschinenbaus.

Ich bitte Sie, von den beigefügten Unterlagen Kenntnis zu nehmen und erwarte gegebenenfalls Ihren Terminvorschlag für ein persönliches Gespräch.

Mit freundlichen Grüßen

M.4

Sehr geehrte Damen und Herren,  
für die ausgeschriebene Position bewerbe ich mich. Bitte prüfen Sie meine Eignung anhand der beigefügten Unterlagen. Für ein persönliches Gespräch stehe ich zur Verfügung.

Mit freundlichen Grüßen

M.5

Sehr geehrte Damen und Herren,  
Ihre Anzeige hat mein besonderes Interesse gefunden. An einer Kontaktaufnahme mit Ihrem Hause bin ich sehr interessiert.

Mit freundlichen Grüßen

Anlage: Bewerbung

M.6

Sehr geehrte Damen und Herren,  
unter Bezugnahme auf die von Ihnen ausgeschriebene vakante Position übersende ich Ihnen meine Bewerbungsunterlagen, aus denen mein beruflicher Werdegang ersichtlich ist. Weitere

Einzelheiten sollten, wenn Interesse besteht, an Ort und Stelle besprochen werden.

Mit freundlichen Grüßen

M.7

Sehr geehrte Damen und Herren,  
hiermit bewerbe ich mich um die Position des Letters des Rechnungswesens, ausgeschrieben in der "Berliner Zeitung" vom . . . Ich würde mich freuen, wenn Sie mir nach Durchsicht meiner Unterlagen einen Gesprächstermin anbieten. ;

Mit freundlichen Grüßen

M.8

Sehr geehrte Damen und Herren,  
ich bewerbe mich um die angebotene Position. Anbei die in Ihrer Anzeige gewünschten Bewerbungsunterlagen. Zu einem weiterführenden Gespräch stehe ich Ihnen gerne zur Verfügung.

Mir freundlichen Grüßen

Anlage

Das Anschreiben sollte für jede Bewerbung inhaltlich neu, das heißt dem Anforderungsprofil entsprechend, verfasst werden. Es wird ungelöscht als erstes Schriftstück der Bewerbung beigelegt.

### **Tabellarische Lebenslauf.**

Ohne den tabellarischen Lebenslauf bestünde die Bewerbung aus einer mehr oder weniger großen Anzahl von fotokopierten Dokumenten. Inhaltliche und sachliche Zusammenhänge wären kaum auszumachen. Der Leser müsste sich selbst einen Weg durch das Chaos von Daten, Hinweisen und Zahlen bahnen. Dies wäre unzumutbar. Die Funktion eines tabellarischen Lebenslaufes besteht darin, die wichtigsten Informationen zu Person, Ausbildung, Berufspraxis sowie sonstigen Fähigkeiten und Kenntnissen übersichtlich und vollständig zusammenzufassen. Er ist die wesentliche Grundlage für die erste Beurteilung des Bewerbers. Für ihn bedeutet das, er muss schon mit diesem Lebenslauf überzeugen.

Kommt der Empfänger nach dem Studium des Lebenslaufes zu dem Urteil, der Bewerber gehöre zur engeren Wahl, erst dann befasst er sich mit den Zeugnissen und den übrigen beigefügten Unterlagen.

Der Inhalt des Lebenslaufes muss wahr und vollständig sein:

Muster 1

Persönliche Daten

Name

Anschrift

Passfoto

geboren am

einkleben

in

Nationalität

Familienstand

Ausbildungsdaten

Schulbildung

von/bis

Korolenko-Gymnasium, Poltawa,  
Abschluss: 1997

Berufsausbildung

von/bis

National Aviation Universität, Kiew  
Abschluss: 2001

Studium

SS/ bis WS/

Studium der Betriebswirtschaftslehre  
an der Fern Uni, Haagen  
Abschluß:2001

Note:

Thema der Diplomarbeit:

Praktika von/bis

Firma/Tätigkeit

Promotion von/bis

Fachbereich

Sprachkenntnisse

Englisch: sehr gut in Wort und

Schrift

Deutsch: Grundkenntnisse

EDV-Kenntnisse

z. B. Windows 2000,Java

Muster 2

Fritz Meier

Mühlengasse 17

Tel.: o 69 / 17 18 19 (privat)

60000 Frankfurt / Main (Lichtbild)

Persönliche Daten



geboren am 12.10.1955  
in Frankfurt / Main  
Eltern Karl Meier, ehemals Konstruktionsleiter bei  
Müllermann, jetzt Pensionär,  
Ehefrau Maria, geb. Müller  
Familienstand verheiratet , ein Kind (8)  
Staatsangehörigkeit deutsch  
Konfession evangelisch  
Ausbildungsdaten  
Schulausbildung 1960- 1964 Grundschule in Frankfurt/M.  
1965- 1970 Realschule in Frankfurt/M.,  
Abschluss: mittlere Reife  
Berufsausbildung: 1970-1973 Lehreal Werkzeugmacher  
bei Firma Miermüller, Fam/M  
Abschluss: Facharbeiterbrief  
Fachschulstudium: 1974-1977 Rheinische Ingenieurschule,  
Köln, Fachrichtung Wirtschaftsingenieurwesen;  
Abschluss 1977 als: Wirtschaftsingenieur (grad.)  
Examensnote: 2  
Sprachkenntnisse etwas Englisch und Französisch (Sprechen  
und Verstehen gut)  
Kurse siehe Aufstelle, Blatt 3  
Berufspraxis: 1978 -1981 Fernmeldemonteur, Firma Meiermüller,  
Ulm,  
Fernmeldetechnik/vorwiegend in der Montage,  
Installation von Fernmeldeanlagen,  
Assistent in der Fertigung / Technischer  
Angestellter, Firma Müllermann, Mainz,  
Mess- und Regeltechnik/Schwerpunkt der Aufgabe in  
der Fertigung von Datenträgern und gedruckten  
Schaltungen Stellvertretender Leiter der Entwicklung,  
Firma Müller, Frankfurt,  
Elektronische Bauelemente / selbständiges Entwickeln  
von Baugruppen und Geräten, Digital- und  
Analogtechnik Leiter der Arbeitsvorbereitung, Firma  
Meier, Ulm,  
Elektronische Geräte / verantw. wörtlich für Kosten  
und Termine der gesamten Anlagen- und

Geräteentwicklung von digitalen und analogen Anlagen  
seit 1990 Produktionsleiter, Firma Schulz, Köln,  
Elektronische Bauteile/ verantwortlich für  
den Personaleinsatz, die Arbeitssicherung,  
die Termin- und Kapazitätsplanung, das  
Bestell- und Kontrollwesen sowie die Ein-  
Stellung und Einarbeitung von gewerblichen  
Mitarbeitern

Einkommen zur Zeit zur privaten Nutzung	EURO 72 000,-plus Firmenwagen
Frühester Eintrittstermin (Datum)	1. 10. 1992 Kündigungsfrist sechs Wochen zum Quartal) (Unterschrift)

Im Zeitalter der Textverarbeitung gehört es schon fast zum Standard, den Lebenslauf mit Hilfe eines Personal-Computers zu schreiben. Damit ist auch die Möglichkeit gegeben, Teile seines Inhalts zu variieren. So macht es zum Beispiel keinen Sinn, in jedem Lebenslauf alle - fünfzehn - Praktika oder sämtliche - zwanzig - Ferienjobs und diverse Auslandsaufenthalte aufzulisten. Es ist überzeugender, wenn der Bewerber hier eine - auf das Anforderungsprofil hin ausgerichtete - Auswahl trifft. Ist kein PC vorhanden, sollte auf jeden Fall eine Schreibmaschine benutzt werden. Mit den Zeugniskopien (keine Originale) wird der Lebenslauf gelocht und in einen Kunststoff Schnellhefter geordnet. Hierbei ist auf die Reihenfolge zu achten: nach dem Lebenslauf chronologisch die Zeugnisse und Bescheinigungen (mit dem jüngsten Datum nach oben).

Bekommen Sie eine Einladung zur persönlichen Vorstellung oder zu einem weiteren Auswahlverfahren (z. B. Assessmentcenter), dann hat der schriftliche Teil Ihrer Bewerbung überzeugt! Eine wichtige Hürde im Bewerbungsprozeß ist genommen. Viele meinen, sie hätten nun den Vertrag in der Tasche. Falsch! Es gibt nach wie vor Mitbewerber, die ebenso überzeugt haben. Trotz des positiven Eindrucks Ihrer schriftlichen Bewerbung gibt es für den Personalverantwortlichen (und für Sie) noch eine Reihe von Fragen, die sich nur im persönlichen Kontakt klären lassen. Die meisten

Fragen nach Ihrer fachlichen Qualifikation sind bereits durch Lebenslauf und Zeugnisse beantwortet. Deshalb steht jetzt Ihre „Persönlichkeit“ im Vordergrund.

## **V. Die persönliche Vorstellung**

### **Informiert sein**

Sie sollten die Größe, das Produktionsprogramm, die Gesellschaftsform, den Umsatz kennen. Informationsquellen: Wirtschaftshandbücher, Archive von Tages- und Wirtschaftszeitungen (siehe Angebot des F.A.Z.-Archiv-Recherchedienstes im Anhang dieser Broschüre), Firmenprospekte.

### Seien Sie pünktlich

Das Vorstellungsgespräch mit einer Entschuldigung für sein Zuspätkommen zu beginnen ist ein schlechter Einstieg. Planen Sie für die Anreise (oft muss auch noch auf einem großen Gelände das „Gebäude C4“ gefunden werden!) genügend Zeit, eventuell auch eine Übernachtung ein. Es ist besser, frisch und ausgeruht zu erscheinen als nach einer zehnstündigen Auto- oder Bahnfahrt.

### Führen Sie das Gespräch aufmerksam

Überlassen Sie die Gesprächsführung dem Interviewer. Antworten Sie auf Fragen klar, knapp und sachlich - aber freundlich. Indem Sie das Gespräch aufmerksam verfolgen, zeigen Sie nicht nur Ihre Fähigkeit, zuhören zu können, sondern merken auch, wann Sie „am Zug“ sind, ohne den Gesprächspartner in Verlegenheit zu bringen. Es kann Ihnen darüber hinaus auch kaum passieren, aus der „Reserve gelockt“ zu werden, da Sie wissen, was Sie sagen wollen und was nicht.

### **Halten Sie den Rest Ihrer Person unter Kontrolle**

Ihre Nervosität sollte nicht so weit gehen, dass Sie die Kontrolle über Ihre Hände und Füße verlieren. Der „in Gedanken“ abgedrehte Knopf Ihrer Jacke, der „plötzlich“ zerbrochene Bleistift in Ihren Händen oder die schwarzen Striche auf dem Teppichboden (woher wohl?) lenken Sie unnötig vom eigentlichen Geschehen ab und machen Sie unkonzentriert. Das merkt Ihr Gesprächspartner. Sie könnten damit Chancen „verspielen“.

Geben Sie sich natürlich

Der Zustand des „Natürlich seins“ liegt zwischen Euphorie und Gehemmtheit. Er wird meistens dann erreicht, wenn man sich (nicht zu) sicher, weil vorbereitet, fühlt, wenn man den Tag möglichst normal beginnt und immer mal wieder daran denkt, eingeladen worden zu sein, weil der schriftliche Teil der Bewerbung bereits überzeugt hat.

Witern Sie nicht hinter jeder Frage eine Falle. Man hat Sie nicht eingeladen, um Sie aufs „Glatteis“ zu führen. Schon der Zeitaufwand und die Kosten für die persönliche Vorstellung sprechen in der Regel für einen seriösen und fairen Verlauf. Die Fragen haben das Ziel, Ihr Können und Ihre Person besser, genauer kennenzulernen. Antworten Sie nicht „wie aus der Pistole geschossen“ -dies zu tun wäre kein Beweis für Spontaneität. Denken Sie vielmehr kurz nach, bevor Sie zu reden beginnen. Sollte eine Frage über das hinausgehen, worüber Sie reden möchten, lehnen Sie sie höflich, aber bestimmt ab.

Ziehen Sie bequeme und angemessene Kleidung an!

Man erwartet an Kleidung nichts Auffälliges, Extravagantes oder Verblüffendes. Effekthascherei ist hier fehl am Platz. Wählen Sie vielmehr Ihre Kleidung danach aus, was Ihnen „steht“ und worin Sie sich „wohl fühlen“ (außer in Jeans und Rollkragenpulli). Ihr äußeres Erscheinungsbild sollte einen möglichst hohen Wiedererkennungseffekt mit dem der Bewerbung beigefügten Passfoto haben!

Wenn Sie sich unwohl fühlen -Menschen werden krank. Sollten Sie ein oder zwei Tage vor dem Vorstellungstermin merken, dass Sie sich unwohl fühlen, weil Sie zum Beispiel die Grippe erwischt hat, informieren Sie das Unternehmen darüber. Es ist besser, einen Termin - auch kurzfristig - begründet abzusagen, als mit Fieber, Husten und Schnupfen (pflichtbewusst) zu erscheinen. Sie setzen damit nicht nur Ihre Chancen, da nicht in Hochform, aufs Spiel, sondern setzen Ihre Gesprächspartner der Ansteckungsgefahr aus. Achtung! Nur wirklich - auch vor sich selbst - begründet absagen. „Kneifen“ ist eine schlechte Voraussetzung für den Berufseinstieg.

Fragen, die Sie stellen.

Ist das Informationsbedürfnis Ihres Gesprächspartners befriedigt, wird er Ihnen in der Regel die Gelegenheit geben, Fragen zu stellen. Man erwartet sie sogar. Auch hierauf sollten Sie sich vorbereiten. Es macht nämlich einen schlechten Eindruck, wenn Sie nun keine

Fragen hätten oder-weil unvorbereitet - Verlegenheitsfragen stellen müssten. Zu solchen Verlegenheitsfragen gehören beispielsweise Fragen nach der Größe des Unternehmens, nach der Produktpalette, nach dem Gründungsjahr oder nach der Mitarbeiterzahl. Ebenso ungeschickt wäre es, wenn Sie gleich nach der betrieblichen Altersversorgung oder der Höhe der Überstundenvergütung fragten. Konzentrieren Sie sich vielmehr auf Themen, die Ihr unmittelbares Tätigkeitsfeld oder die verschiedenen Stationen des Trainerprogramms betreffen. Stellen Sie Fragen nach der Größe des Arbeitsteams, nach seiner fachlichen „Zusammensetzung“, nach Weiterbildungsmöglichkeiten oder allgemeinen betrieblichen Entwicklungsmöglichkeiten. Unter anderen Fragen können natürlich auch die nach der Höhe des Gehaltes, der Arbeitszeitregelung oder nach den Sozialleistungen gestellt werden.

#### Fragebeispiele:

1. Was wissen Sie über unsere Firma?
2. Warum wollen Sie für unsere Firma arbeiten?
3. Was konnten Sie für uns leisten?
4. Was glauben Sie, können Sie tun, was ein anderer nicht kann?
5. Was reizt Sie an unserer Firma?
6. Was erscheint Ihnen am wenigsten reizvoll?
7. Warum, glauben Sie, sollten wir Sie einstellen?
8. Worauf achten Sie bei einer Position?
9. Geben Sie uns bitte Ihre Definition der ... (die Position, um die Sie sich bewerben).
10. Wie lange, glauben Sie, brauchen Sie, um für unsere Firma produktiv werden zu können?
11. Wie lange beabsichtigen Sie, bei unserem Unternehmen zu bleiben?
12. Fühlen Sie sich nicht etwas zu alt/zu jung für diese Position?
13. Sie mögen zu qualifiziert oder zu erfahren sein für die Position, wie wir sie anzubieten haben.
14. Wie sehen Sie das Problem Führungsphilosophie?
15. Welchen Führungsstil wenden Sie an?
16. Sind Sie ein guter Manager? Nennen Sie Beispiele.
17. Warum, glauben Sie, haben Sie das Potential zur Führungskraft?
18. Worauf achten Sie, wenn Sie als Führungskraft Leute einstellen

müssen?

19. Haben Sie in Ihrer Funktion als Führungskraft jemals Leuten gekündigt?
20. Wenn ja, was waren die Ursachen, und wie haben Sie sich verhalten?
21. Worin sehen Sie die schwierigste Aufgabe in der Funktion des Managers oder der Führungskraft?
22. Welche wichtigen Entwicklungen sehen Sie in unserem Industriezweig?
23. Was sind die Zukunftsprobleme Ihres Berufes?
24. Warum wollen Sie Ihre gegenwärtige Position aufgeben?
25. Wie empfinden Sie darüber, dass Sie mit Verlassen Ihrer jetzigen Firma sämtliche Vorteile aufgeben?
26. Beschreiben Sie, was Sie sich unter einer idealen Arbeitsumgebung vorstellen?
27. Wie stufen Sie Ihre jetzige Firma ein?
28. Konnten Sie den Umsatz steigern?
29. Konnten Sie den Gewinn steigern?
30. Konnten Sie zur Kostenreduzierung beitragen? Wie?
31. Wie hoch lag Ihre bisherige Umsatzverantwortung?
32. Für wie viele Mitarbeiter hatten Sie Personalverantwortung?
33. Liegt Ihnen mehr der Umgang mit Zahlen als mit Schriftlichem?
34. Wie schätzen Ihre Untergebenen Sie ein?
35. Was sind/waren die Hauptmerkmale, die Sie in Ihrer jetzigen/bisherigen Position am meisten möchten?
36. Welche Position möchten Sie am wenigsten?
37. Was sind oder waren die fünf hervorstechendsten Leistungen in Ihrer jetzigen oder bisherigen Position? Ihrer bisherigen beruflichen Karriere?
38. Warum haben Sie bisher noch keine neue Position finden können?
39. Hatten Sie bereits schon einmal erwogen, Ihre jetzige Firma zu verlassen?
40. Wenn ja, was glauben Sie, hat Sie dort festgehalten?
41. Wie denken Sie über Ihren Vorgesetzten?
42. Könnten Sie uns einige Situationen beschreiben, in denen Ihre Arbeit kritisiert wurde?
43. Was, glauben Sie, wurde Ihr ehemaliger Vorgesetzter mir als Ihre

- Stärken und Schwächen nennen, wenn ich ihn danach befragte?
44. Können Sie unter Druck, Terminen, usw. arbeiten?
  45. Wie haben Sie die Positionen auf sich abgewandelt?
  46. Arbeiten Sie lieber in Stabs- oder Linienfunktionen? Warum?
  47. Welche Probleme konnten Sie in Ihrer jetzigen Position aufdecken, die zuvor nicht erkannt wurden?
  48. Glauben Sie nicht, dass Sie in einer Firma anderer Größenordnung besser untergebracht wären als bei unserem Unternehmen? In einer anderen Art von Firma?
  49. Wenn Sie im Hinblick auf Position und Firmen die Auswahl hätten, wofür würden Sie sich entscheiden?
  50. Warum verdienen Sie in Ihrem Alter nur so wenig?
  51. Warum, glauben Sie, würde sich diese Position für Sie auszahlen?
  52. Welche Vorstellung haben Sie, was wir an Gehalt zahlen würden?
  53. Was glauben Sie, was Ihre Arbeitskraft wert ist?
  54. Haben Sie bei psychologischen Tests irgendwelche Einwände?
  55. Erzählen Sie über sich selbst.
  56. Welche Positionen kämen für Sie noch in Betracht?
  57. Welche Firmen wären für Sie interessant?
  58. Sprechen Sie in der Regel mit Unternehmen, bevor man auf Sie zukommt?
  59. Welches Buch haben Sie zuletzt gelesen?
  60. Welchen Film zuletzt gesehen?
  61. Irgendwelche Sportveranstaltungen, denen Sie beigewohnt haben?
  62. Sind Sie darauf aus, die Position Ihres Vorgesetzten einnehmen zu wollen?
  63. Können Sie kreativ sein? Nennen Sie Beispiele.
  64. Wie schätzen Sie Ihre eigene Person ein?
  65. Sind Sie eine Führungskraft? Nennen Sie Beispiele.
  66. Welche Ziele haben Sie?
  67. Worin liegen Ihre Stärken?
  68. Worin liegen Ihre Schwächen?
  69. Warum haben Sie keinen besseren Universitätsabschluß?
  70. Was empfinden Sie Minoritätsgruppen gegenüber?
  71. Hätten Sie Einwände, für einen weiblichen Vorgesetzten zu

arbeiten?

72. Wo, glauben Sie, karrieremäßig in fünf Jahren zu stehen?

73. Was ist Ihre Zielsetzung?

74. Was tun Sie oder haben Sie bereits getan, um diese Zielsetzungen zu erreichen?

75. Wenn Sie noch einmal beruflich von vorn beginnen könnten, was würden Sie anders machen?

76. Welche Karriereaussichten haben Sie zurzeit?

77. Wie wurden Sie die Notwendigkeit der Erfolgserlebnisse umschreiben?

78. Glauben Sie, Ihrer Beschreibung nach bisher erfolgreich gewesen zu sein?

### Am Ende des Gespräches

Sie sollten im Verlauf des Vorstellungsgesprächs ein Gespür dafür entwickeln, wann der Gesprächspartner das Gespräch inhaltlich beenden möchte, so dass Sie nicht mit „klugen“ Fragen einer „Hinhaltetaktik“ erliegen, mit der Sie meinen, durch Zeitgewinn Ihre Chancen zu verbessern. Seien Sie, auch wenn das Gespräch nach Ihrem Eindruck nicht sonderlich gut gelaufen ist, freundlich bei der Verabschiedung - der Gesprächspartner könnte einen anderen Eindruck haben! Fragen Sie zum Schluss, wann Ihnen das Ergebnis des Gespräches mitgeteilt wird.

### Nachbereitung

Machen Sie sich möglichst kurz nach der persönlichen Vorstellung Notizen über Inhalt und Verlauf. Für den Fall eines negativen Bescheides sollten Sie Ihr Verhalten im Gespräch dann nochmals kritisch hinterfragen, um aus gemachten Fehlern zu lernen.



## **РОЗДІЛ 3. ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДАЧІВ НА БАЗІ МОДУЛЬНОГО ПРИНЦИПУ**

### **3.1. Концепція еволюції модульного принципу формування у фундаментальних та прикладних напрямках**

Навчальна діяльність - це діяльність, яка має своїм змістом оволодіння навчальних дій у сфері наукових понять за допомогою загальних способів. Доповнюючи це визначення, можна розуміти це як саморозвиток у процесі рішення навчальних задач, поставлених викладачем на основі зовнішнього контролю й оцінки, що переходять у самоконтроль і самооцінку.

Розглянемо основні характерні риси навчальної діяльності. Вона спеціально спрямована на оволодіння навчальним матеріалом і вирішення задач: в навчальній діяльності засвоюються загальні засоби дій і наукові поняття; загальні спільні дії навчальної діяльності випереджають рішення задач; навчальна діяльність веде до змін у самому суб'єкті; психічні властивості і поведінка студентів змінюються в залежності від результатів своїх власних дій<sup>43</sup>.

Ця діяльність повинна робити відповідь адекватними мотивами. Це можуть бути мотиви придбання узагальнених способів або дій, мотиви власного росту, власного удосконалення. Якщо вдасться сформувати такі мотиви у студентів, то це саме підтримується, наповнюючи новим змістом ті загальні мотиви діяльності, що пов'язані з позицією студента, зі здійсненням суспільно значущої і суспільно оцінюючої діяльності.

Навчальну діяльність студентів переважно характеризує навчальна мотивація. Це - найчастіше мотив досягнення і пізнавальний мотив. Пізнавальний мотив є основою навчально-

---

<sup>43</sup> Таланчук П.М., Кольченко Е.О., Нікуліна Г.Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі / Навчальн-методичний посібник./ – К.: Соцінформ, 2004. – 128 с.

пізнавальної діяльності. Мотивація досягнень звичайно діє, але підсилюється пізнавальною і професійною мотивацією. У період навчання у ЗВО формується основа трудової і професійної діяльності. Засвоєні в навчанні знання, уміння, навички виступають уже не тільки як предмет і результат навчальної діяльності, а як і засіб професійної діяльності. Тому велику перевагу при керівництві навчальною діяльністю студентів має аналіз наявності мотиву інтересу до професії. При навчанні педагогів-перекладачів цей інтерес може мати бінарний характер: інтерес до педагогічної діяльності і технічних професій; причому, задачею всіх навчальних дисциплін є формування обох сторін цього інтересу. Іншими словами, педагогічна діяльність при підготовці педагогів повинна передбачати не просто конкретне навчання, а також навчання у контексті педагогічно - та технічно перекладацького напрямку.

Колись Гілберт Честертон казав, що ні в чому наука ніколи не може бути впевнена через складність визначень і неточності нашого словника. Серед багатьох незаслужено забутих старих слів було і таке слово - "акрибія". Виявляється, що похідне від нього є - слово "акрибологія", що відповідає терміну "точність у виборі слів". Поскаржитися на недостатню кількість літератури, у тому числі з методичного напрямку з питання, як точно вибирати терміни і як утворюються нові слова, було б несправедливо. Є навіть методика стандартизації науково-технічної термінології, а також численні нормативні вказівки щодо класифікації та кодування. За останні десять років з'явилися тисячі міжнародних, національних, галузевих стандартів, щодо термінів і позначень з науково-технічної термінології.

За останні роки слово «модуль» і його похідні та різні з ним сполучення стали надзвичайно популярними (навіть модними) в усіх мовах. Однак цій групі термінів «не поталанило», вони виявилися розосередженими за сферами виробництва і на жаль, ще не потрапили в поле зору лінгвістів з термінології<sup>44</sup>.

Розглянемо поняття і визначення модулю. Перефразовуючи жартівний афоризм видатного німецького математика Давида

---

<sup>44</sup> Маквецов Е.Н. Модели из кубиков. – М.: Сов. Радио, 1978. – 192 с.

Гілберта, як «Математика - це те, що під цим розуміють компетентні люди», можна сказати і про визначений термін: «Модуль - це те, що під цим розуміють компетентні люди». Компетентних людей є, мабуть, і багато. Але біда в тому, що всі вони розуміють по-різному. По - різному розуміють не тільки в різних країнах і різних галузях, але найчастіше й у сусідніх кімнатах. На жаль, у багатьох випадках ми зустрічаємося з різними тлумаченнями одного і того ж терміну із серйозною плутаниною при використанні термінів-синонімів, а також зустрічаємося із словотворенням, що суперечить нормам української мови.

Пояснити це можна тим, що швидкий розвиток модульного формування техніки спонукав до появи багатьох нових понять, яким треба було якомога швидше дати назви та визначення термінів.

Точна, науково обґрунтована термінологія в усіх галузях науки і техніки має першорядне значення, а термінологічний різнобій не так розмаїтий, як це іноді є. Він, насамперед, заважає зрозуміти суть та визначеність проблеми або питання. Термін «модуль» (від латинської *modulus*) означає «міра». У науково - технічному лексиконі накопичилось досить багато «модулів». Наприклад: модуль у математиці - модуль вектора, модуль комплексного числа, модуль переходу від одної системи логарифмів до іншої системи логарифмів при різних підставах; модуль зубчатого колеса (окружний, нормальний, осьовий модулі); модулі пружності (подовжньої - модуль Юнга, модуль зрушення, модуль об'ємного стиску); модуль місячний (апарат, що спускається на Місяць); модуль у кредитно-модульній системі організації навчального процесу<sup>45</sup>.

В енциклопедії наведено два визначення. «Модуль - в архітектурі, умовна одиниця, прийнята для координації розмірів частин будинку або комплексу».

---

<sup>45</sup> Модульное построение образовательного процесса  
<http://eop.cfuv.ru> > pdfs > Modulnoe\_postroenie\_...

«Модуль - в електроніці, уніфікований функціональний вузол, функціонально закінчений вузол радіоелектронної апаратури, оформлений конструктивно як самостійний виріб, пристрій».

З цих визначень видно, що модуль виступає у двох категоріях: модуль-міра і модуль-виріб. Розглянемо ці визначення досконало.

Модуль-міра (проектний модуль). Не викликає сумніву, що модуль, як умовна одиниця виміру, з'явився спочатку в архітектурі, ще в далекої давнини, як тільки люди почали зводити штучні спорудження та побудови.

Архітектура (від грецької *architekton*-будівник) – це система будинків та споруджень, що формують просторову сферу для життя і діяльності людей. Особливе значення в архітектурі додають рівновага частин і цілісного у системі пропорцій.

Система пропорцій – це властива творча індивідуальність кожного архітектора, і вона вимагає єдиного виміру, згідно якому встановлювалася градація номінальних розмірів деталей і елементів, які використовуються у спроектованому спорудженні. Уже в XIX-XX століттях вчені дійшли розуміння, щодо необхідності встановлення єдиного вимірника не тільки для окремого будинку. З'явився у світовій архітектурі стандартний модуль.

Починаючи з минулих часів і дотепер під модулем найчастіше розуміється умовна міра, що характеризує розмір в одному напрямі. Зручно дати назву такому модулю, як лінійному. Як умовною мірою площі з визначеною формою і габаритними розмірами може виступати модуль, якого можна назвати площинним. Аналогічно може бути визначений і модуль об'ємний, як умовна міра обсягу з фіксованою формою і розмірами.

У стандарті ISO 1006 дається таке визначення: «Основний модуль - це одиниця виміру (довжини), розмір якого встановлений для координації розмірів будівельних елементів і будівельних деталей загального призначення». Сфера застосування стандарту має рацію при будівництві будинків усіх типів, побудованих відповідно принципу модульної координації.

Міжнародна стандартна величина основного модуля дорівнює  $1 M = 100$  мм. У тих країнах, де основними одиницями системи вимірів є фут і дюйм, величина основного модуля дорівнює  $4$  дюйми  $= 101,6$  мм.

У документах ISO дається також визначення таких понять, як «кратний модуль», «модульна сітка», «модульна система відліку», «модульні осі», «модульні крапка», «лінія», «площина», «простір», «розмір», «відстань».

Найпростішими прикладами площинного проектного модуля є різні плитки для підлог, паркетні щити і т.д. Для архітекторів хрестоматійним прикладом є килими для Палацу правосуддя в Чандигархе (Індія), спроектованого і побудованого в 1951 - 1956 рр. Ле Корбюзье. Килими загальною площею  $576$  м<sup>2</sup> складаються з трьох типових елементів шириною  $1,4$  і довжиною  $2,26$ ;  $3,33$ ;  $4,19$  м і невеликого числа індивідуальних елементів.

Об'ємним проектним модулем є всім відома цегла. Розміри її ( $250 \times 120 \times 65$  мм) витримують зміни, стаючи «модульними»:  $288 \times 138 \times 63$  мм, що з урахуванням шва товщиною  $12$  мм приводять до координаційних розмірів  $300 \times 150 \times 75$  мм.

Своєрідним об'ємним проектним модулем тепер стає стандартний контейнер ISO з розмірами  $2,4 \times 2,4 \times 6,1/12,2$  м. Цим розмірам повинні підпорядковуватися розміри площин терміналів, складських приміщень, розміри люків і трюмів вантажних судів, вантажних автомашин і залізничних вагонів і т.п.<sup>46</sup>.

В техніці з минулого століття діє «модуль зубцюватого зчеплення». Для прямозубих циліндричних коліс:

$$M = D / \Pi = T / \Pi$$

$D$  - діаметр ділильної окружності;  $\Pi$  - число зубів;  $T$  - крок зубів по ділильній окружності,  $\Pi = 3,14$ .

---

<sup>46</sup> Маквцов Е.Н. Модели из кубиков. – М.: Сов. Радио, 1978. – 192 с.

Якщо визначити номенклатуру модулів поверхонь, з яких можна було б побудувати будь-яку деталь і відкрити шлях до типізації технологічних процесів виготовлення модулів поверхонь, то саме так можна відкрити шлях до нового типу технології - модульної технології.

Розглянемо термін "модуль-виріб" (фізичний модуль). Поступово модуль вийшов за рамки чисто проектного поняття. Так з'явилися модулі-вироби (імовірно, їх можна назвати фізичними модулями).

Різні бачення щодо понять модуля-виробу особливо велике: модулем стали називати будь-який агрегат. Зрозуміло, і агрегат, і блок можуть бути модулями.

Але для цього треба, щоб кожний з них міг мати ще якусь властивість, що відрізняє модуль-агрегат і модуль-блок від старого агрегату і блоку. Треба виходити з «ab ovo» - із самого початку (буквально – «від яйця», лат.). Виріб стає модулем, якщо ним можна «міряти» системи, в які модулі цього виду входять. Під «міряти» можна розуміти «багаторазове повторювання» модуля в системах, комплектувати ці системи з названих модулів та включати модулі в системи.

Модуль фізичний у такому розумінні - це самостійний виріб, що має автономну документацію на виготовлення, цілком зібране, минає функціональну перевірку і готове до монтажу. Модулі можуть легко з'єднуватися, утворювати складні системи різних типів і типорозмірів, роз'єднуватися і замінитися при ремонті чи модернізації з метою одержання систем з іншими характеристиками, властивостями.

Модуль-виріб характеризується конструктивною і технологічною завершеністю, не потребуючою яких-небудь додаткових робіт з технічної підготовки, і має строго фіксовані параметри (функціональні характеристики, геометричні розміри), що належать заздалегідь установленим параметричним і типовим розмірним рядам.

Наприклад, під час Великої Вітчизняної війни конструктори ставили однакові танкові вежі на танки Т-34 і на річкові бронекатера (до речі, навіть не маючи на увазі, що створюють складні системи на модульному принципі, але знаючи, який ефект дає налагоджена у виробництві однорідна

продукція). У практиці побудови різних модульних систем частіше зустрічаються все-таки типові розмірні ряди і параметричні ряди модулів-виробів.

У багатьох галузях промисловості поширені два поняття: «конструктивний модуль» і «функціональний модуль». Розгляд на практиці застосування цих термінів дозволяє стверджувати, що це - два різновиди модулів-виробів<sup>47</sup>.

Конструктивний модуль (КМ) - це частина конструкції виробу. Звичайно, під конструкцією (від лат. constructio - складання, побудова) розуміють сукупність усіх деталей і складальних одиниць, що утворюють виріб. Поняття «конструктивний модуль» найчастіше зустрічається стосовно до елементів несучого каркаса, спорудження (секції і блоки корпусу судна, елементи каркасів і шаф в електроніці, елементи рам і кузовів автомашин, станки верстатів та ін.), на яких монтується все устаткування, що забезпечує функцію виробу. КМ за габаритними і настановними розмірами і типу конструкції можуть бути однакові для технічних систем, близького (вхідного, наприклад, у даний параметричний і типовий розмірний ряд) чи навіть різного функціонального призначення. КМ, таким чином, мають конструктивну взаємозамінність.

Функціональний модуль (ФМ) - це частина самого виробу, частина технічної системи з насиченням та устаткуванням. ФМ за настановними і приєднувальними розмірами, іноді (наприклад, в авіації, суднобудуванні) - за положенням центра ваги, однакові для технічних систем як до близького чи навіть і різного функціонального призначення. Це має бути тому, що подібно будь-якому модулю-виробу, ФМ повинні легко з'єднуватися, утворити складну технічну систему (роботокерований комплекс (РКК), гнучку автоматизовану лінію, судно і т.п.), роз'єднуватися і замінити з метою одержання системи з іншими функціональними характеристиками при ремонті чи модернізації. ФМ характеризується функціональною чи

---

<sup>47</sup> Райбман Н.С., Чадеєв В.М. Построение моделей процессов производства. – М.: Энергия, 1975 – 376 с.

взаємозамінністю, тобто, конструктивною і функціональною взаємозамінністю. ФМ, подібно КМ, за настановними і приєднувальними розмірами теж повинні бути однаковими для систем однакового чи навіть різного призначення, інакше, демонтуючи один, допустимо, ушкоджений чи морально застарілий ФМ і заміняючи його іншим, новим.

ФМ є модулем більш високого рівня ієрархії в системі і формується на базі КМ. Отже, функціональний модуль без конструктивного існувати не може.

У практиці при застосування поняття модульного формування техніки (МФТ) зустрічаються ще терміни: «модуль великий» і «модуль малий», які діють як у сполученні з КМ, так і з ФМ.

Розглянемо як розуміти модульний принцип. Відомо, що принцип (від лат. *Principium* - це основа, першооснова) - це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії або значна особливість пристрою якого-небудь механізму чи приладу і т.п. Необхідно строге і єдине тлумачення поняття «модульний принцип у техніці». Зробимо спробу теоретично осмислити феномен «модульний принцип». Перелічуючи основні форми діяльності у сфері стандартизації (уніфікація, типізація, спеціалізація й ін.) і пояснюючи їх, скажемо, що «модульний принцип», поки що не має визначення. Всі модульні системи мають такі загальні властивості: наявність точного визначення всіх якісних ознак окремих складових елементів; для даного моменту встановленим є число типів окремих складових елементів; визначено порядок, за яким окремі складові елементи збираються у великі комплекси<sup>48</sup>.

Ці три властивості є специфічними для модульного принципу, і тому їх необхідно мати на увазі при створенні аналізу будь-якої модульної системи. З огляду на те, що в науковому обігу не існує єдиної думки про те, яке виконання виробу можна вважати модульним, і про те, якими

---

<sup>48</sup> Peschel M. Ingenieurtechnische Entscheidungen: Modellbildung und Steuerung mit Hilfe der Polyoptimierung – Berlin: VEB Verlag Technik, 1980, - 168 ss.



властивостями повинен володіти модульний елемент та які властивості в ньому повинні бути відсутніми, будемо трактувати новий термін «модульне виконання».

Модульне виконання це: вироби, що мають загальне призначення та випускаються в різних варіантах, і які відрізняються один від другого окремими функціональними параметрами, та складаються з більшості подібних модулів-елементів (наприклад - збірні меблі); вироби різного призначення, що складаються з деяких загальних модулів (фірма ІКЕА). Наприклад, низка різних металообробних верстатів, які використовують деякі загальні вузли, (наприклад, коробка швидкостей); об'єднання, що складаються з окремих самостійних машин чи функціонально незалежних комплексів; спроектовані капітальні спорудження, що збираються в залежності від вимог з окремих модулів-деталей і вузлів (наприклад, будинку).

Вважаючи це твердження дуже важливим, треба сказати приблизно так, що це було формування техніки на «модульному принципі» з використанням методів агрегування і є вищою формою діяльності в галузі стандартизації.

Розглянемо, у чому сутність модульного формування та складемо тезаурус модульного формування. Опираючись на рекомендації з методики стандартизації науково-технічної термінології та проведення стандартизації термінів «від загального до часткового», спробуємо для початку скласти первинний, без врахування особливостей галузей виробництва, тезаурус МФТ.

На основі розгляду матеріалів пропонуються зазначені нижче визначення основних термінів. Для деяких термінів приведені і їхні синоніми, які мають поширення і не суперечні правилам української мови.

Модуль – у визначеному змісті завершений (самостійний) елемент, який може бути метрологічною, конструктивною, функціональною, інформаційною й іншою одиницею (мірою) при проектуванні, виготовленні, експлуатації та порівнянні технічних та інформаційно-керуючих систем.

Модуль проектний - умовний елемент, який використовують для організації простору і взаємозв'язку геометричних

параметрів конструктивних елементів, які формують цей простір. Приклади проектних модулів: лінійний модуль - умовна міра у визначеному напрямі, має розмірність довжини; площинний модуль - умовний вимірник площі плоскої поверхні з фіксованою формою і розмірами, має розмірність площі; об'ємний модуль - умовний вимірник обсягу з фіксованою формою і розмірами, має розмірність обсягу; відносний модуль умовна міра, характерна до співвідношення параметрів конструкції, безрозмірна величина, або величина, що має розмірність у залежності від розмірності вхідних параметрів.

Модуль-виріб – конструктивно і технологічно закінчена типова чи стандартна складальна одиниця, загальна для декількох більш складних систем, що мають автономну документацію на виготовлення, цілком зібрана, що пройшла функціональну перевірку і готова до монтажу.

Конструктивний модуль (КМ) – вид модуля-виробу, призначеного, в основному, для формування несучих конструкцій технічної системи і для розміщення устаткування.

Функціональний модуль (ФМ) – це вид модуля-виробу з встановленим устаткуванням, призначеного, в основному, для виконання однієї чи декількох функцій технічної системи.

Модульна система (МС):

- 1) сукупність проектних модулів, що підпорядкована якій-небудь закономірності;
- 2) сукупність модулів-виробів, підпорядкованих якій-небудь закономірності. МС однорідна, що складається з модулів одного типу, різних типорозмірів. МС неоднорідна, що складається з модулів різних типів і типорозмірів;
- 3) складна технічна система, скомплектована з модулів-виробів.

Модуль-елемент – узагальнене найменування модулів-виробів будь-якого типу, що входять у модульну систему.

Модульна координація – процес організації простору (метод архітектурного проектування) на базі проектних модулів.

Система модульної координації – сукупність проектних модулів, підпорядкованих якій-небудь закономірності.

Модульне комплектування – метод проектування техніки на базі модулів-виробів.

Система модульного комплектування – сукупність модулів-виробів (модулів-елементів), підпорядкованих якій-небудь закономірності (модульна система).

Модульний принцип (МП) – особливість побудови технічних систем, що полягає в підпорядкуванні їх розмірів проектному модулю (модулям) та в забезпеченні можливості комплектування різноманітних складних нестандартних технічних систем з великої кількості характеристик із невеликої, економічно обґрунтованої, кількості типів і типорозмірів однакових первинних (типових чи стандартних) загальних модулів-елементів<sup>49</sup>.

Модульне проектування – проектування технічної системи на базі модульного принципу.

Модульна конструкція – конструкція (конструкція виробу), яка виконана на модульному принципі.

Модульне формування техніки (МФТ) – до нього належать термінологічні синоніми: модульний принцип побудови техніки, модульне виконання, побудова техніки на модульному принципі. МФТ – це проектування, будівля, ремонт і модернізація технічної системи на модульному принципі.

Пропонуючи ці терміни і їхні визначення, можна зробити висновок, що вони можуть бути доповнені з урахуванням кращих варіантів. В основу цього тезауруса покладені пропозиції, які були сформовані ще раніш у минулому столітті, а також особисті розуміння автора у період виконання науково-дослідницьких робіт з діагностики технічного стану елементів пам'яті мікроелектроніки.

Вважаємо, що вимога лінгвістичної коректності та правильності, відповідності лексичним, морфологічним, орфографічним, синтаксичним, стилістичним правилам і нормам української мови змусить, очевидно, відмовитися від таких термінів: «розмірний модуль» (а дорівнює і «модульний розмір», хоч він уже потрапив у стандарти всіх рівнів). Тобто модуль - є ж міра; «модулювання (у смислі застосування

---

<sup>49</sup> Шейн А.А., Привалов Н.И., Иващенко А.П. Модульный принцип обучения в системе образовательного процесса // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 12. – С. 115-118

модульного принципу), адже ж «модуляція» (від лат. *modulatio* - вимір, розмірність) у музиці - це зміна тональності, у фізиці і техніці - зміна за чітким законом часу величин, характерних до якого-небудь регулярного процесу (модульовані коливання, що модулюють сигнал і т. ін.). Тут спостерігається прагнення замінити довгий вираз «модульне формування техніки» чи «застосування модульного принципу при проектуванні» одним коротким словом. Прагнення цілком закономірне і похвальне, але як би не вийшло те ж, що з «уніфікованим виробом»: коротко і... незрозуміло.

«Модульний принцип – це метод...» – принцип, як ми вже розглянули - це основне положення, основна особливість, а слово «метод» (від греч. *method* – шлях до чого-небудь) позначає засіб, прийом, спосіб дії для досягнення мети; тому поняття «принцип» не дорівнює поняттю «метод», а може лягти в основу методу (наприклад, методу забезпечення ефективності техніки);

«Модульний принцип – це форма діяльності...» – принцип може лягти в основу діяльності в будь-якій формі й у будь-якому напрямку. І так далі.

На жаль, перелік подібних термінів достатньо великий. Очевидно, поки невеликий історичний досвід застосування модульного принципу в техніці ще не нагромадив досить інформації, щоб на основі її вивчення стала можлива розробка всеосяжного і загально визнаного наукового інструментарію (понятійного і категоріального апаратів), застосовного до використання в будь-якій сфері апарату модульного формування. Нема сумніву, що до становлення та винаходження нових термінів у цьому напрямку не треба справу робити дуже швидко. Треба пам'ятати слова древніх «*Festina lente*» (поспішати треба не швидко).

Повернемося до терміну «архітектура» (від грец. *architecton* - будівник) - це система будинків та споруд, які формують середовище для життя та діяльності людей. Перші проєктанти, як стверджують історичні докази, мали на увазі при спорудженні штучних будівель вирішити проблему з'єднати красу та стандарт. Як створити модуль, призначений для архітектурної гармонійності майбутнього перекладача науково-

технічної літератури для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень? Отже, як зберегти врівноваженість, пропорції, які потрібні для гармонії траєкторії підготовки фахівця - перекладача.

Для того, щоб пропорційність забезпечити, треба було застосувати міру або елемент.

Найдревнішою древньою одиницею довжини вважається подвійний лікоть вавилонського царя Гудеа. Вона була встановлена в XXII в. до н.е. і дорівнює 990-996 мм. Наприклад, той же лікоть коливався в межах: 45-53 см., єгипетський - 45,0 см.; єгипетський царський - 52,5 см.; грецький - 46,3 см.; римський - 44,4 см.; розмір туніського ліктя 47,3 см.; у Калькутті був лікоть 44,7 см і т.д.).

Величина фута в античні часи коливалася від 29,5 до 30,8 см. А сьогоденній англійський фут дорівнює 30,5 см. Ці приклади можна було б продовжити.

Установлення міри для забезпечення пропорційності частин спорудження було необхідно, але ще недостатньо. Було потрібно знайти порядок застосування цих мір та елементів, порядок узгодження розмірів. У далекій давнині народився метод організації простору на основі принципу пропорційності. В основі класичних архітектурних ордерів (від лат; ordo — ряд, порядок – тип архітектурної композиції, що має визначені склад, форму та розміщення елементів) також лежить умова пропорційності.

Вибір модульної системи – надзвичайно відповідальне рішення. Імовірно, тому що воно багато років не приймалося, незважаючи на очевидність переваг модульних систем<sup>50</sup>.

Кілько слів з прикладу класичних архітектурних ордерів. Якщо ви будете у Санкт-Петербурзі, пройдіться по сьомої, восьмої, з тринадцятої і так до двадцятої лініям Василевського острова, де народився сам автор цієї монографії, і який завжди знаходить час у відрядженні або рідко в відпусті відвідати ці місця. Там майже цілком збереглися стародавні будинки петровської епохи з багато архітектурної композицій за

---

<sup>50</sup> Голованова, Ю. В. Модульність в освіті: методи, сутність, технології // Молодой ученый. — 2013. — № 12 (59). — С. 437-442.

умовами пропорційності, яка будувалася відповідно до проекту «Зразкового будинку для іменитих людей» архітектором Ж. Леблонном(1717р).

Розглянемо основи теорії модульного формування техніки. «Із спостережень формувати теорію, через теорію виправляти спостереження - є кращий з усіх засобів до вишукування правди» писав Михайло Ломоносов. Усі ми пам'ятаємо та часто повторюємо імениті слова І. Ньютона: «Немає нічого практичніше, ніж гарна теорія». «Теорія» (від грец. theories-дослідження), у широкому смислі - комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення якого-небудь явища, у більш вузькому і спеціальному смислі - вища, сама розвита форма організації наукового знання, що дає цілісне представлення про закономірності й істотні зв'язки визначеної галузі дійсності - об'єкта даної теорії. На жаль, приходиться стверджувати, що ні в широкому, ні у вузькому змісті, цілісній теорії МФТ поки що не існує.

Теорія МФТ як цілісна система знань повинна адекватно відбивати в нашій свідомості об'єктивну дійсність, дозволяючи глибоко проникнути в суть феномена «модульне формування техніки».

Щоб прояснити шлях практиці, теорія МФТ повинна мати:

- розвинений понятійний і концептуальний апарат;
- розвинений апарат ідеалізації процесу МФТ, що забезпечує його пізнання й опис;
- установлення зв'язку і загальні об'єктивні закономірності процесу МФТ;
- розроблені методи узгодження параметрів модулів будь - якій модульній системі;
- методи визначення припустимих безліч (параметричних і рядів типового розміру) загальних для однієї чи пересічних модульних систем.

Кінцева мета побудови теорії МФТ – створення апарата керування процесом МФТ:

- вибір критеріїв оцінки функціонування модульних систем;
- побудова оптимальних моделей МФТ;
- побудова оптимальних функцій критеріїв і обмежень, якщо розмірність задачі дозволяє такі моделі створити;

- пошук шляхів використання інших методів прийняття рішень.

Концепція МФТ припускає погляд на техніку як на надзвичайно складну систему. Однією з найважливіших проблем функціонування таких систем є проблема розподілу і використання ресурсів. Від успішного її вирішення залежать рівень і темпи підвищення народного добробуту, розвиток матеріально-технічної бази суспільства, зміцнення обороноздатності і досягнення політичних та інших цілей держави<sup>51</sup>.

Успішне вирішення цієї проблеми залежить від безлічі факторів: політичних, економічних, технічних, технологічних і т.п.

Ієрархічне "дерево цілей" для оцінки відносної важливості усіх входних у нього елементів будується зверху вниз, виходячи зі сценарію, поетапно, рівень за рівнем так, щоб заходу наступного рівня забезпечували задачі попереднього. «Дерево цілей» будується на логічній основі фахівцями, приваблюваними для його складання. Поступово перехід від загальнополітичних задач до наукових, а потім до науково - технічних задач профіль фахівців-укладачів змінюється. В цьому випадку автор прагнув дати докладний опис шляхів становлення модульних систем на прикладі технічного напрямку, дати тільки окремі, найбільше, знакові кроки на цьому шляху. При цьому автор виходив з передумови, що досвід становлення модульного принципу в техніці, досвід багатьох тисячоліть і останніх двох десятиків років, повинний вдумливо вивчатися усіма, хто став на шлях МФТ, а також при застосуванні цього принципу в інших сферах діяльності, зокрема в педагогічній, при формуванні майбутніх перекладачів науково-технічної літератури як інструмент для вирішення інформаційного забезпечення наукових досліджень.

---

<sup>51</sup> Модульное построение образовательного процесса  
<http://eop.cfuv.ru> > pdfs > Modulnoe\_postroenie\_...

Для складання «дерева цілей» розроблено склад рівнів у табл. 3.1 і дано їхнє визначення.

Таблиця 3.1

Рівень	Найменування	Зміст
0	Ціль	Визначає національні інтереси країни
1	Напрями	Основні сфери національних та міждержавних зв'язків уряду України в забезпеченні мети
2	Концепції	Тактичні задачі, які необхідно вирішити для забезпечення напрямів, на рівні 1
3	Проблеми	Проблеми науково - педагогічного характеру досліджуваного об'єкта, на рівні 2
4	Області дослідження	Теоретична і практична сфери дослідження для реалізації проблеми, на рівні 3
5	Функціональні системи	Системи функціонального призначення, які мають потреби в розробці або вдосконаленні для дослідження кожного окремо напрямку, на рівні 4
6	Задачі	Функціональні задачі, на рішення яких розбивається кожна функціональна система. Рішення задачі визначаються вхідною чи вихідною інформацією, або алгоритмом (методами) рішення цієї задачі, на рівні 5
7	Технічні рішення	Технічні розробки, що мають наукове або практичне впровадження рівня 6
8	Досягнення	Деталізація кожної задачі у науково - педагогічних робіт, на рівні 8



Як приклад побудови приведемо «дерево цілей» системи модульного формування професійної готовності майбутніх перекладачів науково-технічної літератури у таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Рівень	Найменування	Зміст
0	Ціль	Забезпечення професійної підготовки перекладачів
1	Напрями	Державна служба, навчальні заклади, промисловість, фірми
2	Концепції	Тактичні задачі, які необхідно вирішити на прикладі модульного забезпечення напрямів
3	Проблеми	Проблеми науково - педагогічного характеру досліджуваного об'єкта, на рівні 2
4	Області дослідження	Теоретична і практична підготовка з технічного та лінгвістичного сфер дослідження проблеми
5	Функціональні системи	Розробка та вдосконалення дисциплін соціально гуманітарні технічні, мовознавчі, психолого-педагогічні,
6	Завдання	Навчально-пізнавальна діяльність, Науково-дослідна діяльність, Навчальна практика
7	Технічні рішення	Педагогічна та перекладацька практика

Для розробки системи модульного формування професійної готовності майбутніх перекладачів науково-технічної літератури на основі глобальної мети розвитку ринкової економіки народного господарства пропонується оцінка сфери інтересів однієї з галузей суспільства. Зміст кожного рівня є

визначальним при розробці складу елементів, що належать даному рівню.

Розгляньте «дерево цілей» системи «Модуль» складається з сьомі рівнів і є усіченим, тому що в ньому розглядаються задачі, що забезпечують рішення тільки однієї проблеми - прикладу модульного формування професійної готовності перекладачів у ЗВО.

Інші галузі «дерева» повинні бути розписані з детального вивчення відповідних питань. Верхній рівень «дерева» формує мету — забезпечення народного господарства фахівцями перекладачами.

Число елементів при переході від рівня до рівня збільшується. Сукупність елементів нижнього рівня «дерева цілей» складає кілька сотень елементів і представляє всі науково-педагогічні та дослідницькі роботи, виконання яких автоматично приведе до реалізації кожного вищого рівня і забезпечить досягнення мети.

Подальша оцінка елементів «дерева цілей» і обробка інформації є основою для складання довгострокових планів. При розробки системи «Модуль» повинні враховувати тільки ті фактори і дані, що вимагають уваги керівників, які приймають рішення. З розгляду можна виключити усе, що, на думку фахівців, у достатній мірі забезпечено промисловістю і наукою. «Дерево цілей» може бути підрозділене на три частини відповідно характеру цілей, зазначених на кожному рівні «дерева», що відбивають технічну політику держави в даній сфері наукові задачі і розробки.

Погодившись, що модульне проектування припускає наявність набору конструктивних і функціональних модулів, приходимо до розуміння необхідності мати у своєму розпорядженні методи формування таких наборів.

Для створення набору КМ і ФМ необхідно в першу чергу виділити так складові системи підготовки перекладачів ЗВО які містили найбільші резерви зниження цінності при їхньому проектуванні і будівлі в модульному варіанті; були найбільш придатні для створення типових технологічно і конструктивно закінчених конструкцій, вузлів і т.п.; були найбільш стабільними.

Кінцева мета МФ – забезпечення функціонування проектних для народного господарства систем з найменшими витратами ресурсів. Усіх ресурсів? Питання аж ніяк не риторичне. Кожний з нас знає, що час від часу і раніше (та й зараз) кидає нашу економіку в деякі крайності. Нас закликають заощаджувати метал, газ, воду і електроенергію та ще що-небудь. Звичайно, всі ці заклики справедливі. Проте, вищу майстерність виявляє не той, хто оперує величезними ресурсами, а той, хто вирішує більше задачі з найменшими ресурсами. Сьогодні економісти придумали цьому напряму назву - інтенсифікація.

Заощаджувати треба скрізь – на виробництві й у побуті, не проходити байдужими, повз безгосподарність та марнотратство.

Новий, якісний стрибок забезпечується переходом до системи стандартів на КМ і ФМ, що відкриває можливості модульного формування.

Функціонування або життєвий цикл будь-якої системи включає її проектування, технічну підготовку виробництва, виготовлення системи і її експлуатацію, необхідні гарантійні ремонти, профілактичні роботи, можливу модернізацію і ліквідацію<sup>52</sup>.

Функціонування системи у світлі економіки можна представити у вигляді обміну деякої кількості ресурсів, що витрачається на створення й експлуатацію З (витрати матеріалів, праці, енергії, інформації, зворотних коштів та основних фондів) і деяку кількість отриманих ресурсів - Д (пророблена транспортна робота, нові основні фонди та ін.).

---

<sup>52</sup> Панов С.Ф. Використання основ системної інженерії для професійної підготовки фахівців технічних спеціальностей. // Водний транспорт. Збірник наук. Праць Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. – К: КДАВТ, 2011. № 12. – С. 127-136.; Райбман Н.С., Чадеєв В.М. Построение моделей процессов производства. – М.: Энергия, 1975 – 376 с.

Вимірюючи  $Z$  і  $D$  у грошовому вираженні, можна записати, що при нормальному функціонуванні  $Z$ ,  $D$  обмін повинний бути суто позитивним, тобто

$$D - Z > 0$$

і різниця  $(D - Z)$  мах.

У загальній схемі системно-структурного підходу щодо модульного формування систем економічні дослідження покликані проаналізувати мету МФ економічними методами і за економічними критеріями встановити ці границі. За умови реалізації МФ економія може бути досягнута на всіх стадіях життєвого циклу системи.

Основні переваги МФ - підвищення ефективності технічної підготовки виробництва - конструкторської (створення проекту) і технологічної (розробка технологічних процесів та виготовлення необхідного оснащення), зниження витрат у процесі виробництва і при експлуатації.

На стадії конструкторської підготовки (при проектуванні) МФТ забезпечує: скорочення обсягу, трудомісткості, вартості і термінів виконання проектно-конструкторських робіт у результаті повторного використання робочих креслень і іншої конструкторської і технічної документації для основного і допоміжного виробництв; це дасть можливість використовувати проєктантів на творчій роботі; скорочення витрат матеріалів, обсягу копіювальних робіт і роботи технічних архівів і т.п. у результаті зменшення кількості креслень (чи інших носіїв інформації) і іншої конструкторської документації; скорочення витрат на переробку (внесення виправлень) креслень, програм та іншої конструкторської документації внаслідок загального підвищення її стабільності; зниження втрат часу на узгодження і твердження конструкторської документації, що випускається знову.

На стадії технологічної підготовки виробництва МФ дає можливість узагальнити приватні технологічні рішення. Розробка цієї тенденції приведе до типізації технологічних процесів. Основні напрями типізації спираються на класифікацію конструкцій по загальних конструктивно-

технологічних ознаках; на цій основі усувається індивідуальність технологічних методів виготовлення. Такий напрямок значно спростить технологічну підготовку виробництва і вплине на зменшення витрат з виготовлення систем.

Типова і стандартна технології повинні розроблятися за рахуванням передового досвіду галузі (чи декількох галузей). У такий спосіб вона буде акумулювати все краще, що накопичено раніше. Позитивні результати МФ позначаються не тільки у сфері проектування і виготовлення систем, але й у сфері їхньої експлуатації.

**Висновок.** Позитивні результати можна чекати на двох основних напрямках. Перше – освоєння й експлуатація систем: підвищується рівність однаковість в оформленні і складі систем; прискорюється і спрощується адаптація обслуговуючого персоналу, а також керування системами; друге - ремонт і модернізація: зменшуються труднощі, пов'язані з запасними частинами, істотно, у десятки разів, прискорюється і полегшується ремонт чи перехід на нові елементи; модулі наступних поколінь при модернізації і т.п.

### **3.2. Модульне проектування професійної готовності перекладачів ЗВО**

Сучасний перекладач перекладає й усно і письмово. Так було й раніше. Ще товмачі часів Ярослава Мудрого, яких тримали насамперед для усного дипломатичного спілкування, часто виконували письмові переклади на замовлення.

Нагадаємо тільки, що при непорушності основних установок, загальних для всіх видів перекладу, що забезпечують його якість, усний й письмовий переклад вимагають різного розміщення акцентів. Якщо в усному перекладі на першому місці стає швидкість і лінійність мовлення в перекладі, то в письмовому перекладі - швидкість потрібна рідко (терміновий переклад), а лінійність не відіграє ролі - письмове мовлення не спонтанне, тому не односпрямоване, плутану фразу можна виправити і лінійність проблеми не становить. Зате вимоги еквівалентності в письмовому перекладі значно вищі, а помилки

у змісті неприпустимі зовсім. Крім того, різновидів письмового тексту незліченна кількість, і в кожного - свої особливості, свій набір значущих ознак. Їх найчастіше важко вгадати. Навіть найдосвідченіший перекладач починає перекладати тільки після того, як ознайомиться з текстом і визначить його специфіку.

Нерідко знаходяться люди, які вважають, що нічого складного в роботі перекладача немає, вони беруть текст і відразу на комп'ютері набирають готовий переклад. Але вони або роблять подвійну роботу, тобто потім, виявивши, що пропустили важливі особливості тексту, переробляють переклад, або ... роблять поганий переклад. І є такі замовники, яких влаштовує поганий переклад, тому що за нього можна мало платити. Однак, з поганою якістю протриматися на ринку перекладу важко або й зовсім неможливо. А от художню літературу перекладати, не дивлячись - просто аморально. Навіщо ж псувати задоволення своїм знайомим і незнайомим читачам? До речі, перекладати прямо в комп'ютер, без чернетки, найбільш продуктивний шлях. Він привчає до професійної дисципліни мовного формулювання, до відповідальності за письмове слово, у друкованому тексті краще помітні власні помилки. Без рукописних чернеток не обійтися, мабуть, тільки при перекладі віршів, афоризмів, ну і, рекламних текстів. Тож давайте визначимося, чому нам треба навчитися, щоб добре письмово перекладати.

Проведемо аналіз змісту навчання та традиційних методик, щодо професійної готовності перекладачів ЗВО. Система навчання письмовому перекладу, на відміну від системи навчання усному, існує вже давно. Навчання іноземній мові, за винятком навчання через гувернанток, значною складовою мало письмові переклади. Розділяти, розмежовувати навчання мові і навчання перекладу почали останнім часом.

У ХХ столітті з'явилися спеціалізовані інститути та школи перекладу, предмет «Письмовий переклад і спеціалізація», «Перекладознавство», «Перекладач письмових текстів».

Навчання письмовому перекладу проводиться по-різному і з різною ефективністю. Розглянемо існуючі традиційні методики й поміркуємо, як можна підвищити їх ефективність.

Найпоширеніший метод - навчання перекладу текстів у рамках вузької спеціальності. Так з'являються предмети: технічний переклад, військовий переклад, юридичний переклад і т.п.<sup>53</sup>

У процесі перекладацької діяльності відбуваються знайомство з лексикою даної галузі, даються еквівалентні відповідності до них, і на базі цієї лексики освоюються складні граматичні структури письмового тексту. Шлях продуктивний, але лише в тому випадку, коли треба перекладати тільки тексти за своїм професійним спрямуванням. А в професійного перекладача така доля, як відомо, рідко буває. Фахівець-перекладач подібний до флюсу, як тонко помітив Козьма Прутков, і це, загалом, нормально. Але перекладач, подібний до флюсу, - це, на жаль, явище нездорове і нежиттєздатне. Це добре відомо хоча б на досвіді навчання технічному перекладу студентів. Студенти, котрі перекладали тексти з радіотехніки і одержали «відмінно», не змогли до пуття перекласти текст з машинобудування. Чому? Та тому, що технічні терміни стояли в навчанні на першому місці. Крім цього, текст, що містить терміни з радіотехніки, становили діловий лист, інструкцію, наукову статтю, рекламу, журналістське есе. Якщо студент не зміг розібратися в тому, яка специфіка синтаксису цього типу тексту, чи є емоційне забарвлення, чи мають значення повтори й багато чого іншого, тобто не зміг визначити типологічні ознаки даного тексту, йому не допоможе ніяке знання термінів. Та й з термінами не так просто справи йдуть, особливо технічні терміни з української мови. Наприклад, з термінологічних синонімів, які є в словниках, у науковій статті припустимі одні, в інструкції інші, у національному стандарті - треті.

---

<sup>53</sup> Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.; Панов С.Ф. Модульне проектування процесу підготовки перекладачів філологів у вищих технічних навчальних закладах / Матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції "Болонський процес: Трансформація навчального процесу у технологію навчання 20-21 жовтня 2005 р. – К.: ДУІКТ, 2005.– С. 252–254.

Цьому способу бракує аналітичного виявлення важливих текстових ознак і широкого лексичного діапазону. Інакше кажучи, охоплення типів тексту нульове, тому що типи не враховуються взагалі, охоплення лексики - мінімальне.

Другий поширений спосіб - це філологічний аналіз тексту і на завершення його - переклад. Цей спосіб має давню традицію (досить згадати Максима Грека в XVII столітті, перекладачів видавництва «Academia» і М. Л. Лозинського в XX столітті).

Філологічний аналіз тексту (так зване «аналітичне читання») – традиційно один з найважливіших аспектів вивчення мови на філологічних факультетах університетів та в інститутах іноземних мов.

Філологічний аналіз дозволяє познайомитися з мовною реалізацією мови в різних її проявах: історичній, фонетичній, стилістичній - усіх не перелічити. В результаті виявляються як значущі для цього тексту, так і загальні, не пов'язані саме із цим текстом риси й закономірності. Ми одержуємо картину різноманітних рис, властивих даному тексту, що створюють його неповторний вигляд. Бракує того, що добре уявляючи собі особливості вихідного тексту, ми не в змозі вибрати риси, котрі обов'язково потрібно передати, і відокремити їх від тих, котрі при перекладі можна скасувати. Таким чином, філологічний аналіз допомагає досконально розібратися в тексті, але не допомагає визначити риси, які входять в інваріант при перекладі. Ще зовсім недавно цей шлях повного аналізу оригіналу був, здавалося, оптимальним. Вірилося, що в перекладі можна передати абсолютно всі риси характерні для оригіналу. Це ніколи не виходило повною мірою, але протягом XIX-XX століть до цього все більш усвідомлено прагнули. А недоліки списували за рахунок недостатньої талановитості перекладачів. І лише розвиток лінгвістики останніх десятиліть, у тому числі й теорії перекладу показав об'єктивну неможливість передати все. Потрібні були більш чіткі орієнтири. Причому рівною мірою як для перекладу художніх текстів, так і для перекладу всіх інших текстів.

Сумнів у достатності філологічного аналізу похитнули пріоритетні позиції художнього тексту стосовно інших письмових текстів. Отже вважалося, що для перекладу



нехудожнього тексту досить знання термінів і граматики, а для перекладу художнього тексту, крім аналізу його специфіки, потрібні інтуїція і талант, щоб одержати гарний результат, тобто змогти передати все. Виявилося що: по-перше, для передачі нехудожнього тексту потрібно також щось на зразок інтуїції, інакше текст вийде «не схожий», а, по-друге, окрім інтуїції, при передачі будь-якого тексту важливе вміння вибрати те, що серед безлічі ознак перебуває на першому місці. Інакше кажучи, філологічний аналіз пропонує інтуїтивний шлях вибору.

До аналогічного результату приводить розповсюджений у сучасних західних системах навчання письмовому перекладу шлях, який можна назвати пошуками діапазону варіативності. Проілюструємо цю методику на прикладі навчання письмовому перекладу в Гейдельберзькому інституті перекладачів. В основі методики лежить подання, що нагадує погляди Сорбонської школи, немає однозначної відповідності між формою й змістом; те саме зміст можна передати різними способами. Тому на заняттях студентам пропонується знайти максимальну кількість відповідностей кожному слову або звороту з тексту, який усі перекладають разом. Скажімо, слово «hässlich» у сполученні з «Verbrechen» означає «злочин жахливе, неуявне, дивовижне, мерзенне, огидне». Дійсно, діапазон великий. Але якщо враховувати при перекладі не тільки семантику й сполучуваність, але й тип тексту, його інформаційні та стилістичні характеристики (юридичний текст, художній текст, есе, проповідь і т. п.), то вибір неминуче скоротиться. Знадобиться слово або з перевагою емоційної оцінки (жахливе), або - негативної оцінки (мерзенне), або високого стилю (мерзенне). Так перекладач одержує у своє розпорядження багато матеріалу, причому не аналітично, з опорою на свої філологічні знання, а чисто практично, на активному запасі іноземної мови. Але він знов-таки повинен керуватися інтуїцією, щоб вирішити, що в цьому випадку вибрати для перекладу<sup>54</sup>.

---

<sup>54</sup> Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих нелінгвістичних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 «Теорія та

Споконвіку існує ще один, четвертий, метод, що застосовується сам по собі або буває накладений на кожний з описаних (крім третього!) і завжди дає в навчанні гарний результат. Це всі ті випадки, коли молодих перекладачів навчає досвідчений майстер. Він може вибирати для перекладу, проводячи заняття, тексти одного типу або тексти різного характеру. Головне, критикуючи варіанти перекладу студентів-учасників семінару, він завжди вибирає кращий або пропонує свій, найчастіше і не пояснюючи, чому його варіант краще; при цьому він надійно опирається на свій авторитет. Цей метод можна назвати авторитарно-творчим.

Майбутні перекладачі, навчаючись у майстра, немов присутні при народженні гарного перекладу, бачать, як він робиться, засвоюють чужий позитивний досвід і на цій базі будують свій. Так, багато відомих перекладачів зробили себе самі, сформувалися без опори на досвід майстрів, але все-таки варто кожному молодому перекладачеві побажати зустрічі з майстром, побути у нього в учнях. Спроба «влізти на плечі гігантів» прискорить формування перекладача, а також дає необхідну в нашій справі звичку до самоконтролю.

---

методика професійної освіти» / Н.О. Арістова. – Київ, 2008. – 20 с.;  
Панов С.Ф. Модульне формування професійної готовності перекладачів філологів у вищому технічному навчальному закладі. /Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб.наук. праць.– Київ: ІВЦ "Політехніка", 2005. – № 2 – Ч.1. – С. 187-192.

### **3.3. Алгоритм системи конспективної записи майбутніх перекладачів**

Специфіка діяльності сучасного фахівця-перекладача, перекладача-референта визначається розвитком економічних, політичних та інших зв'язків міжнародного характеру. Це супроводжується стрімким зростанням інформаційного обміну, викликаючи все більші витрати на обробку різних інформаційних, ділових матеріалів. Більш того, відбуваються і якісні зміни в основних напрямках діяльності професії перекладача. Умовно можна об'єднати всі ці напрями специфіки трьох сфер діяльності сучасного перекладача як: а) письмовий переклад, це зменшення часу на забезпечення належної якості повного перекладу й зростання інтересу до фахівців, здатних передавати суть іншомовних текстів у лаконічній формі (аналогічно вибірковому конспектуванню); б) усний переклад, це збільшення обсягу використовуваної термінології, ускладнення проблем, обговорюваних у присутності усних перекладачів, більш часте ведення опорних записів з літератури для майбутньої роботи, що полегшують попередню підготовку (подібно вивчаючому конспектуванню); в) реферування, це залучення перекладача для складання звіту або огляду з обговорених на зустрічі з іноземцями питань, необхідність використати для цього особисті оперативні позначки (як у конспекті лекції), а також дати акценту професійної роботи на передачу текстів зі значеннєвою компресією (як при підготовці доповідей, курсових, дипломних та інших вузівських робіт із цілою серією проміжних записів конспективного характеру).

Зіставивши специфіку трьох сфер діяльності сучасного перекладача-референта, можна констатувати: нині зростає залежність його професійних успіхів від якості навичок, формованих при освоєнні матеріалу за допомогою конспектування.

Можна припустити, що ефективність роботи із спеціальності перекладача підвищиться при створенні навчально-прикладної системи запису, що дозволить:

- 1) систематизацію опанування конспектуванням як інструментом освоєння навчальних програм;
- 2) комплексно формувати навички усного й письмового перекладу, необхідні для сучасної міжмовної комунікації;
- 3) націлити письмову діяльність тих, яких навчають, на розвиток професійних навичок референта.

Всі сучасні підходи до спеціалізованих видів запису не розраховані в методичному плані на підвищення професійної кваліфікації перекладачів і не розкривають належною мірою сутність, ресурси й навчальний потенціал конспектування.

Багато вчених вважали конспектування як один з оптимальних засобів для самостійного розширення свого світогляду, а також для вдосконалення логіки й дисципліни мислення. Майбутнім перекладачам конспектування є засобом узагальненого оволодіння більшою кількістю інформації й засобом формування навичок та вмій, необхідних у роботі з фахової спеціальності.

Однак, слабе володіння конспектуванням усних і письмових текстів знижує якість особистих записів і зменшує ефективність їхнього застосування в навчальних цілях.

Однією з причин недооцінки ролі конспектування в навчальному процесі є відсутність єдиного підходу до розуміння його суті. Проаналізувавши найбільш раціональні аспекти різних авторів з даного питання, можна запропонувати визначення конспекту в наступній формі: конспект - це вид особистих записів, використовуваний з метою поліпшити володіння інформацією з усних або письмових повідомлень за допомогою її графічної, мовної (структурної) і значеннєвої обробки.

Дане визначення показує, що: а) обробці першоджерела властиві три види змін; б) характеристики конспекту залежать від індивідуальних особливостей автора та специфіки його діяльності.

Це виражається в : 1) прискоренні процесу придбання знань і закріплення їх у пам'яті; 2) збільшенні ефективності навчального впливу викладача; 3) удосконалюванні процесів запам'ятовування й засвоєння поточного навчального матеріалу; 4) формуванні навичок самостійної роботи; 5)

оволодінні прийомами обробки інформації, необхідними при вивченні реферування; 6) більш якісному виконанні основних навчальних завдань; 7) більш оперативному й діючому контролю готовності студентів до занять; 8) стимулюванні мислених мовних процесів, важливих для підготовки перекладача; 9) полегшенні пошуку узагальнюючих понять і процесу систематизації відомостей; 10) спрощенні міжмовних перетворень, властивому реферативному перекладу; 11) кращому веденні скороченого запису, використовуваного при послідовному перекладі з позначками; 12) зниженні стресово-емоційному навантаженню в навчальному процесі<sup>55</sup>.

У цілому, систематизоване навчання конспектуванню здатне додати підготовці перекладача у ЗВО більш прикладний і цілеспрямований характер.

Оскільки важливою особливістю конспектування виступає його індивідуалізований характер, при розробці відповідної системи навчання варто врахувати й психологічні аспекти. В результаті стає ясним, що створення конспектів на основі письмових текстів припускає для пишучого більш сприятливу умову діяльності, ніж при усних повідомленнях; головним чином формування стійких навичок та умінь, необхідних для конспектування усних текстів, є максимальне охоплення навчання студента в процесі реального конспектування; дії, властивому створенню конспекту при аудіюванні за своєю природою аналогічні діям при реферуванні на слух; конспектуванню при читанні відповідають уміння, необхідні в більшості видів письмової навчальної діяльності; критерієм результативності в навчанні конспектуванню варто вважати успішність на основі використання конспекту; центральне місце в розглянутому навчанні приділяється індивідуальному підходу, оскільки характеристики конспекту визначаються в першу чергу особистісними особливостями пишучих; кожному виду конспекту властиві кілька рівнів

---

<sup>55</sup> Панов С.Ф. Інноваційні методи навчання конспектуванню перекладачів-філологів // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Зб. наук. праць. – Серія: Психолого-педагогічні науки. Вип. 2. – Ніжин: НДПУ, 2006. – С. 38-40.

узагальнення й згортання інформації, от чому у формуванні професійно значимих навичок необхідний комплексний підхід; допоміжний характер навчальних записів визначає підхід до систематизованого конспектування як до інструмента вдосконалювання підготовки перекладачів у ЗВО.

Передумовою для розробки графічних елементів, придатних для використання в систематизованому конспектуванні, став аналіз еволюції писемності. Він показав, що важливою властивістю знакової фіксації мовлення дотепер залишається наочність, особливо у сферах спеціалізованого й міждержавного спілкування (показчики, символізовані вивіски, знаки на картах, елементи технічних схем, комп'ютерні піктограми й т.п.). Крім того, у багатьох сферах спілкування розвивається згортання вихідної інформації на різних рівнях, що перетворює письмовий текст у засіб оптимізації розумової діяльності.

Оскільки сьогодні спостерігається прискорення обсягів інформаційного потоку, стає насушним узагальнення досвіду різнопрофільних письмових систем. Це дозволить постачити перекладачів інструментом для підвищення оперативності в міжмовної комунікації.

Доцільність і результативність організації навчання систематизованому конспектуванню вимагають досліджувати його дидактико-методичні аспекти, покликані адаптувати певну сферу знань для планової підготовки по конкретній спеціальності. Стосовно до професії перекладач це розкривається в таких положеннях:

- тривалість навчання систематизованому конспектуванню (СК) повинна мати основні періоди знаходження у ЗВО, що обумовлює наявність підготовчого, основного та фахових етапів;
- зміст навчання СК визначається рівнями мови, які охоплює конспектування (слово, висловлення, текст), а його тематикою служить перелік тем з дисциплін, у які входить інтегроване конспектування;
- досягнення ефективності в освоєнні СК припускає його включення в повсякденне навчання, професійну спрямованість, а також врахування індивідуального комунікативного досвіду;

- уподібнення у властивостях СК людській мові розширює можливості його ефективного вивчення різними користувачами;
- активізація процесів запам'ятовування в ході вдосконалювання конспективних записів здійснена за рахунок підвищення наочності й схематичності їхніх ресурсів, а також за рахунок надання можливості діяти за шаблоном;
- особливу цінність для майбутніх перекладачів представляє розвиток навичок фіксування інформації самостійним формулюваннями, що поглиблює переробку вихідного матеріалу.

У цілому, головною умовою стійкого формування навичок і вмій з конспектування (як інструменту навчання) виступає його залучення у процес повсякденного оволодіння програмним матеріалом, а найважливішим критерієм їхньої якості служить ефективність використання конспектів для вирішення навчальних завдань.

Конспективна система запису становить сукупність елементів графічного, мовного й значеннєвого згортання інформації, а також комплекс навчальних технологій, що забезпечують оволодіння даними елементами й орієнтованих на підвищення професіоналізму перекладачів-референтів.

Графічне згортання здійснюється шляхом спрощеного накреслення окремих морфем, слів, виразів та елементів тексту. При цьому відбувається скорочення числа букв, їхнє заміщення всілякими символами й знаками або схематизація повторюваних елементів.

Мовне згортання реалізується при заміні групи слів узагальнюючим словом (словосполученням) за допомогою ряду прийомів: а) введення термінів як заступників багатослівних описів; б) заміна великих зворотів схожими, але більш компактними за обсягом; в) заміна групи слів, які включають дієслово, однієї з віддієслівних форм; г) синонімічна заміна більш лаконічними одиницями.

Значеннєве згортання відбувається як на рівні фраз, так і на рівні цілого тексту. У першому випадку найбільш характерне застосування серії прийомів, які відображають

форми вираження мислення: виділення у змісті хронологічної послідовності або об'єктивного взаємозв'язку (оповідальний прийом); передача суті предметів і явищ через вичленовування відомостей про функціонування, взаємовідношення об'єктів та їхніх компонентів (пояснюючий прийом); фіксування окремих вражень і знань, які дозволяють представити (уявити) конкретний об'єкт або явище (описовий прийом); вибірка елементів, які вибудовують доказ, з метою впливати на понятійний апарат читаючих персон (прийом, що міркує).

У випадку, коли скорочення фраз відбувається на рівні цілого тексту, зміст роботи буде змінюватися залежно від того, за яким каналом (зоровим або слуховим) надходить до людини інформація. Справа в тому, що слухаючий не може вносити зміни в послідовність викладу фактів, не має часу на доробку записаного й здійснює всі перетворення лише всередині тієї частини тексту, що втримується слуховою оперативною пам'яттю. Виходячи з цього, згортання змісту усного (I) і письмового (II) текстів можна представити наступними алгоритмами (див. наступну стор.) Досвід показує, що ті студенти, яких навчають, що добре відробили дії по алгоритмах конспектування, значно ефективніше справлялися з перекладним реферуванням - самим актуальним компонентом міжмовної комунікації. Причина - в інтерполяції навичок й умінь по перекладу й згортання змісту<sup>56</sup>.

Таким чином, поряд із графічним скороченням вихідного тексту у веденні особистих записів присутнє його мовне й значеннєве згортання, комплексна алгоритмізація яких підвищує раціональність і цілеспрямованість в освоєнні СК.

---

<sup>56</sup> Панов С.Ф. Інноваційні методи навчання конспектуванню перекладачів-філологів // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Зб. наук. праць. – Серія: Психолого-педагогічні науки. Вип. 2. – Ніжин: НДПУ, 2006. – С. 38-40.



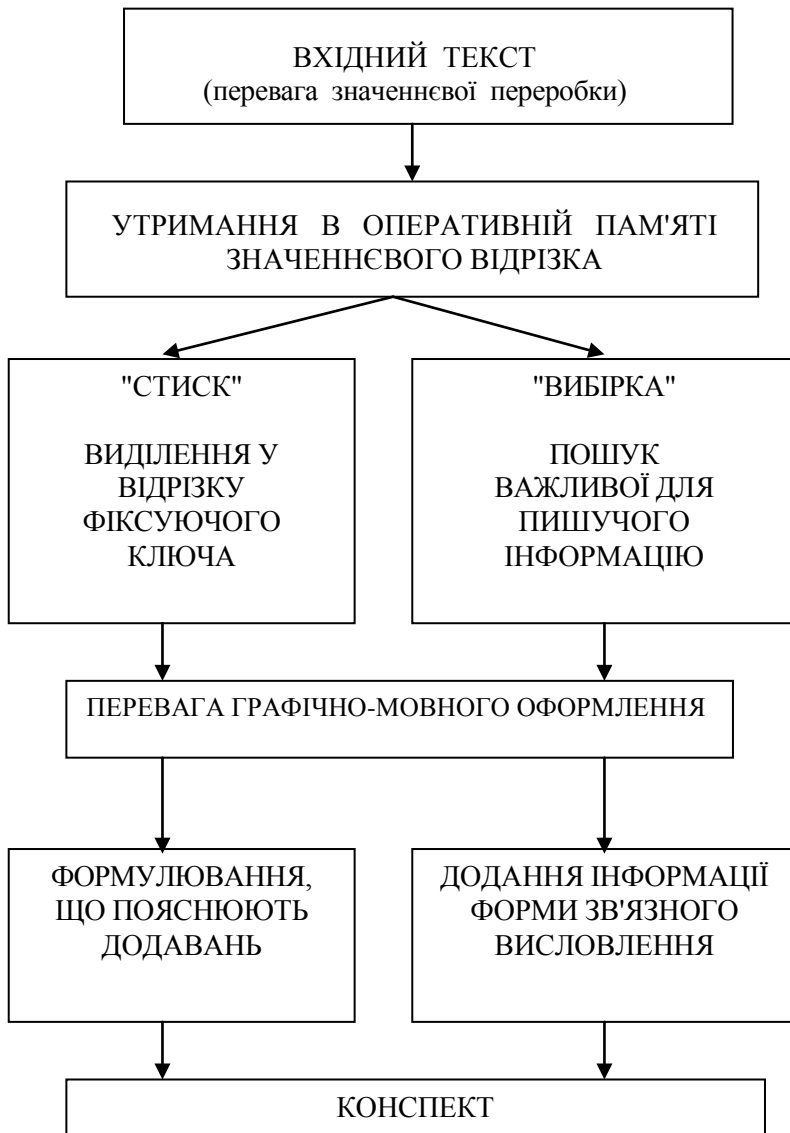


Рис.3.1. Алгоритм згортання усного змісту тексту

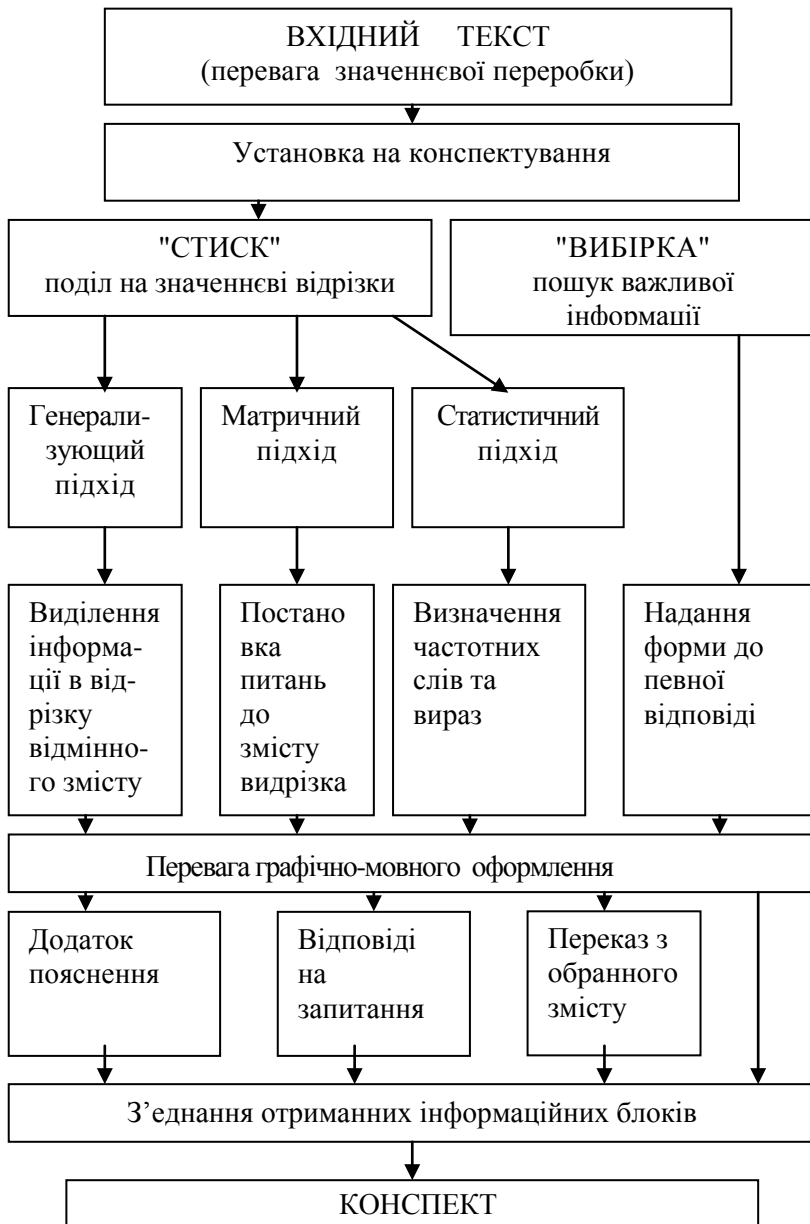


Рис.3.2. Алгоритм згортання змісту письмового тексту

Оскільки конспектування в навчальному процесі виконує роль посередника, що пов'язує навчальний матеріал через його відпрацьовування з формуванням відповідних навичок й умінь, існує реальна потреба в розробці програми освоєння СК, інтегрованої в повсякденне навчання. Найбільш гнучким буде його інтегрування в різні форми діяльності студентів : заняття з мови, індивідуальні роботи, заходи поза навчальним планом та ін., при яких обробці піддається у реальному часі інформація як з усних, так і з письмових текстів.

Реалізація цього завдання вимагає цілого комплексу систем вправ інтегрованого характеру. При цьому всередині кожної системи вправи групуються за призначенням, матеріалу й способу виконання. Більше того, оформлення цих систем у комплекс здійснено за двома критеріями: 1) виходячи з періодів навчання; 2) з урахуванням видів діяльності майбутніх перекладачів-референтів.

Перший критерій припускає на початку сформувати навички оперативного збереження морфем і слів, потім розвинути навички згортання фраз (у рамках профілюючих дисциплін) і нарешті, навчити компресії гіперфразових єдностей (поєднанню з дисциплінами, що сприяють оволодінню реферуванням).

Другий критерій покликаний збільшити гнучкість і різноплановість оволодіння СК. Для цього передбачені такі засоби оволодіння конспектуванням:

а) використання спеціальних комп'ютерних програм, які забезпечують вивчення азів роботи на ЕОМ у ході оволодіння скороченим записом;

б) надання коротких повідомлень у ході планових і позааудиторних заходів з метою викликати інтерес до самостійного поліпшення особистих записів, а також указати для цього найбільш результативні шляхи й прийоми;

в) застосування відеоматеріалу у формі мікроуроків, які поєднують ознайомлення з окремими ресурсами СК, демонстрацію прикладів їхнього практичного використання й надання вправ по їхньому різноманітному вживанню в реальному конспектуванні;

г) формулювання індивідуальних завдань у вигляді комплексу письмових робіт, які поєднують широкий спектр дій для

конспекту перекладача у всіляких умовах при поетапному нарощуванні труднощів;

д) комплексне навчання усному й письмовому перекладу на основі різних рівнів значеннєвої і мовної компресії (інформаційне ешелонування), що полягає в спеціалізованому структуруванні мовного матеріалу й професійно орієнтованому алгоритмі його опрацювання;

е) методичні записки викладачеві, покликані поліпшити сприйняття й засвоєння його дисципліни (наприклад, через наочне ознайомлення студентів на перших хвилинах заняття з тими ресурсами СК, які б дозволили ефективніше відпрацювати майбутній матеріал); це ставиться й до занять з іноземною мовою;

ж) інформаційно-прикладні пам'ятки студентів, що представляють собою стислий зміст лекції або її частин за однієї з дисципліни, що наповнена серією практичних завдань з її різнобічної переробки, включаючи двомовну комунікацію.

Через значущість навчального потенціалу конспектування розроблений ряд опосередкованих форм навчання, у яких елементи СК забезпечують вирішення окремих навчальних завдань. До цих форм відносяться: систематизована підготовка до контрольних-перевірочних заходів за допомогою багатоступінчастої письмової переробки навчальної інформації різними ресурсами СК; репетиторська допомога відсталим студентам шляхом залучення студента в усі види перекладу із широким спектром трансформацій вихідного матеріалу, характерних конспективному відображенню даних; реплікативний курс удосконалення іноземної мови за допомогою впровадження систематизованих мовних одиниць у серію різнопрофільних обмінів інформацією; аналітична обробка лекційного матеріалу через його перетворення в комплекс елементів і різнопланові самостійні джерела відомостей.

**Висновок.** Систематизоване конспектування виступає діючим інструментом оптимізації підготовки перекладачів-референтів лише за умови його гнучкого інтегрування в різні форми їхньої діяльності.

### 3.4. Перекладацький аналіз та проектування оперативних і робочих цілей для формування професійної готовності у процесі навчання

Тепер настав час розібратися в тому, що перекладачеві потрібно вміти, щоб гідно перекласти текст, і чого йому не вистачає в описаних вище чотирьох методиках навчання. Наприклад, потрібно перекласти **діловий лист**.

**По-перше**, необхідно знати правила, традиції та їхні особливості створення таких текстів мовою оригіналу, і мовою перекладу. Розходження виявляться в прийнятих формулах контакту, і при їхньому перекладі доведеться робити так звані лінгвостичні виправлення. Загальним буде те, що діловий лист пишеться з використанням письмового варіанту літературної норми. Виключено емоційне забарвлення слів, воно припустиме тільки в межах етикету. Зустрічаються терміни з тієї галузі, якої стосується лист, і ці терміни перекладач може знайти в словнику.

Маючи загальне уявлення про текст, перекладач, **по-друге**, повинен шукати в перекладі оптимальний шлях. Тут треба розуміти, що текст із такими особливостями, як наявність формул, кліше, канцелярського стилю й т.п. не можна перекласти слово в слово, за допомогою однозначних еквівалентів. Не можна відразу йти по шляху передачі кожної з виявлених рис потрібним способом: формули контакту передавати за допомогою трансформацій, орієнтуючись на традиції та враження; риси канцелярського стилю передавати за допомогою варіантних відповідностей і трансформацій; терміни передавати за допомогою однозначних еквівалентних відповідностей. На додаток необхідно уявляти собі, на який мінімальний відрізок тексту достатньо опиратися в кожному випадку, тобто вибрати одиницю перекладу.

**По-третє**, закінчивши переклад, перекладач повинен його відредагувати. Крім елементарного звірення змісту тексту, потрібно зробити стилістичне виправлення, тобто проконтролювати стилістичну єдність тексту. Для цього необхідно володіти навичкою самоконтролю в цілому і само редагування.

Які із цих навичок на всіх трьох етапах перекладу ми можемо взяти з описаних чотирьох методик навчання письмовому перекладу?

Перша методика, яка заснована на вивченні слів і зворотів на певну тему та освоєнні граматики, допоможе нам лише в тому випадку, якщо темою текстів була офіційна кореспонденція. Якщо ж це був «військовий переклад», то ми ризикуємо перекласти діловий лист військовою мовою. Звичайно, ним зможемо розвеселить замовника, але анітрішечки його не задовольнити. І навіть, якщо ми вчилися «перекладу ділової мови», у нас утворилася помилкова навичка передачі будь-якого слова й словосполучення однозначним еквівалентом, то, може статися, що ми не зрозуміємо, на якій базі все це організується в єдиний текст. Виходить, із всіх необхідних навичок трьох етапів перекладу ця методика вчить тільки часточці другого етапу - знаходити правильні еквівалентні відповідності.

Друга методика - філологічний аналіз дає повне подання про специфіку тексту мовою оригіналу, але не виділяє серед багатьох рис саме тих, які мають значення для перекладу; не виробляє вона також навичок для другого й третього етапів перекладу - самого його процесу й контролю результатів.

Третя методика - визначення діапазону варіативності - дає гарну основу для самостійних висновків про тип тексту (навички першого етапу) і для здійснення перекладу (навички другого етапу).

Четверта методика - навчання у майстра справ - також сприяє самостійному виробленню навичок першого й другого етапів, хоча й не забезпечує їх; зате вона допомагає навчитися контролювати себе, тобто створює навички третього етапу<sup>57</sup>.

**Висновок.** Жодна з методик не дає можливості освоїти специфіку аналогічних текстів у мові перекладу. А перекладачеві дуже важливо хоча б приблизно уявляти собі, яка ж текстова єдність повинна вийти в результаті його перекладу.

---

<sup>57</sup> Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.

Отже, незважаючи на те, що існують методики хоча й корисні, але кожної окремо недостатньо, щоб навчитися перекладати письмово.

Тому й пропонується алгоритм комплексної методики, що включає компоненти традиційних методик, але яка має також принципово нові моменти. Відповідно до подань, які сформувалися у автора в результаті тривалого шляху проб і помилок (де рівну роль зіграла його робота як перекладача і як викладача перекладу), навчання письмовому перекладу повинне складатися послідовно із трьох етапів дів.

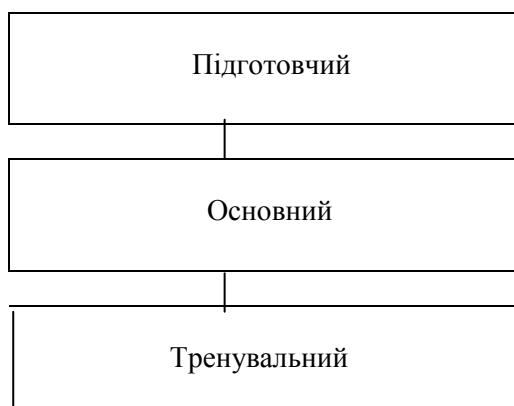


Рис. 3.3. Алгоритм комплексної методики перекладацької майстерності

Перший етап - підготовчий:

- 1) активне освоєння різних типів текстів мови перекладу, у цьому випадку українського;
- 2) уміння аналізувати готові тексти й самостійно подавати свої приклади (дисципліни «аналітичне читання», або «філологічний аналіз»; «письмова практика»);
- 3) активне освоєння різних типів текстів мови оригіналу - англійської, німецької, французької і т.п.;
- 4) Уміння аналізувати готові тексти й подавати свої приклади (дисципліни «аналітичне читання» або «філологічний аналіз»; «письмова практика»).

Другий етап - основний: Попередній перекладацький аналіз. Аналітичний варіативний пошук. Аналіз результатів перекладу (всі три пункти основного етапу опановують в рамках дисципліни «перекладацький аналіз тексту», або письмовий переклад.

Третій етап - тренувальний: тренінг письмового перекладу на матеріалі текстів одного типу і/або на одну тему (юридичні, технічні, філософські, біологічні й т.п.), або «письмовий переклад».

Компоненти першого, підготовчого етапу далі розглядати не будемо. У системі навчання перекладачів перший з них входить у рамки програми предмету «українська мова», а другий - у рамки навчання іноземній мові (аспекти аналітичне читання», «аналіз тексту», «письмова практика»), і в деяких вузах перекладацької орієнтації. Вони дійсно націлені на підготовку до навчання властивого письмовому перекладу.

Останній же, тренувальний етап, як не дивно, мабуть, факультативний. Адже тренування перекладу текстів всіх існуючих типів фізично неможливий. Звичайно вибирається один або два тематичних типи. У більшості західних перекладацьких вузів цей тренінг починався на другому, основному етапі навчання. Частіше інших, у зв'язку із частотністю таких текстів на ринку перекладу, зустрічаються діловий, економічний, юридичний переклад. Іноді це навчання супроводжується вивченням основ, відповідно, економіки, менеджменту, юриспруденції (наприклад, у Лінгвістичному університеті).

Однак, професійна доля перекладача не передбачувана. І не буває так, що перекладачеві в його практиці буде достатньо умінь перекладати тексти з 1-2 тематик. Тому головне щодо майбутнього перекладача - це вміння підійти до перекладу із розумного бачення завдань. Треба навчитися відшукувати ключик до перекладу будь-якого тексту, а тренінг - це активне знання лексики на загальні та фахові теми. Тренінг - це ще оволодіння стилістичною єдністю, яка відбувається вже у практичній роботі. Крім того, необхідні теоретичні відомості з певної галузі знань (чи це буде медицина, лазерна техніка або



мистецтво, кіно). Ці відомості можна освоїти самостійно або за допомогою консультацій з фахівцями.

Основою для тренінгу є наступні розділи, присвячені специфіці письмового перекладу текстів різних типів. Далі зосередимося на другому, основному етапі навчання письмовому перекладу - аналітичному.

Починаючи розмову про основний етап навчання письмовому перекладу, нагадаємо, що матеріал книги призначений як для працюючих професійних перекладачів, які можуть самостійно підвищити свій професійний рівень, так і для викладачів, які навчають перекладу. Вони вільні вибирати в запропонованому методичному арсеналі те, що вважають за потрібне. Для викладачів, що планують комплекс навчання, необхідно визначити ключові навчальні й викладацькі установки.

Назвемо специфічні установки для навчання саме письмовому перекладу:

1. Аналіз тексту при навчанні перекладу носить не науковий, дослідницький, а прикладний характер. Це є необхідним етапом практики перекладу. Тому не повинно тут бути чисто аналітичних викладок. Основним змістом кожного заняття повинен бути переклад;
2. Письмовий переклад обов'язково потрібно записувати. Це звучить незвичайно, однак нерідко зустрічається думка, що перекладу можна вчитися, перекладаючи усно за письмовим текстом. Таке навчання дає навички перекладу «з аркуша», але не дасть уміння створювати єдиний текст і можливості редагування, внесення виправлень. Так що текст неодмінно потрібно перекласти дома до заняття і записати;
3. Тактика проведення самого заняття може бути різною. Тут багато чого залежить від особистості викладача. При непорушності базових установок будь-якого сучасного навчання (принцип «від простішого - до складного»; розвиток і закріплення «комплексу повноцінності») поставлених цілей можна досягати по-різному. На перших заняттях можна дати студентам перекласти новий текст вдома, нічого попередньо в ньому не аналізуючи, а на наступному занятті, на матеріалі готових перекладів вказати хід аналізу і його необхідність. При

цьому, безумовно, з'ясується, що переклади недосвідчених студентів слабкі і в них багато безглуздостей. Проте великою помилкою буде, якщо ми будемо «розбивати» їх роботу зовсім. Неодмінно треба знайти вдалі варіанти перекладу серед запропонованих студентам і саме на них опиратися при аналізі на другому та третьому етапі (варіативний пошук та аналіз результатів). На першому ж етапі аналізу – попереднього перекладу - треба широко залучити до аналізу помилки студентів. Найкращим початком роботи над текстом буває моделювання аналогічного тексту рідною мовою. Це стосується тих випадків, коли даний тип тексту студенти з легкістю можуть створити самі. Він у будь-якої людини на слуху (наприклад, реклама) або його кожному часто доводиться писати (наприклад, заява);

4. На занятті недостатньо проаналізувати вихідний текст й обговорити можливі варіанти перекладу. Текст обов'язково потрібно відтворити на занятті в усій його цілісності, тобто сформулювати й записати варіант, який влаштовує всіх, «ідеальний» варіант перекладу кожної фрази. Авторитет викладача при цьому відіграє значну роль, але тут важливо не перестаратися, нав'язуючи щоразу свій варіант. Це може позбавити багатьох студентів ініціативи, і вони надовго залишаться в стані учнів. Найбільш продуктивний шлях (хоча викладачеві нелегко наступити на горло власній пісні) - спиратися при виробленні загального варіанту тільки на речення студентів, припасаючи свій варіант на крайній випадок<sup>58</sup>.

Щодо перекладацького аналізу повернемося до ситуації, коли перед перекладачем непочатий текст оригіналу та чистий аркуш паперу або порожній екран комп'ютера. Довгий час, поки не прийде остаточна зрілість у фахівця, перекладача буде долати спокуса діяти «просто», тобто взяти та й почати перекладати текст із початку та підряд, час від часу заглядаючи у словник. Навіщо витрачати час на знайомство з текстом, на якийсь аналіз, часу й так в обріз! Але досвідом розумієш, що так витрачається часу значно більше. Тому після першої сторінки ти раптом

---

<sup>58</sup> Брандерс М.П., Прворотов В.И. Предпереводческий анализ текста.- Курск, 1999.

зупиняєшся, помітивши в тексті цінні слова, які ти з "ходу" замінив нейтральними; на четвертій сторінці зміркуєш, що мова тексту зовсім не така суха і казенна, якою ти її робиш, і що вона близька до розмовного мовлення, та й терміни потрібно було передавати не в строго науковому варіанті, а у варіанті псевдонаукового жаргону. Почнуться переробки. Переробляючи, вже не зможете щораз утримувати в пам'яті, як давно вживається те чи інше слово - почнуться повтори, стилістичні кострубатості, неузгодженість у часових формах... І переклад буде загнаний у глухий кут. Вирок, набагато вигідніше (за часом і за результатами) підготуватися до перекладу.

Це означає, що текст потрібно обов'язково пробігти очима; якщо це ціла книга, або почитати й погортати в різних місцях, а потім вибрати кілька фрагментів і зробити спеціальний підготовчий аналіз. Це назвемо попереднім перекладом (виділення цього особливого етапу зустрічається тепер у багатьох посібниках, але склад аналізу пропонується різний). Завдання аналізу - з'ясувати, що за текст перед нами. Тільки після цього етапу можливий переклад, який майже не доведеться правити. Таким чином, замість екстенсивного шляху проб і помилок пропонується оптимальний інтенсивний шлях.

Однак притаманний людям гонор часом змушує перекладача уперто стояти на своєму боці. Міркування приблизно такі: "та що ж, я зовсім дурний, чи що, сам не второпаю по ходу справи, що це за текст? Адже я прекрасно знаю мову, у мене багатий словниковий запас, почуття стилю взагалі видатне – перекладу так, як інтуїція підкаже, за натхненням!"

І дійсно вгадуєш іноді. І всі говорять: "Це твій текст, ти його прямо нюхом чуєш". А інший раз не вгадаєш - і тоді говорять: "Це не твоє, не породжений ти перекладати такі тексти". На жаль, якщо недостатньо досвідчені перекладачі через власну некомпетентність вірять у цю дилетантську дурницю. Не буває текстів, для яких не породжений (художні поки залишимо остронь). Бувають погано підготовлені, недосвідчені перекладачі. І треба для цього зовсім небагато, всього тільки мати тверезу голову на плечах.

Будь-який професіоналізм - столяра, інженера, викладача, художника, і перекладача в тому числі - складається з натхнення

й «холодного розрахунку». Холодний розрахунок - це відточені професійні навички, доведені до автоматизму, а натхнення (або, точніше, творча інтуїція) - це фактично уміння їх комбінувати, відбирати необхідне, яке виростає із професійних навичок. Це те відчуття, коли єдине вірне рішення виникає начебто з нічого, без осмислення - насправді ж усе давно осмислено, і етап аналізу можна вже пропустити. Шлях до таких рішень в одних перекладачів коротший, у інших - довший, але без великої, сповненої уваги і зосередженості над роботою над текстом цей шлях не пройти. А якщо пройдеш, тоді будь-яке слово буде підказувати вибір інших. Тоді дійсно створиться враження, що переклад народжується за натхненням.

Отже, спробуємо піти шляхом «холодного розрахунку» - зробити необхідний аналіз тексту, готуючись до перекладу. Із чого почати? Позначимо основні аспекти аналізу.

Деякі з них очевидні, спеціально збирати їх не треба, їх треба просто врахувати на майбутнє. Це: автор тексту, час створення та публікації тексту, те, з якого глобального тексту взятий текст (припустимо, інформаційна замітка з газети «Гаральд трибун»; енциклопедична стаття з 2-го тому енциклопедії Майєра; наукова стаття з журналу «Психологія»). Всі ці зовнішні відомості відразу багато скажуть нам про те, що можна й чого не можна буде допускати в перекладі. Наприклад, якщо це текст минулого століття, нехай він і не художній, при перекладі необхідно віддати перевагу застарілим словам і синтаксичним структурам. Якщо зазначено автора тексту, то в певних випадках (публіцистичний, мемуарний, науково-популярний та інші тексти) можна чекати рис індивідуального авторського стилю, які ввійдуть в інваріант при перекладі. Глобальний текст і місце в ньому нашого тексту вкаже, з яким типом тексту ми маємо справу<sup>59</sup>.

Найважливіший і не завжди очевидний момент - визначити, ким текст створений і для кого призначений. Тут можна легко потрапити в халепу, неправильно визначити джерело та

---

<sup>59</sup> Ament Helmut J. Erfolg durch geheimes Wissen. – Berlin: Elsnerdruck, 1993. – 82 S.

реципієнта, а значить - взяти неправильні орієнтири в перекладі. Так, діловий лист має, здавалося б, конкретного автора, його підпис поставлено в кінці листа, але написаний він від імені фірми та в її інтересах, отже, теперішнє джерело - фірма. Енциклопедична стаття також може мати автора, і він зазначений, але фактичне джерело тексту редколегія енциклопедії, а в складі відомостей, які входять у статтю, це відображено, більше того, думка і трактова загальноприйняті і ніби затверджені всім досвідом людства (візьмімо будь-яку енциклопедичну статтю, приміром, про Ейнштейна, про паровий двигун, про бароко і т.п.).

Трохи простіше визначити реципієнта, тобто того, кому текст призначений. Це може бути зазначено в анотації до глобального тексту або у вступному розділі (у передмові, якщо це ціла книга, у редакційному зверненні, якщо це журнал). У складних випадках це з'ясується лише при подальшому аналізі. А навіщо нам неодмінно потрібно це з'ясувати? Справа в тому, що від цього залежать різноманітні мовні риси, котрі неодмінно потрібно передати в перекладі. Якщо текст призначений дітям, у ньому необхідно зберегти простий синтаксис, доступний дітям підбор слів, яскраву образність. Якщо це текст, який написаний для загального користування населення (інструкція до побутового приладу, енциклопедична стаття), то в ньому можуть зустрічатися найрізноманітніші синтаксичні структури, але обов'язково відсутні вузькоспеціальні та діалектичні слова.

Надзвичайно важлива і правильна інформація про джерело. Головне, що дає ця інформація - це розуміння того, що автор - це дуже часто поняття формальне, і те, що він зазначений, не означає обов'язкової наявності рис його індивідуального стилю у тексті. Наприклад, автор інформаційної замітки у щоденній газеті часто вказується, але його ім'я приводиться, щоб закрити за певною особою відповідальність за інформацію.

Склад інформації та її щільність. Несподівано важливим виявляється тип інформації, закладеної в тексті. Взагалі існують різні класифікації видів мовної інформації, Нам для практичних цілей перекладу досить буде підрозділяти інформацію, що несе

текст, на три види : когнітивна (пізнавальна), емоційна та естетична.

Вид інформації є визначальним для типу тексту і має свої засоби мовного оформлення. Зручніше за все при аналізі «перевірити» текст, що ми збираємося перекладати, на наявність всіх трьох типів інформації.

Почнемо з когнітивної інформації. Чи є в нашому діловому листі когнітивна інформація, тобто об'єктивні відомості про зовнішній світ? Безумовно, є. Це ім'я автора листа, назва фірми, найменування товарів, позначення строків їхньої поставки, умов поставки. Всі ці відомості оформляються в тексті особливим чином. У першу чергу для них характерні термінологічні риси , тобто велика кількість мовних знаків, що мають статус терміну та ознаки терміну: однозначність, нейтральне забарвлення, незалежність від контексту. От і ключ до перекладу! Виходить, перекладати все це потрібно однозначними відповідностями - еквівалентами, які є в словнику.

Друга важлива риса: когнітивна інформація оформляється в тексті засобами письмової літературної норми, точніше, її нейтрального варіанту (ділова мова, науковий стиль, у конкретних випадках письмова норма одержує різні назви, але риси її залишаються стабільними). Виявивши цю рису в оригіналі, ми постараємося зазначити її в перекладі - тобто будемо дотримувати нейтральної письмової літературної норми мови перекладу<sup>60</sup>.

Подивимося, чи представлена в діловому листі емоційна інформація, тобто, нові відомості для наших почуттів. Так, вони є. Це слова вітання, вибачення, прощання, висловлені в листі думки та оцінки. Емоційна інформація в діловому листі трохи стерта, обмежена рамками ділового етикету. Так що в письмовому оригіналі не зустрінуться емоційно забарвлені засоби просторіччя, які припустимі в усному. Саме тому замість

---

<sup>60</sup> Abegg B. 100 Briefe Deutsch für Export und Import. – Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2001. – 160 S.; Agricola C. und andere Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1962. – 792 S.

словосполучення «я страшно радий», буде, «а я щиро надзвичайно радий» або «мені приємно було довідатися»; не «папа», а «усього доброго».

Отже, ми можемо зробити важливий для перекладу висновок: емоційна інформація буде передаватися за допомогою емоційно забарвленої лексики і емоційного синтаксису, але засобу передачі обмежені рамками ділового етикету. І нарешті, чи є в діловому листі естетична інформація? Чи дає нам цей текст відчуття прекрасного? Чи є в ньому для цього спеціальні засоби - метафори, рима, гра слів, ритмічний синтаксичний період, вигадливі епітети? Ні, емоційної інформації ми не знаходимо. Отже, аналіз інформаційного складу ділового листа прямо підвів нас до висновків про те, як його потрібно перекладати. Практичний досвід перекладу показує, що перекладачеві часто трапляються тексти, в яких різні види інформації змішані. Така реклама, у якій вигадливо поєднуються когнітивна інформація (назва фірми, назва продукту, його параметри, ціна), емоційна (гіперболізована позитивна оцінка якостей продукту) і естетична (гра слів, рима, фразеологія, повтори).

Разом з тим серед розмаїтості текстів, які людина розробила для зручності комунікації, є такі що спеціалізуються на одному певному виді інформації. Так, науковий текст спеціалізується на передачі когнітивної, текст побутового спілкування - на емоційній інформації, художній текст - на естетичній. Стратегію перекладу саме таких текстів перекладачеві легше всього виробити. Однак зовсім «чистими» вони все-таки не бувають. Навіть найсухіший науковий текст може містити невелику частку емоційної інформації. Але про це пізніше. Зараз для нас важливо в принципі усвідомити, що від виду інформації залежить вибір мовних засобів. А при перекладі, виходить, треба вчитися швидко визначати вид інформації.

При самостійному освоєнні навички визначати інформаційний склад і при навчанні під керівництвом викладача ми пропонуємо починати з текстів, у яких домінує когнітивна інформація. Її легше виявляти, та й перекладати такі тексти простіше - тому що, як ми вже відзначали, у них багато термінів, тобто елементів, що не залежать від контексту. Саме при перекладі таких текстів словник - перший помічник. Тексти

цього типу ми умовно виділимо у групу інформаційно-термінологічних. Сюди відносяться наукові й технічні тексти, підручники, інструкції, ділові і юридичні тексти.

Другу ступінь складності для перекладача складають тексти, де розмішуються приблизно рівні частки когнітивної та емоційної інформації, і такі, де емоційна інформація переважає. Їх ми назвемо інформаційно-емоційними. Маються на увазі тексти газетно-журнальні, мемуарні, жалобні, рекламні, проповіді. Підвищені труднощі перекладу цих текстів насамперед пов'язані з тим, що арсенал засобів для передачі емоційної інформації різноманітний. Тут перекладачеві практично ніколи не допоможуть словники. Йому доведеться виявити своє вміння знаходити потрібні варіантні відповідності й трансформації. Відповідно до цього росте довжина одиниць перекладу. Якщо в інформаційних текстах це, як правило, слово або словосполучення, то в емоційних - та інформаційно-емоційних - це може бути й речення або цілий текст.

Нарешті, у третю групу ми об'єднаємо тексти, де домінує естетична інформація. Їх ми назвемо традиційним терміном - художні тексти, але трохи розширимо діапазон цього поняття. Крім художньої прози й поезії, ми включимо сюди й художню публіцистику, як тип тексту, де індивідуальне бачення автора і його стиль (естетика) підпорядковують собі і когнітивну, й емоційну інформацію. Засоби передачі естетичної інформації надзвичайно різноманітні. А якщо врахувати, що вона виступає завжди на тлі емоційної і є, власне кажучи, її особливим різновидом (передає нам почуття прекрасного), то зрозуміло, що такі тексти перекладати особливо складно<sup>61</sup>.

В аналізі інформаційного складу тексту існує параметр, що виявляється важливим для перекладу - це щільність інформації (компресія). Розглядаючи різні тексти, ми виявляємо, що в деяких з них, наприклад в енциклопедичному, використовується багато скорочень, пропущені другорядні компоненти синтаксичної структури й т.п. Це сигнал того, що в оригіналі є

---

<sup>61</sup> Außenwirtschafts-Alphabet. Ratgeber für das Auslandsgeschäft. – Frankfurt am Main: Deutsche Bank AG, 1986. – 396 ss.



засіб підвищення лінійної щільності інформації, і в перекладі їх необхідно зберегти, знайшовши аналогічні засоби. Відзначимо, що підвищення щільності інформації властиво тільки когнітивному виду, хоча засоби її підвищення (наприклад, скорочення) можуть зустрічатися і в художньому тексті і будуть там виразником естетичної інформації.

Комунікативне завдання та розмовний жанр. Визначивши інформаційний склад тексту, тепер нескладно формулювати комунікативне завдання тексту. Воно може звучати по-різному: повідомити важливі нові відомості; переконати у своїй правоті; налагодити контакт. Часто комунікативне завдання комплексне: повідомити нові відомості та переконати в необхідності купити, одночасно зробити приємність саме тим, як текст зроблений (реклама). Таке формулювання допоможе перекладачеві визначити головне при перекладі, тобто домінанти перекладу.

Всі описані аспекти попереднього перекладацького аналізу ще не дають повного уявлення про те, як оформлений текст. Остаточне уявлення ми одержимо, якщо визначимо, до якого мовного жанру він відноситься. Справа в тому, що людина розробила стійкі типові форми текстів, які мають свою історію, свої традиції. Підкреслимо, що ці типові форми інтернаціональні, вони не прив'язані до певної мови, так що цей аспект аналізу, як і попередні, може проводитися на матеріалі будь-якої вихідної мови і «працює» для того, хто перекладає. Скажемо, мовний жанр інтерв'ю або наукової доповіді цілком однаково будується як у французькій та німецькій, так і в українській мові. Мовними жанрами займається функціональна стилістика, і ми не будемо вторгатися в настільки важливу для цілей перекладу, суміжну з ним, але все-таки чужу сферу. З функціональною стилістикою та мовними жанрами перекладачеві необхідно познайомитися окремо і до того ж ґрунтовно.

Не всі характерні риси мовного жанру потрібно обов'язково враховувати перекладачеві. Наприклад, він навряд чи змінить при перекладі абзацну структуру тексту, замінить монолог діалогом або розповідь від третьої особи на розповідь від першої особи. Але всі вони в сукупності становлять систему мовного жанру, і, щоб вибрати в ній ті риси, на які варто звернути

активну увагу (повтори, емоційно забарвлену лексику й т.п.) необхідно знати систему в цілому<sup>62</sup>.

**Висновок.** Доперекладацький (попередній) аналіз є обов'язковим. У дійсності досвідчений перекладач витрачає на нього зовсім небагато часу, (5-10 хвилин) і потім може взятися за першу фразу. До речі, не обов'язково за першу. Почати можна з будь-якого місця, хоча у випадку із сюжетними текстами це не дуже продуктивно. Важливо тільки заздалегідь знати, що цей ваш початок виявиться найслабшим фрагментом перекладу, і на стадії виправлення з ним, може бути, доведеться попрацювати особливо багато. І перекладати спочатку необхідно повільно. Зате коли звичка до тексту відбудеться, справа піде швидко і якісно.

Що робить перекладач, коли він перекладає? Ми знаємо, що він перетворює текст, створений на одній мові, у текст на іншій мові. Але що конкретно він робить і як можна оптимізувати цей процес?

Процес перекладу - це пошук. І перекладач може вести свій пошук наосліп, випадково потрапляти точно в ціль або дати маху. Ми з вами хочемо цього уникнути і тому вже підготувалися, провівши попередній перекладацький аналіз. Ми знаємо, які особливості тексту потрібно постаратися передати в перекладі. Залишилося відпрацювати техніку. А для цього продуктивніше всього спробувати піти аналітичним шляхом - знову шляхом «холодного розрахунку». Спочатку спробуймо усвідомити кожен свій крок. На заняттях з перекладу для цього студент за допомогою викладача щораз коментує свої дії та пояснює їхню причину. Припустимо, перша фраза тексту, яку вам потрібно перевести, говорить «Jeder weiss : Aller Anfang ist schwer». Перекладемо її так: «Усякий знає: лиха лихо початок» і прокоментуємо свій переклад. Першу частину фрази ми перекладали, виділяючи як мінімальну одиницю перекладу слово - окремо «усякий» і «знає», вибираючи необхідні варіантні відповідності. Визначаючи варіант, ми орієнтувалися на те, що перед нами текст журналістського есе, основа стилю

---

<sup>62</sup> Брандерс М.П., Прворотов В.И. Предпереводческий анализ текста.- Курск, 1999

якого - письмова літературна норма, що й видно за забарвленням слів оригіналу. Тому з можливих варіантів: «усякий», «всяк», «будь-який», «кожен», «кого не візьми» - ми вибрали «усякий» (варіант із легким відтінком консервативності письмової норми). Можливий був і більше нейтральний варіант - «кожен». З тієї ж причини серед варіантів «знає», «у курсі», «розсікає» й ін. ми вибрали «знає». Друга частина фрази становить фразеологізм, а саме - прислів'я. У будь-якому мовному жанрі й при будь-якому інформаційному складі тексту прислів'я виконує важливі функції - компактним образним способом передає інформацію з відтінком просторіччя, а може служити й елементом ритму тексту. Тому в усіх текстах, крім усних, його перекладають зі збереженням формальних особливостей; передача описовим способом неприпустима. От чому ми передаємо варіантною відповідністю, із частковою зміною образу («лихе лихо» у порівнянні з «schwer» є гіперболою), але зі збереженням ритму і відтінку архаїчності (в оригіналі це - уживання «Aller» замість сучасного «jeder» у сполученні з «Anfang», у перекладі «лиха» - коротка форма прикметника). Розглядаючи все прислів'я як семантична єдність, ми як одиницю перекладу обираємо речення.

Отже, при коментуванні ми визначали одиницю перекладу, тип і вид відповідності. Коментування пошуку можна проводити й на матеріалі чужих готових перекладів - як гарних, так і поганих. Але одного тільки аналізу чужого пошуку недостатньо. Адже найбільш необхідна для перекладача навичка - це вміти «вести за руку» самого себе, усвідомлювати власні дії, уміти вчасно себе поправити. Гарний досвід такого роду дає написання курсової роботи з перекладу, що представляє собою переклад і коментар до нього.

Якщо переклад виконаний, то треба виконати аналіз результатів перекладу. Залишилося переглянути його й правильно оцінити. Оскільки на етапі підготовки і у процесі перекладу ми намагалися себе контролювати, нам залишається в основному технічна робота. Насамперед - потрібно зробити звірення тексту: чи не пропущені випадково слово або фрагмент. Потім оцінюється єдність стилю перекладу, уже без

зіставлення з оригіналом, тобто виконується редакторське виправлення, про яке йшла мова.

Зрозуміло, всі власні огріхи помітити не вдається, тому, якщо переклад публікується, він проходить (залежно від цілей видання) літературне, наукове й видавниче редагування. Але первісну відповідність перекладу літературній нормам мови та єдність стилю повинен вивірити сам перекладач. Чи не потрапило в переклад невідповідне слівце, що не відповідає основним рисам стилю оригіналу, чи не занадто штучно виглядає на тлі тексту стилістична фігура, сконструйована перекладачем. Все це піддається контролю. Непогано б привчити себе одночасно виявляти дрібні стилістичні кострубатості: занадто частий повтор того самого слова (звичайно, перекладачі помічають за собою любов до певних слів і можуть мимоволі наповнювати ними переклад), невдалі сполучення підрядних, неузгодженість у часі, неправильне відмінкове узгодження.

Всьому цьому можна навчитися й самостійно. Якщо ж таке навчання проводиться на заняттях, продуктивніше всього почати з викладацького редагування. Викладач редагує переклад студента - заздалегідь підготувавшись або по ходу читання перекладу в аудиторії, а інші студенти беруть участь в обговоренні. Наступний етап - дати завдання студентам відредагувати переклади один одного. І нарешті, можна перейти до найскладнішого, дати студентам завдання відредагувати власний переклад і представити результати на розгляд аудиторії. На додаток - якщо є така щаслива можливість - корисно зрівняти отримане з готовим перекладом професійного перекладача.

Розглянемо методику моделювання тексту рідною мовою. Всі описані етапи аналізу, необхідні перекладачеві письмового тексту, містять цілком традиційні дії. Але іноді буває корисно при навчанні (або самостійному освоєнні) додати до них вправу, що представляє не аналіз, а синтез. Це моделювання, або, простіше кажучи, твір тексту рідною мовою. Справа в тому, що типи текстів, які зустрічаються перекладачеві, ніколи не бувають зовсім новими для нього. Він уже десь бачив і читав їх - і інструкцію, і рекламу, і афоризм. А оскільки мовні жанри

універсальні, до тексту іноземною мовою завжди найдеться подоба рідною. Його й потрібно відтворити, намагаючись, щоб вийшло схоже на інструкцію, на рекламу, на інформаційну замітку, на казку й т.п.<sup>63</sup>.

Тема не важлива, і краще, щоб вона не була пов'язана з темою тексту, що ми аналізуємо і перекладаємо: якщо ми перекладаємо інструкцію до праски, то свою інструкцію можна написати до дверної ручки, кухля, капців. Потім написані тексти обговорюються в групі. Головне під час обговорення - визначити, що типово для даного тексту і що не підходить. У такий спосіб виявляються характерні риси тексту - власне, ті ж самі, що й при до перекладацькому аналізу.

Методика моделювання тексту рідною мовою гарна тим, що не вимагає від майбутнього перекладача фундаментальних філологічних знань і підходить навіть школярам для навчання перекладу. Якщо філологічні знання відсутні або забуті, то «пожвавити» їх або ввести можна пізніше - на етапі аналізу. Крім того, вона (методика) дає можливість у комплексі уявити собі ресурси перекладу і буде опорою для другого етапу перекладацького аналізу - аналітичного варіативного пошуку. І нарешті, вона дає перекладачеві початківцю сильну психологічну підтримку, у нього ще до перекладу створюється впевненість, що особливості тексту він знає і перекласти його може. Методика моделювання тексту, зрозуміло, неефективна при перекладі більшості текстів художньої літератури (за винятком текстів зі стійкими стилістичними характеристиками, таких, як народна казка), і тут її почасти компенсують паралельні тексти.

Словники й інші джерела інформації. Чи потрібний перекладачеві словник? Потрібний, але не завжди й не всякий. Просто при перекладі художньої літератури словник не завжди допоможе відшукати потрібне за контекстом унікальне авторське слово. З огляду на найважливіший параметр тексту,

---

<sup>63</sup> Чужакин А.П. Мир перевода или вечный поиск взаимопонимания / А.П. Чужакин, П. Палажченко. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Валент, 1999. – 192 с.

про яке говорилося раніше, а саме його інформаційний склад, можна сказати, що словник необхідний для перекладу текстів, де переважає когнітивна інформація: наукових, технічних і т.п. Більшу частину їх називають спеціальними, маючи на увазі їхню тематику - певну галузь спеціальних знань. Більшість спеціальних тематик забезпечено спеціальними словниками - з електротехніки, медицини, органічної хімії.

Однак, словники консервативні. Всі галузі знань розвиваються, змінюється й термінологічний апарат їхнього опису, а словники відстають. Вони настільки часто підводять перекладача, що існує думка, начебто терміни зовсім не однозначні й, крім того, багато хто ні в який словник не входять. Сумнів в однозначності термінів пов'язаний з тим, що словник не встигає враховувати зміни в їхньому використанні, звуження й розширення значення та фіксувати діапазон частотності терміну. Із цієї причини перекладачеві не обійтися без живого джерела термінів - без фахівця в даній галузі знань, що користується ними сьогодні і точно знає, який термін на сьогодні що означає. А що робити, якщо терміна немає у словнику? Те ж саме - звернутися до фахівця: лікаря, священника, інженера, архітектора. Оскільки, якщо терміна немає в словнику, то він або зовсім новий, або відноситься до професійних жаргонізмів (їх, звичайно, словник не фіксує). І тільки живий знавець тут може допомогти.

Особливу роль, на відміну від словників, виграють фундаментальні й популярні праці в потрібній вам галузі знань, чи то біологія, чи фармакологія. Вони необхідні, щоб увійти в курс справи, або, що називається, «увійти в тему». На самому початку книги вже йшла мова про універсальність знань перекладача. При цьому йому не потрібно заглиблюватися в деталі, досить зрозуміти основну суть явища, процесу, роботи механізму. Без цього він може наробити найдурніших помилок. Ще раз нагадаємо, що, за нашим переконанням, активні знання лексики із спеціальних тем не варто здобувати заздалегідь, тим більше, що це завдання нездійсненне. Але в той момент, коли тема зустрілася в перекладі, відомості потрібно збирати максимально серйозно, зосереджено й швидко, намагаючись розібратися в суті.

Розмаїтість письмових текстів велика. Залежно від характерних ознак тексту перекладач відшукує засоби перекладу. Які ж це ознаки? У даному розділі пропонується коротка характеристика тих різновидів текстів, які найчастіше зустрічаються перекладачеві. У розмежуванні типів текстів ми опиралися на теорію мовних жанрів, але пропонуємо більш обмежений набір різновидів (тому що багато близьких жанрів не розрізняються за перекладацьким підходом) і більш простий склад характерних ознак (оскільки не всі ознаки важливі для перекладу).

Читача, знайомого з допоміжними засобами перекладу, здивує тут відсутність самих текстів. Вони відсутні не випадково. Будь-які приклади у вигляді текстів прив'язали б нас до конкретної іноземної мови, а наше завдання - виявити закономірності практичної роботи над текстом, пов'язані з перекладом, з діями перекладача, які можуть бути застосовані до будь-якої вихідної мови, що перекладається. Ми навмисно не зачіпаємо лінгвостічні компоненти тексту, тобто все те, що залежить від специфіки культури кожного народу, оскільки такі особливості і за змістом, і на рівні мовної форми вимагають розгляду на матеріалі двох конкретних мов.

Значна частина описаних далі типів тексту ввійде в заняття з перекладацького аналізу, а обрані види (скажімо, юридичний текст, медичний текст або який-небудь інший) будуть освоюватися потім докладно на тренінгові заняттях відповідно з юридичного перекладу, медичного й т.п.

Для викладачів зробимо відразу одну методичну примітку. В описі типів текстів ви знайдете лише їхню характеристику, але немає рекомендацій, яким чином ці ознаки разом зі студентами виявите в тексті, не регламентована також і послідовність аналізу. По-перше, для кожного тексту зручніше за все своя послідовність аналізу. По-друге, від підготовленості та настрою аудиторії теж залежить, як найкраще подати матеріал. В одних випадках можна почати з аналізу лексики і цим шляхом прийти до обговорення складу інформації, в інших обов'язково із зовнішніх відомостей про текст, а іноді тільки з моделювання тексту і має сенс починати обговорення. Тактика аналізу це справа викладацької техніки.

Для перекладачів-практиків цей розділ є своєрідним довідником, що полегшить їхню праця. У розділ не ввійшли деякі тексти, які, зустрічаються часто, наприклад списки, переліки, таблиці - тобто переважно ті, у складі яких відсутня структура речення, оскільки вони винятково прості для перекладу (крім використання словника, від перекладача ніяких зусиль не потрібно).

Ми прагнули розташувати тексти за ступенем зростання складності їхнього перекладу, але цей принцип витриманий не повністю. Так, тексти, що мають допоміжний характер у системі глобального тексту, наприклад бібліографічні матеріали, розміщені наприкінці, хоча для перекладу вони не складні. Приклади наводяться переважно на матеріалі української мови.

Науковий і технічний тексти. До цього типу відносяться тексти наукових статей, монографій, технічних описів. Назва теми принципового значення для оформлення тексту не має. Зовнішнє враження, що математичний текст з математичними формулами і хімічний текст, де повною мірою багато хімічних формул, є зовсім різні тексти. А насправді, тільки на малу долю відділяють нас від висновку, що вони саме цими формулами дуже близькі один до одного. І дійсно, будь-який науковий або технічний текст (надалі у викладі - просто науковий) відрізняється від інших багатим арсеналом допоміжних знакових систем (включаючи схеми і креслення в технічному тексті). Більшості носіїв мови ці знаки невідомі. Але для когось такий текст призначений? Так, він призначений для фахівців у даній галузі знань. Висновок - реципієнт це фахівець (медик, математик і т.п.). А джерело? Автор наукового тексту, який завжди визначений. Але ми ніколи не помітимо в науковому тексті істотних проявів авторської індивідуальності. Наукові тексти не пишуться як заманеться. Їх прийнято писати за строгими правилами. В різних авторів, що пишуть на ту саму тему, ми виявимо не тільки ті самі синтаксичні та морфологічні структури, але й однакові мовні звороти, однаковий стиль. Розходження спостерігаються лише в частотності вживання деяких слів і виразів і, може бути, у ступені складності викладу. Виходить, що автор виступає не від себе особисто, а як один із представників даної галузі знань, опираючись на все досягнуте



його попередниками, причому буде текст за строгими правилами, прийнятим серед фахівців у будь-якій галузі. Виходить, джерело - автор як представник всіх фахівців у певній галузі знань<sup>64</sup>.

Науковий текст служить для передачі когнітивної інформації. Численні мовні засоби забезпечують її оформлення як об'єктивної інформації. Назвемо провідні серед них, які потребують еквівалентної передачі в перекладі:

1. Семантика підмета. Підмет використовується як іменник з тематичного кола даної галузі знань або засобу вторинної номінації (особисті та вказівні займенники, прислівники), що вказують на такий іменник. Особисті займенники однини зі значенням суб'єкта зустрічаються винятково рідко та автор-суб'єкт виявляє себе в ритуальній формі «ми»;
2. Різноманітні засоби вираження пасивності стосовно формального підмета. Спеціальні дієслівні форми стану (пасив), дієслівні, конструкції з пасивним значенням, безособові й невизначено-особисті додатки;
3. Перевага теперішнього часу дієслова, що представляє собою абсолютне сьогодення, тобто так званий *Präsens*. Його використання дає можливість подати повідомлювані відомості як абсолютно об'єктивні, що перебувають поза часом, як істину в останній інстанції;
4. Достаток складних слів і слів, побудованих по словотворчій моделі з абстрактним значенням. Ця риса відбиває високий рівень узагальненості описуваних відомостей, а отже - їхньої об'єктивності;
5. Виразна домінанта тексту - явна перевага іменників, вираження дії переважно не через дієслово, а через віддієслівний іменник з семантизованим дієсловом. Це теж

---

<sup>64</sup> Солодуб Ю.П. Теория и практика художественного перевода: Учеб. пособие / Ю.П. Солодуб, Ф.Б. Альбрехт, А.Ю. Кузнецов. – М.: Академия, 2005. – 304 с.; Сазонова Н.М., Шабатина К.М. Збірник Текстів англійською мовою ( з питань педагогіки, психології, математики, фізики, біології та ін.). Посібник для вчителів шкіл, викладачів та студентів вузів. – К.: Радянська школа, 1967. – 272 с.

підвищує статус об'єктивності викладу, оскільки збільшує рівень абстрактності.

Найбільш характерною рисою наукового тексту, що відразу впадає в око, є велика кількість термінів. Можна сказати, що це само регульований лексичний апарат, спеціально вироблений для передачі когнітивної інформації. Терміни однозначні, не мають емоційного забарвлення і не залежні від контексту. Ці три важливих ознаки термінів ведуть до вирішальних для перекладача висновків - для передачі термінів у науковому тексті повинні використатися однозначні, не залежні від контексту відповідності - еквіваленти. Значна частина еквівалентів утримується у двомовних спеціальних словниках. Заміна термінів близькими за значенням словами неприпустима<sup>65</sup>.

Інша лексика в науковому тексті одноманітна за складом. Провівши порівняльний аналіз різних за тематикою наукових текстів, можна виявити дуже схожий набір слів (в українському тексті: «аналізувати», «процес», «розвиток», «дійти до висновку» і т.п.). Недарма цю лексику іноді називають загальнонауковим шаром термінології або лексикою загальнонаукового опису. Досліджувати її особливості в тексті, можна виявити що :

1. вона позбавлена емоційного забарвлення;
2. її можна віднести до нейтрального варіанту сучасної письмової літературної норми;
3. у ній широко розвинена синонімія, причому синоніми, як правило, стилістично рівноправні: «відіграє важливу роль», «має важливе значення», «досить істотне» - ці синонімічні звороти в більшості випадків взаємозамінні. Тому при перекладі лексики загальнонаукового опису, тобто того тла, на якому виступають терміни, ми будемо вибирати відповідності, що представляють собою щось середнє між еквівалентами та варіантними відповідностями, оскільки більшість варіантів

---

<sup>65</sup> Перевод общетехнических устойчивых словосочетаний в текстах научно-технических журналов с английского языка на русский: Метод. пособие / Сост. Л.И. Чернавина. – М., 1985. – 55 с.

взаємозамінні і всі вони нейтральні. Так що й у цьому випадку перекладач може опиратися на словник, але вже не спеціальний, а загальномовний.

У науковому тексті завжди є засоби, що підвищують рівень щільності когнітивної інформації. Це, насамперед, різноманітні скорочення. Для вироблення перекладацьких рішень важливо визначити їхній тип. Аналіз показує, що в науковому тексті широко представлені спеціальні термінологічні скорочення (наприклад, «ЭКГ» = «електрокардіограма» з медичному тексті) і загальномовному (наприклад, «і т.. буд.» = «і так далі»).

Більшості термінологічних скорочень дається відповідність у словниках, його й потрібно застосовувати в перекладі й у жодному разі не винаходити власне скорочення. Якщо ж у спеціальному словнику скорочення відсутнє (це буває, якщо термін в даній області знань є на одній мові й ще мало відомий на іншій), необхідно розшифрувати скорочення й дати його в перекладі, як у повному, так і в скороченому варіанті (тоді скорочення пропонує сам перекладач, орієнтуючись на тип скорочення в оригіналі: якщо в оригіналі акронім, тобто скорочення за початковими буквами, то в перекладі - теж акронім; якщо в оригіналі складноскорочене слово, перекладач вибудовує ту ж модель). Контекстуальні скорочення в науковому тексті відсутні.

Уже сам аналіз засобів оформлення когнітивної інформації показав, що система цих засобів фактично блокує емоційну інформацію. Засоби об'єктивізації викладів не дають виявитися суб'єктивному початку. Часточки емоційної інформації представлені у стертому, гранично формалізованому вигляді засобів модальності наукової дискусії. Засоби ці в кожній мові свої. Наприклад, в українській мові - це модальні слова, словосполучення з дієсловами певної семантики: «імовірно», «мені представляється»; лексичні підсилювачі, що відносяться до письмової літературної норми мови: «неодмінно», «ні в якій мірі». На ці їхні характеристики й потрібно орієнтуватися, передаючи емоційну інформацію в перекладі. Невелику частку становлять інтернаціональні засоби емоційності наукової дискусії, такі як риторичні питання й вигуки.

Логічність викладу забезпечена також високим рівнем складності й максимальною серед письмових текстів розмаїтістю синтаксичних структур (зрозуміло, зустрічаються тільки структури, що перебувають у рамках письмової літературної норми). Здавалося б, цю важливу рису - складність синтаксису - перекладач теж повинен зберігати повною мірою. Але іноді складна структура, через особливості мови перекладу, перетвориться таким чином, що з'являється двозначність змісту або занадто більша дистанція компонентів заважає простежити за думкою автора. У таких випадках принцип логічності побудови порушується, і перекладачеві доводиться перетворювати синтаксичну структуру (тобто робити синтаксичну трансформацію), спростувати її або розбивати складне речення на два<sup>66</sup>.

А от якщо логічний принцип витриманий у науковому тексті від початку до кінця, читач може навіть одержати задоволення від знайомства з ним, захоплюючись блиском логіки викладу. За таких умов ми вправі вважати, що текст містить елементи естетичної інформації. І це ще один довід на користь того, що засоби логіки побудови перекладачеві доведеться відтворювати в перекладі. Тоді читач перекладу одержить можливість так само насолоджуватися текстом, як і читач оригіналу. Відзначимо, однак, що далеко не всякий науковий текст відзначається логічністю; перекладачеві зустрічається всякий рівень наукового викладу. І якщо він не одержав особливого завдання відредагувати й поліпшити текст при перекладі, то він цілком може залишити його недоліки на совісті автора й перевести все, як є.

Додатковим засобом логічної організації наукового тексту є графічні засоби, насамперед - шрифтові: величина, жирність шрифту в заголовках і підзаголовках, розрядка, курсив,

---

<sup>66</sup> Панов С.Ф. Технологія перекладу технічно-орієнтованих текстів з використанням положень теорії технічних систем // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2009. Вип. 6 (160) – С. 127–133.

компресійні засоби виділення значимої й підпорядкованої інформації.

До них можна додати підкреслення й виділення іншими кольорами. При оформленні перекладу перекладач зобов'язаний сигналізувати про характер виділення інформації своїми засобами (наприклад, не обов'язково різними шрифтами, але введеної ним градацією підкреслень) або ж сповістити про це в особливій примітці.

Комунікативне завдання наукового тексту - повідомлення нових відомостей у даній галузі знань. Причому це нове базується на значному обсязі відомого, звичайно, не будь-якому читачеві, а тільки фахівцеві. Рівень базової компетентності, загальної для джерела й реципієнта, дуже високий. От чому науковий текст недоступний непосвяченим. Виходить, перекладачеві необхідно «входження в тему», необхідне підвищення свого рівня компетенції, щоб не помилитися в передачі змісту.

На закінчення характеристики наукового тексту згадаємо про той пункт, що у схемі попереднього перекладацького аналізу ми назвали першим - це збір зовнішніх відомостей про оригінал. Якщо в результаті цих відомостей з'ясується, що даний науковий текст - лише частина наукової праці (глава, розділ) або наукова стаття в тематичному збірнику, необхідно ознайомитися із книгою в цілому, це полегшить розуміння змісту. Може виявитися також, що науковий текст не сучасний, написаний на початку ХХ століття або раніше. Тоді завдання перекладача неминуче ускладнюється, йому доведеться використати в тексті перекладу мовні засоби, які передадуть тимчасову дистанцію. Які засоби - це покаже аналіз оригіналу. Це можуть бути застарілі слова й звороти літературної мови, застарілі терміни, переважно архаїчні структури речення (у тому числі й застарілі варіанти порядку слів).

**Висновок.** При перекладі наукового й технічного текстів домінантами перекладу, що забезпечують інваріантність тексту, тоб то відповідність його оригіналу, будуть всі засоби, що забезпечують об'єктивність, логічність і компактність викладу. Перелічимо їх ще раз: терміни; загальнонаукова лексика без оцінного забарвлення (письмовий варіант); дієслівні форми

теперішнього часу; пасивні дієслівні конструкції; особисті-невизначені й безособові структури; складні слова; словотворчі моделі з абстрактною семантикою; переважне вираження процесу через іменник (виходить, заміна іменника на дієслово з тією семантикою не бажана!); скорочення; цифри; формули; схеми (останні три переносяться в текст перекладу без змін); максимальна складність і розмаїтість синтаксичних структур (які у випадках порушення логічного принципу можна членувати); графічні засоби логічної організації; формалізовані засоби емоційності наукової дискусії.

Провідна одиниця перекладу - слово, а для перекладу деяких складних слів - морфема. Найпоширеніший вид відповідностей - однозначний еквівалент; на другому місці - варіантна відповідність із рівноправною варіативністю.

Розглянемо роботу перекладача з підручником. Ми відносимо до цього типу роботи тексти будь-яких підручників, навчальних посібників, а також тексти спеціальних енциклопедій, періодичних віддань, журналів побудованих за тематичним принципом. Перекладати їх доводиться часто, а невдачі перекладача часто пов'язані з тим, що він не розібрався у специфіці такого тексту й додавати йому риси або чисто наукового, або науково-популярного<sup>67</sup>.

У чому ж ця специфіка? Більшість підручників призначена для того, щоб передати читачеві досить великий обсяг систематизованих відомостей, підвищити рівень його професійної компетентності. Різниця в рівні компетентності джерела й реципієнта є дуже істотна. Властиво, джерелом тексту підручника є ті ж фахівці, але, орієнтуючись на особливості читацької аудиторії, вони адаптують до неї специфіку наукового тексту. Читачеві підручника може не

---

<sup>67</sup> Claus V., Schwill A. Schüler-Duden: Informatik. – Mannheim/Wien/Zürich: Dudenverlag, 1991. – 560 S.; Brandstetter G. Euro- ABC: Lexikon der wichtigsten EU- Abkürzungen und Initialwörter. – Wien: wirtschaftsverl. Ueberreuter, 1995. – 208 s.; Gabler Wirtschafts-Lexikon. – Taschenbuch-Kassette mit 6 Bd. – Wiesbaden : Gabler, 1988.

вистачати не тільки професійної, але й вікової компетентності. Тоді необхідна ще й вікова адаптація - усі знають, що підручники для дітей написані простіше, ніж підручники для підлітків, а підручники для підлітків - простіше, ніж підручники для студентів, дорослих.

Текст підручника, так само як і науковий текст, явно спеціалізований на передачі когнітивної інформації. Ми знаходимо в ньому всі ті ж засоби її передачі, але в спрощеній формі. Розглянемо кожне з них:

1. Терміни. Володіють у підручнику всіма своїми характерними ознаками (однозначність, нейтральність, незалежність від контексту), але кількість їх менша, і кожен термін уводиться визначенням. У вузькоспеціальних підручниках (таких, як «Допомога з кардіології для медсестер») іноді спостерігається використання у них професійних жаргонізмів;
2. Лексика загальнонаукового опису. Її обсяг досить великий, і до неї додається значний відсоток лексики загальнонаціональної мови, що не відноситься до наукового опису;
3. Тимчасові форми. Абсолютне сьогодення також переважає;
4. Пасивні конструкції. Число їх менше, ніж у науковому тексті. Відповідно вище відсоток активних;
5. Невизначено-особисті й безособові структури частіші;
6. Складність і розмаїтість синтаксичних структур менша, ніж у науковому тексті. Речення простіше й коротше, іноді - значно;
7. Когезія. Трохи менша кількість засобів формальної когезії, зате вище рівень асоціативної з'єднання тексту;
8. Щільність інформації. Вона в тексті підручника представлена, але розподілена трохи інакше, ніж у науковому тексті. Допоміжні знакові системи невербального характеру використовуються тут дуже активно (формули, схеми, графіки) - до них додаються, до речі, ще й ілюстративні матеріали, - а от скорочень зустрічається менше. Точніше, загальномовні скорочення частіше, а спеціальні скорочення рідше. Поширено висновок частини повідомлення в дужки (синтаксична компресія);
9. Складні слова й словотворчі моделі з абстрактною семантикою. Кількість їх, безумовно, значніше в порівнянні з

багатьма іншими типами текстів, але воно менше, ніж у науковому тексті;

10. Графічні засоби логічної організації. Треба відзначити, що їхня кількість більша й розмаїтість - ширша, ніж у науковому тексті. До вже названого додаються: підкреслення, висновок фрагмента тексту поміщається в рамку, або на поля<sup>68</sup>.

---

<sup>68</sup> Agricola C. und andere Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1962. – 792 S. Berghorn G., Judina T. Wörterbuch Deutsch-russisch. Begriffe aus Wissenschaft und Hochschule. – Bonn: Köller Druck&Verlag, 1996. – 132 c.; Ebinal M. Business in Rußland: Direktinvestitionen, Außenhandel und öffentliche Programme, Stuttgart: Rußland Consulting GmbH, 1993, - 44 ss.; Gröger E. Wörterbuch Deutsch-Englisch. – Leipzig : Verlag Enzyklopädie, 1990. – 556 S.; Handbuch der Elektronik: e. Umfassende Darst. für Ingenieure in Forschung, Entwicklung u. Praxis / Autoren Adamowicz T. ...u.a. München: Franzis-Verlag, 1979, -1017 ss.; Hesse J. Marketing-Glossar für das Unternehmen Deutsche Bundespost TELEKOM. – München und Mering: Rainer Hampp Verlag, 1991. – 98 S.; Kantrowitz P. Electronic measurements. – New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1979. – 398 P.; Kleine Enzyklopädie. Technik. / Hrsg. Jentsch u.a. – Thun- Frankfurt/M.: Verlag Harri Deutsch, 1985. – 752 c.; Lohmann M- Die Ukraine der neue Nachbar in Europa: Anmerkungen zu Geschichte und Gegenwart. – K.: Геопринт, 2003. – 137 c.; Reichardt W. Elektroakustik. - Leipzig: BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft, 1971, - 183 ss.; Tietz H.D. Ultraschall-Meßtechnik – Berlin: VEB Verlag Technik, 1969, - 228 ss.; Wlassow J.N., Kulenko V.J. Rektion der Verben, Adjektive, Substantive im Deutschen. Handbuch für Studenten und Lehrer. – Winnyzja: NOWA KNYHA, 2003. – 144 S.; Wrede-Grischkat R. Manieren und Karriere: Verhaltensnormen für Führungskräfte - Frankfurt am Main: Frankfurter Allg. Zeitung Gabler GmbH, Wiesbaden, 1992. – 332 c.; Артюх С.Ф. та ін. Педагогічні аспекти викладання інженерних дисциплін. Посібник для викладачів. – Харків: УПА, 2001. – 210 c.; Бобир О.В. Етикет учителя. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 216 c.



Емоційна інформація в навчальному тексті різноманітніша, ніж у науковому. До традиційних засобів, що відбивають емоційність наукової дискусії, додаються іноді лексичні емоційно-оцінні засоби, які використовуються для повідомлення читачеві настановної оцінки або, інакше кажучи, загальноприйнятого, усталеної думки про яке-небудь явище або процес (наприклад, в українському: «великий», «не має собі рівних», «найбільший»). Емоційну інформацію несуть також прийоми прямого звертання до читача, що спонукують його до сприйняття когнітивної інформації, спонукального речення, риторичного питання і т.п. («давайте разом задумаємося про те...», «як ви думаєте...»).

**Висновки для перекладача.** При перекладі навчального тексту домінантами перекладу, як і в науковому тексті, залишаються всі засоби, що забезпечують його об'єктивність, компактність і логічний зв'язок, але варто враховувати, що всі ці засоби представлені у спрощеному, адаптованому до специфіки реципієнта вигляді, і ускладнювати текст, наближати його до наукового неправомірно. Додаткових зусиль зажадає пошук засобів, які відтворюють емоційну інформацію оригіналу, зокрема емоційно-оцінних слів. Провідна одиниця перекладу - слово; серед відповідностей, поряд з однозначними (словниковими) еквівалентами, досить поширені варіантні відповідності як з рівноправною варіативністю, так і суто залежні від контексту. Але, якщо число останніх у перекладі надмірно збільшити, текст непомітно перетвориться в науково-популярний!

Переклад інструкції<sup>69</sup>. Інструкція існує вже багато століть і пройшла довгий шлях розвитку, спеціалізації, а також

---

<sup>69</sup>Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу ( німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.

інтерференції з іншими мовними жанрами. Так що є в сучасному арсеналі інструкцій граничні варіанти, що вбирають деякі риси інших типів тексту. Щоб описати характерні ознаки інструкцій, не будемо залучати всі підвиди, а скористаємося зручною спрощеною класифікацією:

1. Споживча інструкція до товарів (інструкція до телевізора, до велосипеда, до дитячого харчування та ін.);
2. Анотація до приладів, медикаментів;
3. Відомча інструкція (правила заповнення документів і правила поведінки клієнтів: митна декларація, пожежна інструкція та ін.);
4. Посадова інструкція (правила поведінки працівника в даній посаді).

Основне призначення інструкції: повідомити значні об'єктивні відомості й надати пов'язані з ними необхідні дії, регламентувати дії людини. Виходить, комунікативне завдання, що несе текст інструкції, - повідомлення відомостей і приписання дій. У зв'язку з цим завданням розроблена оптимальна система мовних засобів, що оформляють текст інструкції.

Почнемо з реципієнта. Для кого призначений текст інструкції? Як і величезна кількість породжених людиною текстів, вона, як з'ясовується, призначений для будь-якого дорослого громадянина країни. Будь-яка людина може стати споживачем товару, пацієнтом, клієнтом якого-небудь відомства або працівником у певній області. Отже, мова інструкції повинна бути зрозумілою будь-кому, і спеціальної підготовки, (скажімо, професійної) компетентності не потрібно. І дійсно, в інструкції не зустрічається суто особистих термінів, відомих тільки професіоналам. Деяке виключення становить анотація до приладу, при читанні іноді не обійтися без словника, але адже вона й призначена одночасно й для фахівця (професіонала) і для користувача.

Текст інструкції ніколи не має підпису автора - зате завжди зазначена фірма - виготовлювач товару, міністерство або відомство. Ці інстанції і є фактичним джерелом інструкції, але породжують вони її за строгими правилами мовного жанру, регламентованим іноді навіть спеціальними правовими

документами. У стрункій системі: закони - підзаконні акти - інструкції - остання сходинка налагоджує прямий і конкретний контакт із громадянами, і мовні засоби, доступні кожному громадянинуві, його надійно забезпечують.

В інформаційному складі інструкції когнітивна інформація займає провідне місце. Це всі відомості про те, як функціонує прилад, із чого складається продукт, для чого служить ліки, чим займається фірма й т.д. Тут зустрічаються відповідні терміни з різних галузей знань (технічні, медичні, економічні), а також спеціальна лексика з різних сфер діяльності (поштова, митна, спортивна й ін.). По суті справи, до розряду когнітивної ставиться вся інформація, що пропонує - вона не викликає емоцій, її просто потрібно взяти до відома. Цьому відповідають мовні засоби: у текстах інструкцій багато імперативних структур, що відбивають різний ступінь імперативності (від «Настійно радимо...» до «Не доторкатися!»); при цьому частотність певних засобів імперативності залежить від традицій жанру та інструкцій у кожній країні (наприклад, німецькі інструкції виражають імперативність у цілому більш інтенсивно, ніж українці). Емоційність побічно передається структурою імперативу; емоційно забарвлена лексика в інструкціях не зустрічається, синтаксична емфаза - теж. По суті справи, інструкції дають людині чіткі розпорядження й приписання, діючи не на його емоції, а на його розум. Цей дуже важливий момент ставить перекладача в досить обмежені рамки при пошуку засобів перекладу.

Ще інструкції, що мають юридичну чинність, користуються деякими засобами юридичного спеціального тексту:

- у першу чергу юридичними термінами,
- стійкими зворотами мовлення, прийнятими в юриспруденції,
- особливими синтаксичними структурами.

Їх особливо багато в тих розділах інструкцій, які діють як юридичний документ (наприклад, у розділі «Гарантія» споживчої інструкції).

Засоби збільшення щільності інформації в інструкції представлені нерівномірно. У розділах, пов'язаних з використанням спеціальної термінології (наприклад, у технічному описі приладу) можуть використатися

термінологічні скорочення. Насамперед, це позначення одиниць-мір (швидкість, теплопровідність, напруга й т.п.). У цілому ж у тексті інструкції зустрічаються лише загальномовні лексичні, скорочення («і т.п.», «та ін.»); синтаксичних засобів компресії не відзначається. Це пов'язане з тим, що основне завдання інструкції - донести фактичну й наказову інформацію, що пропонується.

Як і в інших текстах, де домінує когнітивна інформація, в інструкції тлом, на якому виступають терміни й спеціальна тематична лексика, є письмова літературна норма, причому застосовується її консервативний варіант, із цілим рядом застарілих зворотів мовлення. Варіант цей часто називають канцелярським стилем.

Канцелярський стиль традиційно використовується в інструкціях, ділових й юридичних документах, тому зіткнення з ним відразу налаштовує читача на серйозний лад, на необхідність сприймати зміст як керівництво до дії. Так що тут він відіграє свою важливу позитивну знакову роль і повинен бути відтворений у перекладі.

При суто конкретному змісті інструкції зустрічаються деякі властиві риси, що свідчать про узагальненість змісту. Так, у них відзначається підвищена номінативність (український приклад: із двох варіантів - «якщо є» й «за наявності» обов'язково вибереться другий).

А чи є в інструкції емоційна інформація? Останнім часом у тексти інструкцій усе ширше стали впроваджуватися рекламні й просвітницькі компоненти змісту, розширюючи тим самим її комунікативне завдання. Типовим прикладом такої інтеграції може служити практично будь-який текст анотації до медикаментів. Тут ви обов'язково знайдете опис вигідних сторін даного препарату з елементами надзвичайної позитивної оцінки, що завжди властиво елементам реклами. В особливому розділі анотації або навіть в окремії, прикладеній до неї книжечці дуже простою, а іноді й образною мовою викладаються відомості про роботу того органу, нормальна функція якого в пацієнта порушена; при цьому з'являється лексика з емоційно-оцінним забарвленням, клішовані образи, тобто характерні ознаки публіцистики. У споживчих інструкціях почав з'являтися розділ,

присвячений екологічності товару, і в цьому розділі можна спостерігати як ознаки реклами, так і ознаки публіцистики.

**Висновки для перекладача.** Домінантами перекладу тексту інструкції будуть ті засоби, які забезпечують об'єктивність викладу і його характер, що пропонує, і відповідають темі:

- терміни, у тому числі юридичні;
- тематична лексика, що ставиться до відповідного відомства;
- канцелярський варіант письмової літературної норми;
- підвищена номінативність стилю;
- відповідно оригіналу кількість скорочень (контекстуальні скорочення неприпустимі);
- відсутність емоційного забарвлення в лексиці й синтаксисі (за винятком розділів з рекламними й просвітницькими компонентами);
- імперативні структури, при виборі яких перекладач зобов'язаний зробити виправлення на традиції імперативності, які існують у тексті інструкції мовою перекладу;
- окремі засоби рекламного й публіцистичного стилів.

Відзначимо, що існує традиційна різниця складу й змісту інструкцій однакового типу в різних мовах. Так, німецькі інструкції завжди набагато більше докладні, у них більше уваги приділяється мірам безпеки, ніж в українців. Просвітницькі компоненти й питання екології в українській інструкції поки ще майже не зустрічаються. Однак, ми не ставимо своїм завданням обговорення того, як перекладачеві слід обробити текст, щоб пристосувати його до традицій мови, перекладу. Нам важливо встановити ті принципи, згідно яких вихідний текст можна перекласти еквівалентно. Завдання обробки - це наступний і далеко не обов'язковий етап.

**Особливості перекладу енциклопедичної статті.** З енциклопедичною статтею ми маємо справу, насамперед, в енциклопедії - своєрідному тлумачному словнику понять. Текст енциклопедичної статті досить специфічний, і це породжує несподівані перекладацькі проблеми. Спробуємо в них розібратися. Почнемо з комунікативного завдання енциклопедичного тексту. Так ми скоріше прийдемо до специфіки перекладу.

Для чого ж призначена енциклопедія? Для того, щоб підучити достовірні відомості про предмет, явище або особистість, про які ти нічого не знаєш або мало що знаєш. Причому відомості ми одержимо основні й початкові. Вони далеко не повні, і, ґрунтуючись на цих базових відомостях, ми потім зможемо поповнити їх у більш фундаментальних джерелах (наприклад, у наукових періодичних виданнях). Крім цього, енциклопедія дає нам загальноприйняті оцінки того, або іншого явища. Відштовхуючись від цих оцінок як від базових, ми поступово, все глибше пізнаючи явище з інших джерел, можемо сформувану власну думку про нього, що не обов'язково збігається із загальноприйнятим.

Тепер відповімо на друге питання: для кого призначена енциклопедія? Напевно, для будь-якої людини, що вміє читати. І скоріше всього, дорослого, оскільки структура тексту й уживаних слів розраховані на сформоване, логічно організоване мислення.

А кого можна назвати джерелом енциклопедичного тексту? Питання не просте. Тексти в енциклопедії, як правило, публікуються без підпису, хоча мають певного автора. Автор цього енциклопедичного тексту є фахівцем у даній галузі знань (про рослини статті пише ботанік, про відкриття в галузі механіки - інженер), але текст він становить за неписаними законами, які на базі комунікативного завдання організували його в стійкий мовний жанр, і індивідуально-авторського колориту текст не має. Автор виступає експертом, відбираючи головне й формулюючи загальноприйняті оцінки. За склад же статей відповідає редакція енциклопедії, саме вона відбирає поняття, які на теперішній момент мають право вважатися культурним надбанням людства. Так що фактично джерелом тексту є інтелектуальна еліта людства.

Від чого ж залежать значимі риси енциклопедичного тексту і які вони? Для відповіді на питання досліджуємо, як завжди, його інформаційний склад. Властиво, визначення комунікативного завдання вже дало нам необхідну підказку. Провідною в тексті, безумовно, є когнітивна інформація. Об'єктивність її подачі забезпечена вже знайомими нам засобами:

- пасивні конструкції;

- безособові й невизначено-особисті речення;
- перевага теперішнього часу дієслова;
- перевага іменника над дієсловом (номінативність стилю);
- використання термінів, прийнятих у даній галузі знань;
- висока щільність (компресивність) інформації;
- тло сучасної письмової літературної норми;
- відсутність емоційно-оцінного забарвлення в лексичі й синтаксисі;
- об'єктивна семантика підмета.

Всі ці засоби, дійсно, нам знайомі у наукових й навчальних текстах. Однак, кількісні й деякі якісні параметри використання цих засобів необхідно прокоментувати. Почнемо із засобів, «ущільнюючих» інформацію. Адже енциклопедична стаття - мабуть, найкомпресивніший з аналізованих нами текстів. Достатність засобів компресії деформує деякі інші його риси, пов'язані з об'єктивністю подачі інформації. Тут зустрічаються скорочення всіх типів:

- загальномовні,
- спеціальні,
- контекстуальні.

Будь-яке слово, використовуване в тексті не один раз, починаючи із другого разу оформляється як контекстуальне скорочення. Заголовне поняття енциклопедичної статті із другого згадування скорочується до акроніма, тобто до першої букви відповідного слова із крапкою ( «Франція» = «Ф.»). Крім цього, використовуються графічні шрифтові засоби, компресуючі й організуючі інформацію (жирний шрифт, розрядка, курсив, петит), а також невербальні умовні позначки (наприклад, зірочка й хрестик, що супроводжують дати народження й смерті, якщо мова йде про персоналії). Широко поширені цифри.

Підвищеній компресивності тексту властива неповнота синтаксичних структур. Енциклопедичний текст послідовно уникає повторів структури. Якщо у двох фразах підряд один і той же підмет (а це буває особливо частіше, якщо текст присвячений персоналії), то в іншому випадку він опускається. Однак неповнота такої структури завжди заповнюється з попереднього тексту (на відміну від розмовного еліпсиса, що

відновлюється із ситуації спілкування). Так само часто опускається допоміжне дієслово в аналітичних структурах, так що пасивні конструкції можуть бути представлені в усіченому стану.

Спрямованістю до максимальної щільності інформації, відзначається невеликий обсяг речення в енциклопедичному тексті, та його спростування. До того ж текст розрахований на невідготовленого читача й пропонується йому як неускладнений синтаксичний варіант є оптимальним для сприйняття. Компресуючим засобом, що дозволяє опускати службові засоби логічної підпорядкованості - сполучники, прислівники й т.п., - є висновок частини інформації, в дужках.

Крім абсолютного теперішнього часу, енциклопедичний текст досить широко користується формами минулого часу, оскільки будь-яке явище, процес, особистість він розглядає також в історії.

Терміни зустрічаються тільки найпоширеніші, відомі більшості носіїв мови. І хоча тут також використовуються складні слова й переважає іменник, рівень абстрактності, узагальненості енциклопедичного тексту нижче, ніж наукового.

В енциклопедичному тексті багато власних імен. У їхній передачі перекладач повинен орієнтуватися на прийняті сучасних правил: відомі імена передавати відповідно до сформованої традиції, всі інші - за допомогою міжмовної транскрипції.

Загальним тлом, на якому виступають терміни, є письмова літературна норма, причому без відтінку канцелярського стилю. Характерно, що енциклопедичний текст колись був найважливішим розповсюджувачем сучасної літературної норми, а тепер хоча, потіснений засобами масової інформації, залишається авторитетним її зразком.

В основному текст енциклопедичної статті позбавлений емоційно-оцінного забарвлення. Однак, необхідність сформулювати загальноприйняті оцінки явища, процесу, персоналії (ми вже відзначали, що це - важлива частина комунікативного завдання) спричиняє засоби, типові для оформлення емоційної інформації.



Громадський порядок, який панує в цей момент у країні, може накласти свій відбиток на оцінну частину енциклопедичної статті. Це не дивно: енциклопедія - книга, що має масового читача, і здатна впливати на розуми, вірніше, на масову свідомість, подібно ЗМІ.

**Висновки для перекладача.** Домінантами перекладу енциклопедичної статті є засоби, що забезпечують як стислу, максимально компресуючі передачу когнітивної інформації, так і передачу в рамках письмової літературної норми установочно-оцінної емоційної інформації. Передачу когнітивної інформації забезпечують: терміни; нейтральне тло письмової літературної норми; пасивні конструкції; невизначено-особисті й безособові структури; скорочення (у тому числі контекстуальні, для яких у кожній мові є свої правила); неповні структури із пропуском уже згаданого компонента; невеликий обсяг речень і простота синтаксису; поєднання в одному тексті дієслівних форм абсолютного теперішнього й минулого часів.

**Емоційна інформація** оформляється за допомогою емоційно-оцінної лексики, інверсій, іноді епітетів, метафор і порівнянь. Основні одиниці перекладу - слово й словосполучення, однак для перекладу власних імен як одиниця перекладу виступає фонема; види відповідностей - однозначні еквіваленти (для перекладу термінів і власних імен), варіантні відповідності й трансформації (для перекладу всього іншого складу тексту).

**Особливості перекладу ділового листа.** Вибравши як особливий тип діловий лист, ми мали на увазі будь-які його різновиди: запит, речення, рекламацію, нагадування та ін.

Ми навмисно виключили з кола розглянутих текстів особистий лист, що формально належить до того ж мовного жанру - епістолярного й має як загальні риси з діловим листом, так й істотні відмінності. Особистий лист рідко є предметом перекладу (виключення становить переклад особистих листів знаменитих людей), і при необхідності виявлення особливостей

його перекладу можна здійснити за вже відомою схемою аналізу<sup>70</sup>.

Переклад ділового листа для перекладача-професіонала – це одне з найпростіших завдань. Щоб не допустити типові помилки у перекладі ділового листа, розглянемо його характеристику.

Комунікативне завдання тексту ділового листа – налагодити й підтримати контакт і повідомити актуальну інформацію. Контакт здійснюється через конкретних людей, але це не контакт індивідуальностей, а контакт представників фірм, організацій або самостійних представників вільних професій. Цих людей позв'язує яка-небудь справа. Виходить, і джерело, і реципієнт - ділові партнери. І відносини свої вони будують за строгими правилами ділового партнерства. Незважаючи на те, що в діловій переписці найважливішу роль відіграє когнітивна інформація, ми відійдемо від нашої звичайної схеми й обговоримо інший тип інформації, що витримується в діловому листі, це - емоційний. Адже він витримується в тих перших словах, з яких починається основний текст листа, і, крім того, саме його передача становить труднощі для перекладача-новачка.

Текст ділового листа, як і текст усякого листа, відкривається ритуальною формулою вітання. Це саме формула, тому немає ніякого сенсу перекладати її послівно. У кожній мові для різновидів формул вітання є готові відповідності, у нашому випадку це тільки ті формули, які ставляться до етикету офіційного спілкування (наприклад, в українській : «Високошановний пане ...!», «Шановна пані !»).

До іменного звертання може додаватися титул або посада. У перекладі вони повинні бути обов'язково передані. Чимало

---

<sup>70</sup> Abegg B. 100 Briefe Deutsch für Export und Import. – Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2001. – 160 S.; Agricola C. und and. Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1962. – 792 S.; Басс Э.М. Научная и деловая корреспонденция. Английский язык. – М.: Наука, 1991. - 176 с.

складностей виникає при перекладу з європейських мов на українську слова «колеги», оскільки в європейських мовах воно останнім часом розширило свою сполучуваність і застосовується стосовно представників будь-яких професій і суспільних груп (колегами можуть бути й сантехніки, і християнські демократи, і футболісти). В українській же мові звертання «колеги» зберегло свій традиційний ареал застосування стосовно вчених, лікарів, юристів, деяких інших професійних груп. Тому в ряді випадків це звертання при перекладі на українську мову замінюється іншим: «Шановні співробітники!», «Дорогі друзі!» і т.п. - залежно від ситуативного контексту. Інакше не виключено, що звертання придбає комічний відтінок.

Яка емоційна інформація утримується у звертанні? Це дуже важливо. Хоча на перший погляд може здатися, що застосування чисто формальних вітальних зворотів не служить передачі почуттів від джерела до реципієнта. Щоб розібратися в цьому, треба згадати, які емоції можуть виникати при контакті людей взагалі. Зрозуміло, найрізноманітніші, але існує два полюси виникаючих емоцій: агресивний і доброзичливий. Агресивні емоції спрямовані на розрив контакту, доброзичливі - на його розвиток і закріплення. У ході історії комунікації людина виробила мовні засоби, що сприяють стабілізації контакту, його розвитку й закріпленню. Ці засоби - формули ввічливості. Саме формули, свого роду сигнали, маркери доброзичливих емоцій. У якому стані людина не перебувала (розгніваному, роздратованому, злісному), уживши формули ввічливості, ми просигналимо партнерові про те, що він добре до нього ставиться, поважає його особистість і його діяльність. Таким чином, формули ввічливості закладають фундамент стабільних позитивних емоцій, нехай стандартних - але зате фундамент цей надійний.

Для тих же цілей служать формули ввічливості, що включають в основний текст листи («переконливе прохання», «дуже просимо» і т.п.), а також формули прощання («З повагою...», «Усього найкращого...»). Нагадаємо ще раз, що із численних формул увічливості, що входять в арсенал загальнонаціональної мови й застосовуваних людиною в житті,

перекладачеві ділового листа придадуться тільки формули офіційно-ділового етикету, приклади яких ми й намагалися приводити. Недоречні формули просторікувато-розмовного стилю, наприклад: «Привіт!», «Бувай!», «Щасливо!», «Слухай, а ти...» и т. п. Точно такий же ефект стилістичної невідповідності (що переходить у комічний) викличуть формули високого стилю: «Високоповажний!..», «Найдорожчий!..», «За цим залишаюся Ваш покірний слуга...» і т.п.

Слід зазначити, що в сучасній діловій переписці все частіше стали зустрічатися листи, де відсутня формула вітання й назване тільки ім'я адресата й предмет листа. Це характерно для ситуації переписки, коли з адресатом уже налагоджений стійкий контакт.

Формули ввічливості створюють позитивне емоційне обрамлення когнітивної інформації, що витримується в листі. І від того, наскільки точно перекладач їх відтворив, залежить правильність ракурсу, під яким подається ця когнітивна інформація. Її об'єктивність забезпечена засобами, які ми вже не раз обговорювали. Це терміни, номінативність стилю (перевага, іменників), загальне тло письмової літературної норми за рідким виключенням компонентів усної літературної норми.

Офіційно-діловий варіант письмової літературної норми включає велика кількість застиглих зворотів мовлення, що не має, однак, статусу фразеологізмів, оскільки вони не є загальнономовними, так званих кліше («заздалегідь вдячні», «користуючись нагодою», «на додаток до нашої розмові»). Щільність інформації підвищена за рахунок передачі кількісних даних цифрами й загальнономовними скороченнями (контекстуальні скорочення в діловому листі не прийняті!). Пасивні конструкції в діловому листі зустрічаються в розділах, близьких до наукового стилю: у технологічних описах, під час обговорення правових норм. Основа стилю така, текст пишеться від імені фірми у формі 1-й особи множини («ми»), або - рідше від 1-го особи однини, але тоді приналежність до фірми в тексті формулюється («Я як представник виробничої ради підприємства...»). Емоційно забарвлена лексика й емоційний синтаксис відсутні. Думки й судження виражаються за допомогою лексики з оцінною семантикою в рамках

літературної норми («украї небажано», «досить сприятливе враження» і т.п.).

**Висновки для перекладача.** До доміант перекладу тексту ділового листа відносяться мовні засоби, що забезпечують конструктивний контакт і передачу об'єктивної інформації. Це формули ввічливості в рамках офіційно-ділового стилю; терміни; загальне тло нейтральної письмової літературної норми; цифри, скорочення; власні імена; титули, звання, посади; звертання від 1-ї особи мн.; лексика з оцінною семантикою в рамках письмової літературної норми. Одиниці перекладу: фонема (при перекладі власних імен); слово (при перекладі термінів, титулів, звань і посад); словосполучення (при перекладі клішованих зворотів офіційно-ділового стилю); речення (при перекладі формул контакту). Використовувані види відповідностей: однозначні, не залежні від контексту еквіваленти (терміни, позначення титулів, звання або посад, власні імена); варіантні відповідності (лексика в рамках письмової літературної норми); трансформації (формули контакту, деякі синтаксичні структури письмової літературної норми).

**Особливості перекладу документів** фізичних та юридичних осіб. Ми стикаємося в житті з найрізноманітнішими документами фізичних і юридичних осіб, але всі вони мають подібність текстових ознак і, відповідно, вимагають при перекладі практично однакового підходу, що й дозволило об'єднати їх в один параграф. Не представляється можливим перелічити всі різновиди документів, назвемо ті з них, що найбільш часто вимагають перекладу. Документи фізичних осіб: паспорт, права водія, свідоцтво про народження, трудова книжка, пенсійне посвідчення, атестат зрілості, залікова книжка, диплом про закінчення вищого навчального закладу, документи, що засвідчують учений ступінь й учене звання, доручення на які-небудь права, нагородні документи та ін. Документи юридичних осіб: статuti й договори (поставки, надання послуг, купівлі-продажу, оренди й ін.). До останнього можна додати й договори між юридичними й фізичними особами.

Існує низка засобів допомоги зі складання й перекладу таких документів, де даються звороти мовлення й зразки документів.

Мабуть, якщо в завдання перекладача не входить ще й складання документів, то єдине, що йому необхідно для правильного перекладу, так це зразки відповідних документів мовою перекладу. Справа в тому, що всі документи, які мають юридичну чинність, мають клішовану форму, і вся когнітивна інформація, що витримується в них, повинна оформлятися раз і назавжди встановленим чином. І джерело, і реципієнт цих текстів є фактично адміністративні органи, яким документи потрібні для підтвердження прав і повноважень відповідних осіб.

Емоційна інформація в текстах документів відсутня. Мовні засоби, що оформляють ці тексти, ставляться до канцелярського різновиду письмової літературної норми. Провідні риси канцелярського стилю:

достатність канцелярських кліше;

деяка архаїчність (консервативність) лексики; складний, громіздкий синтаксис, що, однак, як й у юридичному тексті, орієнтований на максимальну точність й однозначність формулювань;

номінативність стилю;

перевага дієслівних форм теперішнього часу;

юридичні терміни.

**Висновки для перекладача.** Текст документа перекладається за аналогічністю тексту документа, що існує в мові перекладу, де одиницею перекладу буде словосполучення або речення (рідше - слово). Якщо аналоговий текст відсутній, домінантами перекладу в кожному разі є мовні засоби канцелярського різновиду письмової літературної мови: канцелярські кліше, складний синтаксис, номінативність стилю, форми теперішнього часу.

Серед видів відповідностей практично відсутні варіантні. Переважають однозначні еквіваленти й однозначні трансформації.

Особливості перекладу скорботного інформаційного тексту. Скорботний письмовий текст не має різновидів - це опублікований у друкованих ЗМІ некролог, але він має так багато рис, які спонукують особливим чином підходити до нього при перекладі.

На перший погляд комунікативне завдання скорботного тексту - інформувати нас про факт смерті людини, описати його життєвий шлях і дати йому оцінку. Але якщо обмежитися таким формулюванням призначення скорботного тексту, то він виявляється надзвичайно схожий на статтю з енциклопедії, присвячену персоналії. Насправді скорботний текст виконує ще одну важливу функцію - служить невід'ємною частиною давно сформованого скорботного ритуалу. І ця обставина істотно міняє ті мовні засоби, які використовуються в некролозі. Некролог - ритуальний мовний жанр, а всякий-древній ритуал має свій містичний зміст і релігійний корінь. Шанування померлого і священний трепет перед ним, що по-різному відбиваються в різних релігіях, що забороняють погано говорити про померлих. Крім того, спроба ідеалізувати померлого - природна психологічна реакція на його смерть. У результаті виникає особливий емоційний стан, відбитий у тексті некролога. Це накладає відбиток на більшу частину когнітивної інформації й послаблює об'єктивність її подачі.

Безумовно передаються об'єктивні дані однозначними відповідностями про особисті й географічні імена, дати, назви організацій, які зустрічаються в тексті некролога. У цілому ж він - один з деяких у сучасному побуті текстів, де широко використовуються різноманітні засоби високого стилю: висока лексика й тропи високого стилю («помер», «непохитний», «тернистий шлях», «у розквіті років», «служив справі»), інверсії високого стилю («Чесно й беззавітно боровся він...»). Широко поширена гіпербола позитивної оцінки, що передається за допомогою підсилювачів різного роду («ніколи», «надзвичайно» та ін.), а також прикметників, прислівників й іменників із семантикою високої позитивної оцінки («незрівнянний», «майстерно», «корифей»). Виступає вся названа лексика на тлі письмової літературної норми. Таким чином, засоби передачі когнітивної й емоційної інформації виявляються в складному переплетенні.

**Висновки для перекладача.** Домінантами перекладу скорботного інформаційного тексту є засоби, що забезпечують передачу об'єктивних даних про смерть людини й оцінку її життя й діяльності в рамках скорботного ритуалу. Це власні

імена й дати, тло письмової літературної норми, висока лексика й тропи високого стилю, інверсії високого стилю, гіпербола позитивної оцінки. При перекладі переважають еквіваленти й варіантні відповідності. Трансформації стосуються в основному синтаксису. Одиниці перекладу - слово й словосполучення.

**Особливості перекладу газетно-журнального інформаційного тексту.** У глобальному тексті газети й журналу переважають тексти, основна мета яких - повідомити нові відомості. Різновидів таких текстів багато: короткі інформаційні повідомлення (замітки), тематичні статті, оголошення, інтерв'ю. Іншим розповсюдженим видом газетно-журнального тексту є есе, де основну роль відіграють не самі відомості, а судження про них і форма їхньої подачі (мовлення про есе далі).

Та обставина, що перераховані тексти є частиною глобального тексту газети або журналу, представляється нам важливим для визначення стратегії їхнього перекладу. Адже в цьому глобальному тексті є свій єдиний стиль, своя ідеологія, своя тематична спрямованість, не підпорядковані в складі журналу (газети) хіба що рекламні вставки .(а це означає, що переклад реклами із цього журналу, якщо нам його замовлять, ми можемо здійснювати без обліку цих ознак). Правда, у спеціальних журналах зустрічається реклама, прямо або побічно із глобальним текстом (наприклад, реклама освітніх установ у журналі, присвяченому іноземним мовам; молодіжна реклама в журналі для підлітків)<sup>71</sup>.

При визначенні домінант перекладу насамперед спробуємо виявити джерело газетно-журнального інформаційного тексту. Формальне авторство такого тексту часто зазначено. Разом з тим ми звикли до того, що короткі інформаційні повідомлення публікуються без вказівки конкретного автора. У чому ж справа? Може бути, авторство не важливо? При проведенні стилістичного аналізу різних інформаційних текстів з'ясовується, що тексти, написані різними авторами, не мають

---

<sup>71</sup> Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу ( німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.



ніяких рис індивідуального авторського стилю. Характерні риси стилю цих текстів підпорядковуються законам мовного жанру газетно-журнальної публіцистики. Автор (якщо він названий) представляє позицію редакції, що може збігатися з позицією, наприклад, якої-небудь політичної партії або ж бути досить незалежним.

Реципієнти газетно-журнального тексту - широкі маси населення, хоча деякі видання мають більш вузьку вікову, станову або тематичну орієнтацію. Широта читацької аудиторії породжує необхідність доступності тексту, і комплекс мовних засобів, використовуваних у ньому, за два з половиною століття існування цього жанру вишикувався таким чином, що в сучасному втіленні ідеально виконує своє завдання. Провідною ознакою газетно-журнального тексту є клішованість засобів мовного викладу. При цьому в термін «кліше» ми не вкладаємо ніякого негативно-оцінного змісту. Маємо на увазі саме проміжний статус зворотів мовлення - між вільною «поєднанням і фразеологічним зв'язком», «демографічний вибух», «похмурі прогнози», «криза довіри». З таких ще не стійких у загальномовному змісті, але дуже звичних читачеві блоків, як з дитячого конструктора, складається газетно-інформаційний текст. Такі кліше організовані, як правило, за принципом метафори, але їхня образність уже почала діяти, вона стала звичною, і кожен образ такого роду служить для читача своєрідним сигналом, що створює загальне тло підвищеної емоційності сприйняття, однак це тло не виступає на перший план і не заважає сприймати когнітивну інформацію. Переважна більшість кліше містить просту оцінну конотацію за шкалою «добре – погано», наприклад: «невтримна гонка озброєнь» (погано); «майстер своєї справи» (добре); і те, що читач знаходить у тексті комбінацію заздалегідь відомих оцінок, полегшує розуміння сумарної оцінки події, що дає кореспондент. Про яку ж оцінку мова йде, якщо головне завдання газетно-журнального тексту - повідомити нові відомості? Справа в тому, що ці відомості лише на перший погляд можуть здатися об'єктивно поданими. В реальності ж вони подаються під певним кутом зору, читачеві нав'язується певна позиція. Не випадково газети й журнали часто

використовуються як потужний засіб ідеологічного тиску. У будь-якому інформаційному повідомленні, навіть спортивному, можна вгадати, на чьому боці автор. У газетно-журнальному тексті, безумовно, утримується зовсім об'єктивна когнітивна інформація. Вона виражена такими засобами: -це цифрові дані, - власні імена, - назви фірм, - організацій й установ.

Однак, їхній вибір (згадування одних даних і не згадування інших), їхнє місце в тексті, порядок їхнього проходження (наприклад, порядок походження імен політичних діячів) уже виявляють певну позицію. Ні на вибір даних, ні на їхнє місце в тексті перекладач вплинути не може, так йому й у голову не прийде втручатися в побудову тексту. А от вірогідність передачі інших засобів оформлення позиції автора - це цілком у руках перекладача.

Не всі засоби емоційного впливу, що несуть емоційну інформацію, лежать у цьому тексті на поверхні. Безсумнівно, зустрічаються тут і слова з оцінною семантикою («дивовижний злочин»), і синтаксичні структури, актуалізуючи оцінку. В таких випадках перекладач не помилиться, підбираючи потрібні варіантні відповідності. Але часто пряма оцінка відсутня. У газетно-журнальному тексті досить чітко виступає основне стилістичне тло - тло письмової літературної норми мови з деякими рисами її усного варіанта. Традиційно частка розмовної лексики й усних синтаксичних структур у масовій періодиці в різних країнах (а виходить, і на різних мовах) різна. Більше академічні й близькі до письмової літературної норми німецький і український газетно-журнальні стилі, значно більш вільні англійський й особливо американський.

Специфіку газетно-журнального варіанта письмової літературної норми, крім деяких відступів убік усного варіанта, становлять насамперед уже згадані кліше й фразеологізми. Їхній переклад - особлива проблема, адже передача їх послівно, як правило, неможлива, оскільки вони представляють собою єдиний образ, а виходить, треба їх розглянути як єдине семантичне ціле; а заміна їхніми словами у прямому значенні також небажана - зникне атмосфера звичних читачеві образів і задалегідь заданих оцінок, і читач може втратити до тексту всякий інтерес. Таким чином, частина комунікативного завдання

- нав'язування певної позиції не буде виконана. Як же передавати кліше й фразеологізми? Техніка передачі «теперішніх фразеологізмів - ідіом, прислів'їв і приказок - давно розроблена. Перекладач розглядає їх як семантичну єдність і намагається відшукати в мові перекладу аналогічний фразеологізм, бажано - з тим же ступенем семантичного зв'язку. Це означає, що, припустимо, ідіомі, де образність затемнена («бити баклуші»), він намагається підібрати в перекладі еквівалент теж із затемненою формою. Якщо такого еквівалента в мові перекладу не існує, вона йде на те, щоб понизити ступінь семантичного зв'язку, і заміняє ідіому на фразеологічну єдність, де образність зберігається (якщо уявити собі, що ідіома «бити баклуші» в мові перекладу відсутня, то її семантику ми зможемо передати фразеологічною єдністю «томитися дурницею»). При перекладі фразеологізмів у сучасному газетно-журнальному тексті від перекладача потрібна гранична увага, оскільки існує такий феномен, як деформація й контамінація фразеології. Найпростіший варіант деформації - неповнота складу. "З ким поведешся..." - так називається одна зі статей на політичну тему; мається на увазі прислів'я «З ким поведешся, від того й наберешся». У такому випадку при перекладі, після того, як еквівалент знайдений, перекладачеві необхідно відтворити принцип неповноти, тобто, простіше говорячи, обірвати прислів'я в тексті перекладу, але так, щоб збереглася семантика оригіналу.

Наприклад, у текстах: "Не плюй у колодязь, вилетить - не піймаєш" (контамінація двох прислів'їв: «Не плюй у колодязь - пригодиться води напитися» й «Слово не горобець, вилетить - не піймаєш») жадає від перекладача знов-таки відтворення прийому. Коли еквіваленти знайдені, їх потрібно переплести. Це всього лише два приклади, на ділі варіантів зміни складу фразеологізмів значно більше, і завдання перекладача помітити зміну та постаратися відбити її в перекладі.

Значно складніша справа з передачею кліше, оскільки чимало з них не зафіксовано в словнику. Саме словосполучення із нього, клішованого зв'язку А. Фалалеев (Монтеррей) пропанує ввести в активний запас усного перекладача. Приблизно теж же саме доводиться радити перекладачеві письмового тексту. У

цьому випадку немає необхідності заучувати ці звороти на слух, але треба натренувати себе на те, щоб легко пізнавати їх у тексті оригіналу й уявляти собі, що саме в даному контексті, звичайно, використовують у мові перекладу. Без цього досвіду гарного володіння текстовою специфікою рівною мірою як мовою оригіналу, так і мовою перекладу ніколи не догадатися, що російське «закулісні угоди» і німецьке «Kuhhandel» (буквально «торгівля коровами») - одне й те саме.

Ще більш мудру проблему представляє висока ілюзивність газетно-журнального тексту. Виражається вона в тім, що журналісти використовують як готові «блоки», про які говорилося вище, сховане або явне цитування добре знайомих усім читачам фрагментів тексту з відомих кінофільмів, мультфільмів, популярних пісень, звукової й письмової реклами - коротше кажучи, спираються на широкий вербальний контекст всіх джерел масової інформації.

**Висновок:** перекладач зобов'язаний прагнути якнайкраще знати цей контекст. Тоді хоча б частина схованих цитат він розшифрує й постарается відтворити або прокоментувати їх у перекладі. Тут, однак, ми зіштовхуємося зі складною ситуацією, про яку багато сперечаються теоретики й практики: а чи треба передавати цю ілюзивність, якщо читач перекладу однак не володіє широким контекстом ЗМІ? За нашим переконанням, розшифрована перекладачем глибина змісту тексту, його ілюзивний підтекст має право бути переданим, більше того, у перекладача саме немає права позбавляти читача цієї глибини, але прямої цитати, припустимо, із серіалу, буде, мабуть, недостатньо. Заповнити відсутній контекст допоможе внутрішній коментар у перекладі, типу "Чим довше зріє, тим слаще буде", як говорить одна популярна в Німеччині реклама строкових банківських вкладів, де схованою цитатою є текст реклами «Die besten Fructite reifen am langsten» (буквально: «Кращі плоди дозрівають довше всіх»). Втім, як ми вже відзначали, це питання спірний. Не виключено, що перекладач обере більше академічний варіант коментування - примітки.

Крім фразеологізмів, кліше й схованих цитат, емоційна інформація в газетно-журнальному тексті передається за допомогою широкої палітри синтаксичних засобів.

По-перше, це довжина й складність речення. Короткі фрази дозволяють різко збільшити динаміку оповідання, а контрасти коротких простих і довгих складних речень дозволяють виділити необхідне. Як правило, виділяється в такий спосіб оцінка, вкладена в короткій фразі.

По-друге, це інверсія, що дозволяє виділити в реченні головне. Зрідка для посилення емоційності використовується також парцеляція, тобто відділення частини речення й оформлення його як окремого.

Особливу роль у газетно-інформаційному тексті відіграють так названі "модні" слова. Це можуть бути слова іноземного походження, що тільки входять у мову (такі, як у сучасній українській мові «маргінальний», «офіс» та ін.), або старі слова, що зненацька розширили діапазон сполучуваності (як «стилістика меблів», «стилістика автомобіля» і т.д.). У кожному разі - це слова, частотність уживання яких сьогодні висока. Модні слова підвищують довіру читача до тексту (цим же засобом активно користується реклама), підкреслюють актуальність інформації. Однак, якщо вони не мають міжнародної популярності, то при перекладі на іншу мову не справлять враження модних. Що ж робити перекладачеві? Як передати цей функціонально важливий засіб? Мабуть, тут мислима тільки лексична компенсація, тобто введення в текст перекладу модних слів мови перекладу, точніше, заміна при перекладі нейтральних з погляду «моди» слів - на модні, тобто перенесення функціонального параметра моди на іншу лексику.

Повернемося, наприклад, на контамінацію двох прислів'їв : «Не плюй у колодязь, вилетить - не піймаєш». Тут виявилася ще одна значима риса газетно-журнального тексту - наявність іронії, що допомагає розставити акценти у вираженні автором оцінки. Іронія - схований комізм, що будується, як відомо, на зіставленні непорівнянного (семантично, стилістично й т.п.).

У газетно-журнальному тексті вона часто базується, наприклад, на використанні лексики високого стилю в нейтральному або близькому до розмовного контексті. Так чи інакше, перекладачеві прийде для передачі цього засобу спробувати відтворити принцип контрасту, тобто знайти серед

варіантних відповідностей такі, які контрастують за тим же принципом.

Говорячи про газетно-журнальний текст, ми виключили з нашого розгляду інтерв'ю й оголошення. Деякі особливості інтерв'ю вже обговорювалися в розділі про усний переклад. Інші його особливості (кліше, фразеологія, модні слова), важливі для перекладу, розглянуті в цьому розділі. Оголошення ж, характерною рисою яких, поряд з іншими, є компресивність, ми вирішили взагалі не зачіпати, оскільки вони вкрай рідко є об'єктом перекладу.

**Висновки для перекладача.** Домінантами перекладу газетно-журнального інформаційного тексту є засоби, що відбивають його комунікативне завдання - повідомити нові відомості, нав'язавши їхню певну оцінку. Ще раз коротко перелічимо ці засоби й ресурси їхньої передачі:

1. Числові дані, власні імена, назви фірм, установ й організацій передаються однозначними еквівалентами; одиниця перекладу - слово або словосполучення; 2. Кліше й фразеологізми - переклад варіантними відповідностями; одиниці перекладу словосполучення або речення; 3. Сховані цитати - переклад за допомогою варіантних відповідностей або трансформацій, з коментуванням (внутрішнім або зовнішнім); 4. Модні слова - переклад за допомогою лексичної компенсації; 5. Контраст коротких і довгих речень; 6. Контраст речень за складністю, парцеляція - переклад за допомогою функціонально подібних структур, найчастіше з використанням трансформацій (із збереженням контрасту). 7. Контраст функціонально подібних засобів. Одиниці перекладу - слово, словосполучення, речення, де зустрічаються всі види відповідностей.

**Особливості перекладу художньої публіцистики.** Серед розмаїтості публіцистичних текстів під цим різновидом публіцистики ми маємо на увазі ті з них, де на перший план виступає авторський початок, - від невеликої статті до цілої книги. Зараз, коли поняття есе стало тлумачитися найчастіше дуже широко, а під художньою публіцистикою розуміється, як правило, відомий жанр прози кінця XVIII - початку XIX століття, необхідно відзначити, що по суті, це два історичних етапи розвитку того самого типу тексту.

Однак, у нашу типологічну класифікацію ми включаємо есеистику в розряд нехудожніх текстів, оскільки домисел тут не відіграє визначальної ролі. Все-таки в основі комунікативного завдання таких текстів лежить повідомлення когнітивної інформації, але під кутом зору певного автора.

Отже, джерелом інформації є автор не тільки як творча індивідуальність, але і як носій певної суспільної позиції, як представник якоїсь групової думки. Тому відгук і повноту сприйняття повідомлюваної інформації він знаходить у першу чергу в людей зі схожими суспільними поглядами.

Нам легко буде виявити особливості естетичних текстів і специфіку їхнього перекладу, якщо при аналізі ми будемо відштовхуватися від того, що нам відомо про тексти газетно-журнальної публіцистики.

## Література

1. Yelinska, A. M. (2020). Навчальний процес у вищих навчальних закладах в умовах пандемії. Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії, 20(3), 235 – 238.
2. Mishra L, Gupta T, Shree A. Online Teaching-Learning in Higher Education during Lockdown Period of COVID-19 Pandemic. International Journal of Educational Research Open [Internet]. 10 September 2020. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666374020300121>
3. Потяженко М.М., Соколюк Н.Л., Люлька Н.О. Дистанційна освіта на кафедрі внутрішніх хвороб та медицини невідкладних станів під час пандемії covid-19. // Актуальні проблеми сучасної медицини. Вісник Української медичної стоматологічної академії, 20(4), 188 – 191.
4. Панов С. Ф. Проектування навчального процесу підготовки технічних перекладачів / С. Ф. Панов // Проблеми освіти. Третій спец. випуск. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Університету “Україна”, 2006. – С. 229 – 235.
5. Панов С. Ф. Формування перекладацької компетентності у майбутніх перекладачів-філологів / С. Ф. Панов // Гуманізм та освіта : зб. матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Вінниця, 19-21 вересня 2006 р. – Вінниця : “УНІВЕРСУМ – Вінниця”, 2006. – С. 357 – 358.
6. Widlund-Fantini A.-M. Danica Seleskovitch, Interprete et temoin du XX-e siecle. – Lausanne : L’Age d’Homme, 2007. – 238 p.
7. Укази Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (2008);
8. Педагогічна конституція Європи, прийнята на II-ому форумі ректорів педагогічних університетів європейського простору (2013).
9. Закон України «Про вищу освіту» (2014).
10. Концепція розвитку освіти в Україні на 2015 – 2025 pp.



11. «Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» (2014).
12. «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» (2015).
13. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання (2016).
14. Програма розвитку лідерського потенціалу університетів України, що проводилась Британською Радою в партнерстві з Інститутом вищої освіти Національної академії педагогічних наук України та Фондацією лідерства у вищій освіті ( Велика Британія ) (2015-2019 рр.
15. Балл Г. А. Теория учебных задач: Психол.-пед. Аспект / Г. А. Балл. – М.: Педагогіка, 1990. – 183 с.
16. Зязюн І.А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Міжнародна наукова конференція 16–17 травня 2000 р. / За ред. С.О.Сисоєвої і О.Г. Романовського. –Х.: ХДПУ, 2000. – С. 8 – 16.
17. Лузік Е. В. Освіта в технічному університеті: якість навчання в кредитно-модульних технологіях / Е. В. Лузік, Н. В. Ладогубець // Зб. наук. статей «Неперервна освіта України». – К. : НПУ, 2004. – Вип. III-IV. – С. 21 – 28.
18. Ничкало Н.Г. Проблема формування сучасного виробничого персоналу в Україні: стратегія і перспективи наукових пошуків // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Зб. наук. праць / За ред. І.А.Зязюна та Н.Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 139 – 152.
19. Пуховська Л. П. Кількісні та якісні характеристики післядипломної педагогічної освіти у контексті завдань проекту «Рівний доступ до якісної освіти» / Л. П. Пуховська // Післядипломна освіта в Україні. – 2006. – № 1. – С. 1 – 8.
20. Сисоєва С. О. Сучасні підходи до визначення педагогічних технологій // Педагогічні технології неперервної професійної освіти : Монографія /С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін.; За заг. ред. С. О. Сисоєвої. –К. :Віпол, 2001.– С. 13 – 53.

21. Яковлева О.Н. Педагогические условия формирования основ профессионального мастерства у будущих переводчиков – Ижевск, 2006. – 205 с.
22. Кияк Т.Р. Теория та практика перекладу ( німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів./ Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
23. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №48. – Режим доступу журн.: [www.ucrf.gov.ua/uk/doc/laws/1149672211/](http://www.ucrf.gov.ua/uk/doc/laws/1149672211/)
24. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1998. – № 27–28. – Режим доступу до журн.: [http://vpf.kiev.ua/book/koncnac\\_book.pdf](http://vpf.kiev.ua/book/koncnac_book.pdf).
25. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapravo.net/data/base55/ukr54003.htm>.
26. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс], остання редакція від 11.06.2008 на підставі 290-17, чинний. Станом на 26 березня 2007 р. – Режим доступу: <http://uapravo.net/data/base62/ukr62657.htm>].
27. Зорівчак Р.П. Перекладачі для України ХХІ сторіччя // Записки перекладацької майстерні. – 2000 – 2001. – Львів: ЛНУ, 2001. – С. 259 – 266.
28. Докштейн С.Я. и др. Практический курс перевода научно-технической литературы ( англ.язык) С.Я. Докштейн. – М.: Воениздат, 1973. – 448 с.
29. Иллюстрированный англо-французско-немецко-русский разговорник Сольмана. – М.: Кредо, 1991. – 272 с.;
30. Климзо Б.Н. Ремесло технического переводчика: Об английском языке, переводе и переводчиках научно-технической литературы / Б.Н. Климзо. – М.: Р. Валент, 2003. – 286 с.;
31. Обручева Н.А. Справочник переводчика биохимических текстов с русского языка на английский / Н.А. Обручева, В.М. Карзинкин. – М.: Наука, 1972. – 183 с.;

32. Німецько-український та українсько-німецький словник актуальної лексики / Укладачі: Л. Кунч, Є. Тимченко та ін. – К.: Ред. Журн. «Український Світ», 1994. – 256 с.;
33. Немецко-русский авиационный словарь/ Сост. Горский Вс. В. и др. – М.: Воениздат Минобороны СССР, 1964. – 631 с.;
34. Нелюбин Л.Л. Учебник военного перевода: Специальный курс / Л.Л. Нелюбин А.А. Дормидонтов, А.А. Васильченко– М.: Воениздат, 1984. – 440 с.;
35. Медведева Л.М. Англо-українсько-російський словник усталених виразів / Л.М. Медведева, Н.Ю. Медведева. – К.: Укр. Енциклопедія, 1992. – 493 с
36. Schmitt P.A. Fachtexte für die Übersetzer-Ausbildung: Probleme und Methoden der Textauswahl. In: Ehnert r. Schleyer W.( Hgg.) : Übersetzen im Fremdsprachenunterricht. Beiträge zur Übersetzungswissenschaft- Annäherung an eine Übersetzungsdidaktik. Regensburg (AkDaF) 1987, S 111 – 151.
37. Фурманова, В.П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранного языка: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В.П. Фурманова. – М., 1994. – 58 с.
38. Саприкін С.С., Чужакін А.П. Світ усного перекладу; Навчальний посібник / Сергій Саприкін, Андрій Чужакін. – Вінниця : Нова книга, 2011. – 224с.
39. Панов С. Ф. Теоретико-методичні засади професійного формування технічних перекладачів у вищих навчальних закладах : монографія / С. Ф. Панов. – К.: ТОВ “НВФ “Славутич-Дельфін”, 2015. – 242 с.
40. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності – Вінниця : Нова книга, 1913. – 376 с.
41. Peschel M. Ingenieurtechnische Entscheidungen: Modellbildung und Steuerung mit Hilfe der Polyoptimierung - Berlin: VEB Verlag Technik , 1980, – 168 ss.
42. Panov S. F. Qualitätsmanagement und Qualitätssicherung im Ausbildung. / S. F. Panov // Наукові записки. Серія “Філологічна” – Острого : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2008. – Вип. 9. – С. 571 – 574.

43. Панов С. Ф. Гуманізація та професіоналізм викладача технічного перекладу / С. Ф. Панов // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України” (18-20 вересня 2008 р., м. Ялта) : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Ч. 2. – С. 54 – 59.
44. Panov S. F. Qualitätsmanagement und Qualitätssicherung im Ausbildung. / S. F. Panov // Наукові записки. Серія “Філологічна” – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2008. – Вип. 9. – С. 571 – 574.
45. Зяюн І.А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Міжнародна наукова конференція 16–17 травня 2000 р. / За ред. С.О.Сисоєвої і О.Г. Романовського. –Х.: ХДПУ, 2000. – С. 8 – 16.
46. Зяюн І.А. Особистісно орієнтована освіта в комп’ютерному дозвіллі // Неперервна професійна освіта: теорія і практика / І.А. Зяюн. – К., 2005. – Вип. 1.– С. 11 – 20.
47. Панов С.Ф. Питання використання теорії систем при вивченні іноземних мов // Мова і культура / С.Ф. Панов. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. – Вип. 6. – Т. VII. – С. 58 – 65.
48. Панов С. Ф. Німецька мова: Практика перекладу з другої іноземної мови. Методична розробка для студентів V курсу спеціальності 8.030507 “Переклад”/ С. Ф. Панов. – К. : НАУ, 2005. – 36 с.
49. Панов С. Ф. Організація науково-дослідної роботи студентів : навчально-методичний посібник для студентів / С. Ф. Панов, О.В. Зорька, Є. Ф. Новоселов, Г. Й. Трутовський. – К. : КДАВТ, 2013. – 42 с.
50. Панов С. Ф. Німецька мова. Lingualandeskunde : навчальний посібник для студентів / С. Ф. Панов. – К. : НАУ, 2006. – 102 с.
51. Панов С. Ф. Німецька мова. Lingualandeskunde. (Кредитно модульна система) : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни, 2-е видання / С. Ф. Панов. – К. : НАУ, 2006. – 68 с.

- 52.Панов С. Ф. Німецька мова. Методична розробка для самостійних занять з курсу “Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови”. Модуль 1 / С. Ф. Панов.– К. : НАУ, 2006. – 24 с.
- 53.Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие. – М.: Педагогика, 1987. – 416 с.
- 54.Робоча навчальна програма дисципліни “Лінгвокраїнознавство країн другої іноземної мови” (за кредитно-модульною системою) – Напрямок: 0305 Філологія”. Спеціальність: 8.030507 “Переклад”, 2006.
- 55.Panov S. Creativity of Wilhelm Kizewetter, translator, artist-ethnograf on the basis of traveling to the crimea / S. Panov // Вісник Черкаського національного університету. Сер. «Педагогічні науки». Черкаси: Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2019. Випуск 3, 2019. – С. 83 – 88.
- 56.Panov S. Educational and translators activities of Wilhelm Kiesewetter on the results of the expedition in the crimea. / S. Panov // Наукові записки: [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; упор. Л.Л. Макаренко. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – Випуск СХХХХІІІ (143). – С. 237 – 242.
- 57.Панов С.Ф. Роль лінгвокраїнознавства в підготовці перекладачів // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : Зб. наук. пр. С.Ф. Панов. – О.: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2008. – Вип. 12. – С. 134-137.
- 58.НИМЕЦЬКА МОВА. START in den BERUF: Методичні вказівки та контрольні завдання. / Уклад. С.Ф. Панов. - К.: НАУ, 2003. – 28 с.
- 59.Таланчук П.М., Кольченко Е.О., Нікуліна Г.Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі / Навчальн-методичний посібник./ – К.: Соцінформ, 2004. – 128 с.
- 60.Маквецов Е.Н. Модели из кубиков. – М.: Сов. Радио, 1978. – 192 с.
- 61Модульное построение образовательного процесса <http://eop.cfuv.ru> > pdfs > Modulnoe\_postroenie\_...
- 62.Райбман Н.С., Чадеев В.М. Построение моделей процессов производства. – М.: Энергия, 1975 – 376 с.

63. Peschel M. *Ingenieurtechnische Entscheidungen: Modellbildung und Steuerung mit Hilfe der Polyoptimierung* – Berlin: VEB Verlag Technik, 1980, – 168 ss.
64. Шейн А.А., Привалов Н.И., Иващенко А.П. Модульный принцип обучения в системе образовательного процесса // *Успехи современного естествознания*. – 2013. – № 12. – С. 115 – 118
- Голованова, Ю. В. Модульность в образовании: методики, сущность, технологии // *Молодой ученый*. — 2013. — № 12 (59). — С. 437 – 442.
65. Панов С.Ф. Використання основ системної інженерії для професійної підготовки фахівців технічних спеціальностей. // *Водний транспорт. Збірник наук. Праць Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного*. – К: КДАВТ, 2011. № 12. – С. 127 – 136.;
66. Панов С.Ф. Модульне проектування процесу підготовки перекладачів філологів у вищих технічних навчальних закладах / *Матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції "Болонський процес: Трансформація навчального процесу у технологію навчання 20-21 жовтня 2005 р.* – К. : ДУІКТ, 2005. – С. 252 – 254.
67. Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих нелінгвістичних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н.О. Арістова. – Київ, 2008. – 20 с.;
68. Панов С.Ф. Модульне формування професійної готовності перекладачів філологів у вищому технічному навчальному закладі. / *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб.наук. праць.*– Київ: ІВЦ "Політехніка", 2005. – № 2 – Ч.1. – С. 187 – 192.
69. Панов С.Ф. Інноваційні методи навчання конспектуванню перекладачів-філологів // *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Зб. наук. праць*. – Серія: Психолого-педагогічні науки. Вип. 2. – Ніжин: НДПУ, 2006. – С. 38 – 40.
70. Брандерс М.П., Проворотов В.И. *Предпереводческий анализ текста.*- Курск, 1999.

Ament Helmut J. Erfolg durch geheimes Wissen. – Berlin: Elsnerdruck, 1993. – 82 S.

71. Abegg B. 100 Briefe Deutsch für Export und Import. – Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2001. – 160 S.;

72. Agricola C. und andere Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1962. – 792 S.

73. Außenwirtschafts-Alphabet. Ratgeber für das Auslandsgeschäft. – Frankfurt am Main: Deutsche Bank AG, 1986. – 396 ss.

74. Чужакин А.П. Мир перевода или вечный поиск взаимопонимания / А.П. Чужакин, П. Палажченко. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Валент, 1999. – 192 с.

75. Солодуб Ю.П. Теория и практика художественного перевода: Учеб. пособие / Ю.П. Солодуб, Ф.Б. Альбрехт, А.Ю. Кузнецов. – М.: Академия, 2005. – 304 с.;

76. Сазонова Н.М., Шабатина К.М. Збірник Текстів англійською мовою ( з питань педагогіки, психології, математики, фізики, біології та ін.). Посібник для вчителів шкіл, викладачів та студентів вузів. – К.: Радянська школа, 1967. – 272 с.

77. Перевод общетехнических устойчивых словосочетаний в текстах научно-технических журналов с английского языка на русский: Метод. пособие / Сост. Л.И. Чернавина. – М., 1985. – 55 с.

78. Панов С.Ф. Технологія перекладу технічно-орієнтованих текстів з використанням положень теорії технічних систем // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2009. Вип. 6 (160) – С. 127–133.

79. Claus V., Schwill A. Schüler-Duden: Informatik. – Mannheim/Wien/Zürich: Dudenverlag, 1991. – 560 S.

80. Brandstetter G. Euro- ABC: Lexikon der wichtigsten EU-Abkürzungen und Initialwörter. – Wien: wirtschaftsverl. Ueberreuter, 1995. – 208 с.

81. Gabler Wirtschafts-Lexikon. – Taschenbuch-Kassette mit 6 Bd. – Wiesbaden : Gabler, 1988.

Agricola C. und andere Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1962. – 792 S.

82. Berghorn G., Judina T. Wörterbuch Deutsch-russisch. Begriffe aus Wissenschaft und Hochschule. – Bonn: Köller Druck&Verlag, 1996. – 132 c.
83. Ebinal M. Business in Rußland: Direktinvestitionen, Außenhandel und öffentliche Programme, Stuttgart: Rußland Consulting GmbH, 1993, - 44 ss.
84. Gröger E. Wörterbuch Deutsch-Englisch. – Leipzig : Verlag Enzyklöpädie, 1990. – 556 S.
85. Handbuch der Elektronik: e. Umfassende Darst. für Ingenieure in Forschung, Entwicklung u. Praxis / Autoren Adamowicz T. ...u.a. München: Franzis-Verlag, 1979, -1017 ss.
86. Hesse J. Marketing-Glossar für das Unternehmen Deutsche Bundespost TELEKOM. – München und Mering: Rainer Hampp Verlag, 1991. – 98 S.
87. Kantowitz P. Electronic measurements. – New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1979. – 398 P.
88. Kleine Enzyklopädie. Technik. / Hrsg. Jentsch u.a. – Thun-Frankfurt/M.: Verlag Harri Deutsch, 1985. – 752 c.
89. Lohmann M- Die Ukraine der neue Nachbar in Europa: Anmerkungen zu Geschichte und Gegenwart. – K.: Геопринт, 2003. – 137 c.
90. Reichardt W. Elektroakustik. - Leipzig: BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft, 1971, - 183 ss.
91. Tietz H.D. Ultraschall-Meßtechnik – Berlin: VEB Verlag Technik, 1969, - 228 ss.
92. Wlassow J.N., Kulenko V.J. Rektion der Verben, Adjektive, Substantive im Deutschen. Handbuch für Studenten und Lehrer. – Winnyzja: NOWA KNYHA, 2003. – 144 S.
93. Wrede-Grischkat R. Manieren und Karriere: Verhaltensnormen für Führungskräfte - Frankfurt am Main: Frankfurter Allg. Zeitung Gabler GmbH, Wiesbaden, 1992. – 332 s.
94. Артюх С.Ф. та ін. Педагогічні аспекти викладання інженерних дисциплін. Посібник для викладачів. – Харків: УПА, 2001. – 210 с.
95. Бобир О.В. Етикет учителя. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 216 с.
96. Abegg B. 100 Briefe Deutsch für Export und Import. – Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2001. – 160 S.



97. Agricola C. und and. Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1962. – 792 S.
98. Басс Э.М. Научная и деловая корреспонденция. Английский язык. – М.: Наука, 1991. – 176 с.
99. Аникст А.А. Творческий путь Гете. – М.: Худож. лит., 1986. — 544 с.
100. Бабанский Ю.К. Интенсификация процесса обучения. – М.: Знание, 1987. – 80 с.
101. Барбина Е.С., Семиченко В.А. Идеи интеграции, системности и целостности в теории и практике высшей школы: Научно-методическое пособие. – К.: Вища школа, 1996. – 261 с.
102. Библиер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в XXI век. – М.: Политиздат, 1991. – 413 с.
103. Ворончук А.П., Шабатіна К.М. Підручник англійської мови. — К.: Вища школа, 1975. — 350 с.
104. Герbart И.Ф. Избранные педагогические сочинения. Т.1. — М.: Учпедгиз, 1940. — 292 с.
105. Гёте И. Собрание сочинений в 10-ти томах. — М.: Худ. литература, 1975-1980, Т.10. — С. 27-28.
106. Готлиб К.Г.М. Немецко-русский и русско-немецкий словарь "ложных друзей переводчика". — М.: Сов. энциклопедия, 1972. — 448 с.
107. Гроп Д. Методы идентификации систем. — М.: Мир, 1979. — 302 с.
108. Гутчин И.Г. Кибернетические модели творчества. — М.: Знание, 1969. — 63 с.
109. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. — М.: Педагогика, 1986. — 239 с.
110. Дьюи Дж. Обладание опытом. — М.: Изд-во "Иностранная литература", 1957. — 603 с.
111. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. — М.: Педагогика, 1987. — 160 с.
112. Кабалевский Д.Б. Про трех китов и про многое другое. Книжка о музыке. — М.: Дет. лит., 1972. — 224 с.
113. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца: Книга для учителя.— 2 изд., испр. и доп. — М.: Просвещение, 1984. — 206 с.

114. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие — М.: Педагогика, 1987. — 416 с.
115. Костюк Г.С. Вопросы психологии мышления // Психологическая наука в СССР. — М.: Знание, 1959. — Т I. С. 357-440.
116. Маслоу А.Г. Психология бытия. — М.: Рефл-бук, 1997. — 300 с.
117. Маєвський С.М., Бабак В.П.,Щербак Л.Н. Основи побудови систем аналізу сигналів у неруйнівному контролі : Навч. посібник. — К.: Либідь, 1993. — 200 с.
118. Національна доктрина розвитку освіти // Професійно-технічна освіта. — 2002. — №3. — С. 2-8.
119. Панов С.Ф. Впровадження сучасних засобів та інформаційних технологій для поліпшення роботи студентів у різномовному екіпажі // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка : Зб.наук.праць.- Київ:ІВЦ "Політехніка", 2001. — №3 — Кн.2. — 183 с.
120. Панов С.Ф. Впровадження у навчальний процес нових методик іноземних мов за допомогою сучасних засобів та інформаційних технологій // Формування гуманістичного світогляду вчителя : Матеріали Всеукраїнської наук-практ. конф. 27 вересня 2001р. / Уманський ДПУ ім. П.Тичини. — К.: Наук. світ, 2001. — С. 97-98.
121. Панов С.Ф. Німецька мова. Grammatik kurzgefaßt : Довідник з граматики. — К.: НАУ, 2003. — 20 с.
122. Панов С.Ф. Німецька мова. Start in den Beruf : Методичні вказівки та контрольні завдання для студентів 4-5 к. усіх спеціальностей. — К.: НАУ, 2003. — 28 с.
123. Панов С.Ф. и др. Основы предпринимательства. — К.: ВНУ, 1992. — 550 с.
124. Панов С.Ф. Розвиток та впровадження сучасних інформаційно-орієнтованих технологій у системі освіти. Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: Матер. Міжнар.наук.конф., присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С.Д.Максименка (17-18 грудня 2001р.,м.Київ) —Т.ІІ. — К.: Міленіум, 2002. — С. 195-198.

125. Панов С.Ф. Удосконалення викладання іноземних мов за новітніми технологіями - необхідна умова ефективності освіти у вищій школі //Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених "Актуальні проблеми філології. — Дніпропетровск: Наука і освіта, 2003. — С. 124-126.
126. Педагогічна майстерність: Підручник для ВНЗ / І.А. Зязюн та ін. — К.: Вища школа, 1997. — 349 с.
127. Пешель М. Моделирование сигналов и систем. — М.: Мир, 1983. — 300 с.
128. Погребенник Я. Шевченко німецькою мовою. — К.: Наукова думка, 1973. — 299 с.
129. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз /За ред. Н.Г.Ничкало,В.О.Кудіна. — Черкаси: Вибір, 2002. — 392 с.
130. Филичева Н.И. История немецкого языка. Курс лекций. — М.: Изд-во Московского ун-та, 1959. —280 с.
131. Шеннон Р. Имитационное моделирование систем — искусство и наука. — М.: Мир, 1978. — 418 с.
132. Фукунага К. Введение в статистическую теорию распознавания образов. — М.: Наука, 1979, — 368 с.
133. Якобсон П.М. Психология художественного восприятия. — М.: Искусство, 1964. — 88 с.
134. Alfred Kriegelstein. Wir lernen Rechtschreiben. — München.: Ehrenwirth, 1975. —150 s.
135. Hans Löwe. Leben ist Lernen. — Leipzig·Jena·Berlin.: Urania—Verlag, 1978. —180 s.
136. . Israel F. La theorie interpretative de la traduction / F. Israel, M. Lederer. — Vol. 1, Genese et developpement; Vol. 2, Convergences et mise en perspective; Vol. 3, De la formation e la pratique. — Paris : Minard, 2005.

Наукове видання

**Панов Сергій Феофанович**

Переклад технічної літератури для забезпечення наукових досліджень: теорія і практика

Монографія

Комп'ютерний набір: Б.Н.Сердюк, Л.В. Зимник

Підписано до друку 20 грудня 2020 року Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman Суг/ Друк офсетний. Умов.друк.арк.3.Наклад 30 прим. Замовлення № 23